

YARININ ADAMI

GAFLET, DALALET, HIYANET

CON SİNOV

Sadece İncelemek İçindir
Ücreti Yoktur
İnceledikten Sonra Siliniz ve Bulursanız Satın Alınız.

masa

Levent Şahverdi Arşivi

YARININ ADAMI

GAFLET, DALALET, HIYANET

Tarih | Biyografi

CON SİNOV

masa
"okuduğun her şeysin"

Masa Kitap | İstanbul
MMXXIII

Levent Şahverdi Arşivi

masa
"okuduğun her şeysin"

CON SİNOV | YARININ ADAMI - GAFLET, DALALET, HIYANET
Masa Kitap (№: 7) | Kategori: **Tarih** (№: 2) | Tür-Janr: **Biyografi** (№:2)

Genel Yayın Yönetmeni: **Gamze İyem**
Son Okuma: **Cansu Canseven**
Kapak Tasarımı: **Alptekin Torun - @teginart**
Sayfa Düzeni: **Yağız Uyar**

1. Baskı: **Ağustos 2023**

Yayıncı Sertifika No: **53696**
ISBN: **978-605-73018-6-4**

© **Masa Kitap | MasaKitap.com**
Teşvikiye Mah. Ferah Sok. No. 13/B
Nişantaşı - Şişli 34365 - İstanbul, Türkiye

Kitap Toplu Alım Talepleri İçin
(+90) 539 520 40 40
info@masakitap.com
masakitap.com
@masakitapcom
@masakitapcom
@masakitapcom

Yurtiçi ve Yurtdışı Genel Dağıtım:
Başarı Dağıtım
(+90) 212 655 38 88

Baskı ve Cilt: **İhlas Gazetecilik Anonim Şirketi**
Merkez Mah. 29 Ekim Cad. No:11, A/41 Bahçelievler 34188 - İstanbul, Türkiye
(+90) 212 454 35 10
Matbaa Sertifika No: **45589**

* *Tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek şartıyla, tanıtım için yapılacak kısa alıntılar haricinde, yayıncının yazılı izni olmaksızın çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.*

© **Con Sinov, 2023**
@lordsinov
@lordsinow

Levent Şahverdi Arşivi

CON SİNOV

YARININ ADAMI

GAFLET, DALALET, HIYANET

masa
"okuduğun her şeysin"

Masa Kitap | İstanbul
MMXXII

Levent Şahverdi Arşivi

Gamze, Esra,
Alptekin, Cansu ve Yağız'a ithafen...

Levent Şahverdi Arşivi

İÇİNDEKİLER

Önsöz 7

Bir Rüya 11
Saray Darbesi 13
Kaymakam Bey 59
Gaflet 65
Dalalet 83
Hıyanet 97
1919 113
Reşid 127
Hristosmos 149
Ali Fuat 167
Galip Hoca 179
Mehmed Kemal 191
Gizemli Misafir 207
Vize 217
İşgal 235
Veda 249
Uçurumun Kenarında Yıkık Bir Ülke 259

Albüm 267
Kaynakça 277

Levent Şahverdi Arşivi

ÖNSÖZ

1919 yılına girilirken Türkler, son bin yıllık tarihlerinin en zor dönemini yaşıyordu. Tehlike dört bir yanı sarmıştı. İşgalci süngüleri vatanı dağıtmak için hiç olmadığı kadar güçlüydü, Türk Devleti ise bir o kadar aciz... Derken, Mustafa Kemal ortaya çıktı. Adımını Samsun'a attı. İnsanları etrafında topladı. Ordusunu kurdu. İzmir'e doğru yürüdü ve memleketini kurtardı.

Şayet olayların kabaca böyle olduğunu düşünüyorsanız, şimdi tüm bildiklerinizi unutun. Çünkü tam olarak böyle olmadı. Bu anlatım, o kadar kestirme ve o kadar yalın ki mücadelenin tüm büyük zorluklarını gözardı ediyor. Niyazi Berkes'in de söylediği gibi, "Olan biten didişile didişile, santim santim koparılarak ilerleyen bir süreçti". Bu süreci, Mustafa Kemal'in pürüzsüz bir zeminde konforlu bir yolculuğu olarak varsaymak, anlamamız gereken pek çok şeyi atlamak manasına gelir.

Birinci kitabın önsözünü yazarken cümlelerime, "Bu kitabı yazmak için düşünürken daima 'Nasıl bir kitap?' sorusu aklımda dolanıp durdu," diyerek başlamış ve niyetimi, "Yazacağım kitabın daha farklı olmasını istedim," cümlesiyle ifade etmiştim. Nihayetinde hem anlatım tarzıyla hem de derlediği bilgilerle gerçekten ortaya farklı bir kitap çıktı. Bu süreçte okur yorumlarını dikkatle takip ettim. Hem anlatım tarzı hem de bilgilerin sunumu hususlarında yazılanlar, amacıma nispeten ulaştığımı hissettirdi. Hemen herkes, kitapta ilk kez öğrendiği şeyler bulmuştu. Şayet bu okur yorumları ortaya çıkmasaydı, ikinci kitabı yazmayı düşünmeyecektim. Ama okuduğum yorumlar

Levent Şahverdi Arşivi

bu kitabı yazmam konusunda bana âdeta müsaade etti. Böylece yazmaya karar verdim.

İkinci kitap anlatım tarzı ve bilgilerin derlenmesi noktasında ilk kitapla paralel seyredecek. Fakat bazı farklılıkların olması gerekiyordu. İlk kitapta genel olarak Yarının Adamı karakteri tarih sahnesinde ortaya çıktı, kendisini geliştirdi ve yarın için hazırlandı. Haliyle ilk kitapta onu konuların merkezinde ve ön planda gördük. İkinci kitap bu noktada daha çok yarını anlatıyor. Çünkü Yarının Adamı'nın gerçek anlamda ortaya çıkabilmesi için yarının gelmesi gerekiyor. Yarının nasıl ve ne şartlarda geldiğini bilmeden, Yarının Adamı'nın ortaya çıkışını anlamak mümkün değildir. Bu nedenle bu kitap sizlere yeni bir dizinin ilk sezonunu anımsatacak ve pek çok yeni karakterle tanışacaksınız. Pek çoğunuz karakterlerin çoğunu ya hiç tanımayacak ya da pek az tanıyacak. Onları tanımaktan çekinmeyin. Onların fazla oluşu zihninizi asla yormasın. Çünkü ilerleyen bölümlerde onları çok daha fazla göreceğiz. Haliyle onların geçmişlerini, hikâyelerini ve kriz anlarında neler yaptıklarını bilmemiz gerekiyor.

Bu kitapta Mustafa Kemal'in dar ve tehlikeli bir süreçte yaptığı manevraları ve stratejik adımlarının öncülerini göreceğiz. Fakat ilk kitaptan farklı olarak bu serüvende Mustafa Kemal'le birlikte yol almış ve ona karşı mücadele etmiş isimlerin, Mustafa Kemal'den bağımsız şekilde veyahut henüz onunla temas etmeden önce gelişen hikâyeleriyle karşılaşacaksınız. Bu hikâyeler kendi çevresinde filizlenecek, büyüyecek, gelişecek ve günün birinde Mustafa Kemal'in mücadelesiyle temas ederek ortaya büyük bir manzara çıkmasını sağlayacak. İşte, bütün bu hikâye öbeklerinin ortaya çıkaracağı büyük manzara, yaşananları gerçekten anlamamızı sağlayacak.

Böylece büyük bir gururla baktığımız Milli Mücadele tablosuna, gurur hissiyatının yanında başka hissiyatla da bakacağız. Orada gizlenen dramları ve yarım kalan hikâyeleri göreceğiz.

Levent Şahverdi Arşivi

Fedakârlıkları, vazgeçişleri, tutulamayan sözleri ve bir ömre etki eden tercihleri fark edeceğiz. Sizi temin ederim, "Hiç böyle düşünmemiştim, hiç bu açıdan bakmamıştım!" diyeceğiz.

Kitabı okurken bazı hikâyeler anlamsız gelebilir. Eksik ve yarım hikâyelerle karşılaşabiliriz. Bazı bölümlerin bir mesajı olmadığını düşünebiliriz. Bazı detayları zihnimizde bir yerlere yerleştiremeyebiliriz. Fakat bunlar tam olarak böyle yazılması gerektiği için böyle yazıldı. Çözülmemiş bir düğüm olarak bırakıldı. Tüm bu düğümlerin çözülmesi için üçüncü hatta kim bilir, belki de dördüncü kitabı beklemek gerekecek. Olay örgüsü tamamlandığında geriye bakıp tekrar okuma gereği hissedecek ve bazı esrarengiz şeyleri ancak o zaman anlayabileceğiz. Nihayetinde de buna gerçekten değmiş olacak.

Önsözü, Yarının Adamı'nın 1937 yılında Ankara Palas'ta Romanya Dışişleri Bakanı'yla yaptığı bir konuşmada söylediği sözlerle bitirmek isterim:

"Bütün insanlığın varlığını kendi şahıslarında gören adamlar zavallıdır... Herhangi bir kişinin, yaşadıkça memnun ve mutlu olması için gereken şey, kendisi için değil, kendisinden sonra gelecekler için çalışmaktır... Hayatta tam zevk ve mutluluk, ancak gelecek nesillerin şerefi, varlığı, mutluluğu için çalışmakta bulunabilir. Bir insan böyle hareket ederken 'Benden sonra gelecekler acaba böyle bir ruhla çalıştığımı fark edecekler mi?' diye bile düşünmemelidir. Hatta en mutlu olanlar, hizmetlerinin bütün nesillerce bilinmemesini tercih edecek karakterde bulunanlardır."

Levent Şahverdi Arşivi

♫ Dos Brains - "Circle Of Prayer"

BÖLÜM I

BİR RÜYA

Kadın, sıcak yaz güneşinin aydınlattığı sokaklarda tedirgin ve hızlı adımlarla yürürken bedeni âdeta soğuk terler döküyordu. İçinde bulunduğu dar sokağı, aradığını bulamamanın endişesiyle geçip meydana ulaştığında önünde heybetli bir cami belirdi. Kubbesi, güneşin parlak ışıklarıyla bir alev gibi parlayan bu caminin göğe doğru tırmanan minarelerinden birinin ucunda, gölgesi alnına düşen koca bir altın tepsi kusursuzca dengede duruyordu. Bu nasıl mümkün olabilirdi? Elini alnına siper edip kafasını daha da yukarı kaldırdığında minarenin ucunda duran altın tepsinin üzerine oturmuş bir çocuk gördü. Bir elinde Türk sancağı, diğer elindeyse sonu gelmeyen bir kalabalığa saçarcasına tuttuğu altınlar bulunan çocuğa daha dikkatli baktığında aradığı kişiyi asla aklına gelmeyecek bir yerde bulduğunu anladı. Bu, onun çocuğuydu. Tedirginliğin yerini feci bir korku kaplamıştı. Gözünden bile sakındığı ve yanından ayrılmasına razı olmadığı çocuğunu kurtarmak için minareye doğru koşan kadın, ona ulaşamayacağını anladığında çaresizce bağırmaya ve yardım istemeye başladı. Tam o esnada nereden geldiğini kavrayamadığı sesler kulağına geliyordu: "Eğer gitmesine razı olursan yeri burasıdır. Olmazsan aşağı atarız, bin parça olur!"

Bir çocuğunu daha kaybetmeye tahammülü olmayan ve bu uğurda onu yanından ayırmak istemeyen kadın, şimdi sonsuza dek ondan uzak kalma ihtimaliyle karşı karşıyaydı. Üstelik kolayca kayıp düşebileceği, onu yok edebilecek tehlikelerle dolu

Levent Şahverdi Arşivi

ve riskli bir yerde kalacaktı. Kadın, âdeta korkusuyla sınanıyordu. Peki kabul etmekten başka çaresi var mıydı? İşittiği sesler gittikçe çoğalmaya, bir gürültüye hatta çığlığa dönüşmeye başladı. Israrla bu küçük çocuğu istiyorlardı. Aksi halde onu paramparça etmekle tehdit ediyorlardı. Kadının bir karar vermesi, daha doğrusu kendisinden istenene boyun eğmesi gerekiyordu. İçinde bulunduğu ızdırap yüreğini âdeta dağlıyordu. Yaşadığı hissiyat şimdi bile böyleyken onu sonsuza dek orada bırakmanın ruhunda yaratacağı keder yükünün altından nasıl kalkabilirdi? Fakat bir anne olarak bu kederin, çocuğuna gelecek zararın sebep olacağı elemden daha fazla olamayacağını biliyordu. Çaresizlik hissiyatı tüm bedenine hatta göz kapaklarına kadar çöktü. Gözlerini kapattı. Sonra da ter içinde ve nefes nefese uyandı. Hepsi bir rüyaydı. Fakat yaşadığı yol ayrımı gerçekti.

Şimdi bir karar vermesi gerekiyordu. Ömrü boyunca etkileneceği ve hayatını şekillendirecek bir karar...

Levent Şahverdi Arşiyi

♫ Dos Brains - "Divebomb"
♫ Fringe Element - "Godkiller"
♫ Zack Hemsey - "Mind Heist"
♫ Revolt P. Music - "Down to Nothing"

BÖLÜM II

SARAY DARBESİ

Mustafa Kemal, İstanbul'a gelmeden bir ay önce

Ekim 1918

İstanbul, o günlerde hiç olmadığı kadar hareketliydi. Başkentin havası, yaşanan son gelişmeler nedeniyle karamsar bir hissiyat tarafından esir alınmış gibiydi. Gelişmeleri anbean takip eden Fethi[1] de bir devrin kapanmak üzere olduğunu hissediyordu.

Fethi

Son günlerde yaşanan hadiseler, yaşanacakların âdeta habercisiydi. Alman orduları Fransa'dan geri çekilmeye başlamış, Türk ordusu bütün Ortadoğu'yu bırakıp çekilmeye koyulmuş, Fransız ordusu ise Bulgaristan'ı geçip Trakya'yı tehdit eder hale gelmişti. Sabahın erken saatlerinde gelen acil davetle evinden ayrılan Fethi, Talat'la[2] buluştuğunda kendisine uzatılan ilginç bir telgrafla karşılaştı.

[1] Ali Fethi, 1880'de Pirlepe'de doğdu. Manastır Askeri İdadisi'nde okurken Mustafa Kemal'le tanıştı. Subay olduktan sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldı. Sofya'da Mustafa Kemal'le birlikte görev yaptı.

[2] Mehmed Talat, 1874'te doğdu. Edirne Askeri Rüştiyesi'ni bitirdi. İttihat ve Terakki'nin ileri gelenleri arasında yer aldı. Mustafa Kemal'le bu dönemde tanıştı. 1908 yılında Meclis'e girdi. Çeşitli bakanlık görevlerinin ardından 1917 yılında sadrazamlık görevine getirildi.

Levent Şahverdi Arşivi

Talat Paşa

Prens Sabahaddin

Viyana Büyükelçiliği, Almanya'nın silah bırakmak üzere olduğunu bildiriyordu. Bunun manası açıktı. Hükümetin ateşkesten başka çıkar yolu kalmamıştı. Öyle ki Prens Sabahaddin[3] aracı olmak için çoktan öne çıkmış, İttihatçıların çekilmesi ve tarafsız bir hükümetin kurulması halinde barış için bir şans olduğunu önermişti.

Talat, "Sen buna ihtimal veriyor musun?" diye sorarak Fethi'nin düşüncesini öğrenmek istedi. Fethi'nin çaresizce kafasını sallaması üzerine bu kez de "Şimdi bizim yapacağımız bir şey yok mu?" diye sorarak cevap almaya çalıştı. "Çok geç!" dedi Fethi, Filistin cephesinden gelen haberleri düşünerek. General Allenby[4], büyük oranda dağılmış bir orduyu kovalayarak Şam'a doğru yürüyordu. İmha olmaktan kurtulan Mustafa Kemal Paşa'nın direnecek gücü kalmamıştı. Fethi, acı gerçeği eski dostu Talat'ın yüzüne tüm çıplaklığıyla söyledi: "Şimdi her biri, hasretini çektiği

[3] Mehmet Sabahaddin, 1878'de doğdu. Babası Damat Mahmut Celâlettin Paşa, annesi Sultan Abdülmecit'in kızı ve 2. Abdülhamid'in kardeşi Seniha Sultan'dır. Sultanzade sıfatını kullanmak yerine batılı prens sıfatını kullanmayı terci etti. 1899'da siyasi fikirleri nedeniyle Paris'e kaçıp Jöntürk hareketine katıldı. Fakat Ahmet Rıza ile fikir ayrılığına düşerek muhalif saflara geçip Teşebbüs-i Şahsî ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'ni kurdu. 2. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte İstanbul'a döndü. 1909'dan itibaren İttihat ve Terakki'ye sert muhalefete başladı. 31 Mart İsyanı'nda parmağı olduğu ileri sürülerek bir süre hapsedildi. İlerleyen yıllarda merkeziyetçi devlet modeline açıkça karşı çıkmaya devam etti ve bir süre sonra yeniden Paris'e kaçtı. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda İttihatçılar hükümetten düşünce yeniden İstanbul'a geldi.

[4] Edmund Henry Hynman Allenby, 1861'de doğdu. 1880 yılında askeri koleje girdi. Çeşitli görevlerden sonra 1897'de binbaşı rütbesine terfi etti. 1899'da İkinci Boer Savaşı'na katıldı. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla korgeneral olarak görev aldı. 1917 yılında Filistin Cephesi'ne atandı. Aynı yıl Kudüs'ü aldı. 1918 yılında Megiddo Muharebesi'nde Osmanlı Ordularını mağlup etti. Ekim 1918'de sırasıyla Şam, Humus ve Halep'i ele geçirdi.

Levent Şahverdi Arşivi

toprakları elde etme gayreti içinde. Bu parsa toplama günlerinde böylesine bir teklife değer vereceklerini hiç tahmin etmiyorum. Bence zaten çok yaklaşmış olan fırka genel toplantısında vaziyeti olduğu gibi ortaya koyarak barış şartlarını daha rahat görüşebilecek bir hükümete vaziyeti ele alması imkânını vermemiz faydalı olur."

Bu cümleler, Talat'ın dudaklarında acı bir gülümsemeye neden oldu: "Bu senin düşündüğünü Sultan Vahdettin de hesaplıyor anlaşılan."

Sultan Vahdettin

Talat'ın tahminleri doğruydu. Vahdettin kısa süre önce İttihatçıların eski gözdelerinden Ahmed Rıza[5] ile görüşmüş ve Talat Paşa Hükümeti'nin görevi sorunsuz şekilde terk etmesini sağlamanın yollarını sormuştu. Gizli görüşülenler yakın zamanda açıktan da talep edilecekti. Nitekim dakikalar sonra telefon çaldı ve Talat, Padişah tarafından Saray'a davet edildi. Yapılan görüşmede Vahdettin, ateşkes ve barışın sağlanması için son senelerde yönetim mevkiinde bulunmamış tarafsız

[5] Ahmed Rıza, 1858'de İstanbul'da doğdu. Galata Sarayı Mekteb-i Sultanisi'nde (Galatasaray Lisesi) ve Paris'teki Grignon Ziraat Mektebi'nde eğitim aldı. 1889'dan itibaren Jöntürk hareketiyle temas kurdu. İlerleyen dönemlerde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı *Meşveret*'i yönetti ve zamanla cemiyetin simge ismine dönüştü. 1908 yılında Meclis'e girdi ve akabinde Meclis Başkanı seçildi. 1913 yılında gerçekleşen Babıali Baskını'ndan sonra cemiyetle arası iyiden iyiye açıldı.

Levent Şahverdi Arşivi

isimlerden kurulu bir hükümet gerektiğini beyan etti. Talat mesajı almıştı. Sultan, İttihatçıların kendi rızalarıyla çekilmelerini talep ediyordu. Talat bu durum karşısında makul olanı yaptı ve her türlü hesabı vermeye hazır olduklarını, gerekirse hayatlarından bile vazgeçebileceklerini ifade etti. İstifa için ise bir şartı vardı. İttihatçılara şahsi kin ve nefret gütmeyen, tarafsız ve her kesime hitap eden bir geçiş hükümeti...

Ahmed Rıza Bey

Görüşmenin ardından Fethi'yle buluşan Talat, "Her zaman olduğu gibi gözleri yarı kapalı beni dinledi. Olumlu veya olumsuz hiçbir şey söylemedi. İstifaya hazır olduğumu açıklayan ifademden memnun olduğunu anladım," diyerek izlenimini aktardı. Sultan'a sunduğu şartın kabul göreceğine ihtimal veriyordu. Fakat sonra? Sonrası için çok dikkatli olmak gerekiyordu. İttihatçılar... İlmek ilmek tasarlayarak Sultan Hamit gibi bir muktedirden devraldıkları iktidarı, Vahdettin gibi İttihatçıların iç ve dış düşmanlarının tesirine girebilecek karaktere teslim eder miydi? Yükselişlerini hesapladıkları gibi çöküşlerini de hesaplamak zorundalardı.

Talat'ın yeni hükümete dair düşüncesi, içerisinde en az üç İttihatçının bulunduğu bir hükümetti. Bu üç ismi de belirlemişti. Cavid Bey[6] ekonomi için ideal bir isimdi. Savaşın tarumar ettiği maliyeyi, ondan daha iyi kimse toparlayamazdı. Fethi, eski bir İttihatçı olmakla birlikte bir süredir mesafeli duran, tarafsız sayılabilecek ve güvenilir bir isimdi. Üstelik politika dünyasında etkiliydi ve İçişleri Bakanlığı için biçilmiş kaftandı. Son olarak Rauf...[7] Hamidiye kahramanı olarak ün yapmıştı.

[6] Mehmed Cavid, 1875 Selanik doğumlu. Mekteb-i Mülkiye'de okudu. Çeşitli bürokratik görevlerde bulundu. 1907'de İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldı. 1908'de Meclis'e girdi. Bakanlıklarda çeşitli görevler üstlendi.

[7] Hüseyin Rauf, 1881 İstanbul doğumlu. 1899'da Bahriye Mektebi'ni bitirdi. 1908'de

Levent Şahverdi Arşivi

İngilizlerle arası kötü olmadığından işgalciler için de tepki yaratmazdı. Zaten Donanma Bakanlığında Kurmay Başkanlığı görevindeydi. Bakanlığı da pekâlâ üstlenebilirdi. Talat'a göre kilit konuma yerleştirilecek üç İttihatçı bakan, devletin İttihatçı düşmanları tarafından devralınmasını engeller ve bir tür hesaplaşmanın önüne geçebilirdi. Böylece geçiş hükümeti ateşkes ve barış görüşmelerini tamamlar, yeni bir politik sayfa açılabilirdi. Talat bu düşüncelerini bir akşam yemeğinde arkadaşlarına da açıkladı. Konu yeni hükümetin başına kimin geçeceği hususuna gelince ordu tarafından sevip sayılan, politikadan uzak bulunan Ahmet İzzet Paşa'nın[8] ismi öne çıktı ve kabul gördü. Talat'ın stratejisi büyük ölçüde tamamlanmış gibiydi. Ahmet İzzet Paşa liderliğinde, içerisinde üç İttihatçının bulunduğu bir hükümet, ateşkes ve barış gibi kritik bir dönemde süreci başarıyla idare edebilirdi. Şimdi sıra bu şartları önce hükümete, ardından Ahmet İzzet Paşa'ya ve son olarak Vahdettin'e kabul ettirmekteydi...

Ahmet İzzet Paşa

Kısa süre içerisinde hükümet toplandı ve Talat Paşa düşüncelerini hükümete açtı. Fakat masada başka şekilde düşünenler de vardı. Mesela Adalet Bakanı Halil Bey, Eğitim Bakanı Doktor Nâzım Bey ve Savaş Bakanı Enver Paşa; hükümetten çekilmek şöyle dursun, ateşkese bile sıcak bakmıyorlardı. Hükümetin kimlere teslim edileceği bilinmeden istifa

Sisam Ayaklanması'nın bastırılmasında yer aldı. Balkan Savaşları sırasında Hamidiye kruvazörünün komutanlığını yaptı. Savaşta elde ettiği başarı nedeniyle Hamidiye Kahramanı ismiyle nam yaptı.

[8] Ahmet İzzet, 1864'te Manastır'da doğdu. 1881'de Kuleli Askeri Lisesi'ni, 1887'de Harp Akademisi'ni bitirdi. 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ne katıldı. 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ardından Genelkurmay Başkanlığına tayin edildi. 1911'de isyan bastırması için Yemen'de görevlendirildi. Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Orduları Grup Komutanlığında komutanlık yaptı.

Levent Şahverdi Arşivi

etmeyi ise oldukça tehlikeli buluyorlardı. Diğer yanda Talat Paşa gibi düşünen, yani savaşın artık kaybedildiğini kabullenen, ateşkes ve barış görüşmelerinin başka bir hükümet tarafından yürütülmesi gerektiğine kanaat etmiş bakanlar da vardı. Sonuç olarak Talat Paşa çoğunluğun görüşüne uyacağını belirterek meseleyi noktaladı. Nihayetinde çoğunluk da onun gibi düşünüyordu. Bu tablo, Enver'e itiraz edecek argüman bırakmamıştı. Mecburen kabullenmek zorunda kaldı ve kritik bir öneride bulundu. Madem ki bir geçiş hükümeti kurulacaktı, o vakit orduyu kontrol edebilmek için kuvvetli bir isim bulunması gerekiyordu.

Aklında bir isim vardı aslında... Kader sahnesinde kendisine ayrılan rolün şimdilik sona erdiğinin farkında olarak büyük bir erdemle pek çok kimseyi şaşırtan o cümleyi kurdu: "Savaş Bakanlığı için Mustafa Kemal'i tavsiye et. O gelmelidir. Ondan başka orduyu toplayacak kimse yoktur."

Enver... Yıllar önce Halep'te karşı karşıya geldiği Mustafa Kemal'e "Sen lazımsın!" demişti.[9] Şimdi de günü geldiğinde hakkı, hak edene teslim etme erdemini gösterdi.

Mustafa Kemal ve Enver, Trablusgarp 1912

İttihatçılar her şeye rağmen Vahdettin'e güvenmiyor ve onu tekin biri olarak görmüyordu. Her ne kadar Abdülhamid gibi meşrutiyet karşıtı olmasa da otoriter eğilimler arzuladığı

[9] *Yarının Adamı - Mustafa Kemal'i Anlamak*, Masa Kitap, İstanbul 2022, s. 249.

Levent Şahverdi Arşivi

ortadaydı. Fırsatını bulduğunda idareyi tek elde toplamaktan çekinmeyeceği düşünülüyordu. En önemlisi de İkinci Meşrutiyet'le birlikte başlayan politik kutuplaşmada Vahdettin'in konumu İttihatçıların yanı değil, Hürriyet ve İtilafçıların yanı olmuştu. Şimdi İttihatçılar savaşı kaybederek çekildiğine göre boşalan makamlara Hürriyet ve İtilafçıların geçmek isteyeceği, yıllar süren kanlı siyasi çatışmaların intikamını almak için rövanşizm hedefleyecekleri açıktı. Böylece hem eski düşmanlarını yok edecekler hem de işgalin sorumluluğunu İttihatçılara yükleyerek işgalcileri tatmin etmiş olacaklardı.

Talat Paşa hükümetçe alınan kararları Vahdettin'e anlattığında Sultan, Ahmet İzzet Paşa ismine soğuk yaklaşmakla birlikte fazla muhalefet etmedi. Fakat üç İttihatçının bakanlık önerisine direnç gösterdi. Rauf ismine nispeten ılımlı olsa da Fethi'nin ismini işitince "Sultan Hamid'i Selanik'e götüren," diyerek hayıflandı. Bu simgesel ismin İçişleri Bakanlığı mevkiine getirilmesine hiç sıcak bakmıyordu.[10] Cavid Bey'in Maliye Bakanlığı fikrineyse "Nasıl olur? Bu mümkün mü?" diyerek tepki gösterdi. Talat, karşısındaki Sultan'ın bir tür dayatma karşısında geri adım atacağını düşünerek konuşmaya başladı: "Efendimiz, hazine bomboş. Askerin ekmeğini alacak, memura aylık verecek para yok. Cavid Bey kulunuz Avrupa maliyecilerinin itibar ettikleri bir zattır. Kendileriyle harp halinde olmamıza rağmen Fransız-İngiliz mali çevreleriyle dostluk münasebetlerini devam ettirir. Israrımın başkaca gayesi olmadığına itimat buyurunuz."

Sultan, bu baskı karşısında daha fazla direnmeyip teklifi kabul etti ve üç bakan adayıyla görüşmek istediğini söyledi. Neticede, İttihatçıların tamamından kurtulamamaktansa üçünden kurtulamamak kulağına daha hoş geliyordu. Üstelik Talat'ın bir planı olduğu kadar onun da bir planı vardı ve başarabilirse amacına çok yaklaşmış olacaktı. Nitekim beklenen son, 8 Ekim

[10] *Yarının Adamı - Mustafa Kemal'i Anlamak*, Masa Kitap, İstanbul 2022, s. 103.

Levent Şahverdi Arşivi

1918 günü gerçekleşti. Sadrazam Talat Paşa, Saray'a gelerek istifa ettiğini bildirdi. Fakat bir şartı vardı, yeni hükümet kuruluncaya kadar bu karar kamuoyuyla paylaşılmayacaktı. Sultan bu öneriyi kabul etti ve bir dönem resmen olmasa da fiilen kapandı. İttihatçılar, hürriyet parolasıyla çıktıkları yolda büyük bir yıkıma uğrayarak iktidardan çekiliyordu. Şimdi hamle sırası Vahdettin'deydi.

Sultan bir süredir eski sadrazamlardan Tevfik Paşa'yla görüşüyor ve olası yeni hükümetin sadrazamlığı için kendisini düşünüyordu. Tevfik Paşa, çok gönüllü olmasa da hayır dememiş ve açık kapı bırakmıştı. Vahdettin ise bir hamleyle oldu bittiye getirmek, Ahmet İzzet Paşa yerine Tevfik Paşa'yı kabul ettirmek niyetindeydi. Bunun için Tevfik Paşa'nın üç İttihatçı bakan şartını onaylaması şarttı. Fakat üç İttihatçının hükümetteki varlığı Paşa'yı endişelendirmişti. Açıkça onları istemiyordu. Tevfik Paşa, hükümette İttihatçıları istememekte direnince Vahdettin, İttihatçıları dışlayıp risk almaktansa geçiş hükümetini teşkil etmekte fayda gördü. Böylece Ahmet İzzet Paşa'nın sadrazamlığına razı gelmek zorunda kaldı.

***

Ahmet İzzet Paşa'nın, hükümeti kurmak için fazla vakti yoktu. Arkasında Talat'ın desteği olmasına rağmen bu destek onu doğrudan başarılı kılmazdı. Zira hükümetten ayrılmasıyla birlikte Talat ve diğer İttihatçıların ağırlığı kaybolacaktı. Ahmet İzzet Paşa, ancak kendi hamleleriyle başarılı olabilirdi. Bu nedenle ilk işi, hükümete alacağı İttihatçıları ikna etmesi için Rauf'la konuşmak oldu. Rauf o esnada İspanyol gribini yeni atlatmış, arkadaşının Heybeliada'daki evinde dinleniyordu. Daveti aldığında Ahmet İzzet Paşa'nın arzusu üzerine Seyr-i Sefain İdaresi'ne gitti. Paşa, Rauf gelir gelmez lafı uzatmadan konuya girdi. Tevfik Paşa'nın hükümeti kuramadığını ve

Levent Şahverdi Arşivi

görevin kendisine verildiğini aktardı. Bulgarların savaş dışı kaldığını, Trakya sınırının düşman işgaline açık hale geldiğini, Filistin'de bozguna uğrayan orduların büyük kısmını kaybetmiş olarak geri çekildiğini anlattı ve politikasının esasının barış yapmak olduğunu belirtip sözlerine şöyle devam etti: "Gerekirse nefsini de feda etmeyi bilecek çalışma arkadaşları bulursam ne âlâ, hükümeti kurmakta tereddüt etmeyeceğim, aksi halde ben de hükümeti kabul etmekten çekineceğim."

İkili arasındaki konuşma hükümette kimlerin bulunması gerektiği konusuna gelince Rauf, İsmail Canbulat[11] ve Fethi'yi önerdi. Onu asıl meraklandıran Savaş Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı koltuklarıydı. Ahmet İzzet Paşa bu konuda kararsız olduğunu ve karar verememesi halinde bu iki görevi de kendi uhdesine alacağını söyledi. Esasen bu görev için aklında iki isim vardı: Mustafa Kemal veya Fevzi[12]... Fakat Fevzi Paşa hastaydı. Mustafa Kemal Paşa'yı da Doğu Cephesi'ndeki başarıları nedeniyle oldukça iyi tanıyordu.[13] Ona güveniyordu fakat ateşkes gerçekleşmeden önce onu ordudan çekmek istemiyordu. Görüşme bitiminde Rauf, Ahmet İzzet Paşa'nın hükümet kurma niyetini ve izleyeceği rotayı onaylamış, desteklerini sunmuştu. Rauf, arkadaşları arasında sözü geçen bir isimdi ve onun desteği kıymetliydi. Ahmet İzzet Paşa için ilk görev başarıyla sonuçlanmıştı.

Mustafa Fevzi Paşa

[11] İsmail Hakkı Canbulat, 1880 İstanbul doğumlu. Harp Okulu'nu bitirdikten sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldı. Selanik'te görevlendirildiği sırada Mustafa Kemal ile tanıştı. 1912'de Meclis'e girdi. 1917'de bakanlık görevine getirildi.

[12] Mustafa Fevzi, 1876'da İstanbul'da doğdu. 1896'da Harp Okulu'nu, 1898'de Harp Akademisi'ni bitirdi. İlk askeri görev yeri Genelkurmay Şubesi oldu. 1909'da rütbesi albaylıktan binbaşılığa düşürüldü. Üstlendiği görevlerdeki başarıları neticesinde 1914'te paşalığa terfi etti. Birinci Dünya Savaşı'nda; Çanakkale Cephesi'nde, Kafkas Cephesi'nde, Doğu Cephesi'nde ve Filistin Cephesi'nde görev aldı.

[13] *Yarının Adamı - Mustafa Kemal'i Anlamak*, Masa Kitap, İstanbul 2022, s. 224.

Levent Şahverdi Arşivi

Rauf, Ahmet İzzet Paşa'nın yanından ayrıldıktan sonra Talat'la buluştu. Talat, geçiş hükümeti projesinin ardında kendisinin olduğunu söyleyip işin iç yüzünü anlattı ve Paşa'ya destek olmak gerektiğini belirtti. Rauf görüşme esnasında Talat'ın vaziyetinin pek iyi görünmediğini de fark etmişti. Uzun süredir tanıyıp saygı duyduğu adamın yüzünde ilk defa derin bir keder görmüştü. Bu, savaşın kaybedilmiş olmasının ruhunda yarattığı hüzündü.

Rauf teselli cümleleri kurmak istediğinde Talat âdeta içini dökercesine konuşmaya başladı: "Rauf Bey, olan olmuştur. Artık ne söylense faydasızdır. Biz savaşa ancak vatanı düştüğü uçurumdan kurtarabiliriz kanaatiyle girdik. Bu kanaatin leh ve aleyhinde ileri sürülmüş yorumlar çoktur. Bu arada, dost ve düşmanlarımızın bizi en şiddetle tenkit ve itham ettikleri Ermeni Tehciri meselesi de vardır. Fakat bizim yerimizde kim olsaydı, memleketin selameti adına bunu yapmaya mecburdu. Düşünsenize, ordularımız sayıca ve teçhizatça katbekat üstün düşman kuvvetleri karşısında âdeta dişiyle, tırnağıyla bir ölüm-kalım mücadelesi verirken vatandaş bildiğimiz Ermeniler, bütün menzil yolları boyunca silahlanıp ayaklanarak bizi arkadan vurmak maksadıyla düşmanla iş birliği yaptıkları zaman bu unsuru harp bölgeleri dışına sevk etmekten başka bir çare tasavvur edilebilir miydi? Yoktu, başka hiçbir çare yoktu. Bu elbette kolay yapılabilir bir iş de değildi. Bundan dolayıdır ki tatbiki esnasında bazı idaresizlikler ve fenalıklar olmuştur! Bu ciheti itiraf etmekle beraber şunu da söyleyeyim ki o hengâmede uzaklarda olup biten idaresizliklerin ve fenalıkların günahını, bunlardan benim gibi habersiz olan hükümet erkânına yüklemek de insaf ile kabili telif değildir. Emin olunuz ki isyanla fiilen münasebeti olmayan bazı Ermenilere kıyılmasına mâni olamayışımız ve bu arada kıymetli arkadaşlarımızdan ikisini şehit verişimiz, beni dilhun etmiştir. Bize tecrübesizlik, beceriksizlik ve hatta cehalet isnat edilebilir. Fakat kimse

Levent Şahverdi Arşivi

hırsız diyememeliydi. Tekrar edeyim, isyan bölgesi dışında ve isyanla fiilen alakaları olmayan bazılarına yapılan mezalime mâni olamadığım için derin bir elem ve ızdırap duymaktayım."

Talat, bir dostuyla konuşmaktan çok tarih sahnesine düşecek cümlelerle kendi savunmasını yapar gibiydi. Sözlerine şöyle devam etti: "Bir türlü müteselli olmadığım bir diğer hatamız da Meşrutiyet ismini verdiğimiz bir devirde bizimle aynı fikirde olmayan vatanperverlerin, ayrı bir fırka kurmalarına mâni oluşumuzdur. Bu hatamızı şimdi kendi gözlerimizle görüyoruz. Bu yüzden, bu buhranlı zamanda memleket idaresi vatansızlar eline geçerse kabahat elbette bizim değil midir?"

Talat sorduğu soruya cevap bulamamışçasına susmuştu. Rauf da bu suskunluğa ortak oldu. Düşüncelerini söylemektense Talat'ı daha da üzmemek adına konuşmanın bitmesi gerektiğini düşündü ve müsaade isteyerek ayrıldı. Bir sonraki durağı Fethi ve İsmail Canbulat'ın eviydi. Ahmet İzzet Paşa'yla görüşmesini onlara da anlattı ve bir tür durum değerlendirmesi yapıldı. İki isim de göreve hazırdı. Rauf ertesi gün tekrar Paşa'yla görüştü ve arkadaşlarının kabullerini iletti. Fakat bir sorun vardı. Ahmet İzzet Paşa, Canbulat ismine itirazlar yükseldiğini, onu kabul etmesi halinde oldukça zor durumda kalacağını anlattı. Canbulat bu durum karşısında "Benim yüzümden en ufak bir zorluğa bile uğramalarını arzu etmem," diyerek fedakârca çekildi. Cavid ise öncesinde "İstemem, artık usandım. Aleyhimde söylenmedik laf kalmadı. Yapılan dedikoduların haddi hesabı yok. Bu şartlar altında bakanlık yapamam," diye karşı çıktıysa da Rauf'un ısrarları sonucunda Maliye Bakanlığını kabul etti. Ahmet İzzet Paşa son gün şapkadan tavşanı çıkardı ve Rauf'a Donanma Bakanlığını teklif etti. Rauf, herkesi ikna etmek için çabalarken şimdi kendisi, "Hayır!" diyemezdi. Pek istekli olmasa da kabul etti. Böylece üç İttihatçı bakan belirlenmiş oldu. Ahmet İzzet Paşa taşları itinayla diziyordu. Artık hükümet kurulmuş gibiydi.

Levent Şahverdi Arşivi

***

Hükümetin istifasından iki gün sonra Meclis'in açılış töreni gerçekleşti. Vahdettin alışılagelmişin dışında ilk kez açılışa katılıp konuşma yaptı. O gün Meclis'te İttihatçıların genç ve tutkulu üyelerinden Celâl[14] de yer alıyordu. Vahdettin'in sırmalı ve nişanlı bir üniformayla salona "Sultan Mehmet Han-ı Sadis Hazretleri" sözleriyle girmesi onu oldukça şaşırtmıştı. Padişahı ilk kez görüyordu. Vahdettin, yanında Veliaht Abdülmecid'le birlikte locasına geçti. Talat Paşa, temenni ve eğilmelerle Vahdettin'in huzuruna gidip padişah nutkunu aldı ve kürsüde okumaya başladı. Günün meselelerini ve barış gerekliliğini ifade eden nutuk bittikten sonra bu kez Vahdettin, süratli adımlarla kürsüye doğru ilerledi. Başkanvekili Abdurrahman Şeref ve Meclis Başkanı Hacı Adil'in önünde konuşmaya başladı: "İslam şeriatı ve anayasa hükümlerine uyacağıma, vatana ve millete sadık kalacağıma Allah adına yemin ederim!"

Mahmut Celâl Bey

Vahdettin törenden kısa süre sonra Ahmed Rıza'yı Ayan[15] Başkanlığına atadı. Ahmed Rıza, geçmişte İttihatçılar arasında oldukça popüler bir isim olmasına karşın zamanla liderlikle ters düşmüş ve Vaniköy civarındaki köşküne çekilerek günden güne Saray'la yakınlaşmıştı. Hatta Ermeni tehciri nedeniyle Talat Paşa'yı suçlamaya başlamış, hadiseleri "Vahşiyane şekilde öldürülen Ermeniler!" olarak ifade etmişti.

[14] Mahmut Celâl, 1883'te Bursa'da doğdu. Rüştiye'yi bitirdikten sonra çeşitli memurluk görevlerinde bulundu. Ziraat Bankası'nda ve Deutsche Orientbank'ta görev aldı. 1908'de İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldı. 1909'da cemiyetin Bursa Sorumlu Sayman'ı oldu. 1913'te İzmir'e gelerek faaliyetlerine devam etti.

[15] Meclis-i Ayân, II. Abdülhamid'in 23 Aralık 1876 tarihli iradesiyle yürürlüğe giren Kanun-ı Esasi'nin öngördüğü Meclis-i Umûmî adlı Osmanlı Parlamentosu'nu oluşturan iki meclisten biri olup padişahın tayin ettiği üyelerden meydana gelmekteydi.

Levent Şahverdi Arşivi

Vahdettin bu fırsattan istifade etmek istemiş ve İttihatçılara karşı eski dostlarını kullanmaya başlamıştı.

***

Hükümet neredeyse tamam gibiydi. Şimdi sıra Sultan'la görüşmedeydi. Talat Paşa'nın şart koştuğu üç İttihatçı bakan Saray'a gittiğinde söze, "Memleketin hali malum," diyerek giren Sultan, İttihatçılardan bir taahhüt istedi: "Daha çok felakete yakalanmamak için mümkün olduğunca tarafsız, vatanın içinde bulunduğu tehlikeli vaziyeti halledebilecek bir hükümet kurulması zaruretini takdir edersiniz. Sizden tarafsız nazırlar olarak hizmet edeceğinize söz vermenizi istiyorum."

Fethi bu talep üzerinde sağında oturan Cavid'e ve solunda oturan Rauf'a baktı. Bakanlık yapmasına en çok karşı çıkılan isim olan Cavid, Sultan'a açıkça söz verdi ve böylece görüşme sona erdi. Sultan'ın, "Tevfik Paşa liderliğinde İttihatçılardan arındırılmış hükümet" planı şimdilik sekteye uğramıştı ama henüz vazgeçmiş sayılmazdı. Nitekim görüşmenin akabinde düşüncesini Başkâtip Ali Fuat'a[16], "Bu kabinenin ömrü pek az olacaktır, barışı da yapamayacaktır," diyerek belli etmişti.

***

İttihatçılar ve Vahdettin türlü hesaplarla geleceği şekillendirmeye çalışırken Ahmet İzzet Paşa çok zor bir dönemde çok zor bir görevin içine düştüğünün farkındaydı. Eskiden beri siyasetten uzak bir yaşam sürdüğü için Padişah'la ciddi bir sorunu bulunmuyordu. Hatta bir süre öncesine kadar düşüncelerini ona açıkça ifade edebilecek konuma bile sahip olabilmişti.

[16] Başkâtip Ali Fuat, 1867'de İstanbul'da doğdu. Tanzimat dönemi bürokratlarından Dahiliye Müsteşarı Celâl Bey'in oğludur. Askeri Rüştiye'yi ve Mekteb-i Hukuk'u bitirdi. Çeşitli devlet görevlerinin ardından 1912'de Mabeyin Başkâtipliği görevine tayin edildi.

Levent Şahverdi Arşivi

Ahmet İzzet Paşa, Vahdettin ve Tevfik Paşa'nın aksine hükümette İttihatçıların olmasında bir sorun görmüyordu. Hatta bu yüzden İstanbul çevrelerinde, sadrazam olabilmek için İttihatçılarla iş birliği yaptığı bile iddia edilmişti. Politik hesaplar ve şahsi çıkarlar gütmediğinden her kesime hitap eden bir hükümet onun için daha idealdi. Üstelik İttihatçılar da Osmanlı'nın günden güne güçleşen politik durumu karşısında fikir ayrılığına düşme eğilimi gösteriyordu. Haliyle Ahmet İzzet Paşa, tehdit olarak görmediği İttihatçıların ılımlı kanadını yanına çekerek öteden beri hazzetmediği İttihatçıların radikal kanadını iş yapamaz hale getirmek için fırsat kolluyordu. Şayet başarabilirse bu yaptığının herkesin kabul edeceği bir gelişme olacağını düşünüyordu.

Öte yandan Paşa, ekonomiden anlayan birisi değildi ve Cavid Bey bu iş için biçilmiş kaftandı. Fethi Bey de yakın zamana kadar İttihatçılar içerisindeki muhalif bir kimlik haline gelmişti. Ayrıca Rauf Bey, işinde iyi bir isimdi. Hepsinin ötesinde Ahmet İzzet Paşa'nın bizzat kendisi hürriyet taraftarıydı ve bu noktada İttihatçılarla temelde buluşuyordu. Hal böyleyken aynı anda hem İttihatçılarla hem de onların karşıtlarıyla rövanşist bir hesaplaşma yaşanmasına müsaade etmeden yönetmek, onun için ideal bir fikirdi. Onu asıl düşündüren şey siyaset değil, askeri durumdu. Suriye'deki ve Irak'taki ordular açık şekilde yenilmişti. Elde kala kala altmış bini geçmeyen tüfekli kuvvet kalmıştı. Bu kuvvetlerin çoğu Kafkasya'da bulunuyordu ve geri çağırmak en az iki ayı alırdı. Bunların haricinde eldeki hazır kuvvetler; İstanbul'da üç, Trakya sınırında üç ve Karadeniz civarında on iki tabur olmak üzere toplam yedi sekiz bin tüfek ve bir miktar topçudan ibaretti. Böyle bir durumda savaşa devam etmek ve savunma yapmak...

Ahmet İzzet Paşa böyle bir hamleyi Enver'in hayalciliğine nazire yapmaktan da öte bir macera olarak görüyordu. Ona göre tek çare ateşkesti! Bu nedenle Savaş Bakanlığı ve Genelkurmay

Levent Şahverdi Arşivi

Başkanlığı görevlerini kendi üzerine almaya karar verdi. Nihayetinde bakanlar listesini tamamlayan Ahmet İzzet Paşa, 14 Ekim günü tören alayıyla fermanını Babıali'ye getirdi. Töreni izleyenler arasında Celâl de bulunuyordu. Gözüne çarpan ilk şey, törenin coşkudan ve tezahürattan uzak hali olmuştu. Kimse alkışlamıyor hatta konuşmuyordu. Babıali'nin o eski tantanalı zamanları belli ki geride kalmıştı.

İstanbul'un siyasi hesaplara boğulduğu bu karamsar günlerde, Halep'ten gelen bir telgraf, Başkent'i çok büyük bir tehlikeye karşı uyarmak istemiş fakat bu ses, siyasi gürültünün arasında kaybolup gitmişti. Halep'te bulunan Mustafa Kemal, bizzat Vahdettin'e ulaştırılmak üzere yazdığı satırlarda düşmanın ezici koşullar hazırlamakta olduğunu, kaybedilecek tek bir ânın bile bulunmadığını, aksi halde yurdun tamamen elden çıkma tehlikesi yaşayabileceğini, Ahmet İzzet Paşa tarafından bir hükümet kurulması gerektiğini, bu hükümette Fethi, Rauf ve Canbulat gibi isimlerin ve hatta kendisinin de bulunmasının lazım geldiğini ifade etmişti. Esasen önerdiği isimlerin çoğu hükümete girmiş olmakla birlikte, Mustafa Kemal'in vurgulamak istediği asıl gerçek göz ardı edilmişti. Savaş bitmişti fakat işgal bitmemişti. Düşman barışmak için değil, yok etmek için geliyordu.

***

İttihatçılar; iktidar ve gücü, ateşkes ve barış yapılmak üzere geçiş hükümetine terk etmişti. Fakat onlar için hikâye henüz bitmiş değildi. Ateşkesin ardından işgal kuvvetlerinin Başkent'e gelmesi söz konusuydu. Böyle bir durumda geçiş hükümeti mâni olmaya çalışsa bile gerek işgalciler gerek de Hürriyet ve İtilafçılar hatta Rum ve Ermeni komiteleri, İttihatçı avına çıkmak için sıraya girecekti. Birikmiş öfke ve nefretin sebep olabileceği gazap onları bekliyordu. Haliyle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin akıbeti Talat Paşa'nın aklında kalan sorulardan biriydi.

Levent Şahverdi Arşivi

İttihat ve Terakki Fırkası Genel Merkezi

Celâl, İzmir'e dönmeden önce neler olup bittiğini öğrenmek için Genel Merkez'e gittiğinde koridorların hiç olmadığı kadar tenha olduğunu fark etti. Hazindi... Neticede güç kaybolduğunda insanlar da kayboluyordu. İlk iş olarak Talat'ın yanına gitmek isteyen Celâl, o esnada bazı İttihatçılarla toplantı halinde olduğunu öğrendi. Toplantının yapıldığı odaya girdiğinde masadakilerin fısıltılarını duydu. "Celâl geliyor, bakalım ne söyleyecek?" diyorlardı. Bu fısıltıyı, Talat'ın "Vaziyeti nasıl görüyorsun?" şeklindeki sorusu takip etti. Celâl hiç düşünmeden "Hal meydanda, gelecek için büyük iyilikler bekliyorum," dedi. Bu iyimser cevap, Talat'ı uzun bir aradan sonra gülümsetmişti. Celâl o gün arkadaşlarıyla son kez dertleşti ve sonrasında İzmir'e doğru yola çıktı. Bunun Talat'ı son görüşü olduğunu bilmiyordu.

İstanbul'dan çok ağır bir hava içinde ayrılan Celâl, Bandırma-İzmir treniyle yaşadığı şehre geri döndü. İzmir onu kara bir elem bulutu eşliğinde karşıladı. Türklerin ağzını bıçak açmıyordu. Öte yandan Rum ahali, için için bayram yapıyordu. Türk ve Rum gazeteleri arasında münakaşalar çoktan başlamıştı. İzmir Valisi Rahmi Bey esasen İttihatçı olmakla birlikte bir süredir Talat Paşa'nın siyasetini eleştiren muhalif bir isimdi. Valiliğindeki yapıcı duruşu nedeniyle İngilizlerden teşekkür mektubu bile almıştı. Onun da tek arzusu barışın bir an önce gerçekleşmesiydi. Aksi halde İzmir'de çok büyük fırtınaların kopması olasıydı.

***

Levent Şahverdi Arşivi

Son gelişmeler, İttihatçıların artık radikal kararlar almasını gerektirir hale gelmişti. Talat bu konuda konuşmak için Fethi'yle buluşup düşüncelerini açtı. Fırkanın, hadiselerin uzağında kalmış isimlerin elinde yeniden aktif hale getirilmesi gerektiğini söyledi. Fethi de bu düşünceye katılıyordu. Koskoca teşkilat elbette tarihin tozlu sayfalarına gönderilmemeli ve fedakârlıklarla oluşturulan kadrolar başıboş bırakılmamalıydı. Fakat yenilenmenin radikal olması gerekiyordu. Evvela Talat, fırkadaki görevini bırakmalı ve yeni bir kadro yönetime geçmeliydi. Hatta fırkanın ismi bile değişmeli, teşkilat yeni bir isim ve yönetimle görevine devam etmeliydi. Talat, Fethi'nin bu önerilerine "Doğrusun," diyerek hak verdi ve ekledi, "Zamanlardır genel kongreyi toplamayı düşünüyordum. Hemen davet edelim ve her şeyi açıkça görüşelim. En doğru yol neyse ele alalım."

Görüşme üzerine kongre 14 Ekim günü toplandı. Talat, kafasındaki düşünceleri arkadaşlarına anlattı. Katılımcılardan Fuat Hulusi, nasıl bir çare düşünüldüğünü sorunca "Bizim yerimize gelecek kimselerin fırka içinden olması düşüncemi hepiniz biliyorsunuz. Bu dört savaş yılının yükü altında elbette ben de çürüyeceğim. Yerime gelecek olanı sizler seçeceksiniz. Bunu konuşalım, görüşelim," şeklinde cevap verdi. Değişimin ikna edici olabilmesi için önce Talat, sonra da fırkanın fikri önderlerinden Ziya Gökalp kongrenin selameti açısından toplantıda bulunmayacaklarını açıkladılar. Kongre başkanlığına Şair Mehmet Emin ve Bilecik Vekili Şemsettin Bey seçildi. Uzun tartışmalar ve fikir alışverişinin ardından kongre nihai kararını verdi. Fırka feshedilecek, yerine yeni isim ve kadroyla yeni bir fırka kurulacaktı. Yeni fırkanın ismi de belirlenmişti. Teceddüd Fırkası, tarih sahnesine çıkıyordu.

Kongrenin tüm hızıyla sürdüğü günlerde Enver, Talat, Cemal, Ahmet İzzet, Rauf, Fethi ve Cavid arasında sır gibi tutulan bir gündem daha bulunuyordu. O güne dek devlet idaresinin ana aktörleri konumunda bulunan Enver, Talat ve Cemal'in

Levent Şahverdi Arşivi

akıbeti ne olacaktı? Ne pahasına olursa olsun, vatanı terk etmeyip kanun ve tarih önünde hesap mı vereceklerdi? Bu görüşü savunanlar olmuştu. Fakat yılların biriktirdiği siyasi düşmanlık nedeniyle onları aşağılamak hatta ipe götürmek isteyenlerin varlığı ortadayken adil, kanunlara bağlı ve tarafsız hüküm verebilecek bir yargılama geçirebileceklerine inanmak saflık olurdu. Nihayetinde Talat, Enver ve Cemal, vatanı terk etmeye karar verdi ve buna en uygun yöntemi belirlemek için çalışmaya koyuldu.

Hükümet, ilk toplantısında savaşın akıbetini gündeme getirdi. Dış politikanın esası olarak ateşkes ve barış politikaları belirlendi. Hükümet programı bu temel taş üzerine inşa edildi ve Meclis'e sunuldu. Meclis güvenoyu verdi ve hükümeti barış için yetkilendirdi. Fakat Hıristiyan vekiller Meclis'teki güvenoyuna katılmamıştı. Zira onlar bambaşka bir propagandanın fitilini ateşlemekle meşguldü: İttihatçılardan hesap sormak!

Ateşkes ve barış politikaları halkı heyecanlandırmakla birlikte, İttihatçılardan hesap sorulması beklentisine kapılanların sesleri de yükselmeye başlamıştı. Bazı gazetelerde İttihatçılar ve onların hükümetinin açıkça suçlanması talep ediliyordu. Azınlıklara ait gazeteler ise tehcir nedeniyle suçlamalar yöneltiyor ve ayrılıkçı söylemlerde bulunmaktan çekinmiyordu. Patrikhane çevresinde kümelenmeye başlayan gruplar Ayasofya'ya Yunan bayrağı çekmek gibi fikirlerle şehirde yeni bir gerginlik oluşturuyor, bu nedenle yeni hükümet şehirde önlemleri artırmak, ayaklanma teşebbüsü halinde süngü ve ateş kullanılacağını açıklamak durumunda kalıyordu.

Anadolu'daki iç durum hakkında da hayra alamet olmayan bilgiler geliyordu. Balıkesir ve Bandırma taraflarında eşkıya vakaları artmaya başlamış, Ethem Bey namında birinin idareye el koymaya çalıştığı yönünde haberler yayılmıştı. Fethi Bey, Savaş Bakanlığından bazı birlikleri jandarma görevi için istemek zorunda kalmış fakat Ahmet İzzet Paşa, tüm birlikler

Levent Şahverdi Arşivi

hâlihazırda görevli olduğu için bu talebi reddetmek durumunda kalmıştı.

Bu esnada Rauf'un aklına Enver Paşa'nın Savaş Bakanlığı sırasında İstanbul'da isyan patlak vermesi ihtimaline karşı hazırlanan kuvvetlere dair dedikodular geldi. Öteden beri sır gibi saklanan bazı birliklerin varlığı konuşuluyordu. Bu birlikler asayiş için görevlendirilebilirdi. Konu Ahmet İzzet Paşa'ya sorulduğunda böyle bir kuvvete dair duyumlara sahip olduğunu ama varlığından kesin olarak haberdar olmadığını söyledi. Fethi Bey de rivayetler dışında bilgi sahibi değildi.

Son çare olarak Levazım Başkanı İsmail Hakkı Paşa çağrıldı ve meseleyi aydınlatması istendi. Paşa, "Evet, böyle bir kuvvet vardır," dedi ve işin aslını anlattı, "Anadolu Yakası'ndaki kuvvet, siper havanları, her türlü silâh ve levazımla mükemmel şekilde teçhiz edilmiş taburları, talimgâhı kadrosunda bulunan muallim bir tabur da dahil olduğu halde Yarbay Ali Bey'in kumandasında Haydarpaşa'dadır. İstenilen anda bu tarafa geçirilebilmeleri için emirlerine amade deniz vasıtaları verilmiş ve her türlü tertibat alınmıştır. Avrupa Yakası'ndaki kuvvet de bazı camilerle, askeri binalara yerleştirilmiştir. Bunların bir kısmı Merkez Komutan Yardımcısı Yarbay Şerif Bey'in komutasındadır. Fakat Merkez Komutanı'nın bu konuda malumatı yoktur. Bütün bu kuvvetlerin benim vasıtamla, doğrudan doğruya Enver Paşa'yla irtibatları vardır."

Ahmet İzzet Paşa, İsmail Hakkı Paşa'nın anlattıkları karşısında hayretler içinde kalmıştı. Böyle bir bilginin o güne dek kendisinden saklanması ve tesadüf eseri karşısına çıkması, onu ani ve kesin bir karar almak zorunda bıraktı. Öteden beri hakkındaki şikâyetler biriken İsmail Hakkı Paşa, bu hadise üzerine görevden alındı ve bu görev için düşünülen İsmet Bey'e bir an önce İstanbul'a gelmesi için talimat verildi.[17]

[17] *Yarının Adamı - Mustafa Kemal'i Anlamak*, İstanbul: Masa Kitap, 2022: 267.

Levent Şahverdi Arşivi

Ethem Bey'e gelince... Rauf kendisini eskiden beri tanır ve bilirdi. Kardeşi Reşit Bey'e haber salarak vatan ve millet menfaatlerine aykırı hareket etmemesi konusunda uyarıda bulundu. Gelen yanıt, Ethem Bey'in uyarıyı dikkate aldığı ve uslanacağı yönünde olacaktı.

Rauf, o günlerde Kût'ül-Amâre Kuşatması'nda esir düştükten sonra İstanbul'a yerleştirilen General Townshend'den[18] bir mektup aldı. Mektupta ateşkes görüşmeleri için aracı olabileceği yazılıydı. Aranan fırsat Rauf'un ayağına kadar gelmişti. Zira Townshend bir düşman olmakla birlikte günden güne Türk dostu haline gelmiş, öyle ki bir görüşme sırasında Rauf'a İngilizlerin Türklerle dost olmamakla hata ettiğini ve böylece savaşı iki yılda bitirme fırsatını teptiğini ifade etmişti. Townshend, esir hayatı boyunca hiçbir sorun çıkarmamış, herkesin güvenini sağlamıştı. Barış için ondan daha ideal bir aracı olamazdı. Rauf durumu hemen Ahmet İzzet Paşa'ya açtı ve görüşme için uygun bir zemin hazırladı. Hükümetin de onayı alınarak barış için Osmanlı'nın şartları belirlendi ve Townshend'e tebliğ edildi.

Bu şartlara göre, Osmanlı işgal edilen topraklarda özerkliği kabul edecekti. Bunun karşılığında kalan toprakların siyasi, mali ve iktisadi bağımsızlığı kabul görülecekti. İtilaf Devletleri saldırmadığı takdirde boğazlardan geçişlere müsaade edilecekti. Townshend, bu şartlar altında İngilizlerin ateşkese yanaşacağından emin olduğunu söyleyerek yola çıkmak için müsaade istedi. Nihayet İzmir Valisi Rahmi Bey İstanbul'a gelerek 18 Ekim günü Townshend'i alıp Midilli'ye götürüp İngilizlere teslim etti.

Rauf, son gelişmeleri paylaşmak için Ahmet İzzet Paşa'nın yanına gittiğinde ikili arasında genel duruma dair bir sohbet

[18] Charles Vere Ferrers Townshend. 1861'de doğdu. 1911'de tümgeneralliğe terfi etti. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Altıncı Hint Tümeni komutanlığına getirildi. 1915'te Irak'a gönderildi. Kût'ül-Amâre Kuşatması'nda Osmanlı Ordusu'na mağlup oldu. 29 Nisan 1916'da esir düştü.

Levent Şahverdi Arşivi

başladı. Paşa, İsmet ile Karabekir'i İstanbul'a çağırdığını aktardı. Mustafa Kemal'i ise başlı başına bir sorun olarak görüyordu. Vahdettin'e çektiği telgraftan haberdar olmuştu. Üstlerinden habersizce kendisini Savaş Bakanlığına teklif etmesi tahammülünü zorlamış, çareyi onu Yıldırım Orduları Grup Komutanlığına tayin etmekte bulmuştu. Fakat ordusunda bulunan bazı subayların terfiine ilişkin talepleri reddetmişti. Ahmet İzzet Paşa, bezgin bir ifadeyle Mustafa Kemal tarafından Vahdettin'e yazılan telgrafı Rauf'a uzattı. Rauf satırları okuyup Paşa'ya telgrafı nereden temin ettiğini sordu. Aldığı cevap, "Padişah verdi," oldu. Belli ki Vahdettin gizli kalmak kaydıyla gönderilen telgrafı Ahmet İzzet Paşa'ya vererek ihtilaf çıkarmak ve Mustafa Kemal'le yeni sadrazamın arasını açmak istemişti. Pek başarısız olduğu da söylenemezdi.

24 Ekim günü beklenen haber Midilli'den geldi. İngilizler ateşkes görüşmelerini kabul etmiş ve Akdeniz Filosu Başkomutanı Amiral Calthorpe'u[19] tayin etmişti. Bu gelişme üzerine bakanlar kurulu derhal toplandı. Ahmet İzzet Paşa, toplantıya asık bir suratla gelmişti. Nedeni sorulduğunda Vahdettin'le yaptığı görüşmeden bahsetti. Sultan, ateşkes görüşmeleri için Damat Ferit Paşa'nın[20] gönderilmesini önermişti.

Sir Somerset Arthur Gough-Calthorpe

[19] Sir Somerset Arthur Gough-Calthorpe, 1864'te doğdu. 1878'de Kraliyet Donanması'na katıldı. Birinci Dünya Savaşı sırasında koramiralliğe terfi etti. 1917'de Akdeniz Filosu Başkomutanı oldu.

[20] Mehmet Ferit, 1853'te İstanbul'da doğdu. Şûrâ-yı Devlet üyelerinden Seyyid Hasan İzzet Efendi'nin oğludur. Özel eğitim aldıktan sonra Hariciye'ye girdi. Paris, Berlin, Petersburg ve Londra'da ikinci katillik görevinde bulundu. Sultan Abdülmecid'in kızı Mediha Sultan'la evlenerek saray damadı oldu. 1908'de Ayan üyeliğine getirildi. 1910'da İttihatçıların muhaliflerinin simge ismi haline geldi. 1911'de kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın önce yöneticisi, sonra genel başkanı oldu ve bir yıl geçmeden istifa etti.

Levent Şahverdi Arşivi

Ferit Paşa'nın ismini herkes gibi Rauf da duymuştu ama kendisiyle hiç tanışmamıştı. Herhangi bir yorum yapamıyordu fakat Paşa, oldukça asabiydi. Zira başına gelecekleri tahmin ediyordu. Birkaç gün önce Damat Ferit Paşa onu ziyarete gelmiş ve ateşkes görüşmeleri hakkında sorgular bir tavırla heyetlerin bir an önce sınıra gönderilmesi gerektiği yönünde mütalaasını bildirmişti. Toplantıdan önce Vahdettin de aynı konuyu açmış ve Damat Ferit'in ismini önermişti. Paşa da Sultan'ın bu önerisi üzerine "Bu zat uzun zamandan beri devlet görevinde bulunmamış ve âdeta deli gibidir. Böylesine önemli bir görev ve devletin hayati meseleleri kendisine havale edilemez," diyerek tepki göstermişti. Sultan, bu sert cevaba rağmen önerisinde diretmiş ve Damat Ferit'le görüşmesini istemişti. Ahmet İzzet Paşa haksız sayılmazdı. Damat Ferit, kendisini bu göreve çoktan kaptırmış, ateşkes için görevlendirilmesi halinde İngilizlerle görüşüp işi kolayca çözeceğini, teklifinin kabul edilmemesi durumunda Londra'ya gidip kralla görüşerek ona babasının eski bir dostu olduğunu ve barış yapılması için ricada bulunacağını pek çok kimseye söylemişti. Böyle deli saçması düşüncelerdeki birinin bu kadar ciddi bir göreve tavsiye edilmesine kim olsa tepki gösterirdi.

Damat Ferit

Rauf, Sultan'ın bu inadının Bulgaristan'da yaşanan ateşkesin ardından Bulgar Kralı'nın tahttan çekilmesiyle alakalı olabileceğini düşündü. Belli ki Vahdettin konumuyla ilgili derin şüphelere sahipti ve ateşkesin gecikmesi halinde saltanata karşı bir girişimde bulunulabileceğinden endişe ediyordu. Rauf, konuşma sırası kendisine geldiğinde Sultan'ın dayatma yapmaya devam etmesi halinde hükümetin çekilmesinin doğru olacağını belirtti. Bakanlar bu görüşe katılınca

Levent Şahverdi Arşivi

Ahmet İzzet Paşa da tasdik etti. Karar Başkâtip Ali Fuat'a bildirildi ve Sultan'a iletilmesi talep edildi.

Ali Fuat Saray'a döndüğünde Vahdettin onu koridorda karşılayıp neler olup bittiğini sordu. Aldığı yanıt karşısında "Siz burada biraz bekleyiniz," diyerek odasına geçti ve birkaç dakika sonra Başkâtip Ali Fuat'ı huzuruna çağırıp "Ferit Paşa'yı isteyişim, faydalı olur düşüncesiyleydi. İşi bozmak maksadıyla değil. Madem ki bu derece abartıldı, ben de onun gönderilmesinden vazgeçip kendisini tatlılıkla savdım. Ancak gönderilecek heyete verilecek talimata şu mütalaamın eklenmesini katiyen arzu ederim," dedi ve şartlarından bahsetti. Sultan; hilafet, saltanat ve Osmanlı Hanedanı'nın hukukunun korunmasını istiyor ve eyaletlere özerklik verilmesi halinde bunun siyasi değil, idari olması gerektiğini düşünüyordu. Öyle ki siyasi özerklik mecburiyetinde kalınırsa bunun İslam âlemi için ihanet olacağını, siyasi özerklik vermektense bağımsızlığın daha ehven olacağını söylemişti. Toplantı halindeki hükümet, bir saatlik bekleyişin ardından saraydan gelen haberi öğrendi. Sultan diretmekten vazgeçmiş ve ateşkes görüşmeleri konusunda hükümete uyacağını bildirmişti. Zaten hükümet de bu esnada kararını çoktan vermişti. Ateşkes görüşmesine Rauf gönderilecekti.

Kriz atlatılmıştı atlatılmasına ama Ahmet İzzet Paşa ile Vahdettin'in arası açılmıştı. Öte yandan Damat Ferit, Ayan'da yaptığı bir konuşmada Paşa'nın kararlarını sorgulamaya kalkmış ve İttihatçılara karşı fazla ılımlı davranıldığı yolunda eleştirilerde bulunmuştu. Öte yandan Karabekir Paşa hâlâ İstanbul'a varmış değildi ve Mustafa Kemal Paşa, bakanlık talebinin reddedilmesinin yanında Filistin'den çekilen ordusundaki bazı terfi taleplerinin reddedilmesi nedeniyle hayal kırıklığına uğramıştı. Ahmet İzzet Paşa kaybetmeye başladığını hissediyordu. Ateşkes görüşmeleri esnasında konumu sağlam kalırdı ama sonrası... Şüpheliydi.

Levent Şahverdi Arşivi

Rauf, görüşmeler için İzmir'e vardığında onu Rahmi Bey değil, Nurettin Paşa karşıladı. Böylece Rahmi Bey'in valilik görevinden alındığını öğrenmiş oldu. Cevat Paşa'nın da katılımıyla yapılan görüşmede İzmir'in kaynayan bir kazan haline geldiği yönündeki bilgiler meselenin ciddiyetini ortaya koyuyordu. Ateşkes bir an önce yapılmalıydı. Yoksa durum çok başka yerlere gidebilirdi. Rauf, 26 Ekim günü Midilli Adası'na geçerek aynı gece Amiral Calthorpe ile görüştü. Müzakereler ertesi gün resmen başladı. Ateşkes, uzun süren görüşmeler neticesinde 30 Ekim'de imzalandı. Antlaşmaya göre boğazlar işgalciler tarafından işgal edilecek, Osmanlı Ordusu özel görevler dışında ordusunu terhis edecek, Türk donanması limanlardan çıkmayacak, galip devletlerin emniyetlerini tehdit edecek bir durum ortaya çıktığında o bölge işgal edilebilecek, Toros tünelleri işgalcilerin eline geçecek, Osmanlı sınırları 1914 dönemine çekilecek, sınır dışında kalan Türk askerleri teslim olacak, ordunun elinde kalan bütün silah ve cephane işgalcilerin kontrolünde tutulacaktı. Rauf'u en çok tedirgin eden konu işgalcilere, belirli durumlarda işgal hakkı tanıyan maddeler ve Yunan ordusunun Anadolu'daki olası varlığıydı. Amiral Calthorpe, Rauf'a endişe etmemesi gerektiği hususunda söz vermiş ve taahhütte bulunmuştu: "İngiltere ve müttefikleri adına imzaladığım ateşkesin bütün maddelerine dikkat ve itina ile riayet olunacağını teyit ederim."

Rauf, Mondros'tan 1 Kasım'da döndüğünde ilk iş olarak Ahmet İzzet Paşa'yla görüştü. Yolda gelirken okuduğu bir gazetede Damat Ferit'in "İzzet Paşa kabinesi, Rum unsurunu katliama hazırlanıyor" minvalindeki demecinden bahsetti. Siyasi kutuplaşmanın günden güne derinleştiğinden dert yandı. Ahmet İzzet Paşa o günlerde İspanyol Gribi nedeniyle yatağa düşmüştü. Bu nedenle Sultan'a ateşkes görüşmelerine dair vaziyeti bildirmeye Rauf'un gitmesini istedi. Rauf, heyetle birlikte Dolmabahçe Sarayı'na gittiğinde önce uzun süre bekletildi,

Levent Şahverdi Arşivi

akabinde "Zat-ı Şahane yoğundurlar. Harem dairesinde bulunuyorlar. Bugün kendilerini ziyaret etmek mümkün değildir. Heyetinizi salı günü kabul buyuracaklardır. Saati size ayrıca bildirilecektir," denilerek eli boş geri gönderildi. Bu tavır pek hayra alamet değildi. Belli ki Vahdettin, bir şeylere hazırlanıyordu. Rauf, akşama doğru kendisini ziyarete gelen ve başlarında Ahmet Emin Bey'in[21] bulunduğu bir gazeteci heyetine bazı açıklamalar yaptı. İngilizler ve Fransızlar için "Milli izzetinefsimizi incitmekten çekineceklerdir," dedi. Fakat gazetecilerin bambaşka kaygıları vardı: Yunanlar! "Ya Yunanlar da deniz ve kara kıtaları ile ateşkes şartlarının tatbikine katılırlarsa!" endişesi sorulduğunda Rauf bir an duraksadı ve Amiral Calthorpe'un verdiği asker sözünü hatırladı. Kendinden emin olarak güvence verdi. Gazeteciler rahatlamıştı.

***

Rauf, 2 Kasım sabahı Ahmet İzzet Paşa'nın yanına gitti ve sürpriz bir haberle karşılaştı. Musul'da bulunan Ali İhsan Paşa'nın[22] ordusunun neredeyse yarısını teşkil eden ve Yarbay Ali Bey komutasında bulunan tümenin, İngilizler tarafından esir edildiği bildirilmişti.

---

21 Ahmet Emin, 1888 Selanik'te doğdu. Askeri Rüştiye'de öğretmenlik yapan Osman Tevfik Bey'in oğludur. 1901 yılında Selanik Askeri Rüştiyesi'ne kaydolduysa da rahatsızlığı nedeniyle oradan ayrılmıştır. 1909'da Hukuk Mektebi'ne kaydoldu. Aynı dönemlerde İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldı ve basın alanında faaliyet göstermeye başladı. 1911'de Eğitim Bakanlığı sınavını kazanarak ABD'ye gönderildi. 1914'te ülkeye döndü. 1916'ya kadar Dârülfünûn'da faaliyet gösterdi. 1917 yılında kendi gazetesini kurdu.

22 Ali İhsan, 1882'te İstanbul'da doğdu. Beşiktaş Askeri Rüştiyesi'ni ve Hacıoğlu Topçu İdadisi'ni bitirip Mühendishâne-i Berrî-yi Hümâyun'da eğitim görmeye hak kazandı. 1904 yılında Harp Akademisi'ni bitirip 4. Ordu'da görev yapmaya başladı. 31 Mart İsyanı'nı bastırmak için kurulan Hareket Ordusu'nda yer aldı. Aynı yıl eğitim amacıyla Almanya'ya gönderildi. Balkan Savaşları'na katıldı. 1914 yılında yarbaylığa terfi etti. Birinci Dünya Savaşı sırasında Kafkas Cephesi'nde, Doğu Cephesi'nde mücadele etti. Kût'ül-Amâre Zaferi'nde yer aldı. 1917'de 6. Ordu Komutanlığı'na atandı. Ateşkes imzalandığı sırada Musul ve Kerkük bölgelerini savunmaktaydı.

Levent Şahverdi Arşivi

Ali İhsan Paşa

Böylece İngilizler, Musul'un 20 ila 30 kilometre yakınlarına kadar ulaşmış oluyordu. Bu haber hiç iyiye işaret değildi. Ateşkes imzalanmış olmasına karşın, İngilizlerin petrol zengini bölge olan Musul'a göz koymuş olabileceği anlaşılıyordu. Görüşmenin devamında Paşa, akşama doğru uzun süredir beklenen birinin şehre varacağını haber verdi: İsmet!

Rauf, İsmet'i 31 Mart İsyanı'nın bastırıldığı dönemde, İstanbul'da Karabekir vasıtasıyla tanımıştı.[23] Ne günlerdi... İsmet onu ilk görüşünde Mehmet Rauf sanmış ve "Eserlerinizi okudum," demişti. Zihninde zeki, cevval, sade, sıcakkanlı ve sevimli bir karakter olarak kalmıştı. Ahmet İzzet Paşa, İsmet'i çok daha yakından tanıyordu. Yemen'deki görevinde ve Doğu Cephesi'nde uzun süre maiyetinde bulunmuştu. Şimdi, Savaş Bakanlığı müsteşarlığı için onu düşünüyordu. Rauf bu haberi alınca İsmet'i karşılamak için Haydarpaşa Garı'na gitti. Tren gara ulaştığında içinden zayıf, yorgun ve yüzü solgun biri çıktı. Savaş herkesi ne kadar çok değiştiriyordu. Rauf onu neredeyse tanıyamayacaktı. İki eski dost sarılıp kucaklaştıktan sonra İsmet, Filistin Cephesi'nde başından geçenleri anlattı. Birlikte Ahmet İzzet Paşa'nın yanına gittiler ve yeni görevi resmen tebliğ edildi. Fakat bu görevi kısa sürecek, birkaç gün sonra gerçekleşecek hadise nedeniyle görevinden ayrılmak zorunda kalacaktı.

O gece yarısı Başkent'in başka bir bölgesinde çok kritik bir gelişme yaşanıyordu. Alman General Von Bronzard'ın tertibiyle boğaza giren U-170 denizaltısı; Enver, Talat ve Cemal'i alarak İstanbul'u terk ediyor; onlara Doktor Nâzım, Bahaeddin Şakir, Bedri ve Azmi gibi bazı İttihatçılar da

[23] *Yarının Adamı - Mustafa Kemal'i Anlamak*, İstanbul: Masa Kitap, 2022: s. 95-104.

Levent Şahverdi Arşivi

katılıyor, böylece bir devir tam manasıyla kapanmış oluyordu. Mazinin üç önemli adamı yetkilerinden sonra Başkent'i de terk etmiş, geriye yalnızca Ahmet İzzet Paşa'ya yazdıkları mektuplar kalmıştı:

2 Kasım 1918

"Pek muhterem ve mübarek tanıdığım İzzet Paşa Hazretleri'ne,

Memleketin bir müddet yabancı nüfuz ve tesiri altında kalacağını anladım. Buna rağmen memlekette kalmak ve millet muvacehesinde muhakeme olmak fikrinde idim. Bütün dostlarım bunu geleceğe ertelemek için ısrar ettiler. Zatınızla istişare edemedim. Müşkül mevkide kalacağınızdan, çok düşündükten sonra sarf-ı nazar ettim. Bütün siyaset hayatımdaki hedefim memlekete namusluca hizmet etmektir. Bütün servetim, Zat-ı Şahane'nin ihsan ettiği otomobil nedeniyle her ay artırdığım yirmişer liradan müteakip bin altı yüz liralık istikrar-ı dahili bedelinden ve bir de dört arkadaşımızla birlikte istişare ettiğimiz çiftliğin devri icraatından hasıl olan paradan ibarettir. Bunun bir kısmını aileme terk edip bir kısmını yanıma aldım. Bundan başka nesneye malik değilim. Millete karşı hesap vermek ve muhakeme olarak tayin edilecek cezayı kemal-i cesaretle çekmek isterim. İşte, zat-ı fahimânelerine söz veriyorum: Memleketim ecnebi nüfuz ve tesisatından azade kaldığı gün ilk telgrafınıza itaat edeceğim. Baki kemal-i hürmetle ellerinizden öperim Paşa Hazretleri.

Mehmed Talat...

***

Levent Şahverdi Arşivi

Kasım 1918

Ma'ruzdur...

Ateşkes mecburiyeti dolayısıyla vatanımın şimdilik alacağı şekil, yakın zamanlarda bu topraklarda nafi bir iş göremeyeceğime ayan bir alamettir. Bu nedenle zaten mevcut olan mezuniyetim zamanında faydalı bir surette iş göreceğimi ümit ettiğim Kafkasya'ya hareket ediyorum. Bu suretle bütün hayat ve mevcudiyetimi iyiliğine vakfettiği memleketimde kalarak dinime, milletime, Padişahıma hizmet edememekten mütevellit teessüfüm pek büyüktür. Fakat Kafkasya'da bir İslam bağımsızlığının husul bulmasına yardım edebilmek ümidi teessürümü biraz tadil ediyor. İleride hizmet edebilmek imkânı hasıl olunca herhalde gelip burada aynı maksatla çalışmayı tercih edeceğim. Şu müşkül zamanda deruhte buyurduğunuz görevde başarılarınızı Allah'tan diler, arz-ı hürmet eylerim.

Enver...

***

Kasım 1918

Mârûz-ı çâker-i kemîneleridir,

Uzunca süre düşündükten sonra bu aralık memleketten uzaklaşmayı muvâfık-ı ihtiyat telakki ettim. Bilirim, birçok hayasız bu uzaklaşmaya başka manalar vermeye çalışacaktır. Lâkin siz herkesten ziyade bilirsiniz ki benim ef'al ve hareketimde kanundan, kanunî muâmelâttan kaçınmamı gerektirecek hiçbir şey yoktur. Siyasi ve İdârî icrâât ve ef'âlimin kâffesi için birer birer cevab vermeye, efkâr-ı millette bunların hesabatını açık alınla edâya hazırım. Fakat bu galeyanlı zamanlarda, bulanık suda balık avlamak isteyen garazkârânın

Levent Şahverdi Arşivi

ıtlâk-ı lisân eyledikleri bu devr-i heyecanda bi-gayr-i hakkın dûçar olabileceğim ufak bir tecâvüze tahammül edemeyeceğimi zât-ı devletleri de takdir buyurursunuz. Memlekette yalnız kuvâ-i milliyenin hâkim olduğu, mütâreke şerâiti icâbınca aramıza karışacak olan ecânibin akd-i sulh ile buradan uzaklaştığı zamana kadar münâsebetsiz taşkınlıklara hedef olmayacak bir mevkiye çekilmekliğimi tercih ettim... Yine teşerrüf edebilmek ümid-i vâsıkı ile îfâ-yı lâzime-i vedâ etmeme ve sûret-i mahsûsada mübarek ellerinizi öpmekliğime müsaade buyurunuz Paşa Hazretleri.[24]

Ahmet Cemal...

Mustafa Kemal Paşa, solunda Ahmet İzzet Paşa. (Doğu Cephesi, 1917)

[24] *Bu aciz kulunuzun sizden ricasıdır,*
Uzunca bir süre düşündükten sonra bu kadar süre memleketten uzaklaşmanın tedbir açısından uygun olduğunu gördüm. Utanmaz birçok kişinin bu uzaklaşmadan başka anlamlar çıkarmaya çalışacağını biliyorum. Fakat benim eylemlerimde ve durumumda hukuktan, yasal işlemlerden kaçınmamı gerektirecek herhangi bir şeyin olmadığını siz herkesten daha iyi biliyorsunuz. Hem siyasi hem de yönetim açısından yaptığım bütün icraatların ve eylemlerimin her birini tek tek açıklamaya, bunların hesabını kamuoyu önünde vermeye hazırım. Ancak bu hareketli zamanlarda, bulanık suda balık avlamak isteyen kötü niyetlilerin ağzına geleni söyledikleri bu heyecanlı dönemde, haksız yere uğrayacağım bir had aşmaya dayanamayacağımı siz devlet büyüklerimiz de kabul edersiniz. Memlekette sadece gücün millette olduğu, anlaşma maddeleri gereğince aramıza karışacak olan yabancıların barış anlaşmasıyla buradan uzaklaşacağı zamana kadar yakışıksız taşkınlıkların hedefi olmayacak bir yere çekilmeyi tercih ettim... Yeniden aranıza katılma şerefini elde edebilme umuduyla gerekli olan bu vedayı edeyim ve özel olarak o mübarek ellerinizi öpeyim Paşa Hazretleri.

Levent Şahverdi Arşivi

***

Önde gelen İttihatçıların terk haberini işittiğinde Ahmet İzzet Paşa hiç şaşırmadı. Zira Enver Paşa bir süre önce konuyu açmış ve kendisinden izin istemişti. Paşa, hanedan damadı olması nedeniyle Padişah'a haber vermeden gitmesinin yanlış olacağını Enver'e söylemişse de pek ikna edici olmadığını şimdi öğrenmiş oluyordu. Cemal'in de izin müracaatları reddedilmişti. Ahmet İzzet Paşa, gitmelerine müsaade etmemişti ama engelleyici tedbirler de almamıştı. Zira engellemek için askeri kuvvet kullanması ve tutuklama yoluna gitmesi gerekirdi ki böyle incitici bir yöntem, paşanın tuttuğu yolla bağdaşmayacağı gibi oldukça nazik bir zamanda toplumun tepkisine de neden olabilirdi. Sonuç olarak paşa deyiş yerindeyse kalmalarını söyleyip gözlerini kapatmıştı ve İttihatçılar pek de zorlanmadan ülkeyi terk etmişti. Fakat şimdi bunun için suçlanacaklardı. Rauf öğleden sonra sadaret konağına gittiğinde Ahmet İzzet Paşa'yı oldukça üzgün buldu: "Haberin var mı? Talat, Enver ve Cemal Paşalar ortada yoklar. Yapılan tahkikattan memleketi terk ettikleri anlaşılıyor!"

Rauf düşünceli bir tavırla elini çenesine götürdü. Donanma Bakanlığı görevine başladığı gün Enver kendisini ziyarete gelmiş fakat bulamadığı için kartını bırakmıştı. Daha sonra iade-i ziyarete gittiğinde bu defa Rauf, Enver'i evinde bulamamış, yaveri ve aynı zamanda enişteşi olan Mehmet Kâzım Bey'le[25] görüşmüştü.

Kâzım Bey, Rumların ve Ermenilerin Enver'e suikast girişiminde bulunabileceğini söylemiş, Enver'in de bu kanaatte olduğunu belirtmişti. Rauf, gereken önlemlerin alınması için

[25] Mehmet Kâzım Bey, 1886'da İzmir'de doğdu. 1907'de Harp Akademisi'ni bitirdi. Hareket Ordusu'na ve Balkan Savaşları'na katıldı. Enver Paşa'nın kız kardeşi Mediha Hanım ile evlendi. 1914'te Savaş Bakanlığı Başyaverliği görevine getirildi. Birinci Dünya Savaşı'na katıldı. 1918'de albaylığa terfi etti. (Kâzım Karabekir, Kâzım Fikri, Albay Kâzım ve Diyarbekirli Kâzım ile karıştırılmamalıdır.)

Levent Şahverdi Arşivi

yardımcı olabileceğini söylediğinde Kâzım Bey, "Şimdilik böyle bir tedbire lüzum yok," cevabını vermiş ve ağzındaki baklayı çıkarmıştı: "Askeri durum barış istememizi icap ettiriyor. İtilaf Devletleri'nin ise Enver Paşa'nın şahsı aleyhinde husumet besledikleri şüphesizdir. Bu itibarla Paşa, İstanbul'dan uzaklaşarak elim bir vaziyete düşmesine meydan vermese nasıl olur? Fikriniz nedir?"

Rauf bu soru karşısında Ahmet İzzet Paşa'nın böyle bir vaziyete engel olmak için her şeyi yapabileceğini söylemekle yetinmiş fakat bu cevap Kâzım Bey'i tatmin etmemişti: "Evet. Şimdiki hükümetin böyle bir teklifi kabul edeceğini hatırıma getirmem. Fakat katlanılmayacak birtakım zorluklar karşısında İzzet Paşa istifaya mecbur olur yahut düşürülürse o vakit itilafçılara yahut o hükümete dayanarak Rumlar ve Ermeniler ayaklanırsa Paşa'nın hayatı ve şerefi çiğnenmek tehlikesine maruz kalmaz mı?"

Rauf, Kâzım Bey'in tedirginliğine hak vermiş, Enver'in Almanya veya Avusturya'ya gitmesinin hata olacağını belirtmiş ve Kâzım Bey de bu düşüncesine, "Doğrudur," diyerek katılmıştı. Kâzım Bey'le yaptığı görüşmeyi anımsayan Rauf'un zihnindeki düğümler bir anda çözüldü. Demek ki Enver kafasına koyduğu planı hayata geçirmeye başlamıştı. Söylentilere göre Kafkasya'ya geçecek ve bölgede bulunan kuvvetlerle uygun vakitte Anadolu'ya girecekti. Hatta belki de Kars'ta geçici bir hükümet kuracak, önce Ermeni çeteleri bölgeden temizleyecek ve elde ettiği başarıyla İstanbul'a yürüyüp hükümeti ele geçirecekti. Amcası Halil Paşa'nın bir süre önce bölgeye doğru yola çıktığı düşünüldüğünde kuvvetleri, Enver'e onun teslim edeceğini tahmin etmek güç olmazdı. Ahmet İzzet Paşa'ya göre bütün bu ihtimaller, Enver'in başarılı olamayacağı bir maceraya atılması ve ateşkesin kül olması manasına geliyordu. Paşa'nın buna müsaade etmeye niyeti yoktu zira ona göre bu gelişmeler, kötü olan durumu çok daha kötü hale getirecek bir maceraydı.

Levent Şahverdi Arşivi

Derhal Rauf'a emir verdi ve Halil Paşa'nın bulunarak geri getirilmesini istedi.

Bu gelişmenin en ciddi yansıması, muhalefet saflarında gerçekleşti. Muhalefet, hükümeti süreci öngörememekle, göz yummakla hatta bizzat yardım ve yataklık etmekle suçladı. Hükümetteki İttihatçı bakanların varlığı, kaçışın en öncelikli gerekçesi olarak görülüyordu. Eleştirilerin odağındaki isim ise Fethi'ydi... Meclis, âdeta kaynayan bir kazan halini almıştı. Bilhassa gayrimüslim vekiller eski konuları da açarak savaş esnasında alınan kararlardan tehcir kanununa, İttihatçıların politikasından Divan-ı Harplere kadar pek çok konuyu suçlama için bir sebep olarak öne sürüyor ve hesap sormaya kalkıyordu. İş artık öyle bir noktaya gelmişti ki suçlanan şey Türklük olmaya başlamıştı. Fethi bu gelişmeler karşısında mecliste uzun bir izahat verip konuyu tahkikat komisyonuna havale etmeyi başardı. Tansiyonu düşürmek için bir süre önce memlekete dönen Miralay Sadık Bey'le[26] görüşmek istedi.

Sadık Bey, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın önde gelen ismi olarak bir süre önce Osmanlı Hükümeti'ni cezalandırmak için Rus Çarı'na, İngiltere Kralı'na ve Fransa Cumhurbaşkanı'na şikâyet telgrafı çekmeye cesaret etmiş, yabancı basında İttihatçılar aleyhinde demeçler vermişti. Daha sonra Mısır'a geçmiş ve İngiliz tesiri altına girmişti. Haliyle muhalefet üzerinde etkisi bulunuyordu. Fakat Fethi, görüşmenin neticesinde hadiselerin önünü kesmeye onun dahi gücünün yetmeyeceğini kavramıştı. Yine de Ahmet İzzet Paşa ile Sadık Bey'i buluşturup çözüm arama yolunu tercih etti. Ancak ikinci görüşme de pek iç açıcı olmadı. Öyle ki Ahmet İzzet Paşa, görüşmenin ardından "Hiç

[26] Mehmet Sadık, 1860'ta İstanbul'da doğdu. Babası tanınmış din âlimlerinden Filibeli Abdullah Efendi'dir. 1882'de Harbiye'den mezun oldu. 1907'de İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldı ve Manastır Şubesi'nin başına geçti. 1909'da cemiyetin önde gelenleriyle arası açıldı. 1911'de Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın kuruluşunda yer aldı. 1912'de kendi fırkasını kurdu. 1913'te gerçekleşen Bâb-ı Âlî Baskını'nın gerçekleşmesiyle Paris'e kaçtı. 1914'te gıyabında idam kararı verildi. İlerleyen tarihlerde Mısır'a geçti ve burada İngilizlerle ilişkileri güçlendi.

Levent Şahverdi Arşivi

birimizin mâni olamayacağı mukadder hadiseler önündeyiz. Allah memlekete acısın!" demişti. Kutuplaşma had safhadaydı. Bardak taşmak üzereydi...

O günlerde Fethi'ye bir uyarı mektubu geldi. Yazan, Mustafa Kemal Paşa'ydı. Başkentteki durumu cepheden takip eden eski dostu Fethi'ye, düşüncelerini olduğu gibi yazmıştı. Ahmet İzzet Paşa'nın iktidarda kalsa bile muhalefetin tazyikine dayanamayacağını, hükümetteki İttihatçıların muhakkak hedef alınacağını ve tasfiyenin kaçınılmaz olduğunu, bununla birlikte özellikle basın-yayın yoluyla büyük bir taarruz döneminin başlayacağını, tüm bu gelişmelere karşı milleti uyandırabilmek için bir gazete çıkarmak gerektiğini söylüyordu:

"En iyi vasıta, aynı yoldan karşılık vermek, yani bir gazete çıkarmaktır. Benim maaşlarımdan biriktirdiğim param var. Onu koymaya hazırım. Hakikatleri halka hatta düşmanlarımıza anlatabilmek için gel beraberce bir gazete çıkaralım!"

"Bir gazete..." diye düşündü Fethi. Kulağa hiç de fena bir fikir gibi gelmiyordu. Böylece İttihatçılara yönelen taarruzlara cevaplar verilir ve kamuoyu yaratılabilirdi. Mustafa Kemal, mektubun devamında gazeteye bir isim bile bulmuştu: Minber! Yani, kürsü... Fethi derhal işe koyuldu. Mustafa Kemal'le ve ortak arkadaşları Dr. Rasim Ferit'le[27] işlemleri tamamlayıp gazeteyi çıkarmaya başladı.

***

Hükümet günden güne sıkışmaktayken Sultan kafasındaki fikirler için uygun ânın geldiğini düşünüyordu. Hükümetten İttihatçılara karşı ciddi ve köklü bir hesaplaşma içine girmesini bekliyor, bunun için hem yüce divan hem de Harp Divanı mahiyetinde özel yetkili bir mahkeme kurulmasını istiyordu.

[27] Rasim Ferit, 1889'da Trablusgarp'ta doğdu. Tıbbiye'yi bitirdi. Fransa'da genel cerrahi uzmanlığı eğitimi aldı.

Levent Şahverdi Arşivi

Fethi'ye göre böyle bir mahkeme hem adil kararlar alamazdı hem de zedelenmiş olan milli itibarı iyiden iyiye perişan ederdi. Hepsinden öte, böyle bir mahkemenin kurulması anayasaya aykırıydı. Ahmet İzzet Paşa'yla birlikte Saray'a gidip Sultan'ın huzuruna çıkan Fethi, düşüncelerini bizzat Vahdettin'e açıkça anlattı. Her zamanki gibi gözleri yarı kapalı şekilde dinleyen Sultan, hiç de tatmin olmuşa benzemiyordu.

Muhaliflerin hep bir ağızdan yaptığı eleştiri ve hücumlar gitgide artıyordu. Ertesi gün İsmail Hakkı Paşa'nın ortadan kaybolması muhalefetin öfkesini daha da kışkırttı. Herkes hükümetteki İttihatçıları suçlar hale gelmişti. Tüm bunların yanında bir de İskenderun krizi patlak vermişti. İngilizler, Halep'teki yaralılarını İskenderun üzerinden alabilmek için şehre asker çıkarma talebinde bulunmuş fakat Mustafa Kemal Paşa buna asla müsaade etmeyeceğini söylemiş ve gerekirse Genelkurmay'ın emirlerini dinlemeyeceğine dair rest çekmişti. Ahmet İzzet Paşa, İskenderun'un Halep vilayetine ait olduğunu ve bu nedenle bölgenin önünde sonunda boşaltılması gerekeceğini düşünüyor fakat hiçbirinin gücü, Mustafa Kemal Paşa'nın geri adım atmasına yetmiyordu. Bu durumda Ahmet İzzet Paşa için tek bir seçenek kalmıştı... Yıldırım Orduları Grup Komutanlığını kaldırmak ve bu ordunun başında bulunan Mustafa Kemal Paşa'nın yetkilerini almak...

Son gelişmelerin hükümeti sürüklediği buhranı anbean izleyen Vahdettin, fırsattan istifade etmek ve kafasındaki planı hayata geçirmek için 6 Kasım günü düğmeye bastı! Bakanlardan Abdurrahman Şeref Bey saraya çağrıldı ve pek çok konuda hükümet aleyhine yoğun şikâyetler geldiği kendisine bildirildi. Saray, hükümetten bir çözüm istiyordu. Abdurrahman Şeref Bey, Sultan'ın İttihatçı bakanların görevden alınmasına dair talebini ilettiğinde Ahmet İzzet Paşa, köşeye sıkışmaya başladığının farkına vardı. Vahdettin ikinci hamlesini 8 Kasım'da yaptı. Ayan Başkanı Ahmed Rıza'yı saraya çağırıp kendisiyle görüştü:

Levent Şahverdi Arşivi

"Yabancılar yanımıza gelecek. Hükümetle temasta bulunacaklar. Barış olacak. Savaş zamanında hükümette bulunanların bu sıralarda hükümette bulunmalarını münasip görmüyorum. Bunu özel ve gayriresmî bir şekilde kendisine anlatınız. Eğer istifalarını verip çekilmeyecek olurlarsa İzzet Paşa hükümeti istifa etsin. Söz veriyorum. Ben yine İzzet Paşa'yı hükümeti kurması için görevlendiririm."

Ahmed Rıza, kendisine verilen görevi anlamıştı. Derhâl Sultan'ın mesajını Ahmet İzzet Paşa'ya iletti. Özellikle Fethi'nin bir dakika bile görevde kalmaması gerektiğini aktardı. Bir Ayan Başkanı'nın hükümet başkanına bakanlar hakkında bu şekilde konuşması Paşa'yı çileden çıkarmıştı. Kendisine hâkim olamayarak ayağa kalktı ve geçmişte hürriyet için hizmet eden hatta bu uğurda canını tehlikelere atan birinin şimdi bu tavırlarıyla eski hizmetlerini imha ettiğini, yarın bir gün bu eylemleri nedeniyle milletin kendisinden hesap soracağını öfkeyle haykırdı. Ahmed Rıza bu kükreme karşısında geri adım atarak kendisinin yalnızca aracı olduğunu ve Sultan'ın hükümet başkanıyla ilgili bir sorunu bulunmadığını anlatmaya çalıştı. Fakat Paşa'nın bu laflara karnı toktu. "Arkadaşlarımı dedikoduya feda edemem!" diyerek Sultan'la bizzat konuşacağını söyledi ve görüşmeyi sonlandırdı. Ahmed Rıza'nın ayrılmasından kısa süre sonra Saray'dan telefon geldi. Sultan'ın talebinde ısrarcı olduğu bildirildi. Durum ciddiydi. Köşeye sıkışan Paşa, çareyi Rauf'u çağırmakta buldu ve gelir gelmez "Anayasa gereğince padişahın hükümeti azletme yetkisi var mıdır?" diye sordu.

Rauf, konuyu daha detaylıca tartışabilmek için Fethi Bey'in çağrılmasını istedi. Kısa süre sonra konağa gelen Fethi, sorulan aynı soru karşısında kendinden emin şekilde cevap verdi: "Padişahın böyle bir hakkı olamaz. Anayasanın hükümdar görev ve yetkisine dair olan maddesinde görevden alma fıkrası varsa da bu fıkradaki tabir, hükümetin Meclis'te çoğunluğu kaybederek istifa zorunda kalınca padişahın diğer bir kimseyi kabine

Levent Şahverdi Arşivi

kurmaya memur etmek yetkisi olduğunu gösteriyor. İşte, anayasadaki usul budur. Padişah ancak bu usule uyarak yeni kabine kuracak kimseyi seçebilir. Ahmed Rıza Bey'in iddiası kesinlikle doğru değildir."

Karar verilmişti. Padişah'ın hamlesi anayasaya aykırıydı ve direnilecekti. Fethi, Rauf'u da yanına alarak Ahmed Rıza'nın evine gitti. Yıllarca istibdata direnen, bu uğurda türlü mevkileri reddeden, sonu gelmez mücadele neticesinde açılan Meclis'in başkanlığını yapan, bir zamanların karizmatik ve popüler hürriyetperveri Ahmed Rıza... Şimdi politik olarak ayrı düştüğü eski dostlarına karşı saltanatın yanında yer alıyor ve hükümeti anayasaya aykırı olarak düşürebilmek için gerekçeler uyduruyordu. Üstelik bunları işgal ortamında yapıyordu. Rauf bu düşünceler eşliğinde Ahmed Rıza'nın karşısına oturdu. Hal hatır cümlelerinin ardından meraklı bakışlarla ziyaretin nedenini anlamaya çalışan muhatabına, Ahmet İzzet Paşa'yla yapılan görüşmede söylediklerinin devlet idaresiyle bağdaşmadığını ve bu konuda aydınlanmaya ihtiyaç duyduğunu belirtti. Fethi de padişahın hükümeti azletme yetkisi bulunmadığına dair düşüncelerinden bahsetti. Ahmed Rıza gayet sakin bir tavırla anayasayı açarak dayandığı maddeyi gösterdi. Rauf, kitaba dikkatle baktığında ilgili maddenin altının kırmızı kalemle çizildiğini fark etti. "Demek ki onun başının altından çıkmış," diye düşündü. Sinirlenmişti. İlgili maddeyi işaret ederek konuşmaya başladı: "Meclisin hükümete güvenoyu vermemesi halini göstermektedir. Aksi takdirde hükümetin millete karşı sorumluluğu manasız kalır. Saltanat idaresinin varlığını kabul etmek lazım gelir. Ömrünü istibdat idaresine karşı savaşmakla geçirmiş bir kimsenin meşrutiyeti yok edecek yolda bir düşünce sahibi olabileceğini anlamak güçtür. Hele sadrazam nezdinde o tarzda teşebbüste bulunması hiç doğru değildir!"

Fakat bu acı laflar, Ahmed Rıza'ya hiç dokunmamıştı. Şimdiye kadar ne söylediyse aynen tekrarlıyordu. Fethi'nin

Levent Şahverdi Arşivi

cümleleri fayda etmemişti. Ahmed Rıza'nın ağzından şu cümleler döküldü: "Padişah siyasete ve idareye karışmak hakkına haizdir. Hükümet başka kanaatte ise istifa ederek çekilir."

Padişah'ın atamasıyla konum sahibi olmuş birinin, bir hükümet üyesine böyle üst perdeden konuşması Rauf'un kanına dokunmuştu: "Peki beyefendi! Hükümet hükümdarın istediğini reddedip istifa etmezse olacakları düşündünüz mü?"

Ahmed Rıza bu ültimatom karşısında panikledi. "Aman Rauf Beyefendi, siz ne diyorsunuz? Pek vahim olur!" diyerek telaşla ayağa kalkıp konuşmaya devam etti: "Böyle bir harekete ihtimal dahi veremem. Gayet nazik olan, durumumuzla bunu bağdaştırmamaktır. Esasen anayasasının tatbikatından anlaşmazlık çıkarsa Ayan'ın tefsir yetkisi vardır. Bu sebeple bu şekilde hal olunabilir. Senato üyeleriyle konuştum. Benimle aynı fikirdedirler."

Ahmed Rıza son kozunu oynamış ve mesele açıklığa kavuşmuştu. Padişah'ın arzusunu yerine getirmek için anayasada hükümeti azletme yetkisi uydurulmuştu. Hükümet direnirse uyuşmazlığı çözmek için kararı Ayan Meclisi verecekti. Onun da başkanı Ahmed Rıza'ydı ve üyelerle çoktan konuşulmuş, kararın ne olacağı belirlenmişti. Rauf ve Fethi, görüşmenin sona erdiğini anlıyordu. İki arkadaş oldukça üzgün şekilde evden ayrılıp sokakta yürürken sessizliği bozan Fethi oldu: "Padişah ısrarında inat ettiği takdirde Cavid Bey, Hayri Efendi ve benim istifalarımız daha doğru olur. Bu surette Ahmet İzzet Paşa Hükümeti küçük bir değişiklikle yerinde kalır ki bunu memleketin menfaati bakımından elzem saymaktayım. Ben şimdi istifamı vermeye hazırım. Rica ederim, bunu Sadrazam'a söyleyiniz."

Fethi teslim olmaya karar vermişti fakat Rauf aynı fikirde değildi. En başta bu, kanunsuz bir yöntemdi ve kabul edilmesi halinde bunun ardı arkası kesilmezdi. Esasen Rauf haksız sayılmazdı. Bu hadiseyi kendi başına ayrı bir mesele olarak görmek doğru değildi. Damat Ferit'in ateşkes görüşmelerine tayin

Levent Şahverdi Arşivi

edilmesi hakkındaki talepler, İttihatçıların memleketi terk edişi nedeniyle yükselen muhalif sesler ve intikam almak isteyen çevrelerin homurtuları... Tüm bunları birbiriyle ilişkili görmek gerekiyordu. Sultan, İttihatçıları adım adım tasfiye ediyor ve bunu yaparken eski İttihatçıları devşirmekten, anayasayı çiğnemekten ve Damat Ferit'i hatta işgalcilerin gölgesinde bölücü taleplerde bulunmaya hazırlanan azınlıkları dahi kullanmaktan çekinmiyordu.

***

Rauf ertesi gün Cuma Selamlığı'na katılmak için Dolmabahçe Camii'ne gitti ve namaz bitiminde Padişah tarafından camiye bitişik Sultan Mahfili'ne davet edildi. İçeri girdiğinde Sultan'ın işaret ettiği sandalyeye oturdu. Vahdettin bir müddet sessizce bekledikten sonra gözlerine bakarak misafirinin geçmiş başarılarını ağdalı sözlerle övdü ve ülkenin genel durumundan bahsetti. Rauf da bu cümleler karşısında kendi görüşlerini aktarmaya başladı: "Memlekette asayişin mutlak surette korunması zorunludur. Aksi takdirde sonu kestirilemeyecek büyük tehlikeler çıkabilir. Bunları hükümet ile millet, ortak şekilde göz önünde tutmalıdır. Ateşkes devresini asayiş içerisinde geçirirsek vatanın işgal edilmeyen kısımlarını kurtarmak ümidi kuvvetlidir."

Rauf konuşurken Vahdettin önüne bakarak sakince dinliyordu. "Asayiş" kelimesine yaptığı vurgu acaba yerini buluyor muydu? Yoksa tek amacı kendisini konuşturmak ve ağzından laf almak mıydı? Bilmiyordu ama karar vermişti. Sultana açıkça ifade etmek istiyordu: "Mondros'tan dönerken Bandırma'da okuduğum İstanbul gazetelerinden birinde Ferit Paşa'nın Rumları kılıçtan geçirmeye hazırlandığımıza dair beyanlarını gördüm ve çok üzüldüm... Böyle bir zamanda bu türlü sözler her tarafta ayaklanmaya ve İstanbul'un işgaline, hatta daha ileri

Levent Şahverdi Arşivi

gideceğim, bütün memleketin düşman ayakları altına geçmesine sebep olabilir!"

Sultan hâlâ tepki vermiyordu. Karşı karşıya kaldığı suskunluk, Rauf'u âdeta körükledi: "Ferit Paşa'nın memleket içinde ve dışında bilinen meziyeti sizinle akrabalığıdır. Gazetedeki beyanları memlekette ve dışarıda pek fena bir yoruma uğrayabilir. Bunların sizlerden ilham alınarak söylenmiş olmasına hükmedilmesi ihtimali ve tehlikesi vardır. Bu suretle hükümdar ile hükümet arasında anlaşmazlık mevcut olduğu zannı akla gelir. Bundan faydalanıp isyanlar çıkarmak isteyeceklerin varlığını uzak görmüyorum."

Sözleri biten Rauf, Vahdettin'in ellerinin titrediğini fark etti. Öyle ki parmakları arasındaki sigarası, ağızlığından düşmüştü. Odada bulunan Lütfi Bey, sigarayı yerden kaldırmak için atıldığında Vahdettin de konuşmaya başladı: "Ferit Paşa'yı kız kardeşimin iyi bir eşi olarak severim. Fikirlerine taraftar değilim. Siyasi düşüncelerinin aleyhindeyim. Bu yüzden aramızda şiddetli ayrılık vardı. Bunu Lütfü Bey de bilir."

O âna dek koruduğu sükûnetini bozan Sultan, hızlıca ayağa kalkıp Rauf'un gözlerine bakarak ve hırçın bir edayla âdeta parladı: "Beyefendi, ortada bir millet var. Koyun sürüsü. İdaresi için bir çoban lazım. O da benim!"

Rauf âdeta şoke olmuştu. Padişah'ın böyle duygusal bir reaksiyon göstermesini beklemiyordu. Sohbete devam etmesi halinde karşılaşabileceği tavır kestirilemez hale gelmişti. Haliyle zoraki bir selam vererek mahfili terk etti. Arkasından gelen Lütfi Bey, biraz ilerledikten sonra yanına yaklaştı ve fısıltıyla "Allah sizden razı olsun," dedi. Bu teşekkürün nedeni Damat Ferit hakkında söylenen sözlerdi. Ahmet İzzet Paşa olanları öğrendiğinde "Padişah devleti tek başına idareye karar vermiştir. Bu hususta Ahmed Rıza ve Damat Ferit'ten teşvik görmekte olduğu muhakkaktır," yorumunu yaptı ve bir karar vermek üzere hükümeti toplantıya çağırdı.

Levent Şahverdi Arşivi

Akşamüstü yapılan toplantıda önce Ahmet İzzet Paşa yaşananan süreci aktardı. Akabinde Rauf, Padişah'la yaptığı görüşmeyi anlattı. Bakanlardaki genel eğilim Paşa'nın görevde kalması yönündeydi. Bunun yanında anayasal tartışmada Padişah'ın haksız olduğu, hükümeti azletme yetkisinin anayasada bulunmadığı ve Ayan'ın bu konuda karar verme gücü olmadığı görüşü hâkimdi.

Nihayetinde Paşa, Sultan'la çekişmektense istifa etmenin daha doğru olacağına karar verdi. Kaldı ki Sultan, bugün geri adım atsa bile yarın başka bir nedenle hükümete müdahale edebilirdi. Bunun sonu yoktu. Hükümet üyeleri de Paşa'ya katılınca bir devir daha kapanmış oldu. İstifa mektubunu yazan Cavid Bey, biraz sert ifadeler kullandığı için bazı düzeltmeler yapıldı. Akabinde Saray'a götürülmek üzere Dışişleri Bakanı Nabi Bey'e teslim edildi.

Sultan o akşam fazlaca heyecanlıydı. Hükümetten gelen evrakı alan Başkâtip Ali Fuat, o esnada Ahmed Rıza ile görüşen Sultan'a götürüp teslim etti. Sultan bir müddet daha Ahmed Rıza'yla görüştükten sonra Başkâtip Ali Fuat'ın beklediği yazı odasına girip anayasa kitapçığını eline alıp söylenmeye başladı: "Ben ne çocuğum ne de okuduğunu anlayamayacak kadar bunağım! İşte, anayasa bana bu hakkı veriyor. Ben hakkımı kullanıp halisane bir ihtarda bulunmuştum."

Ali Fuat bu sitemin perde arkasını anlamıştı. Sultan, anayasayı ihlal etmekle itham edildiği için öfkeliydi. Niyetinin asla böyle olmadığını, sadece hükümeti uyarmak olduğunu tekrar edip âdeta iç çekerek "Talat Paşa, bulunduğu muhit içinde müstesna bir şahsiyetti," sözünü ilave etti. Başkâtip şaşkındı. Sultan acaba nazire mi yapıyordu, yoksa tasfiye ettiklerini özlemeye mi başlamıştı? Ama şurası kesindi: Vahdettin, hedefine emin adımlarla yürüyordu. Önce İttihatçıları devre dışı bırakmıştı. Şimdiyse İttihatçıların kurduğu dengeyi imha etmişti. Artık kendi sırası geliyordu.

Levent Şahverdi Arşiyi

Fethi, istifa mektubunun bir örneğini *Minber*'de yayımlamak için baskıya yetiştirince hükümetin çekildiği haberi bir anda Başkent'te yayıldı. Ertesi gün Nabi Bey, Sadaret Konağı'na gelip Saray'da işittiklerini anlattı. Hükümeti kurmak için Tevfik Paşa'nın görevlendireceği söyleniyordu.

Aynı saatlerde Saray da hareketliydi. Sultan, Başkâtip Ali Fuat'ı harem dairesine çağırıp "Onların yaptıkları muameleye karşı bu iyi darbe oldu. İkinci darbeyi hem de daha şiddetli olmak üzere bugün indirdim. Beni, anayasayı ihlalle itham etmek istiyorlar. Anayasanın yorumlanması Ayan'a ait olduğundan bugün heyeti toplayıp yorumlaması için Ahmed Rıza Bey'e emir verdim," dedi. Sonra birden duraksadı ve tekrar konuşmaya başladı: "Ben devletime ve memleketime bir hizmet etmek ümidinde bulunmasaydım, Çengelköyü'nde rahat rahat otururken bu görevi kabul etmezdim. Bu yaştan sonra mezarıma padişah diye yazdırmak zorunda değilim. Vallahi Talat Paşa'ya acıyorum!"

Vahdettin aynı gün Meclis Başkanı Halil Bey'le de görüştü. Esasen ondan hazzetmezdi fakat görüşmek isteyen Halil Bey olunca reddetmedi. Halil Bey'in olan bitenler hakkında merakını belli etmesi üzerine "Her gün Meclis aleyhinde çarşaf çarşaf yazı alıyorum," dedikten sonra elini masaya vurup yerinden sıçrayarak haykırdı: "Halil Bey sen söyle! Bir padişaha 'yeminini tutmayan' denilebilir mi!"

Gözleri kan çanağına dönmüştü. Halil Bey, sakinleşsin diye kusurları mazur görmesini ve bağışlamasını söylediyse de Vahdettin sakinleşmedi. "Ben Paşa'yı tanırım. Kendiliğinden adım atmaz, onu yürütürler!" diyerek sitem etti.

***

İktidarını kaybeden Ahmet İzzet Paşa odasında yalnız başına kalmış, düşünüyordu. Kendi mukadderatından çok

Levent Şahverdi Arşivi

memleketin gidişatına canını sıkıyordu. Musul hakkında son gelen haberler, Mustafa Kemal Paşa'yı haklı çıkarır cinstendi. İngilizler ateşkes antlaşmasının "lüzumlu görülen stratejik yerleri işgal etme hakkı" tanıyan maddesine dayanarak Musul'a gireceklerini ihtar etmiş, Paşa da orduya "Çekil!" emri vermek zorunda kalmıştı. Şehrin işgali artık an meselesiydi. Düşündükçe ruhu bunalıyordu.

En acısı da bütün bunlar olurken Vahdettin tarafından avlanmasıydı. Sultan önce İttihatçıların aradan çekilmesini sağlamış, bunu kendisi aracılığıyla yapmış, akabinde de ateşkesi imzalattırıp kendisini aradan çıkarmak için Ahmed Rıza'yı kullanmış ve nihayetinde amacına varmıştı. Bütün bunlar olurken İttihatçıların önderleri ülkeyi terk etmiş, bu hadisenin ve ateşkesin sorumluluğu kendi üzerine bırakılmıştı. Yeni hükümete bu hadiselerin hesabı sorulacağı vakit önceki hükümet, yani Ahmet İzzet Paşa'nın kendisi suçlanacaktı. Yanında çok az sayıda kişi kalmıştı. Onlardan biri olan Karabekir hâlâ Başkent'e varamamış, Mustafa Kemal ise istemeden de olsa küstürülmüştü. Kim bilir ne kadar sinirli ve öfkeliydi. Yine de bütün bu yaşananlara rağmen Ahmet İzzet Paşa öylece oturup bekleyemezdi. Bir şeyler yapması gerektiğinin farkındaydı. O esnada aklına bir fikir geldi. Sonucunu kestiremiyordu ama deneyecekti. Birkaç gün önce görevden aldığı Mustafa Kemal'den yardım isteyecekti. Hemen kalem, kâğıt aldı ve yazmaya başladı: "Bir an evvel İstanbul'a teşrif buyurmasınız. Sizinle istişareye ihtiyacım var!"[28]

***

Hükümet ertesi gün Ahmed Rıza'nın planı doğrultusunda Ayan Meclisi'nde sorguya çekildi. Damat Ferit, kendinden emin bir şekilde Saray'ın ve milletin gözünden düştüğünü Paşa'ya haykırdı. Akabinde söz sırası Ahmet İzzet Paşa'ya geldi.

[28] *Yarının Adamı - Mustafa Kemal'i Anlamak*, İstanbul: Masa Kitap, 2022: s. 343.

Levent Şahverdi Arşivi

Paşa, hadiselere ilişkin görüşlerini kısa ve net şekilde ifade edip salonu terk etti. Bu esnada Vahdettin, hükümeti kurması için Tevfik Paşa'ya[29] çoktan talimat vermiş bulunuyordu.

Ahmet Tevfik Paşa

Kadrosunu oluşturmak için harekete geçen Tevfik Paşa, şeyhülislamlık görevi için Yahya Reşit Efendi isminde birini öneriyor, yapılan araştırma sonucunda bu zatın iki yıl önce vefat ettiği ortaya çıkıyor, bunun üzerine Esad Efendi'nin ismi geçiyor fakat Esat Efendi'nin de yaşlılık nedeniyle iyiden iyiye bunadığı ve görev yapamayacak hale düştüğü anlaşılıyordu. İçişleri Bakanlığı için de Kambur İzzet Bey'in ismi düşünülüyordu. İzzet Bey, sıkı bir Türkçülük karşıtıydı. Başkâtip Ali Fuat bu ismi işitince valilikten başka görev yapmamış, deneyimsiz birinin böyle mühim bir göreve getirilmesinin münasip olmayacağını Sultan'a ilettiyse de dinletemedi. Kambur İzzet'in, Savaş Bakanlığı için düşünülen Abdullah Paşa tarafından önerildiğini işitti. İddiaya göre bu iki isim komşuydu. Başkâtip Ali Fuat, Abdullah Paşa'ya konuyu açınca "Kambur İzzet'i tanımam, kendisinin Kürtler için itibarı pek ziyadedir. Arkasında beş bin Kürt vardır. Bunlardan istifa için hükümete alınması zaruridir, dediler. Ben de onayladım," cevabını aldı. Tevfik Paşa ise Kambur İzzet'in ismini düşünmediğini ama ayaklarına kapanıp yalvardığını hatta heyecandan bayıldığını ve Saray'dan bu yönde talep geldiğini söyleyerek kabul etmek durumunda kaldığını belirtti. Asırlardır ayakta duran Devlet-i Âliyye'nin düştüğü durum içler acısıydı.

[29] Ahmet Tevfik Paşa, 1845'te İstanbul'da doğdu. Askerlik kariyeri 1858 yılında başladıysa da sağlık sorunları nedeniyle yarım kaldı. 1872'de Hariciye'ye girdi. Çeşitli Avrupa ülkelerinde başkâtiplik yaptı. 1895'ten itibaren çeşitli bakanlık görevlerinde bulundu. 1908'de Ayan üyeliğine atandı. 31 Mart Vakası'nın ardından Sadrazamlık görevine getirildi.

Levent Şahverdi Arşivi

10 Kasım 1918 günü geldiğinde Tevfik Paşa, hükümetini kurdu ve işe başladı. Bunu haber alan Rauf, görevine veda etmek üzere Ahmet İzzet Paşa'yı görmeye gittiğinde Saray Başmabeyincisi[30] Lütfü Bey'in mührü almak için orada bulunduğunu gördü. Yaşananlar nedeniyle suratı asık görünüyordu. Bir süre sonra Nabi Bey de geldi. Yeni hükümette Dışişleri Bakanı olarak görevine devam edecekti. Rauf'a, Tevfik Paşa'nın kendisiyle görüşmek istediğini iletti. Rauf, ertesi gün yeni sadrazamla görüşmek üzere Bâb-ı Âlî'ye gitti. Görüşmenin sebebi, Tevfik Paşa'nın devlet meseleleri hakkında kendisinden görüş almak istemesiydi fakat Rauf görevden ayrılması nedeniyle artık bu tip işlere katılmak istemediğini kibarca dile getirdi.

***

İktidarı kaybedenler için artık riskli dönem başlamıştı. Onlardan biri de Fethi'ydi. Nitekim 11 Kasım gecesi, hükümette yer alan ve Fethi'ye minnet borcu bulunan bir bakan, çok önemli bir bilgiyi Fethi'ye ulaştırdı: "Çok yakında İtilaf Devletleri donanması İstanbul'a gelecek ve bazı yerlerin işgali başlayacaktır. Aynı zamanda İngilizlerin tesiri ve talebi ile geniş ölçüde tutuklamalar yapılacaktır. Haysiyetinize düşkün bir insansınız. Maziniz ve şahsiyetiniz dolasıyla tutuklanmanız kuvvetle muhtemeldir. Arzu ederseniz memleketi terk ediniz. Size elimden gelen yardımı yapmaya hazırım."

Geçiş hükümeti dönemi sona ermişti ve İttihatçılar işgalcilerin de İstanbul'a gelmesiyle hedefe konacaktı. Vaktiyle genel sekreterlik gibi önemli bir görevde bulunan Fethi'nin bu badireden payını almaması mümkün değildi. Kısa süre sonra aynı bakandan yeni bir uyarı daha geldi: "İsmail Canbulat

[30] Başmabeyinci: Osmanlı Devleti'nde padişahların dışarıyla olan ilişkilerine bakan, buyruklarını ilgili kimselere bildiren, bazı kişilerin dileklerini kendisine ileten görevlilerin başı.

Levent Şahverdi Arşivi

Bey'in evinde ekseriyeti asker şahsiyetlerle toplanarak hükümet aleyhinde kararlar aldığınız ihbar ediliyor. Şimdi ben size iki hakikati bir kez daha hatırlatmak ve böylelikle mazideki minnetimi ödemek isterim. Bu hareketim belki temsil ettiğim görevi kötüye kullanmak manasına da gelir ama şahsi borcumu edâ etmiş olacağım. Evvela, her hareketinizin kontrol altında olduğunu biliniz. Daha fırsat ve imkân varken memleketi terk ediniz. Çünkü zannediyorum ki hükümetin güvenoyu almasından sonra İtilaf Devletleri, donanmaları İstanbul limanına girecekler ve daha kötüsü, vatanın bazı yerleri daha işgal edilecektir. İnsafsız ve merhametsiz olduğu kadar adaletsiz bir hesaplaşma devrinin başlayacağını da bilin!"

Bu uyarı, tedirgin edici olduğu kadar gerçekti de. Fethi bunu tahmin ediyordu ve şimdi hükümet içerisinden gelen uyarıyla teyit etmiş oluyordu. Kanlı bir hesaplaşma başlamak üzereydi. Fethi, 12 Kasım gecesi, pek iyimser görünmeyen akıbetini düşünürken uykuya daldı. 13 Kasım'a sabahın çok erken saatlerinde patlayan top sesleriyle uyandı. Geceden bu yana hazırlıkla meşgul olan Beyoğlu, Kurtuluş ve Yeşilköy gibi azınlık bölgelerinde yoğun bir kutlama merasimi başlamıştı. Sahiller, işgalcileri karşılamak için sokağa dökülen azınlıklarla dolup taşıyordu. Hadiseyi gözleriyle görmek için dışarı çıkan Fethi, gelen gemi sayısının çokluğunu fark edince hayret ve dehşet içinde kaldı. Filoyu takip eden gemiler arasında Yunan gemileri de vardı. Rauf Bey'e verilen söz, kül olmuştu. İngilizler anlaşmaya ihanet etmişti. Ateşkes daha ilk günden bozulmuştu!

Levent Şahverdi Arşivi

İstanbul Boğazı'ndaki işgal donanması. (13 Kasım 1918)

Levent Şahverdi Arşivi

♫ Ghostwriter - "Pathfinder"

BÖLÜM III

KAYMAKAM BEY

İbrahim, istasyonda treni beklerken sigara üzerine sigara yakıyor, bir yandan da gar şefini gözetliyordu. Hiçbir aksilik olmamalıydı. Özellikle garın korunması hususunda asla zafiyet gösterilmemeliydi. Uzun süredir görmediği dostunu göreceği için heyecanlı olmasına heyecanlıydı ama memleketin içinde bulunduğu durumu düşündükçe heyecanın yanında güven hissi de ruhunu kaplıyordu. Birkaç çete mensubunun gündüz vakti tren istasyonunu basmaması için aldığı önlemler düşünüldüğünde güven hissetmesi biraz tuhaftı ama yine de eski dostunu görecek olması yüreğini ferahlatıyordu. Zira her vatansever gibi onun da memleketi için bir şeyler yapması gerekiyordu ve bunu kiminle yapacağını iyi bildiğinden başarılı olacağına inancı tamdı. Bu hissiyatla paketini çıkarıp bir sigara daha yaktı. Derince içine çekti ve uzaklara daldı.

"Kaymakam Bey!"

"Kaymakam Beeey!"

Bu gürültü İbrahim'i uyandırmıştı. Acaba çocuklar yine oyuna dalmıştı da kızmaması için müsaade mi isteyeceklerdi? Derken camdan tıkırtılar gelmeye başladı. Hemen yerinden fırlayıp cama yöneldiğinde aşağıda karlar içerisinde bekleyen iki kişi gördü. Tipi bastırdığı için yolda kalmışa benzeyen bu iki adamı daha önce hiç görmemişti. Birisinin üniformasından yüzbaşı olduğu anlaşılıyordu. Diğeri de yaveri olmalıydı. Zor durumdaki iki davetsiz misafirlerini hemen odasına buyur etti.

Levent Şahverdi Arşivi

"Çizmelerinizi çıkartın da yatağa uzanın. Ben uyudum. Siz biraz istirahat edin," diyerek yer gösterirken bir yandan da sobayı yakmaya başladı: "Şimdi oda ısınır. Battaniyeyi omuzlarınıza alabilirsiniz. Saf yündür. Siirt işi..."

O esnada İbrahim mutfağa yönelip ne ikram etsem diye düşünürken dönüp yüzbaşıya baktı. Yüzbaşı, elini yumruk yapıp başparmağını yukarı kaldırarak ağzına doğru götürüp "İçer misiniz?" diye sorunca İbrahim meseleyi anlayıp gülümsedi. "Konyak olsa iyi olurdu ama maalesef yok," diyerek dolaptan bir şişe rakı çıkardı ve "Sadece bu var," dedi. Yüzbaşı, "O da ısıtır," cevabını verince bu defa ortaya bardak sorunu çıktı. Temiz bardak yoktu. Yüzbaşı elini uzatıp "Bardağa hacet yok," diyerek şişeyi kavrayıp birkaç yudum içip şişeyi İbrahim'e uzattı.

Alkol, birbirini tanımayan bu iki adama iyi gelmişti. Yüzbaşının, "Uykunuz yoksa biraz sohbet edelim," teklifine, "Yorgun ve uykusuz olan sizsiniz. Ben her şeye rağmen dört beş saat uyudum. Bence mahzuru yok ama gene de biraz da olsa uyusanız iyi olur derim..." şeklinde cevap verdi. Yüzbaşı umursamaz bir tavırla şişeden birkaç yudum daha alıp bıyıklarına bulaşan damlaları avcuyla silince İbrahim, manidar bir tavırla gülümsedi. Yüzbaşı, "Neden güldünüz?" diye sorunca İbrahim, "Gecenin bu saatinde yumruk mezesiyle rakı içiyoruz da halimize güldüm," şeklinde cevap verip ekledi: "Bir kaymakam, bir yüzbaşı karşı karşıya oturmuş, tek lokma yiyecek yok. Bizim halimiz memleketin de halini gösteriyor. Yokluk, yokluk, yokluk..."

Yüzbaşı başıyla onaylarcasına bir kahkaha patlattı ve bu eğlenceli adama kim ve nereli olduğunu sordu. "Benim adım İbrahim Süreyya.[31] Üsküdarlıyım," diye cevap veren İbrahim, aynı soruyu yüzbaşıya sorunca hayatı boyunca asla unutmayacağı o

[31] İbrahim Süreyya, 1880'de İstanbul'da doğdu. 1900'de Mülkiye Mektebi'ni bitirdi ve Dışişleri Bakanlığında memur olarak göreve başladı. Aynı dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldı. Üyeliği tespit edilince hükümet tarafından 1902'de Sinop'a sürüldü. Birinci Dünya Savaşı esnasında Çatalca ve Gelibolu'da mutasarrıf olarak görev yaptı. Daha sonra İzmit'e atandı.

Levent Şahverdi Arşivi

ismi ilk kez duydu: "Ben Mustafa Kemal. Anadan babadan Selanikliyiz."

İbrahim Süreyya, 1909 yılının soğuk bir kış günü tesadüfen tanıştığı Mustafa Kemal'le o gece uzun uzun sohbet etti. Memlekete dair sorunlardan ve çözüm yollarından söz eden iki yeni dost ertesi sabah İbrahim Süreyya'nın demlediği çaydan içip birbirine veda etti. Misafirini yola koyarken elini sıkıp "Sizi tanımak bu gecenin en büyük lütfu oldu," diyen İbrahim Süreyya, "Sizinle Selanik'te buluşuruz," cevabını alınca çok sevinmişti.

Fakat hayat başka türlü cereyan etti. Bir sonraki buluşma üç yıl sonra Derne'de oldu. Askeri karargâhı ziyaret etmek için yola koyulan İbrahim Süreyya, şehir sınırlarına vardığı vakit casus sanılarak tutuklanıp zincirlenmiş ve Derne Komutanı'nın çadırına götürülmüştü. İbrahim Süreyya çadıra girdiğinde karşısında "Üsküdarlı İbrahim Süreyya Bey," diyerek gülümseyen Binbaşı Mustafa Kemal'i bulmuştu. Üçüncü görüşmeleri ise üç yıl sonra Kemalyeri'nde gerçekleşmişti... Çanakkale Savaşı'nın cehennemi dünyaya taşıdığı günlerden birinde Gelibolu Kaymakamı mevkiinde bulunan İbrahim Süreyya, sorumluluk bölgesine giren Eceabat'ta görevlendirilen 19. Tümen'i ziyaret etmek için ordugâha gittiğinde Mustafa Kemal'i görmüş, "Sen ha... Kaymakam..." sözleriyle ayağa kalkan Yarının Adamı, eski dostuna hasretle sarılmıştı. Barut ve ölüm kokan Çanakkale'de yıllar sonra karşılaşan iki dost, kısa bir sohbet etme imkânı da bulmuştu; İbrahim Süreyya, Sinop Cezaevi'nde iki yıl kadar hapis yatmak zorunda kaldığını anlatınca Mustafa Kemal, "Haksız yere hapsedilmenin ne demek olduğunu gayet iyi bilirim," demiş ve eklemişti: "Mezun olduğumda beni Bekirağa Bölüğü'ne tıktılar. Mahkûm edip iki ay hapis yatırdılar. Bu haksızlığın telafi edileceğini ben biliyordum ama anacığımın döktüğü gözyaşının hesabını kim verecek?"

Sigarasının bittiğini fark eden İbrahim Süreyya, izmarit kokusunu alarak daldığı düşünce âleminden çıktı ve bir sigara

Levent Şahverdi Arşivi

daha yakıp rayların uzandığı ufku gözlemeye başladı. Son görüşmelerinden bu yana neredeyse üç buçuk koca yıl geçmişti. Tabii bu esnada arkadaşı önce Çanakkale Kahramanı, sonra Paşa ve nihayetinde Padişah Yaveri unvanıyla tanınan bir isim haline gelmişti.

Şimdi garda gizlilik içerisinde onu bekliyordu. İki gün önce aldığı sürpriz telgrafı cebinden çıkarıp baktı. Yanlış anlamış olamazdı. "İstanbul'a geliyorum. İzmit'te beni karşılayınız," yazıyordu. Gecikmenin yarattığı şüpheler zihnini kemirirken ufukta yaklaşmakta olan treni gördü. Hemen sigarasını attı ve etraftakilere işaret verdi. Tren duracak, etraf güvenlik altına alınacak ve gar şefi, İbrahim Süreyya işaret vermeden treni hareket ettirmeyecekti. İşgal nedeniyle günden güne artan Ermeni ve Rum aşırılıklarının bir saldırı ihtimali için bu önlemler şarttı.

Tren, istasyon önünde ağır ağır yavaşlarken pencerede onu gördü. Hemen vagona atlayıp eski dostuyla kucaklaştı. Cevat Abbas, Mustafa Kemal'in yanından ayrılarak trenden inip kapının önünde etrafı kolaçan etmeye başladı. Gar şefi de trenin önüne geçerek işareti beklemeye koyuldu. İbrahim Süreyya eski dostunu görmekten ötürü keyifli olduğu kadar bu gizli buluşma nedeniyle merak içerisindeydi. Mustafa Kemal, vakit kaybetmeksizin lafa girdi. İstanbul'a gittiğini ve kendisini ne gibi tehlikelerin beklediğini bilmediğini söyledi. Tevfik Paşa hükümetinin devrilmesi ve düşmana kölelik etme yarışına girenlerle mücadele edilmesi gerektiğini anlattı ve ekledi: "Anadolu'yu örgütleyip ayağa kaldırmak şart olmaktadır. İzmit'i Anadolu'nun kapısı olabilecek biçimde çetelerle de olsa örgütlemeye bak. İstanbul'a varınca Anadolu'da bir vazife isteyeceğim. Bunda başarılı olursam sana haber salacağım."

İbrahim Süreyya dostunun isteklerini bir emir telakki ettiğini anlatırcasına kafasını salladı ve böylece bu gizli buluşmanın sonuna gelindi. "Uğurlar olsun, yolun açık olsun!" diyerek

Levent Şahverdi Arşivi

vagondan atlayan İbrahim Süreyya gar şefine işaret verdi ve tren hareket etmeye başladı. Yaklaşık bir buçuk saat sonra Haydarpaşa Tren Garı'na varılmıştı.

İki gün süren yolculuk sanki iki yıl gibi geçmiş, seyahat boyunca hep aynı şeyi, verdiği kararı düşünmüştü. Acaba İstanbul'a gelerek doğru olanı mı yapmıştı? Yoksa vermesi gereken karar, kalıp mücadeleye girişmesi miydi? Bu sorunun cevabını bir türlü bulamamıştı fakat yol boyunca bağrından geçtiği Anadolu'yu ardında bıraktığında içinden bir his, İstanbul'a gelmekle yanlış yaptığını söylemişti. Haydarpaşa Garı'na yanaşan trenin çıkardığı gürültü, artık düşünmeye son vermesi gerektiğini âdeta haykırıyordu. Bir karar vermiş ve uygulamıştı. Şimdi yapması gereken şey, Boğaz'ı geçip Ahmet İzzet Paşa'yla görüşmek ve neler olup bittiğini öğrenmekti.

Cevat Abbas'la trenden inip garın iskelesine yöneldiğinde canını çok acıtan bir manzarayla karşılaştı. Yetmiş üç gemiden oluşan düşman donanması, aynı dakikalarda Boğaz'a giriş yapmış ve Boğaz'ı ağır ağır geçmeye başlamıştı. Boğaz'ın karşı kıyısında toplanan azınlıkların coşku dolu kutlama sesi kulağına kadar geliyor, gençliğini geçirdiği bu şehrin artık kendi şehri olmadığını kabullenmek zorunda kalması ruhunda derin bir ızdıraba sebebiyet veriyordu. Fatih bu şehir için surlara dayandığında, son Bizans İmparatoru Konstantin kaçmak yerine savaşarak ölmeyi tercih etmiş, nitekim öyle de olmuştu. Şimdi Fatih'in torunları, bu kadim şehri kurşun bile atmadan düşmana bırakıyordu. Ne hazindi...

Bu incitici manzaraya daha fazla tanık olmak istemeyen Mustafa Kemal, bir an önce karşı kıyıya geçmek için Cevat Abbas'la birlikte rıhtımda kendilerini bekleyen Kartal istimbotuna bindi. Fakat bu rezil piyese bir süre daha katlanmak zorundaydı. Zira işgal donanması kutlamalar eşliğinde ağır ağır ilerliyor, geçit uzadıkça uzuyordu. Boğaz'da süzülenler arasında Yunan gemileri de olduğunu görünce daha fazla dayanamayıp

Levent Şahverdi Arşivi

güverteye çıktı ve dimdik ayakta durarak beklemeye başladı. Komutanını bu halde yalnız bırakmak istemeyen Cevat Abbas, manzaranın yarattığı hezeyan hissiyle yanına ilerlediğinde Mustafa Kemal'in ağzından dökülen bir cümle işitti: "Geldikleri gibi giderler!"

Bu cümle Cevat Abbas'a iyi gelmişti. Sahiden mümkün müydü? Düşmanın en güçlü olduğu anda onlara meydan okumak... Bir anlığına onların kaybedeceği günü hayal etti. O hayalin kahramanı olarak komutanını düşündü ve gayriihtiyari, "Size nasip olacak, siz bunları kovacaksınız Paşam!" dedi.

Mustafa Kemal gülümsedi. Zihninde şekillenmeye başlayan kurtuluş planlarını gözden geçirircesine birkaç saniye uzaklara daldı ve "Bakalım!" dedi.

Bakalım...

Levent Şahverdi Arşivi

♫ Revolt P. Music - "Hour Upon Hour"
♫ Revolt P. Music - "Demons"

BÖLÜM IV

GAFLET

Yarının Adamı, kendisini kıyıda karşılayan eski dostu Dr. Rasim Ferit'le kucaklaşıp hasret giderdikten sonra onun getirdiği arabaya atlayıp Galata'ya doğru yola çıktı. Kendi kendine, "Hata ettim. İstanbul'a gelmemeliydim. Ne yapıp edip Anadolu'ya dönmenin çaresine bakmalı," diyerek hayıflanıyordu. Yorgunluğunun üzerine işgalle birlikte sokakları kutlama alanına çeviren azınlıkların coşkusunun yarattığı ızdırap binmişti. Ruhu âdeta eziliyordu. Dışarıya bakmaktansa kafasını koltuğa yaslayıp gökyüzüne bakmaya karar verdi. Masmavi gökyüzüne karışan engin bakışlarının altında çok derin ve karmaşık düşünceler birbirine giriyordu. Şimdi ne olacaktı? Bu artık bir çatışma, muharebe veya savaş değildi. İşgaldi.

Gökyüzünde kaybolan gözlerini yavaş yavaş karanlık kaplamaya, zihnini ise fısıltılar doldurmaya başladı. Sesler susmuyor, âdeta gürültüye dönüşüyordu. Bütün bu gürültünün etrafında her sese bir yanıt aramaya çalışır gibi çırpınırken derinlerden gelen hiç beklemediği ve yüzleşmek istemediği bir fısıltı, bilincinde yankılandı: "Üzülme anne. Ben varım. Ben, oğlun..." Büyük bir sarsıntıyla sallandığını ve yerin ayaklarının altından kayıp gittiğini hissederek irkildi. Uyanmıştı. Araba Pera Palas'ın önüne gelmiş ve durmuştu.

Annesinin ve kız kardeşinin düzenini bozmak ve başına gelebilecek tehlikeler nedeniyle onları bu riske dahil etmek istemediği için otele yerleşmeye karar veren Mustafa Kemal,

Levent Şahverdi Arşivi

önemli insanların konakladığı Pera Palas'ı tercih etmişti. Bu otel Başkent'teki işgal ortamını koklamak için idealdi. 101 Numaralı Oda'yı kiraladı ve yerleşir yerleşmez Cevat Abbas'ı Sadaret Konağı'na gönderdi. Uzun süreden sonra cephenin dışında konforlu bir yatağa uzanmanın rahatlığı içerisindeydi fakat cevabını aradığı bir soru aklında dolanıyordu: "Bu şehirde neler olmuştu?"

***

Yarının Adamı biraz dinlendikten sonra annesi ve kız kardeşini ziyaret etti. Zavallı annesi, aylar sonra onu gördüğü için çok mutlu oldu. Ömrü oğlunun yolunu gözlemekle geçen Zübeyde Hanım için hasretin biri daha geride kalmıştı ama bunun son olduğuna hiç ihtimal vermiyordu. Kim bilir bir sonraki hasret ne zaman başlayacaktı... Ertesi sabah olduğunda Pera Palas'ın 101 Numaralı Odası'nın çalan zili, Mustafa Kemal'i uykusundan uyandırdı. Uzun süredir görmediği bir isim ziyaretine gelmişti. Bu, Rauf'tan başkası değildi. Yarının Adamı'nın ağzından çıkan ilk soru "Ne oluyoruz? Nedir bu hal? Vaziyeti nasıl görüyorsunuz?" oldu. Rauf bakanlık günlerini ve Vahdettin'in çevirdiği komployu uzun uzun anlattıktan sonra neden istifa ettiklerini izah etti. Mustafa Kemal, eski dostunu dikkatle dinleyip "Keşke çekilmeseydiniz," dedi ve ekledi: "Tevfik Paşa Hükümeti daha ilk günden bocalamaya başladı. Artık yaşını başını almış olan bu vezirden, başka türlü bir hareket beklenemeyeceğini de benden iyi bilirsiniz. Bilhassa bu derece nazik ve mühim bir zamanda iş başında bulunması memlekete zarardan başka şey temin edemez."

Mustafa Kemal, Rauf'la birlikte Ahmet İzzet Paşa'nın yanına gitti. Hal hatır sorulduktan sonra Adana'da bıraktığı kuvvetler hakkında kısaca bilgi veren Yarının Adamı, Rauf'a söylediklerini Paşa'ya da söyledi ve aklındaki planını sundu:

Levent Şahverdi Arşivi

"Sizin yeni bir hükümet kurmanızdan başka bir çare yoktur. Bunun için Tevfik Paşa Hükümeti'ne Meclis'te güvenoyu verilmemesi lazımdır."

Ahmet İzzet Paşa, anayasayı ihlal etmeyi göze almış bir Sultan'la çekişmenin tehlikeli olduğu, bu halde hükümete gelmenin faydadan çok zarar getireceğini izah ettiyse de Mustafa Kemal ikna olmuyordu: "Her şeyin üstünde tutulması gereken memleket menfaatlerinin gerektirdiği işi yapmak için fedakârlıktan çekinilmez. Bu takdirde yenilmeyecek zorluk bulunmaz. İkinci İzzet Paşa Hükümeti'nin kurulmasını sağlamaktan başka kurtuluş çaresi bulunmuyor."

Ahmet İzzet Paşa, birkaç gün önce istemeyerek de olsa gücendirdiği için mahcup hissettiği Mustafa Kemal'e daha fazla itiraz etmedi. Tevfik Paşa'nın güvenoyu alamaması halinde hükümet kurmaya razı olmayı kabul etti. Şimdi yapılması gereken, meclisi güvenoyu vermemeye ikna etmekti. Şayet meclis Tevfik Paşa'ya güvenoyu vermez ve Ahmet İzzet Paşa hükümeti yeniden kurulursa Vahdettin'in girişeceği yeni komplolar, gerekirse sert yöntemlerle püskürtülecekti. Mustafa Kemal, bu konuda kendisine fazlasıyla güveniyor, ayak diretmesi halinde "Tahtını başına geçiririm," demekten çekinmiyordu. Hükümet bir kere kuruldu mu yapılacak iş basitti. Devletin tüm güçleri kararlılıkla yönetilecek, askeri önlemler alınarak İngilizlerin direnci kırılacak ve bir an önce barış imzalanacak, böylece bütün tehlike tantanasız çözülmüş olacaktı. Şayet işgalciler istediklerini koparmak için direnirse hükümeti ezip geçmek zorunda kalacaktı ki Mustafa Kemal, Savaş Bakanlığı konumuna geçmiş olacağından buna asla müsaade etmeyecekti. Zira işgalcilerin hiç tahmin etmediği bir sürprizin fitili ateşlenmişti. Anadolu'da direniş başlamak üzereydi.

Görüşmeyi bitirmeden önce Mustafa Kemal son olarak "Paşam, müsaadenizle size geçmiş bir vakayı hatırlatayım," diyerek bir süre önce cereyan eden bakanlık ve telgraf

Levent Şahverdi Arşivi

mevzuunu açtı. Bakanlık için kendisini önermesini ve Vahdettin'e gönderdiği telgrafta bunlardan bahsetmesini şahsi nedenlerden ötürü değil, memleketin mukadderatı için talep ettiğinden söz etti. Vahdettin'in bu mektup meselesini sırf aralarını açmak için Paşa'ya fısıldadığını ve kısmen başarılı olduğunu anlamıştı. Amacı bu meseleyi çözerek geride bırakmaktı. Ahmet İzzet Paşa, geç de olsa hakikati anlamıştı. Mütevazı bir edayla "Aldanmışım!" dedi. Yarının Adamı, memleket için yürünen yolda kin tutmamayı, haksızlığa uğrasa bile şahsi dava gütmenin faydasız olduğunu çok uzun süre önce öğrenmişti. Paşa'nın cevabı üzerine tüm yaşanmışlığı unuttu ve kurguladıkları plana odaklandı.

Görüşmenin ardından Pera Palas'a dönen Yarının Adamı, çok ilginç bir teklifle karşılaştı. İngiliz *Daily Mail* gazetesinin yazarı Ward Price görüşmek istiyordu. Price, İstanbul'a kısa süre önce gelmiş, 11 Kasım'da Tevfik Paşa ile söyleşi yapmış, Tevfik Paşa özetle "Amacımız İngiltere ile eski dostluğumuzu canlandırmaktır," demişti. Price şimdi de Mustafa Kemal'in geldiğini haber almıştı ve onunla söyleşi yapmak arzusundaydı. Bir gazetecinin tanınmış bir paşayla söyleşi yapmak istemesi elbette görünen sebepti. Asıl neden ise Price'ın aynı zamanda gizli servis elemanı olmasıyla ilgiliydi ve Mustafa Kemal'in siyasi düşüncelerini öğrenmek istiyordu. Yarının Adamı bu öneriyi kabul etti. Yapılan görüşmede Mustafa Kemal gerçek düşüncelerini itinayla perdeledi ve memleketin kötü gidişatının düzeltilmesi temennisinde bulundu. Maksadı, gerçek niyetlerini izole ederek İngilizlere ılımlı gözükmekti. Nitekim başarılı da olmuştu. Cümleleri Price'ta olumlu bir izlenim yaratmıştı.

Sonra asıl gündemine yoğunlaşan Mustafa Kemal, Rauf ve Ahmet İzzet Paşa'yla vardıkları karar üzerine propagandalara başladı. İlk olarak Fethi, İsmail Canbulat, Tahsin, Hayri ve diğer tanıdıklarıyla irtibata geçti. Bir yandan da *Minber* gazetesi, "Kuvvetli hükümet isteriz!" başlıklı yazıyla Tevfik Paşa'ya karşı

Levent Şahverdi Arşivi

hücuma geçti. Yarının Adamı'nın niyetinde Sultan'la görüşmek de bulunuyordu. Böyle bir girişimden pek fayda beklemese de Sultan'ı ufuktaki tehlikelere karşı uyarmak ve etkilemeye çalışmak, bunu yapmamaktan daha mantıklı geliyordu. Öte yandan, Sultan'ın kendisine nasıl davranacağını görmek niyetindeydi.

Evet, Sultan ona hayran sayılmazdı ama önemsiz gördüğü de söylenemezdi. Onunla son görüşmesi, Filistin Cephesi'ne gönderilmeden hemen önce gerçekleşmişti. Enver Paşa'yla bir olup kendisini Başkent'ten nasıl uzaklaştırdığını hatırladı.[32] Sonrasında yaşananlar Sultan'ın aklını başına getirmiş miydi? Artık Mustafa Kemal'e güvenmesi gerektiğini anlamış mıydı? Bilmiyordu ve konuyu netleştirmenin tam sırasıydı. Yarının Adamı ilk fırsatta Saray'a haber gönderip talebini iletti. Bu talep olumlu karşılansa da 15 Kasım'da gerçekleşen görüşme, beklediğinden kısa ve resmi geçtiği için bir tür hayal kırıklığına dönüştü. Sultan, ona beklediği fırsatı vermemişti.

Otele döndüğünde Başkent'e yeni gelen bir İngiliz generalinin kendisiyle görüşmek istediğini öğrendi. Fakat bu general, onu ayağına çağırıyordu. Yarının Adamı tarzdan fazlaca rahatsız oldu. "Ben bu memleketin sahibiyim. Onlar misafirleridir. Görüşmek istiyorlarsa odama gelsinler. Bizde âdet, misafir ev sahibinin ayağına gelir," diyerek teklife teklifle karşılık verdi. Neticede ne general bu öneriye sıcak baktı ne de Mustafa Kemal generalin ayağına gitti. Görüşme gerçekleşmedi. Kısa süre sonra bu defa başka bir İngiliz generali, Dr. Rasim Ferit aracılığıyla görüşme talebinde bulundu. Üstelik önceki gibi ayağına çağrılma durumu da yoktu. "Hemen gelebilir," yanıtı üzerine iki general buluştu ve sıcak bir sohbet başladı. İngiliz general Çanakkale'de Mustafa Kemal'e karşı savaştığından bahsediyor ve "Ekselans, bizi nasıl yendiniz?" diye sorarak konuyu muharebeye getiriyordu.

---

[32] *Yarının Adamı - Mustafa Kemal'i Anlamak*, İstanbul: Masa Kitap, 2022: s. 311-313.

Levent Şahverdi Arşivi

Muharebeyi kazanmış olması nedeniyle tevazu gösteren Mustafa Kemal, "Sizin de benim de tarih kitaplarımız var. Tarih yazar," diyerek muhatabını örselemek istemese de general, "Sizin ağzınızdan öğrenmek istiyorum," diyerek diretiyordu. Bunun üzerine Rasim Ferit'ten kalem ve kâğıt alan Mustafa Kemal, bir kroki çizdi ve İngilizlerin karaya çıktığı tarihte kuvvetlerin durumunu işaretlemeye başladı. Muhatabına bazı hamleleri neden yapmadığını soruyor, İngiliz general bu sorular karşısında "Askerimiz yorulmuştu, su sorunu yaşadık," gibi fiziki gerekçelerden bahsediyordu. Nihayetinde Mustafa Kemal, "Görüyorsunuz ki ben bir şey yapmadım, önce yorgunluk, sonra susuzluk ordunuzu durdurdu," diyerek mağlup olmuş muhatabına bir kez daha tevazu gösterdi. Kazandığı bir savaşta düşmanına gurur taslamamak bir Türk geleneğiydi. Asırlar önce Malazgirt'te Diyojen'i mağlup eden Alparslan da ona iyi davranmış, çadırında misafir etmiş ve elinden geleni yaptığını ifade ederek onu teselli etmişti. İngiliz general de kendisine gösterilen inceliğin farkındaydı. Ayağa kalkarak bu asil düşmanına, "Sizin gibi yüce kişilik sahibi bir general tanımadım," diyerek saygısını sundu ve çizilen krokiyi hatıra olarak saklamak için aldı.

***

Güven oylamasına yaklaşılırken Fethi, *Minber* gazetesini kullanarak 16 Kasım'da "Anafartalar Kahramanı olarak ün yapmış olan Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a geldi!" haberini manşetten veriyor, 1914 yılında savaşın gidişatıyla ilgili başarılı öngörülerini içeren mektubu[33] yayımlanıyor, "Herhalde vatanın istikbali, Mustafa Kemal'den büyük hizmetler beklemekte haklıdır," yorumu yapılıyordu. Öte yandan Tevfik Paşa hükümetine karşı sert söylemler de sürüyordu. Bakan adaylarının kusurları

[33] *Yarının Adamı - Mustafa Kemal'i Anlamak*, İstanbul: Masa Kitap, 2022: s. 157.

Levent Şahverdi Arşivi

ele alınıyor, ateşkesin çiğnenmesine seyirci kalınması eleştiriliyor hatta hükümetin güvenoyu alamayacağı ihtimali üzerinde duruluyordu.

Mustafa Kemal de o günlerde güncel meseleler hakkında demeç vermek için *Vakit* gazetesinden Ahmet Emin Bey'le sözleşti. Bu söyleşi, Ahmet Emin için oldukça heyecan vericiydi. Çanakkale kahramanını ikinci kez görecekti. İlk görüşmeleri, 1918 yılında bir trende gerçekleşmişti. Almanya'ya yaptığı seyahatten dönerken yanında bulunan arkadaşı Dr. Mazhar Osman'ın, "Mustafa Kemal bu trende bulunuyor, farkında mısın?" uyarısı üzerine Çanakkale kahramanıyla tanışmak için vagonlara tek tek bakınmış ve nihayet onu tek başına otururken gördüğünde "Adım Ahmet Emin, gazeteciyim, Askeri Rüştiye Hocası Osman Bey'in oğluyum," diyerek söze girmişti. Babasından bahsetmesinin bir nedeni vardı. Zira zamanında Mustafa Kemal'in okuldan hocası olduğunu biliyordu. "Hocam Osman Bey'i çok iyi hatırlarım ve çok severim. Sizi de çoktan beri yazılarınızla tanıyorum ve bu yazıları zevkle okuyorum," cevabı üzerine ikili arasında koyu bir sohbet gerçekleşmişti. Mustafa Kemal o gün Ahmet Emin'e savaşın gidişatının Osmanlı için epey kötü olduğunu dürüstçe söylemişti ve aradan geçen yıllar onu haklı çıkarmıştı. Gerçekleşen söyleşide Mustafa Kemal, kaybedilen savaş sonucunda ortaya çıkan ateşkesle ilgili endişelerini aktardı. İngiliz hükümetinin Osmanlılara karşı iyi niyetinden şüphe etmek istemediğini fakat ateşkesin uygulanmasında yanlış anlamaların ortadan kaldırılması gerektiğini beyan etti.

Bütün taraflar hamlelerini yapmış ve güven oylamasının yapılacağı gün gelip çatmıştı. Meclis toplanmış, Tevfik Paşa Hükümeti programını kürsüde açıklamış, Eğitim Bakanı Rıza Tevfik "Şerefimize uygun bir barış!" sözü vermiş ve "Asayiş, güven ve azınlıklarla kardeşlik!" için güvenoyu istemişti. Bu beyana karşı Rum vekillerden Yorgi söz alıp hükümetin azınlıkları yok

Levent Şahverdi Arşivi

saydığını iddia etmiş, devamında ateşkesin ihlaliyle ilgili tartışmalar başlayınca yeni hükümetten Rıza Tevfik, ateşkesi önceki hükümetin yaptığını söyleyerek sorumluluğu üzerinden atmaya çalışmıştı. Oturum âdeta bir hesaplaşma havasına doğru evriliyordu. Ermeni vekillerden Artin Efendi, "Türk ulusu medeniyet ve siyaset dünyası karşısında suçludur!" diyerek tehcir politikasına hakaretler yağdırıyor ve onu Rum Vekil Emanuel Efendi'nin azınlıklara yeni haklar içeren talepleri takip ediyordu. Bu tantanalı oturumun bitimiyle güvenoyu için ara verildi ve taraflar sıkı bir lobi faaliyetine başladı. Mustafa Kemal de o esnada Meclis'te bulunuyor ve vekillere düşüncelerini aktarıyordu. Genel eğilim güvenoyu vermemek şeklindeyse de bazı vekiller, yeni hükümete güvenoyu verilmemesi halinde meclisin feshedileceğine dair endişeleri taşıyordu. Mustafa Kemal bu endişeyi gidermek amacıyla "Meclis zaten dağıtılacak," dedi ve bunu Tevfik Paşa Hükümeti'nin yapacağını ekledi. Gözler bir anda ona çevrilmişti. Koridorda kendi aralarında konuşan vekiller de bir araya gelerek büyük bir küme oluşturdular. Cepheden yeni dönen ve sahadaki durumu adı gibi bilen bu Paşa'nın söyleyecekleri vekillerin ilgisini çekmişti. Yarının Adamı yaşadıklarını anlatıp konuşmasını bitirdiğinde onu dinleyen vekillerin gözlerine bakıp umutlanmıştı. Fakat oylama için salona geçildiğinde sandıktan ne başarı ne de başarısızlık çıktı: 84 kabul, 27 ret ve 3 çekimser... Toplam oy sayısı 114'tü ve çoğunluk sağlanamamıştı. İkinci tur oylaması yapılacaktı. Bu oylamada 91 kabul ve 33 ret çıkınca Tevfik Paşa Hükümeti meclisten güvenoyunu almış oldu. Görev başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Vekiller, hiç istememelerine rağmen meclisin feshedileceği endişesiyle hükümete güvenoyu vermiş, Yarının Adamı siyaset sahnesindeki ilk girişiminde hüsrana uğramıştı.

Ahmet İzzet Paşa'nın odasında kurguladığı planı çöken Mustafa Kemal, hayal kırıklığı içerisinde meclisi terk etti ve sarayı arayıp bir kez daha Sultan'la görüşme talebinde bulundu.

Levent Şahverdi Arşivi

Fakat ikinci bir hüsranla karşılaştı. Görüşme talebi derhal reddedilmiş ve 22 Kasım gününe randevu verilmişti. Otele döndüğünde kendisini mağlup olmuş gibi hissediyordu. Oteli dolduran işgalciler bile gözüne batmaya başlamış ve ruhunu ızdırap kaplamıştı. Buradan taşınmanın vakti gelmişti. Ama kalacak bir yer lazımdı. Akaretler'de yaşayan annesi ile kız kardeşinin yanına gitmek istemiyordu. Zira kendisine karşı gerçekleşecek olumsuz bir girişim nedeniyle onlara da zarar gelebilirdi. Zavallı annesi, oğlu nedeniyle yeni bir acı daha yaşamamalıydı. Kalacak yeni bir yer gerekiyordu fakat nerede bulabileceğini bilmiyordu. Bu konuda yardımcı olmak için Beyoğlu'na geçip eski dostu Salih Fansa ile buluştu. Tesadüftür ki Salih Fansa'nın Hava Sokağı'nda kaldığı Franko Paşa Apartmanı oldukça büyüktü ve dördüncü katında uygun bir daire bulunuyordu. Kendisine ideal bir daire hazırlama önerisi cazip gelince Mustafa Kemal seve seve kabul etti. Daire hemen alafranga düzende hazırlandı. Ortada geniş bir salon, antreye bakan odada bir şark köşesi, onun karşısında Lui Genz bir oda daha... Mavi boyalı duvarlar ve üzerinde yıldızlar... Salonun muhtelif yerlerinde mum şeklinde lambalar... İşte, dairesi hazırdı! Yeni evini oldukça sevmişti. Akşam olunca iki arkadaş oturup uzun uzun sohbet etti. Bir süre sonra onlara Salih Fansa'nın eşi Selma da katıldı. Yemek vakti geldiğinde Mustafa Kemal'in küçük bir ricası olmuştu: "Bana bir kuru fasulye pişirir misiniz? Ne yapayım. Çok severim. Mübareğe mektepteyken alıştım."

Mustafa Kemal Cephesi Meclis'te hüsrana uğrarken Saray'a tedirgin bir zafer havası hâkimdi. Muhalefetin hükümete karşı girişimi Tevfik Paşa'nın ve Vahdettin'in kulağına gitmişti. Bu girişimin ilk ve son olmayacağını Vahdettin çok iyi biliyor ve önlem almak istiyordu. 21 Kasım günü Tevfik Paşa'yı Saray'a davet edip gizli bir görüşme yaptı. Görüşmenin bitiminde Tevfik Paşa'yı tedirgin gören Başkâtip Ali Fuat'ın merakını, onu huzuruna çağıran Vahdettin giderdi. Paşa, muhalefetin hükümeti

Levent Şahverdi Arşivi

düşürmek için yeniden güven oylaması isteyebileceğinden dert yanmış ve Meclis'in dağıtılmasını talep etmişti. Vahdettin'in düşüncesi de "Feshedilmesi muvafık olur," şeklindeydi. Başkâtip Ali Fuat'ın içini endişe kaplamıştı. İtiraz etmek maksadıyla, anayasanın bir hükmünü öne sürdü. Buna göre, Meclis dağıtıldıktan sonra dört ay içerisinde seçim yapılması gerekiyordu. İşgal ortamında seçim yapmak güç olacağından Meclis'i dağıtmanın mahzurlu olabileceğini ifade etmeye çalışıyordu. Fakat Vahdettin hiç oralı olmadı. Vahdettin "Sizden sır çıkmaz," dedi ve ekledi: "Ecnebiler bu Meclis'i seçilmiş saymıyorlar."

Padişah ne demek istiyordu? Meclis'i bir bahaneyle süresiz kapatmak niyetinde miydi? Başkâtip Ali Fuat, Sultan'ın söylediğini kuşkulu gözlerle düşünürken içeriye Ahmed Rıza girdi. Vahdettin misafirine dönüp "Başkâtip Bey pek korkak. Aman kanuna aykırı bir hal olmasın diye titriyor," diyerek kinaye yaptı. Ali Fuat derin şüphelerle odadan ayrılırken aklına Rıza Tevfik'in önceki gün söylediği "Yenik düştük, galipler istediklerini yaparlar," demeci geldi. Memleketin yakın gelecekte uğrayabileceği fenalıkların yarattığı endişe içini sızlatıyordu. Haksız sayılmazdı. Meclisin feshedilmesi için güçlü bir girişim ortaya çıkmıştı. Damat Ferit de kısa süre sonra onlara katılacak, bu düşüncesini Ayan'da açıkça dile getirecekti. Ertesi gün olduğunda Mustafa Kemal sözleşildiği gibi Vahdettin'le görüşmek üzere Saray'a gitti. Huzura kabul edildiği sırada Başkent'teki kötü gidişata dair düşüncelerini açıklamak için tüm konuşmayı kafasında hazırlamıştı. Fakat işler beklediği gibi gitmedi. Misafirine konuşma fırsatı vermeyen Vahdettin söze girdi: "Ordunun komutan ve subayları eminim ki seni çok severler. Bana güvence verir misin ki onlardan bir fenalık gelmesin."

Yarının Adamı bu sorunun manasını anlayamamıştı. "Ordu tarafından aleyhinizde hareketlere ait bilgi ve özel istihbaratınız mı var?" diye sordu. Sultan, cevap vermek yerine her zamanki gibi gözleri yarı kapalı halde beklemeye başladı.

Levent Şahverdi Arşivi

Mustafa Kemal anlam veremiyordu: "Gerçekte ben İstanbul'a geleli birkaç gün oldu. Buradaki durumu yakından bilmiyorum. Fakat ordu komutan ve subaylarında Zat-ı Şahanenizle karşı karşıya bulunması için bir sebep olabileceğini sanmıyorum."

Vahdettin sakince "Yalnız bugünden söz etmiyorum. Bugünden ve yarından..." diye mırıldandı. "Bir şey mi yapacak?" diye düşündü Mustafa Kemal... Şimdi ne söylemeliydi? Acaba girişimleri duyulmuştu da kendisine üstü kapalı uyarı mı veriyordu? Yoksa kendisine güvendiği için atacağı radikal bir adıma karşı desteğini mi istiyordu? Aklında dolanan bu düşüncelerini Vahdettin'in sesi böldü: "Siz akıllı bir komutansınız. Arkadaşlarınızı aydınlatıp yatıştıracağınızdan eminim."

Memleketin kötü gidişatını değiştirmek için huzura çıkan Mustafa Kemal, Padişah'ın muhtemelen çok daha kötü bir gidişata neden olabilecek adımlara ilişkin imalarıyla karşılaşmıştı. Bu yeni bir hüsrandı. Belli ki Ahmet İzzet Paşa ve Rauf'la alınan karar, artık tamamen kül olmuştu. Hükümeti doğal yollardan düşürmek hayalden de öteydi.

O günlerde Beyoğlu'nda oturan Madam Corinne'i[34] ziyarete gitti.[35] Yıllar sonra bir araya gelen iki dost, geçmiş günlerden ve başlarından geçen hadiselerden bahsetti. Corinne, Mustafa Kemal için güvenilir bir isimdi. Haliyle aklındaki planları ona açmaktan çekinmiyordu.

Corinne

[34] Corinne, 1883 İstanbul doğumlu. Cenova'dan gelerek İstanbul'a yerleşmiş ve Türk tabiyetine girmiş Levanten bir İtalyan aileye mensuptur. Dedesi Gregoire, Osmanlı Sarayı'nda tercüman olarak görev yapmış; babası Luigi ise Tıbbiye'yi bitirmiş ve Donanma Bakanlığında tercümanlık yapmıştı. Corinne 1910 yılında Yüzbaşı Ömer Lütfü ile evlendi. Ömer Lütfü, iki yıl sonra bir muharebede şehit oldu. Corinne, 1914 yılında Osmanlı Kadınlar Cemiyeti'nin yönetim kuruluna girerek cemiyetin veznedarlığını yapmaya başladı.

[35] *Yarının Adamı - Mustafa Kemal'i Anlamak*, İstanbul: Masa Kitap, 2022: s. 104, 146, 147, 151, 155, 185, 186, 187, 189, 191, 225, 226, 234, 254).

Levent Şahverdi Arşivi

Nitekim Corinne de tüm varlığıyla onun yanında olduğunu çekinmeden ifade ediyordu. Kısa süre sonra Mustafa Kemal'e hiç beklemediği bir yerden çok ilginç bir görüşme talebi geldi. İskoç Presbiteryen Kilisesi'nin papazlarından ve aynı zamanda İngiliz gizli servisinin nitelikli casuslarından Dr. Robert Frew, British Red Crescnet Society adlı örgütün İstanbul temsilcisi olarak Başkent'e gelmişti. Frew bu örgüt vasıtasıyla Hint Müslümanları ve İstanbul arasında hayır işlerini koordine ediyor, böylece İngilizlerin Hilafet'e karşı bir tutum içerisinde olmadığı izlenimi verilmesine yardımcı oluyordu. İşte o Frew, Pera Palas'ın Müdürü Mösyö Martin aracılığıyla görüşme talebinde bulunmuştu. Teklife oldukça şaşıran Mustafa Kemal, Fethi'nin de ısrarıyla görüşmeyi kabul etti. Pera Palas'ta yapılan görüşmede söze, "Ben çoktan beri Türkiye'de yaşayan bir ecnebiyim," diyerek başlayan Frew ilk fırsatta konuyu tehcir meselesine getirdi: "Türkleri, daha doğrusu İttihat ve Terakki idaresini bizzat gördüm. Ne fecidir efendim, bilirsiniz. Savaşta şahit oldukları-mı tekrar etmekten utanırım. Belki de hepsini anlatsam medeniyet âlemi Türkiye'yi mahveder."

"Onların aleyhine konuşmamı mı istiyor? Beni sınıyor mu?" diye düşünen Mustafa Kemal, meseleyi değiştirmek için "Fakat siz benimle görüşmek istemişsiniz," dedi ve ekledi: "Sizinle konuşmamın faydalı olacağını söylediler. Bana bunları söylemek için mi bu görüşmeyi istediniz?"

Frew, kendinden emin bir şekilde "İttihat ve Terakki'nin cinayetlerini evvela tasdik etmelisiniz," diye karşılık verince mesele aydınlığa kavuşmuş oldu. Bu casus İngilizlere hizmet edecek birini arıyor ve diyet olarak İttihatçılara sövülmesini bekliyordu. Yarının Adamı böyle bir hale düşecek değildi fakat bu casusu işkillendirmek de istemiyordu. "Ben İttihatçıların temsilcisi değilim," demekle yetindi. Frew, konuşmasına İttihatçıları suçlayarak devam etti. Mustafa Kemal'in canı sıkılmıştı. Ağzına geleni söylemek istiyordu fakat yapamazdı.

Levent Şahverdi Arşivi

Asıl niyetlerini ifşa edecek her kelimeyi zihninde saklaması ve bu manasız görüşmeyi sonlandırması gerekiyordu. Bir kez daha, "İttihatçıların temsilcisi değilim," dedi ve ekledi: "Müsaadenizle söyleyeyim ki İttihat ve Terakki vatansever bir cemiyetti. Başlangıcından çok az zaman sonrasına kadar ben de bu cemiyet içerisinde bulundum. Cemiyet hiçbir vakit sizin bu aşağılamalarınızı hak edecek bir nitelik almamıştır. Çok kusurları ve yanlışları olabilir. Ama vatanseverliği, tartışmaların üstündedir!"

Başkent işgal edilmişti, ateşkes hükümleri çiğneniyordu ve İngiliz casusları gündüz vakti Türk paşalarını devşirmek için çabalamaktan çekinmiyordu. Bu gidişata bir çekidüzen vermek şarttı. Vahdettin'le görüşerek şansını bir kez daha denemeye karar verdi. 29 Kasım günü Cuma Selamlığı sonrası aradığı fırsatı bulduysa da Sultan'la özel olarak görüşmeyi yine başaramadı. Sokakta derin düşünceler eşliğinde dolanıp Akaretler'e, yani annesi ve kız kardeşinin yanına gidip geceyi orada geçirdi. Sabah olduğunda kapının şiddetle yumruklanmasıyla uyandı. Ne olduğunu anlamadan işgalci askerler evin içine doluşmaya başlamıştı. Alt kata inip vaziyeti gördüğünde karşılarına geçip "Neler oluyor!" diye gürledi.

İşgalci askerlerin başında bulunan subayla birlikte öne çıkan Ermeni bir tercüman, "Albay," diye söze girince tepesi büsbütün atan Mustafa Kemal, "Ne albayı, gözünü aç, ben generalim!" diye parladı. Cevat Abbas onu uzun süre sonra ilk kez böyle sinirli görüyordu. Askerlerin üniformasını süzdüğünde İtalyan olduklarını anlaması uzun sürmedi. Başlarındaki subay, evi aramaları gerektiğini, böyle bir emir aldıklarını söylemeye çalışıyordu. Mustafa Kemal, "Size bu emri veren kimdir?" diye sorunca "Komutanımız!" cevabını aldı. Subay geri adım atmakta direniyor, aramanın ancak komutanın emriyle durdurulabileceğini ifade ediyordu. Yarının Adamı derhal Genelkurmay Başkanlığıyla irtibata geçip bu hadsiz aramanın

Levent Şahverdi Arşivi

durdurulmasını istedi. Temaslar sonucunda mesele tatlıya bağlandı ve İtalyan askerler evden çekildi.

Baskının nedeni sonradan anlaşıldı. Mustafa Kemal'in Halep'ten gelirken Ermeni çocuklar getirip onları evinde sakladığı yönünde ihbarlar yapılmıştı. Evde Ermeni çocuklar olup olmadığına bakılacaktı. Bu ilkti belki ama son olmayacaktı. Bir süre sonra benzer bir girişim daha yaşandı. O esnada Mustafa Kemal evde bulunmadığından Zübeyde ve Makbule Hanımlar askerlere karşı koyamadılar. Odaları didik didik eden askerlerin kaba davranışları Zübeyde Hanım'ı paniğe sevk etti ve zavallı kadın endişe içinde bayıldı. Mustafa Kemal hadiseyi öğrenince çok üzüldü. Korktuğu şey başına gelmişti. Annesinin bu duruma düşmemesi için onlarla birlikte kalmamak üzerine verdiği karar başarısızlığa uğramıştı. İlk fırsatta hep birlikte yaşayabilecekleri bir ev bulma kararı alarak Franko Paşa Apartmanı'ndaki dairesine döndüğünde Selma Fansa'yı heyecan içinde kendisini beklerken buldu. Birkaç saat önce çok önemli bir misafir gelmiş ve kendisiyle görüşmek istemişti: Vahdettin'in kız kardeşinin kızı Münibe Sultan!

Selma Hanım, Münibe Sultan'ın "Beni buraya gizli olarak Zat-ı Şahane gönderdi. Kızları Sabiha Sultan'ı fahri yaverleri olan Mustafa Kemal Paşa'ya vermek arzusu buyuruyorlar," mesajını iletince Mustafa Kemal şaşıp kaldı. Bu teklifin sebebi hikmeti ne olabilirdi? Vahdettin'le görüşmesinde konuşulanlarla ilgili olabilir miydi? Sultan atacağı radikal adıma hazırlık olarak kendisini damat yaparak tamamen yanına çekmeye mi çalışıyordu? Sabiha Sultan, Vahdettin'in iki kızından biriydi. Diğer kızı Ulviye Sultan, Sadrazam Tevfik Paşa'nın oğlu İsmail Hakkı Bey'le evliydi. Sabiha uzun boylu, endamlı ve zarif bir Sultan'dı. Güzelliği herkesin malumuydu. Yarının Adamı çok kritik bir yol ayrımına geldiğinin farkındaydı. Böyle bir evliliğin kafasındaki planlara mâni olacağı açıktı. Gerektiğinde, mesela Meclis'i feshettiğinde damadı olarak Sultan'a karşı nasıl

Levent Şahverdi Arşivi

adım atabilirdi? Üstelik Saray'a taşınması gerekecekti ki bu durum artık istediği kadar özgür adımlar atamayacağının ilanıydı. Fakat Sultan'ın teklifini geri çevirmek de riskliydi. Vahdettin bu karar nedeniyle kendisine karşı büyük bir şüphe beslemeye başlayabilirdi. Kabul veya ret... İkisi de riskli olduğuna göre işi yokuşa sürmek en münasibiydi. Selma Hanım'a, "O halde Sabiha Sultan buraya gelsin," dedi. Bir sultanın, saraydan ayrılıp bir erkeğin yanına gidemeyeceğini o da çok iyi biliyordu. Nitekim Münibe Sultan da bu fikri duyduğunda aynı tepkiyi vermişti. Öte yandan Mustafa Kemal konuyu arkadaşlarıyla görüşmekte sakınca duymadı. Pek çok arkadaşı bu evliliği kabul etmesinin kendisi için hayırlı olacağını düşünüyordu. Yalnızca Fethi, "Sen saray hayatından bıkarsın," diyerek karşı çıkmıştı. Sonuç olarak Mustafa Kemal, Salih Fansa'ya düşüncelerini, "Şayet bir sultan kızı ile evlenirsem milletimi kurtaramam!" diyerek itiraf etti. Neticede Sabiha Sultan, Mustafa Kemal'in ayağına gitmedi. Kaldı ki o da zaten kuzeni Şehzade Faruk Efendi'ye gönlünü kaptırmıştı. Haliyle belirsizlik içerisinde kalan konu kendiliğinden çözülmüş oldu.

***

Kasım ayının son günlerinde İstanbul'un çok önemli bir misafiri karaya ayak basmıştı. Gelen, Kâzım Karabekir'di![36]

Karabekir, savaşın son günlerinde İran'da bulunurken önce Nahçıvan'a çekilmiş ve 25 Ekim'de Ahmet İzzet Paşa tarafından

[36] Kâzım Karabekir, 1882'de İstanbul'da doğdu. 1896'da Fatih Harbiye Askeri Rüştiye'sini, 1899'da Kuleli Askeri İdadisi'ni bitirdi. 1902'de Harp Okulu'ndan mezun olarak Piyade Teğmeni rütbesini aldı. 1903-1905 yılları arasında Harp Akademisi'nde öğrenim gördü. İlk görev yeri olan 3. Ordu'da Enver Bey'le tanışıp Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin şubesini kurdu. 1907'de İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldı. 1909'da patlak veren 31 Mart İsyanı'nı bastırmak için kurulan Hareket Ordusu'nda vazife aldı. Aynı yıl ordunun siyasete müdahil olmasını eleştirerek İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden uzaklaştı. 1911'den itibaren aile adları olan Karabekir'i resmen kullanmaya başladı. Balkan Savaşları'na katıldı. Birinci Dünya Savaşı sırasında Çanakkale Cephesi'nde ve Kafkas Cephesi'nde savaştı. Eylül 1918'de Tebriz'e girdi ve İngilizlerle çarpıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

Başkent'e çağrılmıştı. 4 Kasım günü Kars'tayken ateşkes antlaşmasın imzalandığını öğrenmiş ve hükümlerini incelediğinde artık düşmanın insafına kaldıklarını kavramıştı. Hal böyleyken İstanbul'a davet edilmiş olmasını hiç de hayra yormamıştı. Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa'yla yaptığı görüşmede onun da karamsar olduğunu görmüş, öyle ki Paşa Doğu illerini kastederek "Bari burasını bize verseler!" diye hayıflanmıştı.

Kâzım Karabekir

Karabekir, vaziyetin düzeltilmemesi halinde doğu illerinin Ermenilerin işgaline bırakılmasının çok kuvvetli bir ihtimal olduğunu görüyordu. Yaptığı tüm ziyaretlerde Türklerin büyük bir tedirginlik içinde karamsarlık batağına düştüğünü, öte tarafta Ermeni çetelerin Türk vatanını çiğnemek için heyecanla işaret beklediğini çok iyi anlamıştı. Tesadüf ettiği sivil ve asker herkese, "Maneviyatınızı kırmayınız. Elbet bu vartayı da atlatırız," diye tesellilerde bulunuyordu. Fakat 28 Kasım günü İstanbul Boğazı'na girdiğinde verdiği tüm tesellileri ezen kara bir tabloyla karşılaştı. Boğaz kıyısındaki tabyalarda İngiliz ve Fransız bayrakları dalgalanıyordu. Karaya ayak basar basmaz hemen eski dostu İsmet'in yanına gitti. İsmet, Tevfik Paşa Hükümeti tarafından Savaş Bakanlığı Müsteşarlığı görevinden alınmış ve Barış Hazırlıkları Komisyonu'na atanmıştı. Kâzım'ı görünce söylediği ilk söz, "Gördün mü Kâzım? Her şey mahvoldu. Benim hiç ümidim kalmadı!" oldu. Karabekir ise "Zannediyor musun ki bizi yaşatacaklar," dedi ve ekledi: "Ermeni ve Rumlar doğudan ve batıdan Türk'ü boğacaklar. Ayaklar altında zelilâne ölmektense milletimizin bu kadar senelik yediğimiz ekmeğini namusluca ölmekle ödemek daha çok yakışmaz mı?"

Levent Şahverdi Arşivi

Karabekir'in cümleleri İsmet'i teskin etmemişti. "Sen henüz vaziyeti bilmiyorsun," diye söze girip devam etti: "Ordularımız mahvoldu. Boğazlara İttifak hâkim. Bütün güney sınırları açık halde... Tasfiye yapacaklar tasfiye! Bugün savaşta kazandığın paşalığı alacaklar. Bir, belki de iki rütbe kaybedeceksin. Artık bize her şey düşman."

Karabekir, arkadaşının söylediği tüm gerçekçi sözlere rağmen aldığı kararı tekrar edercesine cevap verdi: "Ben kararımı vermiş bulunuyorum. Bütün bu şeyleri vaktiyle Çanakkale'den içeri sokmamıştık. Nazarımda bostan korkuluğu gibi duruyorlar. Biz ölümü göze alınca hepsini yine dışarı atarız. Milletin mahvolduğunu görmektense yaşadığını görerek ölmek daha Türkçe olur. Ben boğazdan gelirken yemin ettim. Silahımı, üniformamı kimseye vermeyeceğim. Azim ve tedbir her ümide yol açar... Yalnız hepimizin İstanbul'a toplanması feci. Beni getirmemeliydiniz. Yapılacak ilk iş ordularımızın başına gitmektir. Ne yap et, beni bir kolorduya tayin ettir. Anadolu'da olsun, mümkünse kendi kolorduma. Hepimiz buradan uzaklaşalım."

Karabekir, kafasındaki Anadolu'ya geçme düşüncesini 30 Kasım günü Savaş Bakanı Abdullah Paşa'ya da açtı. Doğu'daki orduların çekildikten sonra Ermeni ve Gürcülerin katliama başlayacaklarını ifade edip savaş esnasında gerçekleşen katliama dair hazırladığı raporları sundu. Bu raporlar, tehcir nedeniyle suçlanan devleti aklayacak ve tehcirin meşru bir hamle olduğunu gösterecek pek çok veriye sahipti. Kısa süre sonra usulen Selamlığa davet edilen Karabekir, Padişah'la görüşme fırsatını boşa harcamamak için memlekete dair düşünceleri olduğu gibi anlatmaya karar vermişti. Vahdettin'in, "Sizi güvenilir muhtelif yerlerden sordum. Pek mert ve güvenilir bir komutan olduğunuzu anladım. Varlığınla iftihar ederim. Cenabı Hak millete bağışlasın," şeklindeki övgüsü karşısında önce teşekkür etti ve ardından söze girdi: "Bulunduğum cephelerde komuta ettiğim kıtalarla Türklüğün namını düşürmedim.

Levent Şahverdi Arşivi

Fakat vatanımızın bu son darbeden kurtulmasına çalışabilecek bir mevkide bulunamadığımdan üzgünüm."

Lafın devamını getirmesine izin vermeyen Vahdettin araya girip "Müsterih olunuz çünkü pek uzaklardaydınız ve vazifenizi lazım geldiği gibi gördünüz," dedi. Karabekir yine de sözüne devam ederek "Milletimiz, başında sevgili hakanıyla inşallah kurtulacaktır. Türklük ölmeyecek ve öldürülemeyecektir. Tarihimizde bugünkü gibi tehlikeler çoktur. Azimkâr padişahlarımızın namuskâr evlatları ile yekvücut olmasıyla hepsi bertaraf olmuştur," dedi. Vahdettin bu alt metinli cümleye, "Sizin gibi genç, mert ve güvenilir komutanlara sahip bir millet elbette zeval bulmaz. Berhudar ol," şeklinde cevap verip muhatabının elini kuvvetlice ve uzun uzun sıktı. Karabekir aradığını bulamamış, tayin olma ihtimali Vahdettin'in ustaca manevrasıyla şimdilik hayal olmuştu.

Levent Şahverdi Arşivi

♫ Gothic Storm - "Devil Intrigue"
♫ Emad Yaghoubi - "Protectors"

BÖLÜM V

DALALET

Mustafa Kemal ve Karabekir, Başkent'te kurtuluş için ayrı ayrı hesaplar yaparken Saray, teslimiyetçi bir tutum içerisinde bambaşka bir yol izliyordu. Sultan, atacağı radikal adımlar nedeniyle başına gelebilecek tehlikeleri hesap ederek önünde bir Yunan savaş gemisinin demirlediği Dolmabahçe Sarayı'ndan taşınıp daha korunaklı Yıldız Sarayı'na yerleşmişti. Ona göre atılacak hiçbir adım İngilizleri rahatsız etmemeliydi. Osmanlı İmparatorluğu ancak İngilizlerin çizdiği kadere razı olmakla kurtulabilirdi. Bu nedenle tahtını ve ülkenin yıkıntılarını kurtarabilmek için İngilizlere yanaşmakta bir sakınca görmüyordu. Nitekim Londra'da yayımlanan *Daily Mail* gazetesi muhabirine "İngiliz milletine karşı beslediğim sevgi ve hayranlık bana babam Abdülmecid'den miras kalmıştır. Ülkemle İngiltere arasındaki dostluğu güçlendirmek için elimden geleni yapacağım," şeklinde demeç vermişti. Sultan, savaşı kaybeden ülkelerdeki siyasal devrimlerden fazlaca ürkmüştü. 3 Kasım'da Almanya'da İmparator'a karşı devrim başlamış, 7 Kasım'da Polonya'da cumhuriyet ilan edilmiş ve bunu 9 Kasım'da Almanya'da ilan edilen cumhuriyet izlemişti. Aynı gün Kayzer Wilhelm'in ve 16 Kasım'da Avusturya-Macaristan İmparatoru Karl'ın tahtını bırakmak zorunda kalması, Vahdettin'e sıranın kendisine gelebileceğini fısıldamıştı.

Sultanın bu vaziyeti İngilizler tarafından çok net şekilde görülüyordu. İngiliz Yüksek Komiser Yardımcısı Tuğamiral

Levent Şahverdi Arşivi

Richard Webb[37], Londra'ya gönderdiği raporda Vahdettin'i, "Büsbütün İngiliz yanlısı eğilimleri olan bir Padişah," olarak niteliyor; General Milne, "Padişah İngilizlerin Türkiye'nin idaresini mümkün olduğu kadar çabuk ellerine alması için istirhamda bulundu... İç kısımlara İngiliz subaylarının gönderilmesini ve idareye yardımcı olmalarını rica etti. İstenmeyen subayları görevlerinden almaya ve birlikleri İngiliz subaylarının komutası altına vermeye hazır," diyor, Yüksek Komiserlik yetkililerinden Tom Hohler ise Dışişleri'ne gönderdiği raporda çok daha ağır ifadeler kullanıyordu: "İstanbul'un Türkler tarafından yönetilmesine son vermek için şimdiki koşullardan yararlanılmazsa çok yazık olacaktır. Bu kenti, sözünü edebileceğiniz herhangi bir yönetim altında görmeye hazırım. Yeter ki Türk yönetimi olmasın. Çünkü bir domuz ahırını bile yönetecek yetenekte değillerdir. Türkler büsbütün yenilmiş olduklarını iyi biliyorlar. Örgütleri parçalanmış, bozguna uğramıştır. Kendileri ise sefalet içindedir. Buradaki yönetim her İngiliz'i tiksindirecek kadar aşağıdır."

Döneme ait bir diğer önemli rapor D. G. Hogarth'a aitti: "Bundan sonraki Osmanlı Devleti, Bursa Hükümet Merkezi olmak üzere bütün Anadolu'yu içine almalıdır. Belki yabancı topraklarda kalan küçük bir kısımla beraber İzmir ve Avrupalıların himayesine girmesi uygun olan altı Doğu vilayeti bu hududun haricinde kalır."

İngilizlerin Vahdettin'in teslimiyetçiliğinden bu kadar emin olması tesadüf değildi. Zira Vahdettin İttihatçıların çekilmeye hazırlandığı dönemde, 4 Ekim'de bir ajanı aracılığıyla Bern'de bulunan Sir Horace Rumbold'la irtibat kurmuş ve kendi barış şartlarını sunmuştu. Bu şartlara göre Hicaz, Filistin ve Irak, Padişah'ın egemenliği altında kalmak kaydıyla İngiliz kontrolüne

[37] Sir Richard Webb, 1870'te doğdu. 1889'dan itibaren subay olarak İngiliz donanmasında hizmet verdi. Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın deniz ablukasında görev aldı. 1918'de Tuğamiral rütbesiyle İstanbul'a Yüksek Komiser olarak atandı.

Levent Şahverdi Arşivi

verilecek; bir Osmanlı paşası önderliğinde kurulacak ordu, İngiliz desteğiyle İstanbul'a yürüyerek İttihat ve Terakki'yi iktidardan düşürecek, Hicaz'da isyan eden Şerif Hüseyin'e karşı Arap yarımadasını kontrol altına alması için Suud kabilesinin lideri Abdülaziz'le ittifak kurulacak; Anadolu ve Ege adaları da Osmanlı'nın kontrolüne bırakılacaktı. Bu şekilde barış sağlanacak ve elde kalan Osmanlı topraklarında İngiliz denetimi altında ıslahatlar yapılacaktı. Bu teklif İngilizler tarafından kabul edilmemişti ama Vahdettin'in, ülkesine dair pek çok taviz verebilecek kıvama geldiği anlaşılmıştı. Nitekim İngilizler, Fransızlarla anlaşarak kendi ateşkes koşullarının taslağını çoktan oluşturmuştu. Buna göre Osmanlı'nın işgal ettiği bölgeler boşaltılacak, ordusu terhis edilecek, Boğazlar müttefiklerin kontrolüne girecek, Arap illerinde ve Çukurova'daki Osmanlı garnizonları müttefiklere teslim edilecek, ordunun bütün teknik, ulaşım ve silah sistemi kontrol altına alınacak, limanlar ve Toros tünelleri işgal edilecek ve ateşkes sağlanmış olacaktı.

İngilizler aynı zamanda Osmanlı bürokrasisinden eleman devşirmeye de başlamıştı. Kendileri için hizmet edecek kimseleri itinayla tespit etmeye başlayan gizli servis, bir yandan da Fransızlara hizmet edebilecek kişileri tespit ediyor, böylece İngiliz-Fransız rekabeti ortaya çıkıyordu. Örneğin Bern Büyükelçiliği önceki dönemlerde bakanlık yapan ve "oldukça kaypak/tehlikeli bir adam" şeklinde fişlediği Reşit Bey'in Fransızlar için çalıştığını Sir Horace Rumbold'a bildiriyor, ajanlığı karşılığında ayda 1.500 Frank ödeme aldığını dahi saptıyordu. Mr. Parodi ise İstanbul'daki Fransız Büyükelçiliği Eski Çevirmeni M. Ledoux'nun İsviçre'de yaşayan İttihatçı düşmanı kimi Türklere Fransız pasaportu sağlayarak İstanbul'a getirdiğini tespit ediyor, Fransızlara karşı İngilizlerle dost olan Kemal, Mithat ve Hakkı Halit gibi Türklerin himayeleri altında Türkiye'ye dönmelerine izin verilmesini öneriyordu. Bunların yanında raporlarda Prens Sebahattin ve kızının, Türk Darphanesi Eski

Levent Şahverdi Arşivi

Yöneticisi Halit Bey'in, Dr. Nurettin ve eşinin, Çerkez Süleyman Paşa'nın oğlu Çerkez Ali'nin, Ethem İbrahim'in ve sahibi olduğu *İkdam* gazetesini İngiliz çıkarlarına sunmak üzere hazır olduğunu söyleyen Ahmet Cevdet'in isimleri de kullanılacaklar listesinde geçiyordu. İngilizler ayrıca İttihatçıların kendilerini gizleyen dernekler kurarak Mason Locaları vasıtasıyla toplantılar yaparak İngilizlere karşı Amerikalılarla iletişime geçtiğini ve manda ilişkisi kurarak alternatif barış yolları aradığını da tespit etmişti. Buna göre dernekler, İstanbul'daki ABD basın temsilcisi M. Barry'ye yanaşacak ve memleketin diriltilmesi için Amerika'nın desteğini ve sempatisini kazanmaya çalışacak, gerekirse madencilik alanında ABD'ye kapitülasyonlar sağlamayı teklif edecekti. İngiliz istihbaratı İngiliz-Fransız ittifakına karşı Amerikan himayesi arayan İttihatçı projenin ardında Enver, Talat ve Cemal'in olabileceğine, bunların yanında Eski Meclis Başkanı Halil, İsmail Canbulat, Ahmed Rıza, Hacı Adil'in de onları destekleyebileceğine hatta bu grubun tahta Veliaht Abdülmecid'i geçirmek için çabalayacağına, derneklerle ABD arasındaki irtibatınsa Robert Kolej Müdürü C. F. Gates tarafından desteklenen Halide Edib ve Rıza Tevfik tarafından yürütüldüğüne inanıyordu.

İngiliz istihbaratının üzerinde durduğu en önemli konulardan biri de Kürt Sorunu'ydu. İngiliz gizli servisi Anadolu'yu bölmek için Rum, Ermeni ve Süryani grupların yanında Müslüman azınlık olarak gördüğü Kürtleri de gözüne kestirmişti. 1914-1918 yılları arasında Kürt aşiretleriyle geliştirilen ilişkiler üzerine hazırlanan raporda en büyük sorun olarak Kürtler ile Ermeniler arasındaki çekişmelere dikkat çekiliyor, her iki grubun da aynı bölgede hak sahipliği gütmesi çözüme muhtaç bir sorun olarak ön plana çıkarılıyordu. İngilizler, bu kapsamda Mısır'daki İngiliz Diplomatik Temsilcisi Sir Ronald Wingate aracılığıyla Kürt Bağımsızlık Komitesi'ni tetikliyor, İstanbul'da ise Kürtçülerle Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı bir araya getirmeye

Levent Şahverdi Arşivi

çabalıyor ve bu kapsamda Bağımsız Kürdistan için bir cemiyet kurulması için çalışmalara başlıyordu. Bu noktada İngilizler, İstanbul'daki adamlarından biri olan Sait Molla ve Nemrut Mustafa Paşa ile Bedirhanoğlu Emin Ali ve diğer Kürt aşiretlerini ele alıyordu. Kürdistan planları için en ciddi sıçrama rampası Musul Bölgesi'ydi. Bu bölgede çok sayıda Kürt aşireti yaşadığı gibi zengin petrol alanları da bulunuyordu. Ateşkesin imzalandığı sırada Türklerin elinde bulunan bölge hem Kürdistan planları hem de petrol rezervlerinin ele geçirilebilmesi için kritik öneme sahipti. Bu nedenle General Marshall ateşkesin imzalanmasının hemen ardından Musul'un işgalini emretmiş, General Cassel 3 Kasım günü Musul'daki Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa ile şehrin teslimi için görüşmüş, Paşa'nın ayak diretmesi üzerine İngiliz Hükümeti Musul'un ateşkesin lüzumu gören bölgelerin işgaline imkân tanıyan maddesine göre teslimini resmen talep etmiş, öte yandan Başkomiser olarak tayin edilen Amiral Calthorpe'a İskenderun'un teslim alınması görevi verilmişti. Ahmet İzzet Paşa o günlerde bu baskılara boyun eğerek İskenderun'u teslim etmek istemeyen Mustafa Kemal'i görevden alıp Yıldırım Orduları Grup Komutanlığını lağvederek 2. Ordu'nun başına Nihat Paşa'yı atamış; İngilizler 9 Kasım günü Antalya, Kırıkhan ve İskenderun'u işgal etmiş; aynı günlerde Musul da elden çıkmıştı.

Bu esnada Ahmet İzzet Paşa Hükümeti düşürülmüş ve yerine gelen Tevfik Paşa, direnmek yerine Ward Price'a, "Gayemiz İngiltere ile eski dostluğumuzu canlandırmaktır. İtilaf Devletleri'nin bizi biraz tecrübeli şahısların emrine vermeleri lazımdır," demek gafletinde bulunmuş; onu Ahmed Rıza'nın, "İngiltere ile samimi bir ittifakı arzu ederiz," beyanatı izlemişti. Vahdettin'in yakınlarından Ali Kemal de *Sabah* gazetesinde "Zavallı Türkler" mesajı içeren bir yazı kaleme almıştı. Başkentin bu acziyeti, deyiş yerindeyse İngilizleri teşvik etmiş; General Clark, Nihat Paşa'ya ordusunu Ceyhan Nehri'nin gerisine çekilmesi için

Levent Şahverdi Arşivi

1 Aralık'a kadar süre vermiş, Amiral Calthorpe da kısa süre sonra Adana'nın tamamen tahliyesini talep etmiş ve bu şehir de işgale uğramıştı. Buna rağmen İngilizler durmamış, Nihat Paşa'nın başındaki 2. Ordu'nun kaldırılmasını sağlamıştı. Aynı günlerde Kilis ve Irak'ta bulunan Zehuk, İmadiye ve Zaho bölgeleri de işgalden nasibini almıştı. Fransızlar da bu süre zarfında boş durmamış, önce Mersin'e asker çıkarmış, ardından Tarsus ve Ceyhan işgal edilmiş, Trakya'da bulunan demiryoluna el konmuş ve Çukurova Bölgesi'nde Ermeniler desteklenmeye başlamıştı. İşgalciler o kadar hızlı ilerliyordu ki Başkent'e, Ermeni sorununun bir tür volkan halini aldığı yönünde raporlar geliyordu. Müttefiklerin 13 Kasım'da İstanbul'a girmesiyle Başkent, İngiliz Amiral Calthorpe, Amiral Webb, Fransız Amiral Amet ve İtalyan Conte Sforza'nın hâkimiyetine girmişti; Amiral Calthorpe'a, yakın zamanda Başkent'e gelecek Fransız Franchet d'Espèrey'le[38] birlikte çalışma talimatı verilmişti.

Başkentteki işgalci yönetimin ilk işi yakın zamanda ülkeyi terk eden Talat, Cemal ve Enver'in iadesi için çalışmalara başlamak olmuş, hükümet bu doğrultuda Almanya'dan bu isimlerin iadesini talep etmişti. Bilhassa Enver'in bir an önce bulunması isteniyordu. Zira ele geçirilen bazı bilgilere göre Enver'in Kafkasya'daki ordunun başına geçerek bir maceraya kalkışabileceğine dair planı ifşa edilmişti. Hatta bu nedenle Amiral Calthorpe, Kafkasya'daki tehlikeyi bertaraf etmek için bütün Türk kıtalarının 1914 sınırına geri çekilmesi ve Kars, Ardahan, Batum'un boşaltılması için talimat vermişti. Böylece Kafkasya'daki ordular dağıtılacak ve Enver'in planı başlamadan sona erdirilecekti. Bu doğrultuda Türk kıtaları önce Bakü'yü terk etmiş, Savaş Bakanı Abdullah Paşa da Türk subaylarına Azerbaycan ve Güney Kafkasya'yı terk etmeleri için emir vermişti.

[38] Louis Fèlix Marie François Franchet d'Espèrey, 1856'da babasının görevi nedeniyle geldikleri Cezayir'de doğdu. 1876'da Fransız Askeri Akademisi'ni bitirdi. Endonezya, Çin ve Fas'ta görev aldı. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Balkan Cephesi'ne gönderildi.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu gelişmeler karşısında İngilizler, Kars'ın en geç 25 Ocak 1919'a kadar boşaltılmasını emretmişti; vaziyetin gittiği tehlikeli durumu fark eden Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa, Doğu illerinin savunulması için hazırlık yapılması yönünde talimat verme gereği hissetmiş ve zaman kazanmak için silah ile erzak stoklarını Erzurum'a taşıtmak için çalışmalara başlamıştı. Karadeniz de işgalcilerin odağındaydı. Nitekim Amiral Calthorpe, Samsun'daki asayişi tehdit eden Türkler hakkında önlemler alınması üzerine direktifte bulunmuştu. Zira bu bölge Yunanların Pontus planları dahilinde değerlendiriliyordu. Bu kapsamda İngiliz ve Fransız gemileri Samsun önüne gelmiş, hapishanedeki gayrimüslimleri serbest bıraktırmak için harekete geçmişti.

İşgal yönetimi ilerleyen günlerde Türk donanmasını İstanbul'da ve İzmit'te gözaltına aldırdı. Yavuz zırhlısı enterne edildi. Lord Robert Cecil'in, "Türkler fatihlerin hakkı olarak kabul ettirilen bütün şartları ve ateşkesi tatbik ettikleri takdirde ümit edebilirler," şeklindeki nutkuna ve İngiliz Mareşal Allenby'nin, "Türklere sert bir baskı yapılması" talimatına uygun şekilde propagandalar başlatıldı. Nihayetinde Fransız General d'Espèrey, 23 Kasım günü İstanbul'a âdeta kral gibi giriş yaptı. Ayağının tozuyla demeç verip Vahdettin'i övdü ve aynı gün bir İngiliz taburu Beyoğlu'nda Rumlarla birlikte gösteri gerçekleştirdi. İlerleyen günlerde İngiliz General Milne ve Yunan siyasi temsilcisi Aleksandrapolis Başkent'e geldi. Hükümet işgalcileri tatmin etmek amacıyla Enver ve Cemal'in gıyabında harp divanını kurdu ve iadeleri için Almanya'ya nota verdi.

İngilizlerin temel gündemi tehcir politikasının hesabını sormaktı. Zira bu politika, Ermenilerin taleplerini kabul ettirebilmek için ideal bir anahtardı. Ermeni suçlular tehcir politikası bahane edilerek her yerde serbest bırakılıyor, İngilizlere hizmet eden Sait Molla ise tehcir nedeniyle özür dileyerek "Fail hepimiziz çünkü sustuk," şeklinde açıklama yapıyor,

Levent Şahverdi Arşivi

Ali Kemal *Sabah* gazetesinde "Talat Paşa Ermenilerin imhasını emretmiştir," yazmaktan çekinmiyor, Bogos Nubar Paşa daha ileri giderek Ermenistan'ın bağımsızlığını alenen talep ediyor, Dışişleri Bakanı Mustafa Reşid Paşa ise tehcir politikası kapsamında yerleri değiştirilen Ermenilerden 10 bin 600'ünün geri döndüğünü gururla açıklıyordu. İşgal yönetiminin bu sert ve hızlı adımları Veliaht Abdülmecid'i endişelendirmişti. Ward Price'a demeç veren veliaht, "İttihat ve Terakki Cemiyeti hâlâ mevcuttur, iktidara dönmek için fırsatını bekler!" şeklinde uyarıda bulunma gereği duymuştu. Aynı günlerde Amiral Webb bir başka tehlikeye dikkat çekmiş ve halka dağıtılan silahların önemli meselelerden biri olduğunu raporlamıştı.

Hükümet teslimiyet bayrağı çekmişti çekmesine ama İngilizleri kaygılandıran mesele savaştan önce verilen sözler tutulmadığı için hayal kırıklığı yaşayan İtalyanlardı. Savaşın başında Ege Bölgesi için onlara söz verilmişti fakat Londra bu bölgeyi onlara kaptırmak niyetinde değildi. Kontrol altında tutması kolay olan Yunanistan, Ege Bölgesi'nin teslimi için çok daha güvenilir bir ülkeydi. Hâlihazırda Venizelos[39], İngiltere Başbakanı Lloyd George'tan Batı Anadolu'yu resmen istemişti.

İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur Balfour, "Küçük Asya'ya yapılacak bir İtalyan çıkarması, arkadan bir Yunan çıkarmasını kaçınılmaz kılar. Hükümet bir Yunan talebini reddetmeyebilir," diyerek yeşil ışık yakmıştı. Yunanları cepte tutan İngilizler, bu süre zarfında İtalyanların bir çılgınlık yapmasını engellemek için İtalyanlarla temas kurmuş ve kendilerine danışılmadan Anadolu'ya çıkmamaları için teminat almıştı. İngilizlerin hedefi,

[39] Eleftherios Kyriakos Venizelos, 1864'te Girit'te dünyaya geldi. Geçmişte Osmanlı İmparatorluğu'na isyan ederek Girit'e kaçmış ailenin mensubudur. 1887'de Atina Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 1889'da Girit parlamentosuna girdi. Aynı yıl çıkan Girit İsyanı sırasında Yunanistan'a kaçtı. 1909'da gerçekleşen Yunan askeri isyanıyla birlikte siyasette önü açıldı. 1910'da Yunan Meclisi'ne girdi ve hükümeti kurmakla görevlendirildi. 1911'de başbakan oldu. Balkan Savaşları'ndaki başarıları onu ülkesinde daha ünlü yaptı. Birinci Dünya Savaşı'na katılmak istemesine rağmen buna sıcak bakmayan Yunan Kralı ile arası açıldı. Kral Konstantin'in 1917'de tahttan çekilmesi üzerine iç mücadeleyi kazandı ve 1918'de savaşa dahil olmak için harekete geçti.

Levent Şahverdi Arşivi

Yunanları, İtalyanlara fırsat vermeksizin planları için hazır hale getirmekti. 13 Kasım'da İstanbul'a giren donanmada Yunan gemilerinin de bulunması, Yunan Amiral Kakolidi'nin Beyoğlu'na çıkıp Rumlara, "Anavatanın selamını getirdim!" demesi ve kısa süre sonra Calthorpe'un tutuklu bulunan Rum ve Ermenilerin serbest bırakılmasını emretmesi tesadüf değildi.

Böylece hem Yunanlar sürece dahil ediliyor hem de İstanbul'daki azınlıklar cesaretlendiriliyordu. Zaten işgalcilerin temel amacı da imparatorluğa bağlılığı kalmamış azınlıkları ayrılıkçılık faaliyetleri için örgütlemekti. Bu kapsamda değerlendirilen ilk örgüt Hürriyet ve İtilaf Fırkası olmuş, partinin diriltilmesi için çalışmalara başlanmıştı. İttihatçılara karşı besledikleri geleneksel kin ve öfke, işgalcilere hizmet etmeleri için ideal bir sebepti. Damat Ferit'in de katkılarıyla Cercle d'Orient Kulübü'nde toplanan üyeler, Abdülhamid'e yakınlığıyla tanınan Nuri Paşa ile Ali Kemal'in önderliğinde yeni oluşumun fitilini ateşledi. Kullanılabilir diğer bir grup Kürt ayrılıkçılardı. İngiliz Binbaşı Noel, Kuzey Irak'ta bulunan bazı aşiretleri etrafında toplayarak İngiliz himayesi altında bağımsız Kürdistan kurulması için çoktan harekete geçmişti. Bu projenin Başkent'teki takipçisi İngiliz gizli servisinin önemli isimlerden Sir Andrew Ryan'dı. Bağımsız Kürdistan, İngiltere için çok büyük iki pratik fayda sağlayacaktı. Hem Anadolu'daki Türk varlığını parçalamak için araç olarak kullanılacaklar hem de Rusların Güney'e sarkma girişimlerine karşı Ermenistan'la birlikte ideal bir tampon vazifesi göreceklerdi. Bu gruba dahil olan aşiret liderleri, o esnada Anadolu'da kurulmaya başlayan milli örgütlere, görüşülecek bir şey kalmadığını, İtilaf Devletleri'nin kendilerine her yardımı yapacaklarını açıkça söyleyebiliyordu.

İngilizler Kürtlerin yanında Çerkezlere de el atmak istemiş ve Papaz Frew aracılığıyla Ahmet Anzavur isimli jandarma subayıyla Yunan-Çerkez iş birliğini kurmanın yollarını aramaya başlamıştı. Son olarak da İngilizlerin kullanabileceği en etkili

Levent Şahverdi Arşivi

silah olarak dinciler bulunuyordu. Bu grup "zındık" olarak yaftalanan İttihatçılara karşı İngilizlerle dostluk kuran Halife'nin etrafında toplanmaya razı olmuş, bu uğurda her türlü çarpıtılmış dini argümanı kullanmak için İngilizlerle iş birliği yapmaya hazır hale getirilmişti.

İşgalciler ve onlara boyun eğen iş birlikçiler Türk vatanını çiğneyip bölmek için harekete geçerken onların karşısına Anadolu'da hiç de beklenmedik bir sürpriz filizleniyordu. Devletin bu zalim gidişata dur diyemediği noktada devreye millet giriyor ve pek çok direniş grubu aynı anda birbirinden bağlantısız şekilde harekete geçiyordu. İzmir'de, Trakya'da, Adana'da, Urfa'da direniş dernekleri kuruluyor; Doğu illerinin kurtarılması için İstanbul merkezli önemli bir dernek faaliyete geçiyor; Trabzon'da işgal karşıtı *İstiklâl*, Adana'da *Yeni Adana* gazeteleri yayın hayatına başlıyor ve İstanbul'da işgalin gidişatından endişe duyan bazı devlet adamları tarafından Milli Kongre isimli bir oluşum meydana getiriliyordu. Abdurrahman Şeref Bey'in önderliğinde gelişen bu oluşum İttihatçılık hususunda olumlu veya olumsuz bir tutum takınmıyor, memleketin kötü gidişatı karşısında siyasi çekişmeleri bir kenara bırakmayı tercih ediyordu ve Kuvayı Milliye kavramı ilk kez burada ortaya atılıyordu. Kadınlar da gidişata tepki göstermeyi bir borç biliyor, Kadıköy'de toplanan kadınlar gazetelere gönderilmek üzere "Milli haklarımızı ve namusumuzu koruyacak hükümet ve erkek yoksa biz varız!" şeklinde bildiri hazırlıyor ve Antakya'nın Dörtyol mevkiinde bulunan Karaköse Köyü'nde işgalcilere ilk kurşun sıkılıyordu.

Bir yandan da memleketin kurtuluşunu Amerikan himayesinde arayan Wilson Prensipleri Cemiyeti ortaya çıkıyor, bu cemiyet yayımladığı beyannameyle Wilson İlkeleri'nin 11. Maddesi kapsamında barış yapılmasını talep ediyordu. Öncüleri arasında Celâl Nuri, Halide Edib, Yunus Nadi ve Necmeddin Sadak gibi isimlerin yer aldığı cemiyet on beş yıl

Levent Şahverdi Arşivi

sürecek Amerikan himayesinin şart olduğunu ileri sürmüş; bu görüş, *Minber* gazetesi tarafından "Temelsiz Bir Bina" başlıklı yazıyla eleştirildiği gibi Fransız ve İngiliz mandası talep edenlerin yoğun tepkisine de neden olmuştu.

Bu oluşumu yakından takip eden isimlerden birisi de Gazeteci Ahmet Emin'di. "İstikbal Düşünceleri" başlıklı iki makalesinde konuyu ele alan Ahmet Emin, yabancı bir ülkeyle iş birliğine karşı çıkmamakla birlikte manda ve himayeye negatif tutum takınmıştı. O tarihlere dek en çok ilerleme kaydeden örgüt ise Güney Kafkas Teşkilatı'ydı. Doğu illerinde ordunun geri çekilmesi nedeniyle olası Ermeni saldırıları karşısında milletin direnmesi için halka silah dağıtan Yakup Şevki Paşa, bu oluşumun en önemli katalizörlerinden biriydi. Kasım ayında Kars'ta şura toplanmış, birkaç hafta sonra da büyük bir kongre gerçekleştirilmiş ve Kars İslam Şurası Hükümeti kurulmuştu. Bu hükümet, Yakup Şevki Paşa'nın dağıttığı silahlar sayesinde sekiz bin kişilik ordu kurmayı şimdiden başarmıştı.

Ateşkes günlerinde direniş için çabalayan isimlerden biri de İzmir'de vaziyetin günden güne kötüye gittiğinin farkında olan Celâl'di... Liman civarında görülen savaş gemileri, Rumları günden güne kışkırtıyor, şehirde pek çok yer Yunan bayraklarıyla donatılıyordu. O günlerde Hüseyin Lütfü isminde eski bir subay Celâl'i arayıp "Burası Yunanistan'a döndü. Hükümet aczinden bir şey yapamıyor, çare bulmalısınız!" diye dert yandı. Hemen sahile giden Celâl, bir İngiliz gemisinin limana yanaştığını gördü. Görünüşe göre kesilen telgraf hatlarını tamir etmek için gelen bir İngiliz ekibiydi. Fakat binlerce Rum Kordon Boyu'nu kaplamış, bir papaz elindeki revolveri havaya boşaltmaya başlamış, Rum matbaalarının hazırladığı rozetler ve Venizelos resimleri herkese dağıtılmıştı. Bazı Rumlar Aya Fotini Kilisesi'ne büyük bir Yunan bayrağı çekmiş, kiliseler çan sesleri ile bu mitinge desteklerini sunmuştu. Gece yarısına kadar süren etkinlikle Rumlar o gün âdeta Yunan işgali için hazırız mesajı

Levent Şahverdi Arşivi

vermişti. Hadiseler öyle bir noktaya varmıştı ki bir grup Rum, Milaslı Cemil ve Otelci Naim Beylerin idaresindeki Splendid Palas Oteli'ne baskın yapmış ve balkondaki bir Türk bayrağını indirip yerine Yunan bayrağını asmıştı. O esnada otelde bulunan Nurettin Paşa, bu acıklı hale seyirci kalmışsa da Bergamalı Nesim isminde bir Musevi olayları yatıştırıp Yunan bayrağını kaldırmıştı. Osmanlı makamlarının kayıtsız kaldığı gidişata ertesi gün İngiliz makamları el koymuş ve bölgedeki asayiş ortamının sağlanması adına usulsüz bayrak çekenlerin cezalandırılacağı yönünde uyarı vermişti.

Vali Rahmi Bey döneminde sükûnet güçlükle de olsa sağlanabiliyordu. Onun yerine atanan, İttihatçı kimliğe sahip Tahsin Bey döneminde Rum aşırılıkları artmaya başlamıştı. Haliyle Celâl, yeni valiyi şehirdeki gidişat hakkında açık sözlü bir şekilde bilgilendirmiş ve "Düşman intikam almaya kalkacak. Bütün Ege'nin kan ve ateş içinde kalacağından endişe ederim. Sizin Rumeli'den tanıdığınız Hristosmos bugün dahi İzmir'in resmen metropolitidir. Yakında vazifesi başına döneceğinden şüphe etmem. Memleketin hali fena, çok fena olacaktır," deme gereği hissetmişti. Tahsin Bey'in vali olarak alabileceği pek çok yerinde önlem olmasına rağmen Tevfik Paşa'nın hükümet kurmasıyla birlikte o da görevden alınmış, yerine Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na yakın isimlerden Ethem Bey adına eski bir vali görevlendirilmişti.

Rumların cesaretlenişinin ardında Rum Patrikhanesi'nin rolü büyüktü. Sen Sinot Meclisi âdeta Venizelos bayraktarlığı yapıyor, Anadolu ve Rumeli'deki tüm metropolitleri Başkent'e çağırıp örgütlenmeleri için gizli toplantılar düzenliyordu. Toplantılarda "Devlet yıkılıyor. Milletimiz birçok yerde azınlık halinde bulunsa bile baba mirası üzerindeki sosyal ve tarihi haklarını kaybedemez. Biz, dedelerimizin topraklarında ev sahibi olarak kalıyoruz ve kalacağız!" propagandaları alıp başını yürümüştü. Meclis'teki Rum vekiller de patrikhaneye destek

Levent Şahverdi Arşivi

veriyor, yerinden edilen Rum nüfusu için sorumluların cezalandırılmasını talep ediyordu. Öte yandan Yunan tarafı, Giritli Albay Katehakis ve eski Bursa metropoliti Dretehos aracılığıyla Mavri-Mira adında önemli bir oluşumu meydana getirmiş, bu örgüt patrikhanenin bütçesiyle desteklenmeye başlamıştı. Bağışçılar arasında Amerika'daki Rum zenginlerden Niçopulos'un dört milyon drahmisi ve Yunan İçişleri Bakanlığının gizli fonları da bulunuyordu.

Yunanistan o tarihlerde Ege Bölgesi için ilhak hayalleri kurduğu gibi Karadeniz Bölgesi için de Pontus hayalleri kuruyordu. Bu kapsamda bölgeye Rum nüfusun getirilmesi için girişimlere başlanmıştı. Yunanistan'ı endişelendiren faktör Türkler değildi. İngilizlerin desteğiyle onları aradan çıkarabileceklerine çoktan inanmışlardı. Onları düşündüren şey Ermenilerdi. Ermenilerin bölgede hak iddia etmesine fırsat tanımadan Karadeniz sahillerinin yutulması gerekiyordu. Ermenilerin taleplerini dayandırdığı temel konu tehcirdi. Yunanların kendilerine ait bağımsız bir devletleri vardı ama Ermenilerin yoktu. Üstelik tehcir nedeniyle büyük bir kıyıma maruz kaldıklarını iddia ediyorlardı. Haliyle onların Rumlardan çok daha büyük bir parça koparmalarına yetecek argümanları vardı. Ermeni Patrik Zaven Efendi, ilk fırsatta Kudüs'ten İstanbul'a dönmüş ve işe koyulmuştu. O dönemdeki popüler iddialardan biri Ermeni çocukların zorla dinlerinin değiştirildiği ve Türklerin yanına verildikleri üzerineydi. Patrikhane, Kayseri'den İstanbul'a sevk edilen ve Türk olduğu açıkça ortada olan 339 yetimin Ermeni olduğunu iddia etmiş ve çocukları Beyoğlu'nda bulunan Balıkpazarı Kilisesi'ne götürmüştü. Öte yandan işgal güçleri basına sansür koymuş ve Ermeni meselesi hakkında hiçbir yazı yazılmayacağı hususunda Türk gazetecileri sertçe uyarmıştı.

Benzer hadiseler İzmir'de de vuku buluyordu. Celâl ve arkadaşları Beyler Sokağı'ndaki büroda toplantı yaparken Jandarma Yarbayı Muhittin Bey'in eşi yaşlı gözlerle içeri girmiş,

Levent Şahverdi Arşivi

"Güya milletle ilgilisiniz, dışarıda neler oluyor, haberiniz yok!" diye sitem etmiş ve başından geçenleri anlatmıştı. Çocukları olmadığı için evlatlık alıp büyüten bu aile, son olarak Doğu vilayetlerinden birinde, ailesi Ermeni çeteler tarafından katledilen ve mutfaktaki küp içine saklanarak hayatını kurtaran bir çocuğu evlatlık edinmişti. İşte, Ermeni papazlardan biri bu çocuğun Ermeni olduğunu iddia ederek aileden koparmıştı. Çocuğun ailesinin isimlerini söyleyerek Türk olduklarını kanıtlaması ve Ermeniler tarafından katledildiğini anlatması çare etmemişti. Osmanlı idaresi bu durum karşısında tepkisiz kalmış, öyle ki kadın, "Valinin yanından geliyorum. O da aciz, o da zavallı. Derdimi dinlemekten bile çekiniyor. Bu ne hal ya Rabbi!" diye çığlıklar atmıştı. Ne üzücü ki Celâl ve arkadaşlarının da yardımı fayda vermemiş, ailesi Ermeni çeteler tarafından katledilen Müslüman bir Türk çocuğu, devletin gözü önünde Türk aileden alınıp Ermeni kampına gönderilmişti. Çok acıydı. Ama ileride yaşanacaklar arasında henüz hiçbir şeydi.

Bir süre sonra İzmir Limanı'nda önce Fransız Kruvazörü sonra da Yunanlara ait Leon Torpidosu göründü. Albay Mavridis, bir süre önce İngilizlere başvurarak İzmir'de savaş gemileriyle ülkelerini temsil etmek istemiş ve onay almıştı. Leon Torpidosu, komutanları eşliğinde subaylarla Yunan Konsoloshanesi'ne gidip bayrak çekme töreni düzenleyince Rum ahali coşmuş ve her taraf Yunan bayraklarıyla süslenmişti. Toplanan kalabalığın ağzında artık İyonya ismi dolanıyordu. İyonya sesleriyle yürüyen Rumlar, her gün düzenli olarak Leon Torpidosu'nu ziyaret ediyor, Osmanlı Valisi ve maiyeti bir köşede sessizce izliyordu. Mavridis fırsattan istifade ederek kısa süre içerisinde teşkilatlanmaya başladı. Birkaç Yunan subayı ve Rum ahaliden müteşekkil oluşum tertipledi. Birkaç gün sonra Sakız Adası Valisi Papa Zafiropulos da şehre gelip İzmir'in Yunan toprağı olduğuna dair propagandalara başladı.

İzmir, kanlı bir şafağa doğru âdeta yuvarlanıyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

♫ Fringe Element - "Goliath"
♫ Twelve Titans Music - "Twilight of the Gods"

BÖLÜM VI

HIYANET

Anadolu'nun dört bir yanı işgal tehlikesiyle yüzleşmeye başlarken İstanbul'da bambaşka hesaplar dönüyordu. Hükümet, Enver ve Cemal aleyhinde başlattığı yargılamanın ardından Sait Halim Paşa ve Talat Paşa Hükümetlerinin yüce divanda yargılanması için düğmeye bastı. O günlerde en dikkat çekici gelişmelerden biri de Cevat Paşa'nın Savaş Bakanlığına getirilmesi olmuştu. Onun gibi dirayetli, güçlü ve tanınmış bir askerin böylesine önemli bir bakanlığa getirilmesi esasen faydalıydı ama teslimiyetçi bir hükümetin buna gerek duymuş olması düşündürücüydü. Bu atama Mustafa Kemal'in de dikkatini çekmişti. Vahdettin'in günler önce kendisine söylediklerileyle birlikte değerlendirdiğinde manzara netleşiyordu. Sultan'ın radikal bir karar alabileceği ve bu durumda ordunun dizginlenmesi için Cevat Paşa gibi önemli bir ismin bakanlığa getirilmiş olabileceği güçlü bir ihtimal olarak belirmişti.

Mustafa Kemal Paşa'nın Şişli'deki evi

Günler akıp giderken Mustafa Kemal geçen süre zarfında annesi ile kız kardeşini yanına alarak Şişli'deki Madam Kasapyan'a ait daireye taşınmıştı. O sıralarda hiç bilmediği bir işe de girişmişti. Fethi'yle ortak

Levent Şahverdi Arşivi

tanıdığı Binbaşı Ali Rıza Bey isimli zatla yaptıkları sohbette konu ticaretten açılmış, Ali Rıza Bey para darlığı yaşama ihtimaline karşın mutlaka ticarete atılmaları gerektiğinden bahsetmişti. Halbuki ne Fethi ne de Mustafa Kemal hayatlarında hiç ticaret işine girmemişti. Bu alana yabancıydılar. Ali Rıza Bey bu konuda yardımcı olabileceğini ve ortaya sermaye koymaları halinde paralarını işletebileceğini önermiş, böylece birikimler Ali Rıza Bey'e teslim edilmişti. Aradan geçen zamana rağmen Ali Rıza Bey'den ses soluk çıkmayacak, incir ve üzüm taşımacılığı için harcanan para türlü bahaneler ileri sürülerek bir daha geri dönmeyecek ve Mustafa Kemal hayatında ilk defa dolandırılmış olacaktı. Girişimciliğin ticaret ayağı kötü giderken basın ayağının da pek iyi gittiği söylenemezdi. Aralık ayından itibaren işgal güçleri tarafından uygulanan sansür nedeniyle basın büyük ölçüde susmuş, *Minber* de bu darbeden nasibini almıştı. Fethi, arkadaşı Cavid'e satışların düştüğünden dert yanıyor, böyle giderse yayına son vermekten başka bir çare kalmayacağını itiraf ediyordu.

***

1918 yılının aralık ayı tüm hızıyla sürerken en flaş gelişme siyaset arenasında gerçekleşti. Fethi'nin bir süre önce kurduğu Terakkiperver Avam Fırkası ile Teceddüd Fırkası bir araya gelerek Tevfik Paşa'yla görüştü ve bazı bakanların değiştirilmesini alenen talep etti. Paşa, bakanların göreve yeni geldiğini ve değerli olup olmadıklarını anlamak için birkaç ay geçmesi gerektiğini söyleyerek söz konusu talepten kıvrakça sıyrıldı. Bunun üzerine muhalefet baskıyı sürdürmek için hükümete gensoru önergesi verme kararı aldı. Hükümet, devletin şeref ve haysiyetine uygun bir barış için gayret göstermemekle suçlanacak, asayişin sağlanması için tedbir alınması talep edilecek ve meşrutiyet idaresinden kesinlikle ayrılmaması ihtar edilecekti. Böylece

Levent Şahverdi Arşivi

hem bakanlardan bazıları değiştirilerek Ahmet İzzet Paşa'nın geçiş hükümetine benzer bir kadronun kurulması sağlanacak hem de Meclis'in fethedileceği yönünde duyumlara esaslı bir muhtıra verilmiş olacaktı. Hükümet baskıya boyun eğer ve talepleri karşılarsa mesele sorunsuz hallolurdu. Aksi halde güven oylaması talep edilecek, çoğunluktaki muhalefet güvensizlik oyu verecek, böylece hükümet düşürülecek ve muhalif ağırlıklı yeni bir hükümet için harekete geçilecekti.

Bakanlar listesi dahi yapılmaya başlanmış, Mustafa Kemal'in ismi Savaş Bakanlığı için ön plana çıkmıştı. Haftalar önce Meclis'in feshedilebileceğinden çekindiği için Mustafa Kemal'in tüm ısrarlarına kulak tıkayıp Tevfik Paşa'ya güvenoyu veren muhalefet şimdi işgalcilerin inisiyatifi iyiden iyiye ele aldığı bir dönemde Meclis'in feshedilmemesi için Tevfik Paşa'ya karşı harekete geçmişti. Çok geç kalmışlardı.

Ahmed Rıza da bu süreçte kendi hükümetini kurmak için aradığı fırsatı bulduğunu düşünüyordu. Ahmet İzzet Paşa ve Tevfik Paşa açıkça başarısız olmuş, memleketin kötü gidişatı engellenememişti. Padişah'la kurduğu yakın ilişkisi de düşünüldüğünde iddialı bir hükümet kurması halinde iktidara erişebileceğine emindi. Bu nedenle iddialı bir liste yapmaya başlamış ve Mustafa Kemal'e teklif götürmüştü. Yapılan görüşmede Ahmed Rıza, "Bugünkü hükümetten memnun musunuz?" diye sorarak söze girdi. Mustafa Kemal, "Hayır, çok acizdir. Haysiyetsizdir!" cevabını verdi. Bu cevaptan hoşlanan Ahmed Rıza'nın ikinci soruşu şöyle oldu: "Padişah bana henüz hiçbir işarette bulunmuş değil fakat eğer teklif edilecek olursa kabul edip etmemem hususunda fikriniz nedir?"

Mustafa Kemal bu soruya açık sözlü şekilde yanıt verdi: "Padişah bugünkü hükümeti beğenmiyorsa acaba sebepleri nedir? Acaba yabancı tazyiklerine karşı aciz olduğundan ve ciddi tedbir alamadıklarından mı müteessirdir? Sizde ve bakanlarınızda aksi vasıflar mı arayacaktır? Eğer böyle ise hükümetinizin

Levent Şahverdi Arşivi

hayırlı olacağına şüphe yoktur. Hatta bunun için Padişah üzerinde tesir de yapmalısınız."

Bu cevap üzerine bakanların kim olacağı konusu açıldı. Ahmed Rıza Savaş Bakanlığı için Cevat Paşa'yı önerince Mustafa Kemal, "Çok isabetli olur," demekle yetindi. Böylece görüşme somut bir teklif içermemekle birlikte bir tür ağız yoklama olarak sona erdi. Ahmed Rıza 19 Aralık günü, muhalefetin yaptığı gibi Tevfik Paşa'dan bazı bakanların değiştirilmesini talep etti. Paşa'nın bunu kabul etmeyeceğini biliyordu. Böylece ona karşı sahneye çıkması için bir gerekçesi olacaktı. Mustafa Kemal kıskacın daraldığının farkındaydı. Son çare olarak 20 Aralık günü Cuma Selamlığı'nın bitiminde Sultan'ın huzuruna çıktıysa da detaylı bir görüşme yapma imkânı bulamadı.

Tevfik Paşa başına gelecekleri tahmin edebiliyordu. Bu süreçte Saray'la temasını sıklaştırmış ve gensorunun doğurabileceği sonuçlara karşı Sultan'ı uyarmıştı. Paşa'nın iddiası açıktı. Muhalefetin hamlesi savuşturulamazsa sadece hükümet değil, Sultan da hezimete uğrayacaktı. Vahdettin ise Paşa'nın aksine gelişmelerden memnundu zira Meclis'i feshetmek için aradığı bahane ayağına kadar gelmişti. Paşa'yı onaylarcasına "Onlar karar almadan fesih yoluna gitmek daha iyi olur," dedi. Esasen Sultan, Meclis'in varlığından teorik olarak rahatsızdı. Ona göre İslam'da meşveret yani danışma vardı ama ancak İslam uleması ile büyükleri arasında gerçekleşebilirdi. Halbuki mevcut haliyle Meclis, ahalinin seçtiği hemen herkes tarafından oluşabiliyordu. Haliyle halkın tercihiyle oluşan gelişigüzel bir Meclis'e danışmak ve onun yönlendirmeleriyle yönetmek faydalı sayılmazdı. Sultan bu konudaki düşüncelerini eski Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi'ye şöyle açıklamıştı: "Parlamentoların lağvı ile yerine padişah tarafından seçilecek bir istişare heyetinin konulması lazım. Bununla beraber hilafet ve imamet makamı sırf danışman mahiyetindeki bu heyet üyelerin oy ve kararları ile bağlı olmalıdır."

Levent Şahverdi Arşivi

Karar verilmişti. Meclis feshedilecek ve anayasanın fesih halinde dört ay içerisinde seçime gidilmesine ilişkin hükmü umursanmayacaktı. Meclis, işgal bahanesiyle anayasaya aykırı şekilde kapalı tutulacak ve hükümet barış görüşmelerini tantanasız yürütecekti. Sultan, Başkâtip Ali Fuat'la yaptığı görüşmede bunun işaretini vermişti: "Ecnebilerin zihniyeti bizimkine uymuyor. Bir kere kafalarına koydukları şeyleri bir daha çıkarmıyorlar ve o katiller heyetinin seçtiği Meclis'i nasıl tutuyorsunuz, siz neye dayanıyorsunuz diye soruyorlar."

Bardak çoktan dolmuştu. Taşması an meselesiydi.

***

20 Aralık günü öğleden sonra önemli bir isim uzun bir aranın ardından Başkent'e ayak basıyordu. Ali Fuat Paşa[40], kasım ayında Mustafa Kemal'i Adana'dan İstanbul'a uğurladıktan sonra üzerine düşen görevlerin tamamını eksiksiz yerine getirmişti. Orduyu ikmal etmiş, jandarma kuvvetlerini diriltmiş, bölgenin önemli yerlerinde direniş gruplarını örgütlemiş, Mustafa Kemal'in söylediklerini bir an olsun aklından çıkarmamıştı: "İngilizler ve onu takip eden diğer İtilaf Devletleri mütareke falan dinlemeyecekler. Emrivakilerle memleketimizi işgal edecekler... Musul'un işgali ve İskenderun hadisesi bunun açık delilliydi. Artık milletin bundan sonra kendi haklarını kendisinin araması ve savunması, bizlerin de mümkün olduğu kadar bu yolu göstermemiz ve bütün ordu ile beraber yardım etmemiz lazımdır."

[40] Ali Fuat Paşa, 1882'de Üsküdar'da doğdu. Dedesi 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Tuna Orduları Genel Komutanı Müşir Mehmet Ali Paşa, babası ise Korgeneral İsmail Fazıl Paşa'dır. Eğitimini St. Joseph Lisesi'nde tamamlayıp Harp Okulu'na girdi. 1904'te Harp Akademisi'ni bitirdi. Mustafa Kemal'le birlikte Suriye'ye atandı. Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin kuruluşunda yer aldı. Akabinde Selanik'te görevlendirildi. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldı. Balkan Savaşları'na katıldı. Birinci Dünya Savaşı sırasında çeşitli görevlerde bulundu. 1918'de Mustafa Kemal Paşa'nın komutasındaki orduyla birlikte Megiddo Muharebesi'ne katıldı.

Levent Şahverdi Arşivi

Ali Fuat Paşa

Mustafa Kemal'in İstanbul'a gitmeden önce söylediği bu cümlelere, "Aramızda tam bir mutabakat var Paşam," diyerek cevap veren Ali Fuat Paşa, okul arkadaşının geçen süre zarfında neler yaptığını oldukça merak ediyordu. Acaba Mustafa Kemal, planları için İstanbul'da ne kadar hazırlanabilmişti? Anadolu'ya geçmek için hâlâ niyetli miydi? Hükümet ele geçirilebilecek miydi? Soruların yanıtlarını almak için sabırsızlanıyordu ama önce evine gidip ailesini görecekti.

Kuzguncuk'taki evine varır varmaz babası Fazıl Paşa'nın ilk sözü "Anadolu'dan ne haber?" oldu. Anarşi, işgal, fırka kavgaları, basiretsiz idareler ve kıyım hazırlıkları... Ali Fuat, bildiği ve gördüğü ne varsa hepsini babasına anlattı. Fazıl Paşa oğlunun bu anlattıkları üzerine çok şey söylemek istemeyip "Karamsar mısın Fuat?" diye sormakla yetindi. "Hayır baba," cevabını verdi Ali Fuat ve ekledi: "Katiyen karamsar değilim. Bilakis ümitliyim. Anarşiyi def edip kurtuluş çarelerini arayıp bulacak bir ruh ve azim milletimizde vardır."

Bu cevap üzerine Fazıl Paşa'nın gözleri doldu. Yaşlı adam "Evet Fuat," dedi... "Bu ruh ve azim milletimizde vardır ve çok yüksektir..." Fazıl Paşa, İstanbul'da olup bitenleri anlattığında Ali Fuat, asıl yardıma muhtaç olanın Başkent olduğunu anlamakta gecikmedi. Yaşlı babası, kötü gidişata mâni olmak için gücü yettiği kadar didindiğini anlatmaya çalışıyor, o sırada ağzından "Mehmet Ali Bey'e çok söyledim. Ama fikirlerimi tasvip etmekle beraber arkadaşlarına söz geçiremiyor," cümlesi döküldü.

Mehmet Ali Bey?[41] Ali Fuat bu ismi duyduğuna şaşırmıştı.

[41] Mehmet Ali, 1874'te Hakkâri'de doğdu. Babası Kâmil Paşa, Plevne Müdafaasında Gazi Osman Paşa'nın kurmay başkanlığını yapan Müşir Tahir Paşa'nın kardeşiydi.

Levent Şahverdi Arşivi

Kardeşinin müstakbel kayınpederi politikaya mı karışmıştı? Son gelişmelerden haberdar olmayan oğlunu aydınlatmak isteyen Fazıl Paşa, "O şimdi Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın nüfuzlu şahsiyetlerinden biri oldu," dedi ve ekledi: "Birazdan bize gelecek." Günün belki de tek güzel haberiydi. Fikri açıdan tamamen karşısında bulunan ama siyasi geleceği parlak bir isim ailenin yakını oluyordu. Acaba ileride güçlü bir konuma gelirse kendilerine destek olabilir miydi? Mutlaka öğrenmesi lazımdı. Ali Fuat bu nedenle Mustafa Kemal'in yanına gitme planını birkaç saat öteleyip Mehmet Ali Bey'i beklemeye karar verdi. Yemek esnasında başlayan sohbet, muhatabının nasıl biri olduğunu açıkça ortaya koyuyordu. Mehmet Ali Bey sıkı bir İttihatçı karşıtıydı. Görüşleri Ali Fuat ve Mustafa Kemal'le taban tabana zıt denebilirdi. Ali Fuat muhatabını işkillendirmemek için kendi fikirlerinden söz etmiyor, milli birlik ve beraberlikten bahsedip duruyordu. Bir yolunu bulup konuyu Mustafa Kemal'e getirdi. Mehmet Ali Bey'in tepkisini çok merak ediyordu. Onun düşünceleri aynı zamanda fırkasının da düşünceleri olacağından kurtuluş planları için ağzından çıkacak cümleler son derece kritikti. Mehmet Ali Bey, Mustafa Kemal ismini duyunca önce durdu, biraz düşündü ve konuşmaya başladı: "Genç, zeki ve enerjik bir komutan olduğunu söylüyorlar. Zat-ı Şahane ile beraber Almanya'ya seyahat ettiği için ona da yabancı değil. Siz ne düşünüyorsunuz?"

Ali Fuat tereddütsüzce "Benim askeri okuldan sınıf arkadaşımdır. Savaşın en karanlık ve buhranlı günlerini beraber geçirdik. Buyurduğunuz gibi zeki, enerjik ve vatansever bir zattır," dedi ve ağzındaki baklayı çıkardı: "Kendisine faal bir vazife verilmesi memleketin yararınadır!"

Eğitime Galatasaray Lisesi'nde başlayıp birincilikle bitirmiştir. 2. Abdülhamid döneminde nispeten sevilen bir figür olup pek çok jurnal verdiği dile getirilir. 1908'de 2. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte Halep'ten İstanbul'a döndü. Belediye müdürlüğü yaptı. Siyasi kamplaşma sırasında Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na yakın durdu. Bunun üzerine İttihatçılar tarafından görevden alındı. Ateşkesin ardından yeniden Hürriyet ve İtilafçılar arasına katıldı.

Levent Şahverdi Arşivi

Mehmet Ali Bey son cümle üzerine susup tabağındaki lokmalarla ilgilenmeye başladı. Sonra konuşur gibi oldu... Kelimeler boğazında düğümlenircesine "Fakat İttihatçıdır diyorlar..." dedi ve ekledi: "Doğru mu?"

Ali Fuat sıkıştığının farkındaydı. "Biraz evvel birlik ve beraberlikten bahsetmiştik. Bunu makul karşılamıştınız," diyerek soruyu cevaplamaktan kaçındı. Mehmet Ali Bey'in "Evet amma," diyerek tereddüt göstermesi üzerine yalan söylemekten çekinmedi, "İttihatçı değildir. Savaş sırasında ve hatta daha önce Enver Paşa ile olan mücadeleleri bunu ispata yeterlidir zannederim."

Mehmet Ali Bey bu cevap üzerine "Evet, ben de işitmiştim," diyerek gülümsedi. Başından beri diyaloğu takip eden Fazıl Paşa, oğlunun bir şeyler çevirdiğinin farkındaydı. Neler döndüğünü bilmiyordu ama yardımcı olması gerektiğini hissetmişti. Oğlunu tasdik ederek Mustafa Kemal'le bir akşam tanışma yemeği yenmesinin yerinde olacağını önerdi. Mehmet Ali Bey, dünürünün bu teklifini, "Benim için şeref olacaktır," diyerek kabul etti. Ali Fuat'ın keyfi yerine gelmişti. Bu gece hiçbir şeyin neşesini kaçıracağına ihtimal vermiyordu. Misafiri uğurlama vakti geldiğinde Mehmet Ali Bey tam kapıdan çıkacağı esnada arkasına dönüp sıradan bir söz söylercesine "Bu arada, yarın Meclis'in feshedilmesi muhtemeldir," deyiverdi. Ali Fuat şaşkınlık içindeydi. "Şaka mı yapıyor?" diye düşündü. Ama yapmıyordu. Misafirini yolcu eden Ali Fuat, hemen ardından evden ayrılıp Şişli'ye doğru yola koyuldu. Gece uzun olacaktı.

***

Kuzguncuk'tan vapurla Beşiktaş'a geçerken tanık olduğu manzara, Ali Fuat'ın işgalin altında ağır bir şekilde ezilmesine neden olmuştu. Boğaz'ı kaplayan savaş gemilerinin azameti, zihninde "Biz bunun için mi dövüştük, bu manzara için mi

Levent Şahverdi Arşivi

kan döktük?" sorularını canlandırmış, bu hissiyatın ruhunda yarattığı buhran öyle rahatsız edici hale gelmişti ki sanki mağlubiyetin tek sorumlusu kendisiymişçesine kederlenmişti. Bu duygularla boğazın karşı kıyısına çıktıktan sonra bindiği faytonla Dolmabahçe'ye doğru giderken sokakta dolanan işgalci askerleri gördüğünde "Kör olası talih!" demişti... Çocukluğunu ve gençliğini yaşadığı şehir artık bir tür kabir gibiydi. Akaretler yokuşuna vardığında bu güzel caddenin sahibi değil, misafiri gibi hissetmişti. Öyle ki kendisini Şişli'ye zor atmış, bir an önce tıklattığı kapının ardına geçmek istemişti. Zira yalnızca o kapının ardında, eski dostunun yanında işgalden esinti olamayacağını düşünüyordu. Nitekim kapı kısa sürede açıldı ve içeri davet edildi. Gençlik arkadaşı, yoldaşı ve komutanı aylar sonra bu bitap şehirde karşısına çıkmıştı. "Hoş geldin," dedi Mustafa Kemal, arkadaşını elinden tutup çalışma odasına götürdü. Şimdi, odanın girişinin solundaki koltukta Ali Fuat oturuyor, hemen karşısına oturan Mustafa Kemal soruyordu: "Anadolu'dan ne haber?"

Ali Fuat, Adana'da aldıkları kararları harfiyen uyguladığını bir bir anlattı. Duyduğu cevap Mustafa Kemal'in hoşuna gitmişti. Fakat işgalin adım adım ilerlediğine dair yaşantıları dinledikçe yüzünün aldığı şekil değişti. Özellikle Anadolu'daki ahalinin işgalcilere karşı kendi içlerinde fırka kavgalarına girişmiş olmasına, Hürriyet ve İtilafçıların, işgalcilerden ziyade İttihatçılardan intikam almak için çabaladığına dair havadisler karşısında "Bu hiç iyi değil," demişti. Arkadaşının moralini daha da düşürmek istemeyen Ali Fuat, konuyu değiştirip Mehmet Ali Bey'den ve gelecekte alabileceği konumdan bahsetti. Yarının Adamı bu zatın kendisiyle tanışmaya yeşil ışık yakmasını son derece mühim buldu. Akabinde siyaset alanında olup bitenlerden söz açıldı. Mustafa Kemal, Rauf ve Ahmet İzzet'le girişiği projenin neden ve nasıl başarısız olduğundan bahsetti. Yarının Adamı, o gece arkadaşını bırakmadı. Neredeyse sabaha

Levent Şahverdi Arşivi

kadar sohbet edip ileride atılabilecek adımları konuştular. Galip devletlerin memleketin her yerini işgal edip devleti tamamen bitirmeye kararlı olduklarına dair geçmiş kanılarını teyit ettiler ve Anadolu merkezli milli bir direniş hareketi başlatılması hususunda yeniden fikir birliğine vardılar. Bir harekât planı da oluşturmuşlardı. Anadolu'daki hareket başladığında ordunun terhisi durdurulacak, silah ve cephaneler asla düşmana teslim edilmeyecek, genç ve güçlü komutanların birliklerinin başında kalması sağlanacak, direnişe taraftar olan idareciler kritik mevkilere getirilecek, halk arasındaki fırka kavgaları son bulacak ve en önemlisi, halkın maneviyatı yükseltilecekti. Bu planı icra edebilmek için iki yol bulunuyordu: Ya hükümeti devirip Savaş Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığını ele geçireceklerdi ya da hükümeti bir kenara bırakıp gemileri yakarak bizzat Anadolu'ya geçip hükümeti de orada kuracaklardı... Hedefe ulaşmak açısından ilk yöntem çok daha pratik ve kestirmeydi. Aksi halde... Anadolu'ya geçmek demek hem düşmana hem de saltanata isyan etmek demekti... Mustafa Kemal şimdiye kadar ilk yöntemi hayata geçirmek için çabalamıştı. İstanbul'a gelişi, Ahmet İzzet Paşa'nın hükümet kurması için çabalayışı ve Vahdettin'le görüşerek onu etkilemeye çalışması... Tüm bu adımlar, güçlü bir hükümet kurulması ve mücadelenin kolayca idare edilebilmesi içindi. Şimdiye kadar başarılı olamamıştı fakat denemeye devam edecekti. Şayet bu yöntemin hayata geçirilmesi ihtimali tamamen ortadan kalkarsa... İşte o vakit, ikinci yöntemin sırası gelecek ve gemileri yakarak Anadolu'ya gidecekti.

İki arkadaşın memleketin geleceği hakkındaki planlara dair sohbeti sabaha kadar devam etti. Ali Fuat 21 Aralık günü öğleden sonra evine dönmek için vapura bindiğinde son dakika baskısı olarak satılan gazetelerden birini alıp göz gezdirdi. İlk sayfaya göz atar atmaz malumun ilanıyla karşılaştı. Meclis feshedilmişti. Bozguna uğrayan muhalefetin yapacak bir şeyi kalmamıştı. Artık hükümet demek, Vahdettin demekti. Devir

Levent Şahverdi Arşivi

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın devriydi. Ali Fuat, artık tek şanslarının Mehmet Ali Bey olduğunu acı bir şekilde kabullenmişti.

***

Meclis 21 Aralık günü Fethi ve arkadaşlarının birkaç gün önce aldığı güven oylaması için hazırlanmıştı. Öyle ki oturum Hüseyin Kadri ve dört vekil tarafından verilen iç ve dış siyasetin ağır biçimde eleştirisine dair takrirle başlamış, Dışişleri Bakanı Mustafa Reşid Paşa cevap olarak savaşın neden olduğu zorunluluklardan bahseden konuşmasını yapmıştı. Akabinde İçişleri Bakanı Mustafa Arif Bey kürsüye çıkmış ve meclisi feshededen padişah iradesini okumuştu. En şaşkın isimler arasında Ahmed Rıza yer almış, birkaç saat önce Padişah'la görüşmüş olmasına rağmen kendisine bu gelişmeden hiç bahsedilmemiş olmasını bir tür ihanet olarak nitelemişti. İşin doğrusu Sultan; Ahmed Rıza'yı, Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nin dağıtılmasında kullandığı gibi yine kullanmıştı. Zavallı Ahmed Rıza, hükümet kurabileceğinin hesaplarını yaparken tarih sahnesinde acınası bir duruma düşmüş, "Hiç böyle bir zamanda meclis feshedilir mi?" şeklindeki feryadı, Saray için ufak da olsa tesir etmemişti. Ahmet Emin de o esnada meclisteydi. Fesih kararına gösterilen çaresizce tepkileri hüzünle izlemiş ve aklına Abdurrahman Şeref Bey'in kısa süre önce söylediği bir söz gelmişti: "Allah bir köyü harap etmeye niyet ederse ilk önce orasını idare edenlerin aklını alır."

Meclisteki atmosfer içerisinde öfkesi büsbütün artan Ahmet Emin sansür ve tutuklanma riskini göze alarak sert bir yazı hazırlayıp gazeteye gönderdi: "Meclis'in feshi suretiyle tutulan yolun nereye varacağı kolayca tahmin edilebilir. Susturma ve şiddet sahasında gizli nüfuzların tesiriyle her gün karanlığa doğru yeni yeni adımlar atılacaktır. Elde edilecek neticeler geçicidir. İttihat ve Terakki'nin taşkın tahakkümü bile bir gün

Levent Şahverdi Arşivi

aleyhine dönmüştür. Her şiddet mutlaka karşı bir şiddet yaratır. Bugünkü şartlar altında bizim ihtiyacımız, ihtiras ve gaflet değil; akıl, tedbir ve basirettir. Bu aciz hükûmet çekilmeli; yerine milli menfaati düşünecek, ona göre iş görecek bir hükûmet gelmelidir."

Gelişme, Başkent'te duyulunca tehcir nedeniyle aranan eski valilerden Dr. Reşit gidişattan endişelenerek kayıplara karıştı. Bu haber ortalığı daha da karıştırdı. Ahmed Rıza, Fethi'ye haber göndererek ortak bir görüşme yapılmasını sağladı ve itidalli bir birliktelik teklif etti. Bunu duyan Ali Kemal, İttihatçıların burunların kırılmasından başka yol olmadığını haykırarak itidal hareketine ağır küfürlerle hücumda bulundu. Basın da gelişmeye büyük ilgi gösterdi. *Türkçe İstanbul* gazetesi gelişmeyi, "Padişahımızın büyüklüğü!" haberiyle karşılıyor; *Söz* gazetesi, "İttihatçılar kendi kazdığı kuyuya düştü!" başlığıyla haberleştiriyordu. Siyasi konumunun güçlendiğinin farkında olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası ise gerçek düşüncelerini açığa vurarak Kürdistan için özerklik önerisini ortaya atıyordu.

Meclis'te hüsran havası eserken Saray'da zafer havası hâkimdi. Vahdettin aylardır yürüttüğü stratejide neredeyse sona gelmek üzereydi. Önce İttihatçıları tatmin ederek Ahmet İzzet Paşa'nın hükümetine razı gelmiş, İttihatçılar aradan çıkarılınca Paşa'yı Ahmed Rıza üzerinden bertaraf etmiş, Tevfik Paşa üzerinden yönettiği hükümet muhalefet tarafından tehdit edilince de bunu fırsat bilerek Meclis'i feshetmiş ve kontrolü iyiden iyiye ele geçirmişti. Siyaset sahnesi artık onu durduramazdı. Artık tek tehlike, kendisine yönelik askeri bir isyandı... Bu nedenle Tevfik Paşa'yı bir süre daha görevde tutmak, bu sayede işgalcilerin de desteğiyle Başkent'teki kontrolünü güçlendirmek niyetindeydi. Şimdi önündeki mesele, Meclis'in feshi nedeniyle dört ay içinde seçime gidilmesi gerektiğine dair anayasal hükümleri atlatmaktı. Bu nedenle Meclis'in feshine ilişkin kararı yazdırırken "maddeten imkân bulunduğu halde dört ay zarfında,

Levent Şahverdi Arşivi

imkân olmadığı takdirde barışın ardından" ibaresini eklemek istedi.

Başkâtip Ali Fuat böyle bir yazımın sakıncalı olacağını belirtip konunun hiç değilse Ayan'da müzakere edilmesini önerince Sultan, "Bu biraz mühim. Hakkınız var," demekle yetindi. Sultan konuyu bir süre daha belirsizlik içerisinde bırakıp zamana yayarak çözmenin daha doğru olacağı kanaatine varmıştı. Öte yandan hükümetin de değişmesi gerekiyordu. Bu nedenle Tevfik Paşa istifa edecek, hükümeti kurma görevini Sultan yine kendisine verecek fakat bakanların bir kısmı değişecek ve ilk kararlardan biri Fevzi Paşa'nın genelkurmay başkanlığına tayini olacaktı. Böylece muhalefetin bakan değişikliği talebi karşılanacaktı. Öte yandan Savaş Bakanı olarak Cevat Paşa, ordunun başı olarak Fevzi Paşa, yaşanabilecek askeri girişimler önünde ciddi bir baraj halini alacaktı.

Keyfi en çok yerinde olanlar, şüphesiz işgalcilerdi. Padişah ellerindeydi. Padişah'ın çevresindeki fırka ve cemiyetler kontrol altındaydı. Kendileri için sorun teşkil eden İttihatçılar ülkeyi çoktan terk etmiş ve kalanlar da önce bölünmüş, şimdi de meclislerini kaybetmişti. Artık çok daha radikal hamleler yapma fırsatı doğmuştu. İngilizler açıkça "Ateşkesin yenilmiş olan ülkeye dikte olduğunun unutulmaması gerektiği" yönünde uyarıda bulundu. İtalyanlar İstanbul'a daha fazla asker gönderilmesi için harekete geçti. Ayrıca İstanbul'a giriş çıkışların vizeye tabi tutulmasına karar verildi. İlerleyen günlerde 9. Ordu'nun uzun uğraşlar sonucunda Kars'tan da ayrılması sağlandı. Güney'de de Türk kıtaları Pozantı'ya kadar çekildi. Venizelos da fırsattan istifade ederek İstanbul'u içine alacak şekilde Doğu Trakya, Batı Anadolu, İmroz ve Bozcaada, Trabzon'un Yunanistan'a verilmesini talep etti.

Amiral Webb gelişmeleri "Türkiye hükümeti iflas etmiştir," ifadesiyle raporladı. Andrew Ryan ise "Padişahın bu davranışı İttihat ve Terakki'ye doğrudan doğruya meydan okumaktır,"

Levent Şahverdi Arşivi

İşgal Günleri, Galata (İstanbul, 1919)

yorumunda bulundu. İngiltere Dışişleri Bakanlığında görevli Sir Ronald Graham'a gönderilen bir başka raporda ise çok daha ağır cümleler yer alıyordu: "Görünürde ülkeyi işgal etmediğimiz halde şimdi valilerini atıyor veya görevlerinden uzaklaştırıyoruz. Polislerini yönetiyor, basınlarını denetliyoruz; zindanlarına girerek Rum ve Ermeni tutukluları, işledikleri suçlara aldırmadan özgür bırakıyoruz. Demiryollarını sıkıca denetimimizde tutuyor ve istediğimiz her şeye el koyuyoruz. Politikamız, süngünün keskin ucuna dayanır. Halife elimizin altında bulundukça İslam dünyası üzerinde ek bir denetim aracına sahibiz. Bildiğiniz gibi Padişah bizi buraya yerleştirmeyi diliyor."

Söz konusu rapor hiç de haksız sayılmazdı. Zira İngiliz Genel Karargâhı'ndan Askeri İstihbarat Şefliğine giden gizli bir telgraf, tüm raporları doğrulayan cinstendi: "Bugün Genel Karargâh'a gelen Sami Bey, Padişah ve Dışişleri Bakanı adına İngiltere'nin yönetimi en erken vakitte devralmasını, barış yapılıncaya kadar beklenirse çok geç kalınacağını söylemiştir."

İngilizler Başkent'te kazandıkları zaferi, uzun süredir çözümsüz kalan bir sorunu hallederek taçlandırmak istiyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Mesele Medine Müdafaası'ydı... Şerif Hüseyin ve adamlarının Haziran 1916'da başlattığı isyandan sonra Mekke, Cidde ve çevresi düşmüş fakat Medine'de bulunan Fahreddin Paşa[42], bölgesini korumaya devam etmişti.[43] Konumu başlarda güvenli olmasına karşın İngilizlerin Filistin Cephesi'nde ilerlemesi ve Osmanlı ordularını Halep'e kadar sürmesiyle birlikte Medine'nin Başkent'le irtibatı tamamen kesilmiş ve şehir kapana kısılmıştı. Ateşkesin imzalanmasıyla birlikte, ilgili madde kapsamında Medine'nin teslim edilmesi gerekmişse de Paşa, Başkent'ten talimat almadıkça buna müsaade etmeyeceğini beyan ederek zaman kazanmış, ateşkes koşulları hükümet tarafından 8 Kasım günü İngilizler aracılığıyla ulaştırıldığı vakit Paşa gemileri yakarak kutsal toprakların asla teslim edilemeyeceğini ilan etmişti.

Fahreddin Paşa ilk iş olarak Şerif Hüseyin'in rakibi konumunda bulunan ve savaş esnasında tarafını belli etmeyen Abdülaziz Suud'dan yardım istedi. Fakat Suud'un bambaşka planları vardı. Bu nedenle Paşa'dan yerine getiremeyeceği isteklerde bulunarak işi yokuşa sürdü. Elinde yalnızca kısıtlı imkânları ve sınırlı birlikleri kalan Fahreddin Paşa, askerlerine "Bu uğurda icap ederse hep beraber öleceğiz," diyerek niyetini açıkça belli etti. Su ve gıda kaynakları temin edip firar halinde ağır cezalar uygulanacağını duyurdu. İngilizler, Paşa'yı yola getirmek maksadıyla hükümete baskı yapmaya başladı ve 15 Kasım'da işin uzaması halinde Boğazlarda bazı bölgelerin işgal edileceği hususunda nota verdi. İngilizler ayrıca Fahreddin Paşa'nın İttihatçı olduğuna ve Halife için değil, kendi fırkası için direndiğine dair propagandaları dört bir yana yaydı. Bu hamle, Medine'ye olası saldırı halinde İslam âleminin tepkisini önlemeye

[42] Ömer Fahreddin, 1868'de Rusçuk'ta doğdu. 1891'de Harp Akademisi'ni bitirdi. Balkan Savaşı sırasında Edirne'nin geri alınmasında rol oynadı. Albay rütbesiyle Birinci Dünya Savaşı'na katıldı. Kısa süre sonra tuğgeneralliğe terfi etti. 1916'da Medine'de görevlendirildi.

[43] *Yarının Adamı - Mustafa Kemal'i Anlamak*, İstanbul: Masa Kitap, 2022: s. 288-293.

Levent Şahverdi Arşivi

yönelikti. İngilizlerin bütün girişimleri sonuçsuz kalınca Fahreddin Paşa'yı ikna etmesi için heyet gönderilmesi kararlaştırıldı. Görüşme için yola çıkan Ziya Bey, 19 Aralık günü Paşa'nın yanına vardığında durumun ciddiyetini anlattı ve "Bu emri aldığınız günden itibaren emriniz altındaki er ve subayları mezbahaneye gönderme hakkından mahrumsunuz," dedi. Fakat Paşa, Makam-ı Mukaddes'in tahliyesine asla razı olmayacağını kesin bir dille anlattı. Ziya Bey Başkent'e döndüğünde içinde bir tedirginlik vardı. Paşa'nın teslim etmektense türbeyi havaya uçurabileceğinden şüphelenmişti. Paşa, peygamberinin mezarını canı pahasına korumakta son derece kararlı olmasına karşın, askerleri arasında bambaşka hesaplar filizlenmeye başlamıştı. Yarbay Emin Bey, Paşa'yı bir şekilde etkisiz hale getirip İngilizlere teslim etmek için çoktan bir plan hazırlamıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

♫ 8Dawn - "Reborn"
♫ Mitchell Broom - "Even Gods Bleed"

BÖLÜM VII

1919

Meclis'in feshi, muhalefet üzerinde derin bir karamsarlık yaratmış, ilk refleks subaylardan gelmişti. Mustafa Kemal, Fethi, Ali Fuat, Cafer Tayyar ve Rauf gibi isimler Canbulat'ın evinde toplanıyor ve gece yarısını bulan görüşmeler yapılıyor, Meclis marifetiyle gerçekleşmesine imkân kalmayan hükümet değişikliği komitacı usullerde aranmaya başlanıyordu. Madem ki Sultan, Meclis'i feshederek illegaliteye kaymıştı, o halde illegaliteyle karşılık verme hakkı doğmuştu. Akla gelen ilk seçenek Tevfik Paşa'nın kaçırılması ve Vahdettin'in bir oldu bitti karşısına bırakılmasıydı. Paşa'nın şoförünü değiştirmek ve aracına bindiği anda onu İstanbul'da kimselerin bilmediği bir yerlerde saklamak çok da zor olmazdı. Ama sonrası meçhuldü. Bu plan Kara Kemal tarafından sıkı şekilde savunulsa da herkesin onayını almış değildi. İsmail Canbulat, "Yok birader, böyle komitacı işlerine gelemem, böyle şey olmaz, bu benim işim değil," diyerek itiraz etti. Akabinde Mustafa Kemal'le konuşup "Ben çok düşündüm. Namusumla söz veririm ki sırrınız gizli kalacaktır fakat komitede çalışmaya devam edemeyeceğim. Başarılı olunsa bile birçok tehlike mevcut. Bunu da kabul etmek gerekir. İşte o zaman ben sizin kararlarınızı tatbik etmek üzere iktidara gelecek yedek aday olurum," diyerek ayrılmak istediğini açıkladı.

Öte yandan Mustafa Kemal ve Fethi'nin elindeki önemli bir basın gücü olan *Minber* de işgalcilerin sansüründen nasibini alıp Meclis'in feshiyle birlikte maddi imkânsızlıklar nedeniyle

Levent Şahverdi Arşivi

kapatılmıştı. Mustafa Kemal o günlerde deyiş yerindeyse bekle gör politikası uygulayarak zaman kazanmaya çalışıyor, arkadaşlarıyla Beyoğlu'nda bulunan Corinne'in evinde gizlice görüşüyor, vakit buldukça Sofya'da yazdığı *Zabit ve Kumandan ile Hasbihal* isimli eserinin yayımıyla ilgileniyordu.

Yine aynı günlerde çok ilginç bir iddia da ortaya atılıyor; *Söz* gazetesi Mustafa Kemal'in Teceddüd Fırkası'na girdiğini iddia ediyor ve bu iddia Yarının Adamı tarafından yalanlanıyordu: "Gazetenizin pazar günkü sayısında bazı kaynaklardan size aktarıldığına göre benim Teceddüd Fırkası'na girdiğime dair bir haber yayımlanmıştır. Bu haber doğru değildir. Ben askeri sıfat ve makamıma bağlıyım ve bu ilişkimi muhafaza etmekteyim. Dolasıyla hakikatle ilgisi olmayan haberin tekzibini rica ederim."

Bu hengâmede Karabekir de bir bahaneyle Başkent'ten uzaklaştırılmış ve Tekirdağ'da bulunan 14. Kolordu'ya atanmıştı. Karabekir esasen en başından bu yana Anadolu'ya gitmek için can atıyordu. Haliyle tayinden rahatsız değildi. Fakat mıntıkadan rahatsızdı. Trakya, Yunan Ordusu'nun kolayca erişebileceği, mücadele için elverişli olmayan bir yerdi. Onun niyeti, mücadeleyi işgalcilerin uzanamayacağı kadar derinlerde bulunan Doğu'da başlatmaktı. Yeni görev yerine gider gitmez Trakya'da hâlihazırda Cafer Tayyar'ın 2. Kolordu'sunun bulunduğunu öne sürerek Anadolu'ya tayini için bastırmaya başladı.

***

1919 yılına girildiğinde devran iyiden iyiye işgalcilerin lehine dönmüştü. Meclis'in feshi karşısında askeri çevrelerden olağanüstü bir tepki veya girişim gelmemişti. Öte yandan Türklere karşı sert politika güdülmesi gerektiğini düşünen ve Türkler için "Bir insanlık kanseri!" diyen İngiliz Başbakanı Lloyd George, aralık ayının sonunda gerçekleşen seçimlerde

Levent Şahverdi Arşivi

başbakanlığını korumasını bilmişti. İstanbul işgale alışmış görünüyordu. Başkentin manevi dünyası, işgali artık kabullenmiş gibiydi. On yıldır süren savaşın yarattığı bezginlik öyle bir noktaya ulaşmıştı ki açlık, perişanlık ve işsizlik, insanların âdeta belini bükmüştü. Sandıklar boştu, kilerler boştu, cepler boştu, eşlerini ve babalarını kaybeden insanlar çaresizdi; sokakta dolaşanlar arasında kıyafeti yamalı bohçaya dönmeyen insan sayısı pek azdı. Güzel üniformalı askerler bile sona eren savaşın ardından ne yapacağını bilmez halde ortalıkta dolanıyordu. Vurgunculuk alıp yürümüş, hemen hemen her şeyin fiyatı artmıştı; bütün bu bitkinlik, yılgınlık ve umutsuzluk insanları öyle bir noktaya getirmişti ki barış yolunun ancak İngiltere ile dostluktan geçtiğine dair tatlı masallar zihinlere işler hale gelmiş, böylece Başkent'te bulunan işgalciler artık işgalci olarak görülmemeye başlanmıştı. Onlar artık güçlü bir dost, nitelikli fırsat kapısı ve cazip müşterilerdi. Çeşitli ırklardan oluşan işgal ordusunun askerleri, Beyoğlu'nda pıtrak gibi çoğalan yeni lokanta ve gazinolarda uzayıp giden eğlence gecelerinin bilindik yüzü halini almıştı. İşgalci subaylar ticaret yapmak isteyenler için aranan insanlardı. Ermeni, Rum ve diğer azınlıklar ideal aracılar olmuştu. Zaten başka türlüsü mümkün müydü? Elindeki tüm güçle başkaldıranın üzerine çökmeye hazır ordulardan korkmanın ve iyi geçinmeye çalışmanın tek çıkar yol olduğu zihinlere nakış gibi işlenmişti. Kısacası, İstanbul'a göre Türkler kaybetmişti ve elde kalanlarla yetinmeye mahkûmdu.

Başkentin üzerine sinmiş olan teslimiyet kokusu, Anadolu'dan gelen haberlerle daha da perçinleniyordu. Nitekim yılın ilk gününde Antep işgal ediliyor, İngilizler olası direniş ihtimaline karşı Konya'ya çekilmiş olan Nihat Paşa'nın görevden alınmasını talep ediyor, hükümet feshedilen Meclis'in barış yapılana dek kapalı kalacağı yönünde kararını nihayet veriyor, Yunan askeri birliği Trakya'daki demiryollarını denetim altına alıyor, Haydarpaşa Tren İstasyonu'na işgal kuvvetleri

Levent Şahverdi Arşivi

İsgal Günleri, Karaköy (İstanbul, 1919)

tarafından el konuyor ve Kürt ayrılıkçılığını savunmak amacıyla kısa süre önce kurulan Kürt Teali Cemiyeti'nin başkanı Ayan Üyesi Seyid Abdülkadir, İngiliz Yüksek Komiserliğine taleplerini resmen bildiriyordu. Bu taleplere göre sınırları saptanmış bir bölge İngiliz mandası altında Kürtlere verilecekti. Papaz Frew, cemiyetin işgal güçleriyle temasını sağlayan önemli destekçileri arasında bulunuyordu. Yönetimde ayrıca Adalet Bakanlığı Müfettişi Emin Ali, Emekli Albay Ali, Eski Polis Müdürü Halil ve Mevlanzade Rıfat gibi isimler yer alıyordu.

Ermeni tarafı da boş durmuyordu. Kars'ta bulunan Yakup Şevki Paşa, İngiliz George Forestier-Walker'la görüşerek bölgenin en geç 25 Ocak tarihine kadar boşaltılacağını taahhüt etmişti. Türkler çekilince bir Ermeni heyeti Kars'a gelerek faaliyetlere başlayacaktı. Başka bir mücadele de Rum tarafında cereyan ediyordu. Karadeniz Bölgesi'ndeki Rumlar, Samsun'daki Türk köylerine musallat oluyordu. Şehirdeki gerilim oldukça yüksekti ve patlaması an meselesiydi.

İngilizler yeni yıla, hükümet üzerinde azami baskı politikasıyla girmişti. Başkent'te işgale karşı problem çıkaracak aktörler

Levent Şahverdi Arşivi

Meclis'in feshiyle birlikte büyük oranda ortadan kalktığı için artık yapılacak şey, tam teslimiyet politikasına uygun bir yönetim oluşturmak ve bu yönetimi iş başında tutarak arzu edilen koşulları kabul ettirmekti. Haliyle o günlerde çözümsüz kalmış konuların başında gelen Medine Müdafaası'nın bastırılması için harekete geçildi. Yarbay Emin Bey'in teslim olma fikrini benimseyenler, yeni yılla birlikte epey yol katetmiş, birlikteki Arap subay ve erleri etkilemişti. Bir süre önce İstanbul'un desteğiyle şehre gelen Yüzbaşı Ziya Bey'in de Emin Bey'e katılmasıyla birlikte gidişatın farkına varan Fahreddin Paşa, Emin Bey'i görevinden alsa da Emin Bey, Paşa'nın bir gece operasyonuyla ele geçirilmesi için tertiplere gizliden gizliye başlamıştı. Bu plan doğrultusunda önce gizli bir beyanname hazırlanarak el altından askerlere dağıtıldı. Beyanname, "Artık uyanalım!" hitabıyla başlıyor ve direnmenin manasız olduğu mesajıyla devam ediyordu. Beyannameye göre Fahreddin Paşa beyinsizdi ve onu destekleyenler da birkaç dalkavuktan ibaretti. Direnerek ölmek ise cinayetten farksız olacaktı...

Yeni yılın ilk gecesi gelip çattığında uygun ortamın oluştuğuna kanaat getiren Emin Bey, beraberindeki destekçileriyle gizlice toplandı ve hükümetin emirlerini yerine getirmek maksadıyla makineli tüfekleri ve topları işlemez hale getirerek karargâhı terk etti. Bu firarı haber alan Arap isyancılar, Fahreddin Paşa'nın savunmasız kaldığını düşünerek harekete geçti. Emin Bey ve beraberindekilerin firarı, pek çok askeri de firara teşvik ettiğinden Paşa'nın direnecek gücü kalmamıştı. 3 Ocak günü geldiğinde firarların ardı arkası kesilmiyordu. 4 Ocak'ta bir heyet, İngilizlerle şehrin teslimi için görüşmelere başladı ve iki gün sonra teslim şartlarında anlaşma sağlandı. Paşa, bu girişime katılmamıştı. Ama engel de olamamıştı. Anlaşmanın sağlandığını öğrenince, 9 Ocak günü şehri terk etmeden önce Hz. Peygamber'in kabrine uğramak istedi. Kısa süre sonra Paşa'nın kabirde ibadet ederken çok etkilendiği ve fenalaştığı haberi

Levent Şahverdi Arşivi

geldi. Paşa, bir süre türbede kalmaya karar vermişti. Şehri terk etmesi için verilen sürenin dolmasına rağmen Paşa'nın şehri terk etmemesi, Hz. Peygamber'in kabrini ve türbesini havaya uçuracağı yönünde tedirginliğe sebep oldu. İsyancı Araplar, Paşa'nın teslim alınmaması halinde Medine'ye girip şehri kılıçtan geçirmekle tehdit edince Ali Necip Bey devreye girerek Paşa'yı teslim almak için bir plan kurdu.

Bu plana göre Paşa'yla görüşmek bahanesiyle yanına gidilecek, o ve yanındakiler ip, kum, biber ve kül kullanılarak etkisiz hale getirilecek ve Araplara teslim edilecekti. Ali Necip Bey plan üzerine Paşa'nın yanına girdiğinde evvela söz yoluyla ikna etmeye çalıştı. Paşa'ya, görevini hakkıyla yerine getirdiğini ve bundan sonrasının kadere boyun eğmek olduğunu söyledi. Fakat Fahreddin Paşa teslimiyeti kabul etmiyordu. Paşa'nın bu tavrı, Ali Necip Bey'e başka bir çare bırakmadı. Paşa'nın üzerine atıldılar ve kıskıvrak yakalayıp tutukladılar. Paşa, İngilizler tarafından teslim alındı ve tutsak edilmek üzere Malta'ya doğru yola çıkarıldı. Böylece Medine Müdafaası, 10 Ocak 1919'da sona erdi. İngilizler büyük bir sorunu daha çözmüştü.

Fahreddin Paşa

Levent Şahverdi Arşivi

Fahreddin Paşa'nın tutuklanıp esir edilmesi bir tür işaret fişeğiydi. Amiral Calthorpe, aynı gün Londra'ya yazdığı raporda "Sultan, her istediğimiz kimsenin tutuklanmasına razıdır," mesajı veriyordu. Bu, alelade bir mesaj değildi. Zira kısa süre önce Vahdettin bir aracı göndererek İngiliz taraftarı olduğunu, bütün umudunu İngiltere'ye bağladığını, İngilizlerin istediği her kişinin tutuklanıp cezalandırılmasını sağlamaya hazır olduğunu bildirmiş ve İngiliz hükümetinden, hilafet makamında kalabilmesi için kendisine yardım etmesini talep etmişti. Bu teslimiyet çok açık bir mesajdı ve cadı avının başlaması için her şeyin hazır olduğunu gösteriyordu. Nitekim İngilizler, önce tehcir politikasını bahane ederek tutuklama operasyonu başlattı. Tutuklananlar arasında Sabit Bey, Cemal Azmi Bey, Reşit Bey ve Boğazlıyan Eski Kaymakamı Mehmed Kemal Bey de bulunuyordu. Mehmed Kemal, tehcir sırasında Ermenilerin katledilmesine neden olacak emirler vermekle suçlanıyordu. Esasen daha önce bu nedenle yargılanmış ve beraat etmişti. Fakat işgal, ortaya kendi realitesini koyuyordu. Acı bir rövanşizm başlamıştı ve birileri kan dökülmesini istiyordu. Bu esnada saltanat vaziyeti çoktan kabullenmiş durumdaydı.

Vahdettin, o günlerde içinde bulunduğu durumu Başkâtip Ali Fuat'a, "Bu sabah bir emrivaki karşısında kaldık. Sadrazam gelip bazı kimselerin tutuklandığını haber verdi," diyerek izah etti. Sultan, işgalcilerin talepleri doğrultusunda yargılamaların süratle görülebilmesi için olağanüstü Harp Divanı teşkili için ne gerekiyorsa yapılmasından yanaydı. Bunu, bağımsızlığın korunabilmesi için şart görüyordu. Bu uğurda, yasalara uymaksızın teşkil edilmiş bir mahkeme kurulmasında sakınca görmüyor, aksi halde işgalcilerin caniler hakkında bir şey yapmamakla kendisini suçlamasından çekiniyordu. Başkâtip Ali Fuat, yasalara uygun olmayan bir olağanüstü mahkeme kurulmasından endişelenmişti. Gidişatın nereye ulaşabileceğinin farkındaydı.

Levent Şahverdi Arşivi

Ertesi gün *Ati* gazetesinde bu yönde mahkeme kurulacağına dair bir habere rastlayınca bir yolunu bulup Sultan'ın huzuruna çıktı ve haberden bahsetti. Sultan renk vermeyip "Bu manidardır. Bugün Ahmed Rıza Bey gelecek, onunla görüşürüm," demekle yetindi. Asıl gelişme 13 Ocak'ta patlak verdi. Sultan huzuruna çağırdığı Başkâtip Ali Fuat'a cebinden çıkardığı küçük bir kâğıdı verdi. Bu, hükümetin istifasına dair dilekçeydi. Tevfik Paşa önceki akşam Saray'a gelerek istifa etmişti. Fakat bu istifa bir tür sadrazam değişimi değildi. Tevfik Paşa, hükümetteki değişiklik için istifa etmişti. Nitekim Cevat Paşa görevden alınarak Savaş Bakanlığı görevine Yaver Paşa getirildi. Böylece Meclis'in feshiyle oluşan isyan riskine karşı önlem teşkil eden Cevat Paşa hamlesine lüzum kalmadığı anlaşılıyordu. Adalet Bakanlığı görevine Arif Hikmet Paşa, Eğitim Bakanlığına Yusuf Ziya Paşa, İçişleri Bakanlığına da Kambur İzzet getirilmişti. Yeni hükümette hiç İttihatçı olmadığı gibi İttihatçılara muhalif fırkalara mensup isimler yer alıyordu. Bununla beraber kısa süre önce merkez yönetim kurulunu seçerek faaliyetlere başlayan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndan da ılımlı bazı isimler hükümete dahil edilmişti. Kaldı ki Tevfik Paşa, hükümetin Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na dayanarak iş göreceğini açıkça beyan etmişti. Fırkanın merkez yönetim kurulunda Ali Kemal, Refik Halit, Rıza Tevfik, Zeynel Abidin, Mustafa Sabri gibi İttihatçı düşmanı isimler yer alıyordu. Amiral Calthorpe, yeni hükümeti Londra'ya bildirmek için yazdığı raporda şu cümlelere yer vermişti: "İçişleri Bakanı'nın işine son verilmesi en önemli değişikliği oluşturuyor. Onun İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne sempatisi olan, Selanikli gizli bir Musevi olduğu söyleniyor. Yerine Şerif Paşa'nın amcası olan İzzet Bey geçici olarak atanmıştır. İzzet Bey, kuşkulu eski gruba mensuptur ve entrika çevirir. Bizimle iş birliği yapmaya hazırdır."

Vahdettin gelişmeler karşısında o kadar sinmiş bir vaziyetteydi ki Fransızlar, Bolşeviklere karşı savaşması için

Levent Şahverdi Arşivi

oluşturduğu birliklerin bölgeye gitmeden önce İstanbul'da konaklaması için hanedana mahsus saraylardan bazılarının tahsisini talep ettiğinde Beylerbeyi Sarayı'nı önermiş, Başkâtip Ali Fuat, "Aman efendim, Beylerbeyi Sarayı saltanat makamına mahsus bir saraydır," diyerek ağlamaya başlayınca Sultan, "Canım siz nasıl bir kafa taşıyorsunuz, biz esaret halindeyiz, Dolmabahçe Sarayı'nı da isterlerse ne yapacağız..." demekte sakınca görmemişti.

Ertesi gün Başkâtip Ali Fuat huzura kabul edildiğinde Vahdettin, "Dün siz pek müteessir olup ağladınız, bence Al-i Osman Mülkü'ne girdikten sonra hudutta bir kulübeye girmekle benim sarayıma girmek arasında fark yoktur," diyerek içinde bulunduğu durumu izah etmeye çalışmış, akabinde Bosna'dan ve Van'dan gelen telgraflardan söz etmişti. Pek çok Müslüman müşkülat içerisindeydi ve Sultan'dan yardım talep ediyordu. Halbuki Sultan, kendi sarayını dahi korumaktan aciz düştüğünü, "Dün siz ağlıyordunuz, bugün de ben ağlıyorum. Ne yapayım? Buna beşeriyet kuvveti hatta peygamberlik kuvveti bile kâfi gelmez. Ancak ilahi kuvvete muhtaç," sözleriyle dile getiriyor, bezginlik ve bıkkınlık alametleri gösteriyordu. "Bu memleketi idare için meğer iki adam lazımmış," diye hayıflanıyor ve ekliyordu: "Biri Sultan Hamit, diğeri Talat Paşa. Ama ben onlar gibi idare edemem. Talat Paşa bizim halkımızı iyi anlamıştı. O hakikaten müstesna bir şahsiyet idi."

***

Saray çevrelerinde vaziyet bu yönde ilerlerken, Mustafa Kemal cephesi için şartlar ve olanaklar gün geçtikte daralıyordu. Tutuklamaların başlaması hiç de hayra alamet değildi. Bir süre önce tartışılmaya başlanan Sadrazam'ı kaçırarak yeni hükümet kurulmasını sağlamaya dayalı komitacı faaliyetlere Padişah'ın tahttan indirilmesi de eklenmişti. Bu girişimlere en çok sıcak

Levent Şahverdi Arşivi

bakan isim Kara Kemal'di. Mustafa Kemal, Rauf ve Fethi ise nispeten çekimser yaklaşıyordu. İsmail Canbulat ise çok önceden ayrılık sinyalleri vermişti. O günlerde Kara Kemal ve Teceddüt Fırkası'ndan Sabri, Mustafa Kemal'i ziyaret edip bir tür hükümet darbesi için girişimde bulunulmasını teklif etti. Yarının Adamı, Başkent'te tertip edilecek bu yönde bir hareketin sonuç vermeyeceğini, asıl meselenin milli yapıyı harekete geçirmek olduğunu ifade ederek böyle bir girişimde rol almayacağını belirtti. Onun kafasında, en başından bu yana kurguladığı Anadolu'ya geçme ve direnişi orada başlatma planı bulunuyordu. İstanbul'daki girişimlerinin tamamı, bu plana destek olabilecek hükümet gücünü arkasına alabilmekten ibaretti. Anadolu hareketini hükümet gücünü ardına alarak başlatabilirse sorunu çok daha kolaylıkla halledebilirdi. Fakat günler geçtikçe bu ihtimal ölüyordu. Özellikle kurulan yeni hükümet, umutsuz bir vakaydı. Zaman, işgalcilerin ve teslimiyetçilerin lehine işliyordu. Ufuktaki tek canlı ihtimal, Mehmet Ali Bey üzerinden yapılabilecek girişimdi. Nitekim Mustafa Kemal, sık sık Ali Fuat'la görüşerek bu girişimi pişirmek için tüm fırsatları yokluyordu. Nihayetinde Ali Fuat, babası Fazıl Paşa'yı da aracı kılarak Mehmet Ali Bey'le Mustafa Kemal'i tanıştırabilmek için bir akşam yemeği tertipledi. Yemekte koyu bir sohbet gerçekleşti. Mehmet Ali Bey'in gözü Mustafa Kemal'i tutmuştu. Damat Ferit'le ne kadar yakın olduğunu gururla anlatan Mehmet Ali Bey, Mustafa Kemal'in aktif bir görevde bulunması için elinden geleni yapacağına ve bunun için Hürriyet ve İtilaf Fırkası yönetimini ikna edeceğine dair söz verdi. Böylece Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın nüfuzlu bir şahsiyeti, Mustafa Kemal'in kendilerine yakın olduğuna ikna edildi.

Mustafa Kemal ve Ali Fuat eldeki tüm imkânları denemek adına Vahdettin'le görüşmenin bir yolunu bulmak için girişimde bulundu. Politika hayatının daima dışında bulunduğu için görüşmeye Ali Fuat'ın gitmesi kararlaştırıldı. Başyaver

Levent Şahverdi Arşivi

Naci Bey aracılığıyla bir Cuma Selamlığı sonrasında Sultan'ın karşısına çıkacak ve düşüncelerini açıkça dile getirecekti. Fakat olaylar planladığı gibi gelişmedi. Ali Fuat, selamlık sonrasında Sultan'la baş başa kalamadı ve düşüncelerini ona açma fırsatı bulamadı.

Akşam durum değerlendirmesi yapmak için buluştuklarında ellerinde yalnızca Mehmet Ali Bey seçeneğinin kaldığını anlamışlardı. Fakat bu seçeneğin kesin çözüm olmadığı açıktı. Her ihtimali düşünmeleri gerekiyordu. En kötü senaryoda, ikisi de Anadolu'ya geçecek ve mücadeleyi orada başlatacaktı. Bu kısım zaten daha önce iki arkadaş arasında kararlaştırılmıştı. Bunun nasıl gerçekleştirileceği hususu ise o günlerde ayrıca belirlendi. Ali Fuat Konya'da bulunan 20. Kolordu'nun başındaydı. Onun Anadolu'ya geçişi sorun olmazdı. Asıl sorun Mustafa Kemal'in ne yapacağıydı. Akla gelen ilk formül, gizlice Ali Fuat'ın yanına geçmekti. Bu açıkça isyan manasına geleceğinden son çareydi. Haliyle Anadolu'ya geçiş için daha legal yollar aranacak ve son âna kadar beklenecekti. Anadolu'ya geçildikten sonrası ise netti. İrtibatta oldukları Rauf, Fethi, Refet ve İsmet gibi isimler de kendilerine katılacaktı. Ve kabul ederse diğerleri... Tabii işin orası risklerle doluydu. Hükümet asi ilan ettiğinde Mustafa Kemal'e ve Ali Fuat'a arkadaşları tarafından ne kadar destek gelirdi? Ya öteki devlet adamları? Bu girişimi bastırmak için harekete geçerler miydi? O noktada çok nitelikli siyaset ve strateji sanatı gerekiyordu.

Mustafa Kemal derin bir iç çekti... Şöyle birkaç ay Anadolu'da özgürce dolaşabilse derdini ne kadar da güzel anlatabilirdi. Ama hükümet o kadar bekler miydi? Yokluğunu haber alır almaz harekete geçip müdahale ederdi. Gerçi Anadolu'ya geçmek bile başlı başına meseleydi. İşgalciler kilit noktaları çoktan tutmuş, ulaşım ağlarını kontrol altına almıştı. Gitmesi gerektiğinde nitelikli yardıma muhtaç olacaktı. İbrahim Süreyya'yı düşündü... Eski dostu acaba hazırlıkları hangi noktaya taşımıştı?

Levent Şahverdi Arşivi

Bütün bu düşünce girdabından çıkmak istercesine Ali Fuat'a dönüp "Kolorduna ne vakit döneceksin?" diye sordu. Ali Fuat esasen gitmeye hazırdı. "Ne zaman emrederseniz," cevabını verdi.

İstanbul'un Şişli semtinde bunlar konuşulurken uzaklardaki İzmit'te bambaşka bir koşturmaca cereyan ediyordu. İbrahim Süreyya, 13 Kasım'da tren garında Mustafa Kemal'le görüştüğünden beri büyük bir çabayla teşkilatlanmaya çalışmıştı. İstanbul işgal ve siyaset oyunlarına sahne olurken o; köy köy, kasaba kasaba dolaşıp gençlerle irtibat kuruyor, onları fikren milis teşkilatlanmasına ve yurt savunmasına hazırlıyor, günü geldiğinde hazır olabilmeleri için atlarına iyi bakmalarını ve silahlarını hazır bulundurmalarını telkin ediyordu. Sapanca yöresindeki Çerkez ailelerin gençleri her türlü destek için ant içmişti.

İbrahim Süreyya öte yandan Anadolu'da bir direniş başlaması halinde kaçış güzergâhlarının nerelerden gerçekleşeceğini de saptamak için arazi üzerinde çalışmıştı. İstanbul'dan kurtulmayı başaranların Anadolu içlerine geçebilmesi için ilerleyebileceği en ideal güzergâh Geyve Boğazı'ydı. İkinci alternatif ise Bolu tarafıydı. Geyve Boğazı'na ulaşabilmek içinse İzmit Dağları'nı aşıp Sakarya üzerinden Güney'e inmek icap ediyordu. Veya... İzmit Sahili'nin uygun bir noktasından Körfez'in karşı kıyısına çıkıp Gölcük Dağları'nı aşarak da İznik'e yönelmek mümkündü. Her halükârda Tavşancıl-Hereke Hattı'nın kontrol altında tutulması elzemdi. Haliyle yapılacak iş bu mıntıkadaki geçitleri, yolları ve rotaları belirleyip örgütlediği gençleri burada değerlendirebileceği gün için hazırlamaktı. Dersine iyi çalışıyordu. Zira Paşa'ya mahcup olmaya hiç niyeti yoktu!

Mustafa Kemal, Anadolu fikri günden güne filizlendikçe o güne dek zorunda kalmadıkça temasta bulunmaktan kaçındığı eski bir dostunu görmeye karar verdi. Bu eski dost, hâlihazırda mühim bir resmi görevde bulunuyordu ve onunla temasının

Levent Şahverdi Arşivi

ifşa olması, kuşkulu sorulara sebebiyet verebilirdi. Bu nedenle görüşme titizlikle ayarlandı ve misafir kimselere fark ettirmeden Şişli'deki eve geldi. Perdeler her zamanki gibi çekildi ve odada baş başa kalındı. Misafir, gülümseyerek "Gene ne var?" sorusuyla söze girdi. Yarının Adamı, "Ne haber?" diye cevapladı. Aldığı yanıt "Tahmin edeceğin gibi," oldu. Yarının Adamı lafı uzatmadan konuya daldı. Bir harita bulup açarak masaya serdi. Misafir, vaziyeti kavrayınca her zaman cebinde taşıdığı pergeli çıkararak masanın üstüne koydu. Mustafa Kemal eski dostunun bu tedarikli haline gülümseyerek "Henüz pergellik değil. Biraz pergelsiz görüşelim," dedi ve haritaya bakarak sordu: "Hiçbir sıfat ve yetki sahibi olmaksızın Anadolu'ya geçmek ve orada milleti uyandırarak kurtuluş çareleri aramak için en uygun bölge ve beni o bölgeye götürecek en kolay yol hangisi olabilir?"

Misafir, çok riskli ve kritik konuyu açan eski dostunun kafasındaki planı hemen anlamıştı. Yüzüne bakıp neşeli ve ümitli bir ifadeyle gülümseyerek "Karar verdin mi?" diye sordu. Yarının Adamı, temkinli şekilde konuşmaya başladı: "Şimdilik bundan bahsetmeyelim. Bana memleketi, milleti ve orduyu anlayıp bilen, vaziyeti yakından gören, tehlikeden şüphesi olmayan bir arkadaş gibi cevap ver."

Misafir ellerini haritadan kaldırıp masanın kenarındaki sandalyeye usulca ilişti ve elini çenesine götürüp derin düşüncelere dalarak gözlerini haritada gezdirmeye başladı. Yarının Adamı, alacağı cevabı merak ederek gergin vaziyette odada volta atmaya başlamıştı. Bu kabir sessizliğini, misafirin kendinden emin bir sesle kurduğu cümle bozdu: "Yollar çok, mıntıkalar çok!"

Tam o esnada kapının çalınmasıyla haritalar toplanarak üzerinde görüşülen konunun izleri masadan kaldırıldı. Misafir için gitme vaktiydi. Gelenler içeri buyur edildikten sonra kapıya yönelen misafir, Mustafa Kemal'e yaklaşıp "Ne yapacağını

Levent Şahverdi Arşivi

bana ne vakit söyleyeceksin?" diye sordu. Yarının Adamı fısıltı sayılabilecek bir tonla "Zamanında!" dedi... Misafir, ısrar etmemesi gerektiğini anlamıştı. Usulca selam verip seri adımlarla sokaktaki kalabalığa karıştı. Yarının Adamı, eski dostunun gidişini izlerken kısa süreliğine geçmişe daldı. Vaktin ne kadar çabuk geçtiğini düşünüyordu. Doğu Cephesi'nde birlikte at sürdükleri ve kitaplardan söz ettikleri günler daha dün gibiydi.

Levent Şahverdi Arşivi

♫ Danny Cocke - "The Quickening"
♫ Brian Delgado - "Point of No Return"

BÖLÜM VIII

REŞİD

Muhaliflerin iyiden iyiye sindirildiği ve işgal güçleriyle Tevfik Paşa Hükümeti'nin kontrolü büyük oranda elinde tuttuğu o günlerde Başkent, işgalciler için artık daha güvenli bir şehir halini aldığından işgalci komutanlar yavaş yavaş şehre gelmeye başlamıştı. General Milne 12 Ocak'ta şehre adımını atmış, kısa süre sonra General Allenby'nin Başkent'e teşrif edeceği haberi etrafa yayılmıştı. Allenby henüz gelmeden emirleri şehre ulaşmış, Ali İhsan Paşa'nın azledilmesi kati şekilde talep edilmişti. İttihatçılara yönelik tehcir kapsamlı ilk tutuklama dalgası, direnç eğilimini başarılı şekilde ölçmüştü. Tepki ve anarşi girişimi neredeyse yok gibiydi. Bu durum işgalcilere ve hükümete daha sert adımlar atılabileceği yönünde ilham veriyordu.

Nitekim kısa süre sonra İngiliz, Fransız ve İtalyan işgal gücü komiserleri İttihatçıların 1914 yılında kapitülasyonların kaldırıldığına dair hükümet kararını tanımadıklarını ilan etti. Bu kararı, bütün Ermeni ve Rum askerlerin terhis edildiğine dair bir diğer karar takip etti. 22 Ocak günü İngiliz birlikleri Konya İstasyonu'nu işgal etti. Ertesi gün, vefat eden Ahmet Muhtar Paşa'nın cenaze töreninde pek çok devlet görevlisi bir araya geldi. Katılımcılar arasında Fethi de bulunuyordu. Cenaze töreni bitiminde Fethi, sürpriz şekilde Sadrazam Tevfik Paşa tarafından yanına davet edildi ve kısa bir hasbihalden sonra baş başa bir görüşme yapmak üzere konağına gelmesi emredildi. Sadrazam'ın Fethi'yle görüşmek istemesi tuhaftı. Politik olarak

Levent Şahverdi Arşivi

karşı saftalardı ve Fethi, eski bir İttihatçı olarak mimliydi. Merak içerisinde sadrazam konağına giden Fethi, Tevfik Paşa'yla baş başa kaldığında ikili arasında ilginç bir diyalog başladı.

Paşa, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndan yoğun bir baskıya maruz kaldığını söyleyerek lafa girdi. Anlattığı şeyler hiç de iç açıcı değildi. Savaşa girilmesine sebep olanlarla tehcir sırasında Rum ve Ermenilerin ölümünde parmağı bulunanların yargılanması yönünde talepler geldiğinden bahsediyor, yargılamanın asker ve sivillerden kurulu Harp Divanı'nda gerçekleşeceğini söylüyor, baskıya direnemediğini ve mahkemenin birkaç güne ilan edileceğini âdeta itiraf ediyordu. Fethi dehşete düşmüştü. İlk olarak Padişah'ın bu mevzudaki fikrini sordu. Paşa, Sultan'ın böyle bir şekli anayasaya aykırı bulduğunu ama işgalcilerle Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın yoğun tazyikleri nedeniyle çaresiz kaldığını acı şekilde ifade etti. Akabinde konu istifaya geldi. Fethi şaşırmıştı. İstifa? Paşa görevi bırakacak mıydı? Tevfik Paşa, istifanın gündemde olduğunu fakat istifa etmesi halinde Damat Ferit'in ve beraberinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın iktidara geleceğini, bu durumda çok daha vahim vaziyetlerin doğacağını kaygıyla belirtti. Fethi, "Padişah haklıdır," diye cevap verdi ve ekledi: "Fırka ve işgalciler arzu ediyor diye hükümet anayasayı çiğnerse ortada güvenecek bir şey kalmaz. Üstelik bugün Meclis de yok. Tek ümit, işbaşındaki hükümetin cesur tutumundadır. Zat-ı devletlileri, bu yolu tercih edecek tecrübe ve mevkidesiniz."

Tevfik Paşa bu cevap karşısında suskunluğunu korumakla yetinmiş, görüşme böylece sona ermişti. Fethi, bu görüşme nedeniyle derin bir şüpheye düşmüştü. Tevfik Paşa bir oyun mu oynuyordu? Acaba geniş çaplı tutuklama bilgisini bile isteye vererek İttihatçıların tepkisini ölçmeye mi çalışıyordu? Ciddi bir kıpırtı gelmemesi halinde cesaret bularak bu işe girişecekler miydi? Aksi halde bu hamle biraz daha bekletilecek miydi? Yoksa Tevfik Paşa gerçekten samimi şekilde bu bilgiyi ifşa ederek yardım mı ediyordu? Çaresizlik içerisinde destek

Levent Şahverdi Arşivi

mi arıyordu? Fethi'nin zihni sorularla dolmuştu. Hemen arkadaşlarının yanına gidip konuyu onlara açtı. Fakat işin içinden çıkmak mümkün değildi. Şurası kesindi... İlk tutuklamalar bir işaretti ve yenileri kapıdaydı. Şayet Tevfik Paşa samimiyse, bunun önüne geçmek için direnecek veya tutuklama dalgasının düşük şiddetli kalması için çabalayacaktı. Aksi halde tepkiler ölçülecek ve harekete geçilecekti.

Şişli'de meraklı bekleyiş sürerken Sultan, Damat Ferit'i gizli gizli İngiliz Yüksek Komiserliği'nde istihbarat görevlisi olarak çalışan Mr. Hohler'in yanına gönderdi. Damat Ferit, Sultan'ın açık şekilde İngiliz arzularını yerine getirmek istediğini ancak tutuklanması istenen kişilerin ülkenin en büyük ve güçlü örgütü olan İttihat ve Terakki'ye mensup olduğunu, gelecek tepkiden çekindiğini ve böyle bir tepki halinde İngilizlerin tutumunun ne olacağını merak ettiğini iletti. Sultan için tutuklamalarda sakınca yoktu ama tahtına yönelik tepkilerden endişeliydi. Şayet İngilizler, tahtını korumayı garanti ederse plan devreye girebilirdi. İngiliz tarafı, çekinilecek bir şey olmadığını, şehrin İngiliz güvencesinde bulunduğunu fakat Sultan'a şahsi güvence verilemeyeceğini net olarak Saray'a bildirdi.

23 Ocak günü geldiğinde *Alemdar* gazetesinde "Ricali Siyasi" başlıklı bir bildiri kaleme alındı. Altında on kişinin imzası olan bildiri, Sultan'dan açıkça hesap sorma talebinde bulunuyordu. Bildiriye göre galip devletlerle barış yapabilmek için savaşın ve tehcirin sorumluları hesap vermeliydi. Bunun için yargılanmaları şarttı. Bildiri, derhal yargılama talep ediyor, "Acaba bunların kaçmaları mı isteniyor?" diye manidar bir soruyla sona eriyordu.

Sultan, eşsiz bir plan kurmuştu. Bildiri, tutuklamalar için bir tür komployduu. Basın, bu gündemi köpürterek kamuoyu yaratacak, toplum yargılamalara ikna edilecekti; böylece hükümet, kamuoyu ve toplum baskısı nedeniyle barışa erişebilmek için İttihatçılardan hesap sormuş olacaktı.

Levent Şahverdi Arşivi

Ertesi gün bir bildiri de Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndan geldi. Fırka bildirisi, hükümeti âdeta uyuşuklukla suçluyordu. Sultan ve Fırka el ele vermiş ve Tevfik Paşa Hükümeti'ni avcuna almıştı. Paşa'nın kaçacak yeri kalmamıştı. Direnirse hükümetten düşme ihtimali neredeyse kesin gibiydi. Bu durumda Damat Ferit'in göreve gelmesi ve çok daha vahim adımlar atılması an meselesiydi. Baskıya boyun eğmesi halindeyse, anayasaya aykırı vahim bir yargılamaya imza atması gerekecekti.

Bardağı taşıran hadise 25 Ocak günü gerçekleşti. İlk dalgada tutuklanan Eski Vali Reşit, Bekirağa Bölüğü'nden kaçmayı başardı. Amiral Calthorpe bu gelişmeyi İngilizlere ve müttefiklere karşı bir tür meydan okuma olarak nitelendirdi. Andrew Ryan, Tevfik Paşa'ya durumun çok kritik bir hal aldığını ileterek nazik bir tehditte bulundu. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndan Ali Kemal, *Sabah* gazetesinde "Yine Yaşasın İttihat ve Terakki diye haykırılıyor!" yazarak İttihatçılıkla mücadele edilmediğinden dert yandı.

İngilizlerin sabrı taşmak üzereydi. Acz içindeki hükümetin, suratlarına çevrilen namlulara rağmen birkaç kişinin tutuklanmasına bile ayak diretiyor olması oldukça rahatsızlık vericiydi. Amiral Calthorpe, Londra'ya gönderdiği gizli bir telgrafla tutuklamalar yönündeki kararları hükümete bildirdiğini, Sultan'ın direnmediğini fakat saltanata karşı isyan başlaması ihtimali nedeniyle kaygı duyduğunu iletti. Calthorpe ayrıca Sultan'ın İngilizlerden güvence talep ettiğini fakat Sultan'a şahsi güvence vermediğini, bunun yerine isyan halinde şehirde kontrolün sağlanacağı yönünde genel bir taahhütte bulunduğunu yazdı. Calthorpe telgrafın sonuna kendi görüşünü de ilave ederek Sultan'a şahsi güvence verilmesi gerektiği kanaatinde olduğunu belirtti. İngiliz Hükümeti bu gelişmeler karşısında tutuklananların İstanbul'da bulunmasının riskli olacağına kanaat ederek Malta'ya sürülmeleri yönünde karar aldı. Amiral Calthorpe harekete geçerek Tevfik Paşa'ya baskı uygulamaya

Levent Şahverdi Arşivi

başladı ve Sultan'ın onay vermemesi halinde tek başına hareket etmesi için yüreklendirdi. Aynı gün İngiliz istihbaratı Sultan'ın tahttan indirilmesine yönelik bir darbe girişimi olabileceği hususunda girişim tespit etti. İddialara göre Vahdettin tahttan indirilecek ve yerine Şehzade Fuat geçirilecekti.

Sultan Vahdettin, tehlikenin kendi saltanatına doğru ilerlediğinin farkındaydı. Başkâtip Ali Fuat da Saray'daki hareketlilik nedeniyle durumun ciddiyetinin farkındaydı. Olan bitenlerle ilgili Sultan'ın ağzını aramak için 27 Ocak günü bir bahaneyle huzura kabul edildiğinde Sultan'ı hüzünlü bir halde buldu. Vahdettin, "Ecnebiler pek amansız," diyerek söze girdi ve âdeta içini dökercesine konuşmaya başladı: "Gece gündüz ne çektiğimi bir Allah bilir, bir ben bilirim. Bizi tazyik ile meclisi dağıttılar. Fikirlerini âdeta açıktan açığa dayatıyorlar. Ben güya mutlak bir hükümdarmışım gibi muamelede bulunuyorlar. Doğrudan doğruya bana müracaat ediyorlar. Meşrutiyetten bahsedince 'Hangi meşrutiyet?' diye karşılık veriyorlar. 'Yalnız sizi tanırız ve sizi temiz addederiz,' diyorlar... Ben milletin ateşli külü üzerine oturdum. Saltanatın kuş tüyünden minderleri üzerine oturup gömülmedim. Bunlardan kimseye bahsedilemiyor. Millete de malumat verilemiyor. Elbette bir gün tarih bu hakikatleri yazar. Siz güvenilir olduğunuz için bu şeyleri gizli olarak yalnız size söylüyorum... Eğer akıllı ve tarafsız bir halefim olsaydı vallahi, billahi, tallahi kabul etmezdim. Saltanat ile teneşir arasında ne kadar mesafe olduğunu bilirim."

Başkâtip Ali Fuat, umduğundan çok daha ağır cevaplar almıştı. Bir hükümdarın bu lafları edebilecek vaziyete düşmüş olması nedeniyle üzülmüş, memleket için hayırlı temennilerde bulunarak huzurdan ayrılmıştı.

İngilizler, hazırladığı 60 kişilik listeyi hükümete âdeta dayatıp tutuklamaların yapılması için tehdit edince düğüm, 29 Ocak'ı 30 Ocak'a bağlayan gece çözüldü. İlk etapta aralarında İsmail Canbulat, Kara Kemal, Hüseyin Kadri, Tevfik Rüştü ve

Levent Şahverdi Arşivi

Mithat Şükrü gibi ünlü İttihatçıların bulunduğu 27 kişi tutuklandı. Aynı gece, Hüseyin Cahit'in evi de abluka altına alındı. Çaresiz durumda kalan Hüseyin Cahit, süngülü askerler tarafından elinde ufak bir bavulla teslim alındı. Gelişmeleri Ömer Seyfettin'den öğrenen ve saklanması yönündeki tavsiyelere kulak tıkayan Ziya Gökalp de sabah üniversitede derse gireceği sırada alınıp götürüldü.

Calthorpe, Dışişleri'ne gönderdiği raporda tutuklamaların pek etkili olduğundan ve İttihatçıların sindirildiğinden gururla bahsediyordu; yardımcısı Amiral Webb ise tutuklamaları, "şimdiye kadar kaydedilmiş en sevindirici olay" olarak nitelendiriyordu. Basının tepkisi de görülmeye değerdi. *Alemdar, Sabah* ve *Söz* gazeteleri, tutuklamaları büyük bir gururla alkışlıyor, *Alemdar*'dan Refi Cevad "Hepsi bu kadar mı?" diye soruyor, *Türkçe İstanbul* gazetesi ise "İttihat ve Terakki hortluyor mu?" başlığı atarak gelişmenin sanki keyfini çıkarıyordu.

Diğer bir önemli gelişme 2 Şubat günü gerçekleşti. İttihat ve Terakki'ye ait servete devlet tarafından el kondu. Cemiyet'in Cağaloğlu'ndaki genel merkezi İngilizlere verildi. Hükümet kısa süre sonra anayasaya aykırı şekilde kurulması planlanan Harp Divanı'na dair kararı Sultan'a sundu. Böylece olağanüstü mahkeme kuruldu.

Basını tam manasıyla kontrol edebilmek amacıyla, kapatılmış olan gazetelerin yeni bir isimle yayımlanması yasaklandı. İngilizler, fırsattan istifade ederek yurt genelindeki hâkimiyetini artırma yoluna gitti. Posof işgal edildi. Türk birlikleri Kars, Ardahan ve Batum'dan tamamen çekilmek zorunda kaldı. 9. Ordu Karargâhı Kars'tan çekilerek Erzurum'a nakledildi. İstanbul'daki sağlık ve polis örgütüne İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanlığı tarafından el kondu. İngiliz birlikleri Eskişehir'e girdi. Fransızlar Turgutlu-Aydın demiryolunu işgal etti. Adana'da Fransızlar tarafından kışkırtılan Ermeniler, Türklerin işyerlerini ve dükkânlarını yağmaladı. Benzer eylemler Mersin'de de cereyan

Levent Şahverdi Arşivi

ediyor, Türk köyleri Ermeni çeteler tarafından basılıyordu. Öyle ki Tece Köyü, Ermeni çeteler tarafından ateşe verilmişti.

Gelişmelerin en çok hayal kırıklığına uğrattığı isimlerin başında Ahmed Rıza geliyordu. Dedikodusu bütün şehre yayılan tutuklama haberlerini Vahdettin'e sorduğunda haberi olmadığı yönünde cevap almış ve bir kez daha kandırılmıştı. Şimdi, inisiyatifi ele alabilmek amacıyla bir saltanat şurası kurulması fikrine kapılmış ve konuyu Sultan'a açmak için Saray'a gitmişti. Fakat Vahdettin, Ahmed Rıza'yı oldukça soğuk karşılamış ve böyle bir girişimin anayasaya uygun olmayacağını dile getirmişti. Sultan'ın aklında başka bir oluşum fikri vardı. Nitekim bu fikir ilerleyen günlerde Teâlî-i İslâm Cemiyeti olarak ortaya çıkacaktı. Cemiyet milli kimlik yerine dini kimliği ön plana çıkarıyor; bünyesinde İskilipli Atıf, Mustafa Sabri ve Said-i Kürdi gibi medrese hocaları yer alıyordu.

***

Gelişmeleri Mustafa Kemal cephesi de ilgiyle takip ediyordu. İkinci tutuklama dalgaları, Fethi'nin birkaç gün önce Tevfik Paşa'yla yaptığı görüşme üzerine anlattığı gibi önemli isimlere kadar ulaşmıştı. Fakat Rauf veya Fethi gibi yakın arkadaşları şimdilik bu dalgadan nasibini almamıştı. Sürecin onları da içine alacak şekilde genişlemesi ihtimal dahilindeydi. Hatta bizzat kendisi bile hapishanenin soğuk yüzüyle tanışabilirdi.

O günlerde Mustafa Kemal, eski dostu Dr. Rasim Ferit'le sohbet ederken konu basının tepkisine geldi. İttihatçı karşıtlığının âdeta işgalci dostluğuna evrilmiş olması, Yarının Adamı'nı rahatsız ediyordu.

Rasim Ferit, bu gazeteci takımından biriyle eski dost olduğunu ve isterse kendisiyle bir görüşme ayarlayabileceğini söyleyince bu öneri Mustafa Kemal'in ilgisini çekti. Bahsedilen kişi *Alemdar* gazetesinin yazarı ve sıkı İttihatçı düşmanı Refi

Levent Şahverdi Arşivi

Cevad'dı...[44] Refi Cevad, İttihatçıların idamlarıyla dahi tatmin olmayacak kadar düşmanlık besliyordu. Ona göre kafalar, kütüklerin üzerinde baltayla kesilmeli ve sergilenmeliydi. Mustafa Kemal bu öneriyi kabul edince Rasim Ferit, Refi Cevad'a gidip konuyu açtı. "Mustafa Kemal Paşa'yı tanır mısın?" diye sordu. "Hayır ama Anafartalar Kahramanı ismini herkes gibi ben de işittim," cevabını alınca "Seni görmek istiyor," diyerek teklifi iletti. Refi Cevad öneriyi memnuniyetle kabul etti. Görüşme Mustafa Kemal'in Şişli'deki evinde, ertesi gün saat üçte gerçekleşecekti. Refi Cevad ertesi gün sözleşilen saatte kapıyı tıklattı. İçeriye girdiğinde ince yüzlü, sarı saçlı, uzuna yakın orta boylu bir zat onu karşılayıp elini uzattı. Uzatılan eli kavrayan Refi Cevad, bir askere göre kadife gibi narin tenle karşılaştı. Fakat tokalaşma gerçekleşince o kadifenin altında çelik gibi sertlik olduğunu hissetti. Odaya geçip sohbet başladığında Refi Cevad aynı zamanda bir gözlemci gibi etrafı süzmeye başladı. Duvardaki tablolar, kütüphanedeki kitaplar hatta muhatabının elindeki otuz üçlük kehribar tesbih... Cümleler, muhatabının ağzından itinayla dökülüyor, sorulara kısa ve net cevaplar alıyordu. Konuşma dili oldukça kibardı. Önce savaşlardan söz açıldı, akabinde ülkenin haliyle ilgili derin bir sohbet başladı. İki saati aşan sohbet sonrasında Refi Cevad, "Paşa Hazretleri," diye söze girdi ve konuşmayı gazetede neşretmek için müsaade istedi. Yarının Adamı, "Memnuniyetle," diyerek dolabından çıkardığı bir fotoğrafını imzalayıp misafirine takdim etti. Görüşmenin sona erdiği zannıyla ayağa kalkan Refi Cevad muhatabının, "Biraz daha oturunuz lütfen," demesiyle yerine oturdu. Meraklı gözlerle Mustafa Kemal'e bakan Refi Cevad, "Soracağınız sorular bitti mi?" sorusunu işitince "Bitti Paşam," cevabını verdi.

[44] Refi Cevad, 1890'da doğdu. Babası, Ankara Valisi Ali Muhittin Paşa'dır. 1909'da Galatasaray Lisesi'nden mezun oldu. Aynı yıl gazeteciliğe başladı. 1913'te Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın suikast sonucu öldürülmesi üzerine İttihat ve Terakki Fırkası tarafından Sinop'a sürgün edildi. 1918'de İttihatçıların hükümetten çekilmesi üzerine sürgünü sona erdi ve İstanbul'a döndü.

Levent Şahverdi Arşivi

Yarının Adamı hazin bir ifadeyle "Vatan!" dedi ve konuşmaya başladı: "Vatan içine düştüğü bu felaketten nasıl kurtarılır, bağımsızlığına nasıl kavuşturulur diye bir soru sormanızı isterdim."

Refi Cevad şaşırmıştı. "Af buyurunuz Paşa Hazretleri," diyerek söze girdi ve devam etti: "Bugün içinde bulunduğumuz bu şartlardan vatanın kurtarılmasını en uzak bir ihtimalle dahi mümkün görmediğim için böyle bir soru sormayı hiç aklımdan geçirmedim."

Yarının Adamı, elindeki tesbihi hızlı hızlı çekmeye başladı. "Bu, şartların dış görünüşüdür," dedi ve konuşmaya devam etti: "Bir de bunun iç yüzü vardır. Siz yine de böyle bir soru sormuş oldunuz, ben de cevabını vereyim. Fakat yazmamak şartıyla."

Diyalog, Refi Cevad için gittikçe ilginç bir hal alıyordu. Meraklı gözlerle sözü muhatabına bırakırcasına "Zatıalinizi dinliyorum," dedi. Yarının Adamı "Bakınız Cevad Efendi," diyerek söze girdi: "Sizin imkânsız gördüğünüz kurtuluş yolları vardır. Bugün herhangi bir teşkilatçı Anadolu'ya geçer de milleti silahlı direnişe hazırlarsa bu yurt kurtulabilir."

Bu sözler Refi Cevad için ütopikti. Memleketin ekonomik ve sosyal açıdan ne hale düştüğünün o kadar farkındaydı ki bütün bu fakirlik, hastalık, yoksunluk ve umutsuzluk ortamında Anadolu'dan böyle bir direnişin yükselmesini imkânsız olarak görüyordu. Haliyle muhatabının söylediklerini pek de ciddiye alamayıp "Nasıl olur!" diye tepki gösterdi.

Yarının Adamı, böyle bir tepkiyi tahmin edercesine sakin bir tonla "Hatırınızdan geçenleri tahmin ediyorum," dedi ve ağzından şu cümleler döküldü: "Doğrudur. Görünüş tamamen aleyhimizde. Hiçbir ümit kapısı yok gibi görünmektedir. Ama büyük devletlerin bir de iç yüzü var. Siz sanıyor musunuz ki savaşı kazanmakla müttefikler aralarındaki bütün sorunları halletmişlerdir? Asıl anlaşmazlık, asıl menfaat rekabeti ve ölünün mirasını paylaşma kavgası bundan sonra başlayacaktır.

Levent Şahverdi Arşivi

Her geçen gün müttefiklerin kuvveti zaafa uğramaktadır. Terhisler dolayısıyla orduları günden güne küçülüyor. Asırlarca birbiriyle boğuşan İngilizlerle Fransızları müşterek düşman tehlikesi birleştirdi. Şimdi o eski rekabet, bıraktıkları noktadan tekrar başlayacaktır. Başlamıştır bile... İtalya'nın da başı dertte. Onlar da iç kargaşalık arifesinde. Bu yüzden kendine katmak istediği topraklardan bile çekilecektir. Netice şu ki Anadolu'da baş gösterecek milli bir mukavemete hiçbiri müdahale edecek durumda değildir. Böyle bir mücadelenin tam sırasıdır."

Refi Cevad, duydukları karşısında âdeta şoke olmuştu. Karşısındaki adam ciddi miydi? Gerçekten böyle mi düşünüyordu? Üstelik memleket işgalci süngüsüyle can çekişirken... Hayaller âleminde gezindiğini düşündüğü muhatabını gerçekler düzlemine çekmek istercesine konuşmaya başladı: "Paşam, milli direniş güzel ama neyle? Hangi askerle? Hangi silahla? Hangi parayla? Maalesef Paşam. Kupkuru bir çölden farksız oldu bu güzel vatanımız. Affınıza sığınarak arz edeyim ki artık bu kupkuru çölde bir hayat emaresi görülmüyor!"

"Öyle görünür Refi Cevad Bey..." Yarının Adamı, elindeki tesbihe bakıp boncukları birer birer parmakları arasından kaydırırken ağzından bu cümleler büyük bir sükûnetle dökülmüştü. "Öyle görünür," diye tekrar etti. Sonra gözlerini muhatabına çevirip kendinden emin ve gururlu bir tonla "Ama çölden bir hayat çıkarmak, bu çöküntüden bir varlık örgütlemek lazımdır," dedi. Sesi gittikçe gürleşiyordu. Artık odasında bir gazeteciyle sohbet etmekten ziyade arazide ordulara hitap ediyor gibiydi. "Siz başıboşluğa bakmayınız!" diye gürledi ve devam etti: "Boş görünen o saha doludur. Çöl sanılan bu âlemde saklı ve kuvvetli hayat vardır. O, millettir. O Türk milletidir. Eksik olan şey teşkilattır. Bu teşkilat organize edilebilirse vatan da millet de kurtulur."

Bir deniz gibi coşkun edayla tamamladığı cümlelerden sonra muhatabının şaşkın bakışlarına usulca "Böyle bilesiniz

Levent Şahverdi Arşivi

Refi Cevad Beyefendi!" cümlesini bırakarak konuşmasını noktaladı. Görüşme sona ermişti. Refi Cevad bu eksantrik söyleşinin yarattığı tuhaf hissiyatla gazeteye döndüğünde arkadaşlarının meraklı bakışlarıyla karşılaştı. Herkes neler olup bittiğini soruyordu. Refi Cevad kafası karışık bir edayla biraz evvel işittiği cümleleri düşündü. Kendi kendine gülümsedi ve kafasını sallayıp "Bu adam deli değil, zır deliymiş!" demekle yetindi. Söyleşinin ilk kısmı, 6 Şubat 1919 günü *Alemdar* gazetesinde yayımlanacaktı fakat sansürün gazabına *Alemdar* da uğramış ve söyleşi tatlı bir anı olarak tarihteki yerini almıştı.

***

30 Ocak tutuklamalarıyla başlayan ve işgalcilerin memleket genelinde kontrolü iyiden iyiye almaya başladığı günler birbirini izlerken Başkent'in hâlâ milli kalabilmiş kısmını yasa boğan bir gelişme yaşandı. 25 Ocak günü firar ettikten sonra başlatılan operasyon neticesinde 6 Şubat günü Nişantaşı ile Beşiktaş arasındaki bayır civarında sıkışan ve yakayı ele vereceğini anlayan Reşid[45], işgalcilerin boyunduruğunda esir olarak yaşamaktansa şerefiyle ölmeyi yeğledi ve beynine bir kurşun sıkarak intihar etti. Devletine yıllarca ettiği hizmetin karşılığını hainlik iftirasıyla alan mazlum kahramanın ceketinin cebinden ailesi için yazdığı şu mektup çıkmıştı:

"Sevgili eşim ve çocuklarım,

Firarımdan dolayı bütün şiddet ve kuvvetle beni arıyorlar. Ermeni tazıları da bunlara katılmış. Gayretsiz ve hissiz bazı dostlarımın ihmali, programımı sekteye uğrattı.

[45] Dr. Mehmed Reşid, 1873'te doğdu. Ailesi 1874'te Kafkasya'dan Osmanlı İmparatorluğu'na göç etti. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'yi bitirdi. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer aldı. 1897'de muhalif olması nedeniyle tutuklandı ve Trablusgarp'a sürüldü. 1908'de İstanbul'a geri döndü. Çeşitli valilik görevlerinde bulundu. 1917'de valilikten azledilince İstanbul'a dönüp ticaretle uğraştı.

Levent Şahverdi Arşivi

Utanmadan teslim olmamı tavsiye ediyorlar. Neticeyi karanlık görüyorum. Yakalanıp hükümetin oyuncağı, düşmanlarımın eğlencesi olmamak için son dakikada intihar etmek fikrindeyim. Revolverim bir dakika yanımdan ayrılmıyor ve hazırdır. Hayatımın bence hiçbir kıymeti kalmadı. Bir müsait vakitte milletime son vazifemi yapar ve hayatımın bakiyesini tamamıyla size tahsis ederim ümidiyle yaşamak isterdim. Ne çare... İstenen olmadı. Sizi milletim için ihmal ettim. İstikbalinizi düşünemedim. Herkes beni Ermeni malı ile zenginleşmiş biliyor. Halbuki sizi geçiminizi teminden aciz bırakıyorum. Bu da talihin cilvesi..."

***

İstanbul'un ruhu kirleniyordu. İşgal, milletin izzet-i nefsini yaralıyordu. Fakat o güne kadar olanlar ilk değildi ve son olmayacaktı. Dahası da yaşanacaktı. Nitekim ertesi gün İngilizlerin ünlü komutanı Mareşal Allenby, görkemli bir törenle âdeta kurtarıcı gibi İstanbul'a girdi. Azınlıkların büyük coşku içerisinde kendisini karşılamasına rağmen keyfi hiç yerinde değildi. Başkente hadlerini bilmeyen mağlup Türklere derslerini vermek için gelmişti. Günlerdir aksayan tutuklamalar ve ayak diretmelerin haberini almıştı ve şimdi onları kırbacıyla yola getirme niyetindeydi. Ayağının tozuyla Dışişleri Bakanlığına gidip kendisini karşılayan Dışişleri Bakanı Mustafa Reşid ile Savaş Bakanı Ömer Yaver'i âdeta fırçaladı. Kendisine izahat vermek isteyen subayları da kovdu. Bakanların ağzını açmasına müsaade etmiyor ve yalnızca kendisi konuşuyordu. Ali İhsan Paşa'nın azli için aylar önce yazmasına rağmen hâlâ gerekli işlemlerin yapılmaması onu en çok sinirlendiren şeylerin başındaydı. Osmanlı hükümet üyeleri, o konuşurken oturma hakkına bile sahip değildi.

Levent Şahverdi Arşivi

Allenby elinde kabarık bir listeyle gelmişti. Listeyi diplomatik nezakete uygun olmayan biçimde hükümete dayattı. Buna göre Ali İhsan Paşa azledilecekti. Bir kısım Jandarma ve 6. Ordu terhis edilecek, tüm silahlar kendisine teslim edilecek, halkta bulunan silahlar emir verilmesi halinde derhal toplanacak, istediği memur görevden alınacak ve yerine ancak kendisinin onayıyla yeni bir memur atanacaktı. Talep eden Ermeniler derhal yerlerine dönecek, her türlü zararları tazmin edilecek, asayişi bozan herkes onun emriyle tutuklanacaktı. Konya'nın doğusundaki bütün demiryolu ve telgraf ağı İngiliz denetimine bırakılacak, Osmanlı ordusundaki bütün kaçak İngiliz askerleri iade edilecekti. Son madde ise niyetleri açık edecek dehşetteydi. Allenby, istediği her yeri işgal edeceğini ilan ediyordu. Onun asıl niyeti, Musul ile Kafkasya arasında bir bariyer meydana getirmek ve Irak petrolleriyle Kafkas petrollerini İngilizlerin himayesine almaktı. Bunun için Doğu'da mutlaka İngiliz yanlısı Ermeni devleti kurulmalıydı. Haliyle buna engel olabilecek askeri güç olan 6. Ordu'nun mutlaka yok edilmesi gerekiyordu. Ali İhsan Paşa, Allenby için bu planın önündeki engeldi. Mutlaka enterne edilmeli ve yerine 6. Ordu'yu dağıtacak bir paşa getirilmeliydi.

Allenby'nin gelişi ve ayağını atar atmaz hükümeti rencide edecek türden davranışları Fransızları biraz rahatsız etmişti. Patron gibi davranıyor olması, müttefiklik hukukuna pek uymuyordu. Kaldı ki Fransızlar, İngilizlerin bazı kararları kendilerinden habersiz almalarından da artan bir hazımsızlık hissediyordu. Fransız General d'Espèrey bu duruma karşılık verme gereği hissetti ve 8 Şubat günü büyük bir törenle bir atın üzerinde süslü ve azametli üniformasıyla İstiklal Caddesi'nden 21 pare top atışı eşliğinde geçti. Âdeta bir Roma İmparatoru gibiydi. Atını ürküten Osmanlı Bando Takımı mensuplarını kırbaçla susturdu. Ermeni ve Rum azınlıkların döktüğü çiçekli yollardan geçerek Napolyonvari bir selamla insanları selamladı.

Levent Şahverdi Arşivi

Franchet d'Espèrey de Allenby gibi talepkârdı. Ermeni ve Rumlardan oluşan bir listeyi bakanlığa vererek yazdığı isimlerin polis ve haber alma teşkilatına alınmasını emretti. Akabinde Tevfik Paşa'yı huzuruna çağırıp yeni bir tutuklama listesi verip "Bunlar daha ne kadar serbest dolaşacak? Tutuklamalar yapılmalıdır. Eğer hükümetiniz şiddetli icraat göstermezse hakkınızda verilecek hüküm pek vahim olacaktır. İstanbul'un resmen işgali lazım gelecektir!" diye azarladı.

General Franchet d'Espèrey'nin İstanbul'a gelişindeki karşılama seromonisi

İstanbul'da hâlâ var olan haysiyetli yürekler artık tahammül edemiyordu. Nitekim *Hadisat* gazetesinin başyazarı Süleyman Nazif, acı gerçekleri "Kara Bir Gün" başlığıyla kaleme aldı: "İşgalci Fransız generalinin dün şehrimize gelişi dolayısıyla bir kısım vatandaşımız tarafından yapılan tezahürat Türk'ün ve İslam'ın kalbinde ilelebet kanayacak bir yara açtı."

Hadisat, 9 Şubat günü âdeta yok sattı. Öyle ki aynı gün ikinci baskı yapıldı. General d'Espèrey haberi öğrenince kendisini küçük düşürmeye çalışan bu girişime azarlamalar ve tehditler yağdırarak tepki gösterdi. Gazetede Sultan Süleyman'ın Fransa Kralı'nı hapisten kurtaran mektubundan ve Paris'i çiğneyen

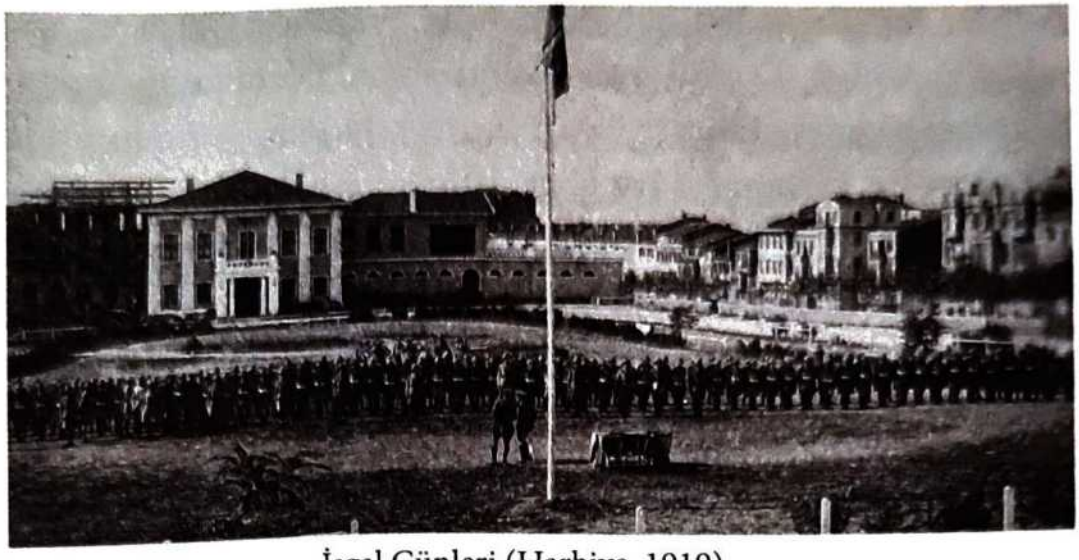
Levent Şahverdi Arşivi

Alman ordularından bahsedilmesini Fransızlara hakaret olarak algılamıştı. Derhal meselenin icabına bakılmasını emretti. Fransız askerleri talimat üzerine gazete binasını sarıp kapısına kilit vurdu. General d'Espèrey de operasyona katılmıştı. "Tutuklayın, kurşuna dizin!" diyerek talimatlar yağdırıyordu. Süleyman Nazif bir yolunu bulup ortadan kaybolmayı başarmışsa da ilerleyen günlerde yakalandı. General d'Espèrey onun açıkça kurşuna dizilmesini talep etmişse de tercümanlığını yapan Yüzbaşı Aziz Bey, Süleyman Nazif'in İttihatçılar için çok kıymetli biri olduğunu ve ona zarar gelmesi halinde İstanbul sokaklarında yürüyen hiçbir Fransız'ın güvende olamayacağını ciddi bir ifadeyle izah etti. Fransızlarla yakın ilişkisi olan tüccarlar da İttihatçıların şakası olmadığını net olarak aktarmıştı. General d'Espèrey, çıkabilecek hadiseler nedeniyle İngilizlerin gözü önünde aciz duruma düşmekten çekinerek idamdan vazgeçti.

O günlerin en müşkül insanı şüphesiz Tevfik Paşa'ydı, işgalcilere karşı saltanat tarafından âdeta yalnız bırakılmıştı. Aylar önce Ahmet İzzet Paşa'nın düştüğü duruma şimdi kendisi düşüyordu. Gidişata yön vermek amacıyla 12 Şubat 1919 günü işgalcilere imparatorluk adına bir önerge verdi. Bu önerge, barış şartlarının âdeta öncüsü gibiydi. Buna göre imparatorluk Wilson İlkeleri'ni kabulleniyor, Ermenilerin Anadolu'da yaptığı zulümlerin işgalciler tarafından kabullenilmesini talep ediyor, Kafkasya'dan Akdeniz'e uzanan Ermeni Devleti fikrinin kabul edilemez olduğunu fakat Doğu illerinden bir parça toprak verilebileceğini ileri sürüyor, Arap Bölgesi için özerklik yöntemini öneriyor, bu şartlar altında barışın sağlanabileceğini vaat ediyordu. Fakat Tevfik Paşa'nın girişimi hayalden ibaretti. İşgalcilere göre Türklerin söz söyleme ve fikir beyan etme hakkı yoktu. Sadece söylenenleri yerine getirmeleri gerekiyordu. Öyle de oluyordu.

Allenby'nin talebi doğrultusunda Ali İhsan Paşa acil olarak İstanbul'a çağrıldı. Savaş Bakanlığı ise 6. Ordu'yu lağvedip

Levent Şahverdi Arşivi

İşgal Günleri (Harbiye, 1919)

13. Kolordu'ya dönüştürdü. İngilizler gözlerini bir yandan da Karadeniz Bölgesi'ne çevirmişti. Bölgedeki Rum ve Ermeni nüfusun artırılması halinde doğabilecek isyan riskine karşı İngiliz Dışişleri Bakanlığı, Samsun'a bir gemiyle asker yollanıp yollanamayacağını, Amiral Calthorpe'a sorma gereği hissetmişti. Yapılan değerlendirme neticesinde Amiral Webb, bölgenin tamamen silahsızlandırılması ve İngiliz askeri birliklerinin güçlendirilmesinin şart olduğunu ileri sürmüş, General Milne de bölgeye İngiliz subayların yerleştirilmesinin faydalı olacağını bildirmişti. Bu kararlar doğrultusunda Amiral Webb ve General Milne, Samsun ve Trabzon'a gönderilecek birlikler hususunda çalışmaya başlamış, yapılacak girişim karşısında bölgede direnç oluşturabilecek Yakup Şevki Paşa'nın İstanbul'a çağrılması kanaatine varmıştı. Yine o günlerde Ali İhsan Paşa da General Allenby'nin talimatı doğrultusunda komutayı Albay Cevdet'e bırakarak İstanbul'a doğru yola çıkmıştı.

Tarihinin en karanlık günlerini yaşayan İstanbul'a o günlerde Karabekir Paşa gelmişti. Kısa süre önce kolordusunu Trakya'dan Balıkesir'e nakletmeyi başaran Karabekir'in asıl niyeti bir şekilde Doğu'ya gitmekti. 11 Şubat günü Başkent'e gelir gelmez eskiden tanıdığı Şevket Turgut Paşa'yı ziyarete gitti. Paşa onu oldukça hiddetli karşılamış, "Ne duruyorsun, çek kılıcını,

Levent Şahverdi Arşivi

varlığını göster, burada ne duruyorsun?" diye sormuştu. Karabekir'in de arzusu zaten buydu ve Paşa'dan yardım istemek niyetindeydi. Paşa'nın yardım taahhüdünü büyük bir mutlulukla öğrenen Karabekir, 13 Şubat günü Savaş Bakanı Yaver Paşa'yı ziyaret etti. Tesadüfler, Karabekir'in yanındaydı. İngilizlerin Karadeniz'le ilgili planları, Yakup Şevki Paşa'nın Başkent'e çağrılmasını gerektiriyordu. Onun yerine 15. Kolordu'nun başına gönderilecek, İttihatçı olmayan bir subay lazımdı. Karabekir bu şartlara oldukça uygundu. Politikaya karışmamıştı ve İttihatçılarla arası pek iyi sayılmazdı. En önemlisi, gerçek fikirlerini açık etmemiş ve izole olmayı başarmıştı. Haliyle İngilizler için emirleri dinleyip yerine getirecek uysal bir subay görünümüne sahip olması onu cazip bir aday yapıyordu. Birkaç gün sonra bu göreve atandığını öğrendiğinde dünyalar onun oldu. Fakat bir yandan da üzerinde yürüdüğü ince buz tabakasının farkındaydı. Oraya ne maksatla gönderildiği malumdu. Gelişmeleri paylaşmak için kardeşinin Zeyrete Kilise Camii yanındaki evinin bahçesinde Rauf'la buluştu. Düşüncelerini olduğu gibi ona anlattı. Anadolu'ya, mümkün olduğu kadar Doğu'ya geçmek ve direniş başlatmak gerektiğinden bahsedip kendisine katılmasını istedi. Rauf ise esasen Mustafa Kemal'in de benzer düşüncelerde olduğunu ve fırsat beklediğini aktardı. Karabekir ve Mustafa Kemal, aynı dönemde, birbirinden bağımsız ve bağlantısız şekilde Anadolu'da direniş fikrine tutunmuştu. Rauf, bu fikirde olanların çoğalmaya başlamasından oldukça memnundu. Kendisi de ilk fırsatta ordudaki görevinden istifa ederek sivil şekilde kendisini Anadolu'ya atmanın yollarını arayacaktı. Nitekim 27 Şubat günü, istifa dilekçesini Donanma Bakanlığına sunarak ordudaki kariyerini noktaladı.

Aynı günlerde Anadolu'ya doğru yola çıkmaya hazırlanan bir diğer isim Ali Fuat'tı. Konya'daki kolordusuna gitmek için son hazırlıklarını tamamladığında Rauf'la birlikte Mustafa Kemal'in Şişli'deki evine gitti. Üç eski dost, Anadolu'daki

Levent Şahverdi Arşivi

direnişin harekât planını tasarlamak için gece boyunca çalıştı. Plana göre Konya, uygun bir mıntıka değildi. Ali Fuat ne yapıp edip kolordusunu Ankara'ya aldırmalıydı. Akabinde Mustafa Kemal de bir yolunu bulup Başkent'i terk edecek, Rauf da ona katılacak ve böylece üç arkadaş Ankara'da buluşup isyan bayrağını çekecekti. Mesele, Mustafa Kemal'in ne zaman ve ne sıfatla gideceğini belirlemekti. En uygun seçenek, Anadolu'ya bir görevle geçilmesi ve isyana zemin hazırlamak için süre kazanılmasıydı. Bunun için yegâne anahtar, Mehmet Ali Bey'di. Haliyle Mustafa Kemal'in bir süre daha Başkent'te kalması ve şansını zorlaması gerekiyordu. Fakat en nihayetinde, Mehmet Ali Bey faktörü başarısızlığa uğrarsa o vakit firar ederek Ankara'ya geçecekti.

Ali Fuat ve Rauf, günden güne artan işgalci kontrolü altında Ankara'ya kadar gitmenin güçlüğü karşısında tereddüt yaşarken Mustafa Kemal, bu sorunu çoktan çözmüş olmanın rahatlığı içerisindeydi. İbrahim Süreyya bu konuda gerekli hazırlığı çoktan yapmıştı. Mustafa Kemal ve Cevat Abbas zamanı geldiğinde Gebze üzerinden Tavşancıl Bölgesi'ne sızacak, oradan deniz yoluyla Değirmendere'ye çıkacaktı. Sonrası, dağları aşmak ve İznik-Yenişehir üzerinden Ankara'ya varmaktan ibaretti. Bu süreçte en kritik konu Gebze-Tavşancıl Hattı'nı sorunsuz geçmekti. Ama o sorun da halledilmişti. Yahya Kaptan ve beraberindeki fedailer gereken önlemleri almak için gerekirse canlarını ortaya koymaya hazırdı. Birkaç el bombası, iki mavzer, tanınmamak için köylü kıyafetleri... Mevsimin bahara dönmesi ve ağaçların yapraklanmasıyla birlikte harekete geçilecekti.

Ali Fuat planı beğenmişti. Konuşulacak başka konu kalmadığına göre artık ayrılık vakti gelmişti. Ayağa kalkıp "Paşam, ben ve kolordum daima emrinizdedir," dedi. Mustafa Kemal'in gözleri parlıyordu. "Beraber çalışacağız Fuat," diyerek arkadaşına sarıldı ve ilk emrini verdi: "Kolorduna hâkim ol. Etrafına güven ver. Hele halk ile yakından temas et..."

Levent Şahverdi Arşivi

O gece Şişli'de mücadelenin ilk tohumu atılmıştı. Fakat kısa süre sonra planları allak bullak eden çok rahatsız edici bir gelişme yaşanacaktı. General Allenby, Ali İhsan Paşa'nın azledilmesiyle birlikte 13. Kolordu'ya dönüştürülen eski 6. Ordu'nun başına geçecek ismi belirlemişti. Bu isim Mustafa Kemal'den başkası değildi!

Allenby, bu ismi itinayla seçmişti. Mustafa Kemal de tıpkı Karabekir gibi İttihatçılarla mesafeliydi. İmparatorluğun savaşa katılmasında sorumluluğu bulunmuyordu. En önemlisi, Filistin Cephesi'nde Osmanlı Ordusu'nu imha ederek tarihe geçmek isteyen Allenby'nin planını alt üst etmiş, birliklerini kuzeye doğru çekmeyi başarmıştı. General, planlarını alt üst ederek keyfini kaçıran bu Türk Subayı'nı, büyük Ermenistan hayallerini gerçekleştirmek için kullanmak niyetindeydi. Kendi ordusunu ona dağıttıracak ve pis bir işte onu kullanarak intikamını almış olacaktı.

Teklif, Savaş Bakanlığı aracılığıyla iletildiğinde Mustafa Kemal âdeta şoka uğradı. Kabul etmesi halinde Anadolu'ya kolayca geçebilir ve Ankara'ya vardığında mücadeleyi başlatabilirdi. Fakat bu durumda ilk dakikadan itibaren isyancı konumuna düşerdi. Bu zaten onun göze aldığı bir durumdu ama son çaresiydi... Bunun için son âna kadar beklemek niyetindeydi. Görevi reddetmesi halindeyse dikkat çekecek ve tepki toplayacaktı. Böyle bir konuma düştükten sonra Mehmet Ali Bey'i kullanma şansı minimize olacaktı. Bir karar vermesi gerekiyordu. Yarının Adamı bu önemli dönemeçte risk almayı tercih ederek teklifi reddetti. Son âna kadar plana uygun bir görev için şartları zorlayacaktı.

Görevi kabul etmediğine dair yanıtını bakanlığa sunduğunda kendisine tahsis edilmiş olan otomobil ve ordu komutanlığı ödeneğinin kesildiğini öğrenmek onun için şaşırtıcı olmadı. Kararı protesto etmesi halinde bir sonuç alamayacağı ortadaydı ama yine de protesto dilekçesini bakanlığa sundu:

Levent Şahverdi Arşivi

"Herhalde ordu komutanlığından istifa etmedim. Komutanlıktan alınmadım. Atılmadım veya emekli edilmedim. Açığa da çıkarılmadım... Maksat beni devlet hizmetlerinden uzaklaşmaya mecbur etmek idiyse izlenmiş yolun sakatlığı apaçıktır. Ben geçmişteki çalışmalarımdan dolayı hakkında yasal kovuşturma yapılan veya tutuklanan veya firar eden, siyasi hesaplarla İngilizlerin tesiriyle hizmetten affı lazım gelenlerden, savaş meydanlarında ordularını perişan edip İstanbul'da ve dışarıda görev alan komutanlardan değilim. Eğer ödeneklerimi savaş son bulmadan kesmekle devletin mali sıkıntıları hafifleyecekse bu hususta ben ödeneklerimi değil, şimdiye kadar vatanım uğrunda hiçbir dakika esirgemediğim hayatımı feda etmekle en büyük bahtiyarlar arasına geçerim."

Şartlar zorlaştığında pes etmek ve kenara çekilmek, Yarının Adamı'nın yapacağı şeyler değildi. Aksine o, gayesi için daha da çabalamaya başladı. Rauf ve Ali Fuat'la girişeceği mücadeleye katılması için yeni isimler aramaya koyuldu. Aklına gelen ilk isimlerden biri de Refet Bey oldu.[46]

Onu Şişli'deki evine çağırıp "Sen at binmeye meraklısın, birçok atın da var. Ne düşünürsün?" diye sordu. Refet sorudaki maksadı anlamıştı. Aynı incelikle cevap verdi: "Üsküdar'da atıma bineyim ve hep ileriye giderim isterim."

Aldığı cevap, Mustafa Kemal'in hoşuna gitmişti. "Sözlerinden memnun oldum," dedi ve ekledi, "Eğer atına binip Anadolu içlerine gitmek istiyorsan, ben bir gün senin bu arzunu tatmin ederim."

Mücadele tohumu günden güne filizleniyordu. O günlerde Yarının Adamı bambaşka bir sürpriz ziyaretle karşı karşıya

[46] Refet Bey, 1881'de Selanik'te doğdu. 1898'de Harp Okulu'nu bitirdi. 1912'de kurmay oldu. Birinci Dünya Savaşı'na katıldı. 1916 yılında albaylığa terfi etti. 1918'de İstanbul'da Jandarma Genel Komutanlığı'na getirildi.

Levent Şahverdi Arşivi

kaldı. Gelenler Trakya'dandı. Venizelos'un günden güne göz dikmeye başladığı ve 700 bini aşkın Rum'un yaşadığını iddia ederek Yunanistan tarafından ilhak edilmesi gerektiğini dillendirdiği Trakya'da teşkilatlanan vatanseverler, destek aramak için İstanbul'a gelmiş ve kendisiyle görüşmek istemişti. Esasen önce sadrazam Tevfik Paşa'yla görüşmüş ve "Biz kuşatma altındayız. Durum sanıldığından çok daha ağırdır. Trakya için bugün bir şey söyleyemem," gibi hayal kırıklığı yaratan bir cevap almışlardı. Akabinde şanslarını Ahmed Rıza ve Ahmet İzzet Paşa'da denemişler, yine de tatmin edici karşılık bulamamışlardı. Nihayetinde çareyi Mustafa Kemal'de aramışlar ve Şişli'de yapılan görüşmede açıkça destek talep etmişlerdi. Teklif, "Başımıza geç, Trakya'da bağımsızlık hareketi başlatalım," şeklindeydi.

Yarının Adamı bu girişimi ve teklifi çok kıymetli görüyordu. Fakat izlenen yöntem doğru değildi. Memleketi parça parça kurtarmaya çalışmak faydasızdı. Yapılması gereken şey yurt çapında topyekûn direniş başlatmak ve beraber hareket etmekti.

Levent Şahverdi Arşivi

♫ Fringe Element - "Rise of the Fallen"
♫ Baptiste Thiry - "Collateral Effect"

BÖLÜM IX

HRİSTOSMOS

İstanbul'da kimselerin hesaba katmadığı bir ümit ışığı doğmaya başlıyorken, Ege'nin durumu büyük bir karamsarlığa doğru sürükleniyordu. Bölge zaten ciddi bir tehlike altındayken, yıl başında Hristosmos'un[47] işgalcilerin desteğiyle İzmir'e çıkması felaket eğilimini hızlandırmaya yetmişti. Dünya Savaşı'ndan önce İzmir Metropolitliği görevinde bulunan ve bölücü faaliyetler güttüğü anlaşılınca bölgeden uzaklaştırılan Hristosmos geri dönmüş ve kaleyi içeriden fethetmek rolüne devam edilmesi için çabalamaya çoktan başlamıştı. Öyle ki daha şehre gelmeden evvel, işgalcilerle görüşerek Türklerin Rumlara katliam yapmak için planlar kurduğu yönünde propagandalar yayılmasını sağlamıştı. Öte yandan Hristosmos, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'yla da irtibat halindeydi. İzmir'deki ilk hedefi Nurettin Paşa'nın altını oymak olacaktı.

İşgalciler, bölücüler ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası İzmir'de âdeta ele ele vermiş, Türk-Rum dostluğunu ön plana koyan aldatıcı bir propaganda başlatılmıştı. Bu kapsamda Fırka'ya yakın Türk gazeteciler ile bazı Rumlar, ortak cemiyet kurma yönünde adım attı. İki toplumun birlikte iyi şekilde geçinebileceği izlenimi verilecekti. Elbette bu "geçinme" işgalciler ve Yunanlar hâkimiyetindeki Anadolu'da mümkün olabilirdi. *Köylü* gazetesi,

[47] Hristosmos Kalafatis, 1867'de doğdu. Yunanistan'da dini eğitim aldı. Metropolitliğe kadar yükseldi. 1902'de Drama Metropoliti, 1910'da İzmir Metropoliti oldu. 1914'te görevden uzaklaştırıldı.

Levent Şahverdi Arşivi

kışkırtıcılarla itidalli olanların ayrılması halinde Türklerle Rumların sorunsuzca yaşayabileceğine ve Türk-Yunan kardeşliği tesis edileceğine dair bir haber yayımladı. Onu, Rumca yayın yapan *Toros* gazetesinin "Hayat Ortaklığı" başlıklı haberi takip etti. Bu haber, büyük devletlerin Anadolu hakkında günün birinde karara varacağını, Türklerle Rumların bunlarla ilgilenmeyip ortak bir hayat oluşturmak için çabalaması gerektiğini öğütlüyordu. Halbuki büyük devletlerin Anadolu hakkında vereceği karar açıktı. Yunanistan lehine karar alınacağı aşikârdı. Hal böyle olunca Türk-Yunan dostluğunun, Türkleri alınacak kararlara alıştırmak için üretilen seraptan ibaret olduğunu anlamamak için saf olmak gerekiyordu. Aynı günlerde Rumca yayın yapan *Patris* gazetesi de basına bir görev biçiyor, Türk-Rum dostluğu için kalem oynatılması gerektiği mesajını veriyordu. Hakikati yazan ise *Duygu* gazetesiydi:

> *"Memleketimi Yunan'a peşkeş çekmek isteyen gazetelerle asla! Ağzındaki baklayı çıkar! Ne demek istiyorsun? Burası Yunanistan olacağı için Türklerin Rumlarla beraber yaşamaları lüzumundan mı? Hayır. Burası Yunanistan olamaz! Aydınlarımızdan size aldanacak kimse kalmadı. Aldana aldana hep usta olduk!"*

Günler geçtikçe İzmir'deki Rum ağırlığı artıyordu. Önce Anfitrini Vapuru ile Yunan Kızılhaç Heyeti gelerek İzmir Rum Cemaati Hastanesi'ne yerleşti. Onları "Vatan Müessesesi" isimli başka bir Yunan heyeti takip etti. Urla'da, Aydın'da, Manisa'da, Bergama'da ve Ayvalık'ta dolaşıp yoksullara yardımlar yapıyor, hastalara şifa olmaya çalışarak olumlu izlenim bırakmaya çabalıyorlardı. Onlarla birlikte hareket edenler arasında bir Yunan milletvekili de bulunuyor, rast geldiği herkese Türklerin olası direniş morallerini bozmayı hedefleyen cümleler kuruyordu: "Büyük devletler buraları Yunanistan'a verecek. Bu yüzden bazı

Levent Şahverdi Arşivi

vakalar çıkabilir. Siz karışmayın. İttihatçıların teşviklerine kapılmayınız. Sizin için sığınacak başka yer yoktur. Hep birlikte kardeşçe yaşayalım."

***

Yunanlar bir yandan kardeşlik masallarıyla Türkleri uyuşturmaya çalışırken diğer yandan da kanlı bir kıyım için gizli bir hazırlık yürütüyordu. Hazırlığın merkez üssü Urla'ydı. Savaş sırasında bölücü faaliyetlere katılan ve bu nedenle yargılanıp tutuklanan Rumlar, işgalin başlamasıyla birer birer firar ediyor ve Rum tarafı bu firarları bir tür insan kaçakçılığına dönüştürüyordu. İngilizler de bu faaliyetlere müsaade ediyor, Ege Adaları'na sığınmayı başaran Rumlar, üniforma giydirilmek suretiyle asker olarak yeniden İzmir Bölgesi'ne gönderiliyor, böylece kanlı bir işgalin alt yapısı oluşturuluyordu. Kontrol edilmesi güç ve disiplinden yoksun bu firariler, Yunan üniformasıyla Urla civarında katliama girişince yollarda her geçen gün ölü Türklere rastlamak olağan bir hal almaya başladı. Durum hükümete şikâyet edildiyse de netice çıkmadı. İstanbul suskun kalmakla yetindi. Bunun üzerine köylüler silahlanarak karşı koymaya başlayınca hadise Türklerin silahlanarak Rum katliamı yapmaya başladığı şeklinde lanse edildi. Urla'da yaşayan 3 bin 500 civarındaki Türk'ün, 30 bini aşkın Rum'u katlettiği yönündeki akla sığmayan iddiayı araştırmak için bir heyet teşkil edildi. Heyetin yanında insan kaçakçılığını organize eden İngiliz Binbaşı Smith de bulunuyordu. Öyle ki heyetle birlikte Urla Kaymakamlığına girdiğinde, Kaymakam Tahir Bey'i azarlayıp bu makama bir Rum'un geçmesinin daha doğru olacağını söylemişti.

Heyet, üstünkörü inceleme neticesinde Urla'da güvenliğin olmadığına, Rumların katledildiğine kanaat getirmiş ve Türklerin silahlarının toplatılması yönünde karar almıştı. Fakat aynı

Levent Şahverdi Arşivi

günlerde bir polis komiserinin suça karışan bir Rum'u yakalamak için girdiği köyde çıkan çatışma neticesinde soruşturmanın yönü değişti. Rumların köyü âdeta cephaneye çevirdiği, Rumca "Ya İyonya Ya Ölüm!" başlıklı şapkaların hazırlandığı ortaya çıktı. Böylece Yunanların Urla'da fitilini ateşlemek istediği kıyım akamete uğramış oldu. Fakat bu ilk değildi ve son olmayacaktı.

O günlerde İzmir'de bulunan Celâl'in de başı beladaydı. İsmi bir şekilde, Nurettin Paşa'nın danışmanı olarak mimlenmişti. Hedef haline gelmesi durumunda İttihatçı geçmişi nedeniyle İstanbul'dakilerin düştüğü duruma düşmesi an meselesiydi. Artık bir şeyler yapmak gerekiyordu. Ateşkesin hemen ardından filizlenen ve önceleri yer altında faaliyet gösteren İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni diriltmenin zamanı geldi de geçiyordu. Öte yandan hâlâ İttihatçı kalabilmiş isimlerle el ele verilebilirse bir şeyler yapmak mümkün olabilirdi.

İlk iş olarak cemiyetin önde gelenleriyle İttihatçılar arasında önemli bir konuşma gerçekleşti. Akabinde kader birliği yapma hususunda anlaşma sağlandı. Moralızade Halit, kardeşi Nail, Menemenlizade Muvaffak, Emekli Binbaşı Hüseyin Lütfü, Banka Müdürü Naci, Emekli Kurmay Subay Abdurrahman Sami, Eski Maliye Müfettişi Arif... Hepsi Türklük için bir araya gelmişti. Kısa süre sonra İzmir Müdafaa-i Osmaniye Cemiyeti, Ocak 1919'da resmen kuruldu. Cemiyetin varlığını fark eden İtalyanlar, sürpriz şekilde kendileriyle iletişim kurmak istedi. Amaçları, Yunanlara karşı Türklerin desteklenmesiydi. Bu niyetlerinin altında İngilizlerin başlarda kendilerine söz verdiği Ege Bölgesi'ni, ihanet edercesine Yunanlara vermeye çalışması yatıyordu. İtalyanlar bir tür intikam almak niyetindeydi ve Türkleri desteklemek bunun için ideal bir yöntemdi. Teklifleri açıktı. Türklerin bir hareket başlatması halinde silahları İtalyanlar sağlayacaktı.

Levent Şahverdi Arşivi

Celâl ve arkadaşları bu teklife ihtiyatlı yaklaştı. Bir düşmana karşı mücadele etmek için başka bir düşmanın yardımını sağlamak, bir düşmandan kurtulmaya çalışırken diğerinin oltasına takılmak manasına gelebilirdi. İtalyan bu konuda o kadar istekliydi ki İzmir civarında başlatılacak Türk direnişi için uygun bir lider seçmek amacıyla İstanbul'da bazı denemelerde bile bulunmuştu. Adaylardan biri de Mustafa Kemal'di. Nitekim kendisiyle üstü kapalı bir görüşme yapılmış, Yunanlara karşı İzmir ve bölgesinde direniş başlatılması halinde İtalyan desteği taahhüt edilmiş ve "Kendinizi göstermelisiniz!" mesajı verilmişti. İtalyanlar öte yandan Mustafa Kemal'e İzmir'de bu girişim için destek vermeye hazır Türk cemiyetler olduğunu da ileterek İzmir grubunun bu plana başlamak için hazır olduğuna dair yanıltıcı bilgi bile vermişti. Fakat Yarının Adamı, işgalcilerin desteği ve himayesiyle başlayacak bir mücadeleye girişmenin, onların elinde piyon olmaktan farksız olacağını çok iyi bilecek kadar haysiyet ve şeref sahibiydi. Haliyle bu teklifi kati şekilde reddetti. Kaldı ki onun planı hazırdı ve şartların oluşmasını bekliyordu.

Tüm bunlar olurken İzmir'de kurulan cemiyetin bir kolu da İstanbul'la irtibata geçerek Wilson Prensipleri kapsamında İzmir'in Türklere ait olduğunu kabul ettirme yolunu tercih etmişti. Fakat Celâl, böyle bir girişimin sonuç vermeyeceğinden emindi. Zira İzmir'in akıbetini uluslararası bir kurul belirleyecekse her türlü hileye başvurarak İzmir'in Yunanistan'a ait olduğuna karar verebilir, aksi halde Yunan Ordusu, İngilizlerin desteğiyle İzmir'e çıkıp işgal edebilirdi. Yunanların bunca çaba ve işgal fırsatını teperek İzmir'i silah kullanmadan bırakabileceği hiç de olası değildi.

Celâl inisiyatifi ele alabilmek amacıyla Teceddüd Fırkası'nın İzmir şubesini Şubat 1919'da teşkilatlandırdı. Bu teşkilat İttihat ve Terakki Teşkilatı'nın üzerine kurulmuştu. Öyle ki fırka binasının tabelası bile eski tabelaydı. İttihat ve Terakki yazısı,

Levent Şahverdi Arşivi

silik de olsa belli oluyordu. Gelişmeler Hürriyet ve İtilaf Fırkası tarafından da kaygıyla takip ediliyor, fırkaya yakın *Müsavat* ve *Islahat* gazeteleri yeni fırkayı "zararlı tohumlar saçan bir oluşum" olarak nitelendiriyordu.

Kısa süre sonra, hükümetin İttihat ve Terakki'nin mallarına el konmasına dair kararı İzmir'e ulaştı. İttihatçılar tarafından açılmış olan Milli Kütüphane'nin kapısına kilit vuruldu. Akabinde sıra İttihatçılarla bağlantılı okullara ve derneklere geldi. Nihayetinde Celâl, tehcir sırasında yaşanan hadiseler gerekçesiyle ifadeye çağrıldı. Celâl, sorgulamada tehcirin ne zaman ve ne maksatla yapıldığını, işgalcilerin attığı iftiraların neden haksız olduğunu bildiği kadarıyla anlattı. "Beni tutuklayacak mısınız?" diye sorduğunda "Hayır," cevabını aldı. Kendisiyle ilgili iddiaların asılsız olduğu ortaya çıkmıştı. Serbestti. Beklediğinden kolay olmuştu ve bu hiç de hayra alamet değildi. Bir şeylerin döndüğü açıktı.

Karşıt görüşler arasındaki kamplaşmanın İzmir'de estirdiği rüzgârlardan rahatsız olan Nurettin Paşa, İttihatçıların girişimlerinin yaratabileceği tehlikeleri bertaraf etmek adına "Cemaat-i İslamiye" adında bir oluşum tertiplemek için harekete geçti. Bu oluşum Türk milliyetçiliğine karşı İslam ümmetini ön plana koyuyor ve Türk tarafını İslam üzerinden birleştirmeyi amaçlıyordu. İttihatçı karşıtları bu oluşumlardan hoşnut olmuştu. Fakat bu girişim sonuçsuz kalacaktı. Zira Hristosmos, İzmir'e ayak bastığı günden beri gösterdiği çaba neticesinde amacına ulaşmak üzereydi. "Madem ki sizler Hıristiyan vatandaşlarımızın hürriyet ve saadetini temin edecek bir hükümetin başında bulunuyorsunuz, ben, Nurettin Paşa'nın derhal İzmir'den uzaklaştırılmasını sizlerden rica ediyorum," diyerek Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın İzmir Şubesi'ni harekete geçirdi ve İstanbul'la irtibat kurup Nurettin Paşa'ya Aydın'da katliam hazırlığı yaptığı yönünde iftira atıp görevden alınmasını sağladı. İftiranın kaynağı Yunanistan lehine çalışan Rumlardı. İngilizler bu iddiayı

Levent Şahverdi Arşivi

araştırma gereği bile duymadan doğru kabul etmiş, Hürriyet ve İtilaf Fırkası da ânında sahiplenmişti. Esasen bu girişim Fırka'nın da işine geliyordu zira onlar da doğacak boşluğu fırsat bilerek mevkilere kendilerine yakın isimlerin geçmesini sağlayarak memlekette etkilerini artırmak istiyorlardı. Günler sonra fırka amacına ulaşmış ve Kambur İzzet, İzmir Valisi olarak tayin edilmişti. Yeni vali, Nurettin Paşa'nın temelini attığı Cemaat-i İslamiye oluşumunu, milli kelimesini tamamen dışlayan ve kadınların katılımını engelleyen bir tür gerici hale büründürmüş, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın kontrolüne bırakmıştı.

İzmir'de gidişat günden güne fena bir hal almış, öyle ki Yunan işgalinin kapıda olduğu ağızdan ağıza yayılmaya başlamış, Savaş Bakanlığı bu haberin uydurma olduğuna dair resmi açıklama yapmak zorunda kalmıştı.

***

Kambur İzzet'in tayini, esasen Paris'te başlayan Barış Konferansı'nın alacağı kararların uygulanması için bir tür ortam hazırlığıydı. İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya ve ABD'nin kontrolündeki konferans 18 Ocak 1919'da açılmış ve 30 Ocak günü Ermenistan, Suriye, Irak, Kürdistan, Filistin ve Arabistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan tamamen ayrılmasına karar vermişti. İmparatorluğun diğer kısımları hakkında ayrıca karar verilecekti. Venizelos Anadolu'daki bütün ümidini bu konferansa bağlamış ve yoğun bir diplomasi trafiği başlatmıştı. Amacı, Yunanistan'ın İzmir ve çevresini kolayca ele geçirebileceği yönünde kanaat oluşturmaktı. Hristosmos ve diğerlerinin bölgede başlattığı çalışma işte bu yüzden önemliydi. İngilizler, Yunanların bu işi kolayca halledebileceğine ikna olduğunda Yunan Ordusu için kapılar açılacaktı. İstanbul Rum Patrikhanesi, kalabalık bir heyeti Paris'e göndererek aynı zamanda Karadeniz Bölgesi'nde kurulacak Pontus Devleti için de lobi faaliyeti

Levent Şahverdi Arşivi

yapıyor, İttihatçıların silahlanarak Karadeniz Bölgesi'ndeki Rum ahaliyi katletmek için hazırlık yaptığını ileri sürüyordu. Çözüm olarak sunulan öneri, Rusya'da bulunan 250 bin Rum göçmenin Karadeniz Bölgesi'ne gönderilmesi ve bu durumda bölgede çoğunluğa sahip olacak Rumların ayrı bir devlet kurmasıydı. Müslümanların Türkleşmiş Rum olduğunu iddia eden Pontus lobisi, Ermenilerin de bölgede azınlıkta olduğunu, bölgede asayişin yalnızca Rum idaresinde sağlanabileceğini ilan ediyor, Doğu'da kurulacak Ermeni devletiyle barış içerisinde yaşanacağı taahhüdünde bulunuyordu. Asıl gelişme 4 Şubat günü Venizelos'un konferansta yaptığı konuşmayla yaşandı. Yunan lider ülkenin taleplerini açıkça dile getirerek Trakya ile Meis Adası'ndan başlayıp Bursa'ya uzanan hattın batısında kalan bölgenin tamamını talep etti.

Konferansı fırsat bilen diğer bir grup da Ermenilerdi. Onlar da Ermeni Birliği Kongresi adı altında altı kişilik bir kurul kurup geçmişte Osmanlı Bakanlığı yapan Bogos Nubar Paşa'yı başlarına getirerek Paris'in yolunu tutmuştu. Bogos Nubar ve Erivan'da kurulan Ermenistan Cumhuriyeti'nin Başkanı Aharonian tarafından hazırlanan bir rapor, Ermeni tezlerini içeriyordu. Buna göre Ermeniler Maraş, Adana, Trabzon, Van, Bitlis, Elazığ, Sivas, Erzurum ve İskenderun'u talep ediyordu. Taleplerin kabulü halinde Karadeniz ve Akdeniz'e uzanan Büyük Ermenistan hayali gerçek olacaktı. Bu plan aynı zamanda Irak petrolleriyle Kafkas petrollerini güvence altına almak isteyen İngilizlerin de işine geliyordu. Taleplerdeki tek sorun, Rumların Trabzon'daki hak iddiasıydı. İngiltere Başbakanı Lloyd George, Trabzon'daki hak iddiasını abartılı bulmuş, Rumlar tarafından kurulan *Pontus* gazetesi, ilk sayısında amaçlarının Trabzon'da bir Rum Cumhuriyeti kurmak olduğunu cümle âleme ilan etmişti.

***

Levent Şahverdi Arşivi

Konferansın kaybedeni Türklerle birlikte İtalyanlardı. Ege'nin Yunanlara bırakılacağı yönünde oluşmaya başlayan kanaat, özellikle İtalyan basınının ateş püskürmesine neden oluyor, "İtalyan hakları tanınmazsa, gizli anlaşmaların açıklanacağı" tehditleri yükseliyordu. Fakat İngilizler için bu tehditler çok önemli değildi. Anadolu'daki kontrol onlardaydı, pek çok hazırlık yapılmıştı ve en önemlisi saltanat, tüm umudunu İngilizlerin vereceği karara bağlamıştı. Öyle ki Tevfik Paşa, artan İngiliz tesirini Fransız tesiriyle dengelemek amacıyla 24 Şubat'ta Fransız yanlısı isimlerin de yer aldığı yeni bir hükümet kurma lüzumu hissetmişti. Bu manevra, Paşa'nın belki de son hamlesiydi. Zira bu hamle, istikbali İngiliz teslimiyetinde arayan Saray'ın vizyonundan ayrışıyordu. Ahmed Rıza, bu ayrışmayı başarıyla okuyarak kısa vadede yaşanacak sadrazam değişikliğinin kokusunu alıyor ve ne zamandır aklında bulunan Milli Blok isimli oluşumu hayata geçiriyordu.

Milli Blok, bir süredir Vahdettin'le politik yakınlık yaşayan ve bu yakınlığın günün birinde mevki getirmesini hedefleyen Ahmed Rıza'nın, teslimiyetçilik ve maceracılıktan uzak, işgalin realitesini kabullenen ve milli birliği hedefleyen çok kapsamlı bir oluşumdu. Üyeleri arasında Çürüksulu Mahmut Paşa, Ahmet İzzet Paşa, Abdurrahman Şeref Bey ve Çanakkale Kahramanı Cevat Paşa gibi isimlerin de yer aldığı blok, onurlu bir barış yaparak memleketin kalkınmasını hedefliyordu. Ahmed Rıza, beklediği siyasi ağırlığı yaratması halinde Vahdettin'in istemeyerek de olsa kendisine rol verebileceğini tahmin ediyordu. Saray, bu hamlenin manasını kavradığında Ahmed Rıza'nın Fransız yanlısı olduğu ve kendi adamlarını toplayarak İngilizlerin aleyhine harekete giriştiği yönünde dedikodular bir anda Başkent'i sardı. İngilizler bir yönüyle kendilerine de karşı başlatılan kıpırtıların ânında farkına varmıştı. Tevfik Paşa ve Ahmed Rıza'nın Fransız yanlısı girişimlerinin önünü almak gerekiyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Beklenen hamle İngilizlerden geldi. Hükümete uygulanması güç olan geniş bir tutuklama listesi verildi ve en kısa sürede harekete geçilmemesi halinde tutuklamaların bizzat İngilizler tarafından yapılacağı hususunda açık bir uyarıda bulunuldu. Listede daha önce yargılanmış hatta beraat etmiş isimler de yer alıyordu. Vahdettin, alınacak kararlara kendisinin karıştırılması yönünde kesin bir tavır gösterince oynanan oyun açığa çıkmıştı. Sultan, deyiş yerindeyse ihaleyi Tevfik Paşa'ya bırakmak istiyordu.

Tevfik Paşa yolun sonuna geldiğini anlamıştı. Böyle pis bir işi üstlenmektense çekilmeyi yeğledi. 2 Mart günü Damat Ferit Saray'a geldi ve Vahdettin, Başkâtip Ali Fuat'ı huzuruna çağırarak Damat Ferit'in Sadrazam tayin edildiğini bildirip işlemlerin hazırlanmasını emretti. Gelişmeleri öğrenen Ahmed Rıza, Damat Ferit'in Mustafa Sabri'ye yönetimde rol vermesi halinde Saray'la köprüleri atacağı yönünde ültimatom verdi. Fakat Damat Ferit bu resti umursamayıp Mustafa Sabri'ye Şeyhülislam makamını layık gördü. Başkâtip Ali Fuat gelişmeyi öğrenince durumu Sultan'a iletti. Sultan, "Kendisine tebliğ ettik, artık imkânı kalmadı," diyerek kestirip attı. Ahmed Rıza, Vahdettin için artık miadını doldurmuş bir isimdi. Onu, eski İttihatçı dostlarına karşı kullanmış ve tehlikeyi bertaraf etmişti. Devir artık Damat Ferit'in devriydi ve Ahmed Rıza'nın ne düşündüğünün de bir önemi kalmamıştı. Kısa süre sonra Milli Blok isimli oluşumu nedeniyle Sultan'a şikâyet edildi ve Sultan'ın onayıyla Ayan Başkanlığı görevinden alındı. Yeni Sadrazam kendisine o kadar güveniyordu ki Veliaht Şehzade Abdülmecid Efendi'yi ziyaret etmeye bile gerek duymamış ve onun tepkisini çekmekten çekinmemişti. Abdülmecid Efendi bu tavır üzerine "Ferit'in bana karşı böyle bir muamelede bulunmak haddi midir!" diye köpürmüş ve vaziyeti tüm çıplaklığıyla resmetmişti: "Ferit Paşa, millet ile Padişah arasına siyah bir perde çekti. Fakat millet nazarında benim mevkiimi yükseltti."

Levent Şahverdi Arşivi

Damat Ferit, sadrazamlık dışında Dışişleri Bakanlığını da üzerine almıştı. Savaş Bakanlığına Avni Paşa[48], Donanma Bakanlığına Şakir Paşa,[49] Ayan Başkanlığına Seyid Abdülkadir Efendi, İçişleri Bakanlığına Konya Valisi Cemal Bey, Adalet Bakanlığına İsmail Sıdkı Bey, Maliye Bakanlığına Tevfik Bey, Eğitim Bakanlığına Ali Kemal, Ticaret Bakanlığına Edhem Bey ve Posta Bakanlığına Mehmet Ali Bey getirilmişti. Kalan bakanlıklar da bir bir tespit ediliyordu. Akabinde sıra İttihatçıları yargılayacak mahkeme hususuna geldi. Tevfik Paşa'nın düşmesinin nedenlerinden biri olan mahkeme konusunda Damat Ferit farklı bir şey yapmadı. Anayasaya aykırı olan mahkemenin kurulması için kararı yazdırdı ve Sultan'a sundu. Vahdettin, Tevfik Paşa'nın bu yöndeki kararını imzalamamasına rağmen Damat Ferit'in kararını onaylamakta sakınca görmedi.

İstanbul basını bu gelişmeyi İttihatçıların kökünü kazıyacak radikal bir gelişme olarak kabul ediyor, gazeteci Ahmet Emin, bakanlığa getirilen Ali Kemal ismini okuyunca liberal ve hürriyetperver görünen bu kişinin geçmişte 2. Abdülhamid'e verdiği jurnalleri anımsayarak acı şekilde gülümsüyordu.

Gelişmelerin en çok memnun ettiği taraf şüphesiz İngilizlerdi. 4 Mart tarihli İngiliz raporu, yeni hükümetin tamamen İngiliz yanlısı olduğunun altını çiziyor, bir başka rapor ise yurtiçi ve yurtdışındaki İngiliz yanlılarının listesini sunarak "Dostlarımızın İstanbul'a dönmelerine şimdi izin vermemiz gerektiği kanısındayım," yorumunu yapıyordu: "Tümü oldukça İngilizcidir. Onlara vereceğimiz herhangi bir öğüte uyacaklardır. Kimilerine ileride yönetimde önemli görevler verilecektir. O zaman bize çok yararlı olacaklardır. Rütbeleri dolayısıyla bize alelade

[48] Ahmed Avni Paşa, 1878'de doğdu. Kuleli Askeri İdadisi'nde eğitim gördü. Harp Okulu'nu bitirdi. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'na katıldı.

[49] Mehmed Şakir Paşa, 1855'te Batum'da doğdu. 1882'de Mühendishane-i Berr-i Hümayun'dan mezun oldu. Aynı yıl Berlin'e gönderildi. 1905'te müşir rütbesine terfi etti. 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ardından rütbesi indirilerek Rodos'a sürüldü. 1912'de emekli oldu.

Levent Şahverdi Arşivi

bir ajandan daha yararlı olacaklardır. Bize İttihat ve Terakki'nin eylemleri, Türk-Fransız ilişkileri, Türk-Kafkas entrikaları, İran, Orta Asya ve Hindistan'daki Türk düzenleri hakkında bilgi sağlayacaklardır. Olay yerinde bulunacak olan bu adamlar sayesinde bizi ilgilendiren çeşitli konularda Paris'te ve İsviçre'de sağlayabileceğimiz bilgiden daha yararlı bilgi sağlayabileceğimize emin bulunuyorum."

İngiliz İstihbarat Sorumlusu Binbaşı Binns'in bu raporu, İngiliz Dışişleri tarafından da uygun görülmüş ve listedeki isimlerin Fransız hizbine karşı denge kuracağına kanaat getirilmişti. İstanbul'da bulunan İngiliz İstihbarat Görevlisi Andrew Ryan da Damat Ferit'in sıkı bir İngiliz yanlısı olduğu görüşündeydi. İngiliz Yüksek Komiserliği'nde görevli Harry Luke ise Sultan ve Damat Ferit'i müttefiklerle işbirliği konusunda en ideal isimler olarak belirlemiş, Amiral Webb ise Damat Ferit ve Vahdettin'i, "bütün umudunu önce Allah'a sonra da İngilizlere bağlayan" kimseler olarak nitelemişti. İstanbul basını da Damat Ferit'in iktidarını mutlulukla karşılamış, Refi Cevad *Alemdar* gazetesinde "Hürriyet ve İtilaf, hoş geldiniz, safa geldiniz. Haydi iş başına!" yazmıştı. Sonuç olarak, Damat Ferit yönetiminde ve Vahdettin saltanatındaki Osmanlı İmparatorluğu, işgalciler için en ideal yönetim kadrosuydu. Bu ideal ortam ateşkesin imzalandığı Ekim 1918'den Mart 1919'a kadar ancak sağlanabilmişti. Artık işgalin dozu artırılabilir ve çok daha hoyrat hareket edilebilirdi.

Nitekim öyle de oldu. Maraş ve Birecik, İngilizler tarafından; Kozan, Zonguldak ve Ereğli, Fransızlar tarafından; Azgur ve Ahıska, Gürcüler tarafından işgal edildi. Belediye meclisleri ve jandarma güçleri yeniden dizayn edilip Ermenilere alan açıldı. İtalyanlar gidişattan endişe duyarak İngilizlerden ve Fransızlardan habersizce Antalya, Kaş ve Silifke'yi işgal etti. İngiliz Dışişleri bu girişimi resmi olarak kınadı. Bir süre önce görevden alınıp İstanbul'a çağrılan Ali İhsan Paşa, Haydarpaşa

Levent Şahverdi Arşivi

Garı'nda trenden iner inmez tutuklandı. Yeni bakanlardan Cemal Bey, İttihatçıların 800 bin Ermeni'yi katlettiğini ve 400 bin Rum'u sürdüğünü açıkladı. Paris Barış Konferansı'nın Yunan işleriyle uğraşan komisyonun İngiliz ve Fransız üyeleri, Amerikan ve İtalyan üyelerin itirazına rağmen Venizelos'un talepleri doğrultusunda Anadolu'da Yunanistan'a toprak verilmesini kabul etti. Haberlerin yarattığı heyecan neticesinde Rumlar, İstanbul'da taşkınlık çıkararak kiliselere Yunan bayrağı çekmeye ve sokaklarda Türklere saldırmaya başladı. Şile ve çevresinde Rum çeteleri tarafından âdeta terör eylemleri başlatıldı. Gazeteler yaşananlara ağır sansür altında tepki göstermeye çalışıyor, onlardan birinde "Dilsiz millet" başlığı atılıyor, gazeteci Yunus Nadi çaresizlik içerisinde "Medeniyet âleminin insaf ve ibretine sesleniyoruz!" diye yazıyor, İstanbul Üniversitesi'nin kız öğrencileriyle Asri Kadınlar Cemiyeti, Fatih Türbesi'nde tören düzenleyerek işgalcileri protesto ediyordu. Fakat bu kısık sesler, işgalcileri durduracak gibi değildi. İngilizler 9 Mart günü Türk çetelerin Rumlara tehdit oluşturduğunu öne sürerek iki yüz kişilik askeri birliği Samsun'a çıkardı. Kısa süre sonra Merzifon işgal edildi. Teğmen Hamdi, bu girişim karşısında askerleriyle birlikte dağa çıkarak bir isyan fitili ateşledi. Edirne'de ve Çatalca'da halkın elinde bulunan silahların toplatılması için emir verildi.

O günlerde İngiliz istihbaratından Yüzbaşı Hoyland, İstanbul'da bulunan ve sayısı otuzu geçen bazı askerlerin şehirden uzaklaştırılması yönünde ilginç bir rapor kalem aldı. Bu rapora göre Fevzi Paşa, Karabekir Paşa, Halil Paşa, İsmet Bey gibi isimlerin Başkent'teki varlığı tehlike yaratıyordu. Daha radikal adımlar için bu isimlerin gönderilmesi yerinde olacaktı. Bu listede yer alan bir diğer isim Mustafa Kemal Paşa'ydı.

Damat Ferit hükümete geçer geçmez hızlı adımlar atmaya başladı. Yayımladığı bildiriyle tehcirde parmağı olanların, devleti savaşa sokanların ve Rumlara eziyet edenlerin

Levent Şahverdi Arşivi

yargılanacağını ilan etti. Ayan'daki üyelerin bir bölümünü din adamları ile Rum ve Ermeni isimlerle değiştirdi. Öte yandan diplomatik itibarını yükseltmek için Fransızlardan ricacı olarak Osmanlı'nın davet edilmediği Paris Barış Konferansı'na katılmak için hazırım mesajı verdi. Kendini sevdirmek için basına, "Fransızlara savaş ilan etmek, insanlığa savaş ilan etmektir," demecini vermekten çekinmedi. Akabinde İngiliz Yüksek Komiser Yardımcısı Amiral Webb'i ziyaret edip bütün ümidinin İngiliz yönetimine dayandığını bildirdi ve yeni tutuklamaların kısa süre içerisinde başlayacağını taahhüt etti. Nitekim ertesi gün büyük çaplı tutuklama dalgası başlatıldı. 10 Mart günü Eski Sadrazamlardan Sait Halim Paşa, Eski Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi, Eski Meclis Başkanı Halil Bey, Eski Ayan Başkanı Rıfat Bey, Eski Eğitim Bakanı Şükrü Bey, Eski Adalet Bakanı İbrahim Bey, Eski Dışişleri Bakanı Ahmet Nesimi Bey ve daha pek çok isim tutuklandı. Onların arasında Mustafa Kemal'in yakın dostu Fethi de bulunuyordu. Ona yöneltilen suçlama tehcir sırasında suç işleyenlerin firarını kolaylaştırmaktı. Yurtdışına kaçan İttihatçıların faturası ona kesilmişti. Hapishane bir manada eski dostları bir araya getirmiş, Fethi koğuşuna vardığında bir önceki tutuklama dalgasında hapsedilen dostu İsmail Canbulat'ı gaz ocağında yemek yaparken bulmuştu.

***

Tutuklananlar ekseriyetle siyasetçi olsa da aralarında başka kimseler de olacaktı. Nitekim 10 Mart sabahı *Vakit* gazetesi matbaasına giden Ahmet Emin, yolda polislerle karşılaştı ve emniyete götürüldü. Suçlamanın nedenini soran Ahmet Emin, İttihatçılarla aynı gün gözaltına alınmasının bir tesadüf olduğu cevabını aldı. Birkaç gün içerisinde muhtemelen sürgün edileceği ama bu bilgiyi gizli tutmasının daha doğru olacağı da söylenmişti. İşlemleri tamamlanan Ahmet Emin, diğer

Levent Şahverdi Arşivi

tutukluların yanına gönderildiğinde üzüntüden çok gazeteciliğe has bir heyecan hissediyordu. Bir devrin ünlü adamlarıyla aynı koğuşta vakit geçirme imkânına erişecekti. Koğuşta onu ilk fark eden eski Adalet Bakanı İbrahim Bey, "Senin bizim aramızda ne işin var?" diye hayretle haykırdı. Ahmet Emin bu tepkiye gülümseyerek "Bir gazetecilik hüneri," cevabını verdi. Koğuş evlere şenlikti. Eski bakanlar aralarında görüşürken "Bakanlar kurulu toplandı," şakaları yapılıyordu. Bu tablo Ahmet Emin'in aklına harika bir fikir getirmişti: Hapishaneden köşe yazısı yazıp gazeteye göndermek... Hemen kalemini alıp yazmaya başladı. Yazısını tamamlayınca yemek getiren garsonlardan biriyle gazeteye gönderdi. Köşe yazısı, basında öyle büyük bir etki yaratacaktı ki kısa süre sonra serbest bırakılacaktı.

İstanbul basını tutuklama haberlerini büyük bir memnuniyetle karşılamıştı. Refi Cevad, *Alemdar* gazetesinde "Tutuklamalar gözümüzü doyurmadı. Daha ziyade şiddet! Daha ziyade şiddet! Daha ziyade şiddet!" başlığı atıyor, İngilizler ise hükümeti, "Şimdiye kadarki en İngiliz yanlısı hükümet!" olarak tanımlıyordu. General Milne, şimdiye kadar iki yüz İttihatçının tutuklandığını gururla Londra'ya bildiriyor; Amiral Webb, Londra'ya gönderdiği raporda teslimiyetin boyutunu şu şekilde ifade ediyordu: "Yeni hükümet övünülecek bir çabayla yeni tutuklamalara başladı. İtaatli bir ata fazla antrenman yaptırıyoruz. Daha fazla adam tutuklarsak bu hükümet istifa eder. Daha iyisini de bulamayız. Bizi mahcup ediyorlar."

İşgalcilerin memnuniyetinin farkında olan Vahdettin, büyük bir görevi yerine getirmiş olmanın hissiyatıyla Damat Ferit'i aracı kılarak İngilizlere başvurup tarihi bir teklifte bulundu. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'la görüşen Damat Ferit, Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiltere mandası altına alınmasını önerdi. Hatta yanında buna dair esasları, ülke sınırlarını ve özerk bölgeleri ihtiva eden taslak bile getirmişti. Manda yönetimi en az on beş yıl boyunca sürecek, İngilizlerin istediği

Levent Şahverdi Arşivi

bütün atamalar Sultan tarafından yerine getirilecekti. Damat Ferit, tek çıkar yolun İngilizlerle bu yönde gizli bir anlaşmaya varmak olduğunu açıkça ifade etti. Böyle bir teklifi İngilizler dahi beklemiyordu. Öte yandan bu teklif İngilizler için bazı riskler de barındırıyordu. Amiral Calthorpe, Londra'ya gönderdiği raporda bu girişimin Fransızlarla olan ilişkiler için sorun teşkil edebileceğinden bahsetti. İngiliz istihbaratının Doğu Masası Şefi W. S. Edmonds da teklife olumsuz bakıyordu: "Bu gibi bir dostluk, bizi utandırıcı bir sorumluluğa itebilir. Öte yandan başlıca amacımız İttihat ve Terakki'yi ortadan kaldırmak olduğuna göre ve bunu başarabilmek için görünürde Padişah'a dayanmamız gerekiyorsa kişisel ilişkilerimizi sürdürebilirsek daha etkili sonuçlar alabiliriz."

Bir diğer rapor ise George Kidston tarafından yazılmış, o da teklife olumsuz bakmıştı: "Buna cesaret vermenin hatalı olacağını düşünüyorum. Hiç kuşkusuz bu, Fransızları aldatacak, onları kızdıracaktır. Esasen Türkler de böyle bir durum meydana gelmesini istiyor. Bunun herhangi bir iyi yanı olacağını göremiyorum."

İngiltere Dışişleri Bakan Yardımcısı Lord Curzon, yapılan değerlendirme neticesinde Dışişleri Bakanı Balfour'a teklifi reddetmek yönünde kanaat bildirmiş ve kısa süre sonra Vahdettin'in manda teklifi İngiltere tarafından resmen reddedilmişti. Öte yandan Amiral Webb Londra'ya, imparatorlukla yapılacak barış için İngiliz şartlarını sormuş ve Lord Curzon'dan şu cevabı almıştı: "Resmî cevap vermek mümkün değil. Gayriresmîsi bile çok güçtür. Şahsi düşüncem İstanbul şehri Milletler Cemiyeti himayesinde tarafsızlaştırılacaktır. Anadolu'nun Türk kısımlarının Osmanlı nüfuzunda kalacağını ummaktayım. Batı kıyısındaki Rumlar hakkında nasıl karar alınırsa alınsın, Türklere bir ticaret çıkış yolu temin olunacaktır. Bunlar hep belirsiz şeyler."

Levent Şahverdi Arşivi

Mustafa Kemal cephesinde ise duygular karışıktı. Damat Ferit gibi birinin hükümetin başına geçmesi memleket açısından fevkalade tehlikeliydi. Hele tutuklamaların başlaması ve Fethi gibi yakın dostunun hapsedilmesi hem üzücü hem de tedirgin ediciydi. Sıranın kendisine doğru geldiğini hissediyordu. Fakat bir yandan da bu gelişmeler bambaşka bir ümit ışığına kapı aralamıştı. Ali Fuat'ın babası Fazıl Paşa'nın dünürü Mehmet Ali Bey, bakanlık koltuğuna oturmuştu. Onun vasıtasıyla aklındaki Anadolu hareketini başlatmak için uygun pozisyon ayarlayabilirdi. Donanma Bakanlığına getirilen Avni Paşa da Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı döneminde Mustafa Kemal'in maiyetinde bulunmuştu. Gerçi Mustafa Kemal acziyetinden ötürü onu görevinden almıştı ama eğer öfke hisleri beslemiyorsa tanışıklığı bir işe yarayabilirdi. Bir de tabii Savaş Bakanı Şakir Paşa... O da Mustafa Kemal'in yaveri Cevat Abbas'ın bacanağı Yarbay Ahmet Raşit Bey'le sıkı dosttu. Âdeta şerden hayır doğuyordu. Çabuk hareket etmek şarttı. Zira bazı gazetelerde "Fethi Bey tutuklandı. Ama Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey kollarını sallayarak Beyoğlu Cadde'sinde dolaşıyor!" türünden haberler çıkmaya başlamıştı.

Mustafa Kemal ilk iş olarak Cevat Abbas'ı yanına alıp Fethi'yi görmek için hapishaneye gitmeye karar verdi. Üniformasını giyip yola koyuldu. Görevlilerden izin alıp parmaklıkları açtırıp koğuşa yürümek için merdivenleri çıkmaya başladığında içini tuhaf bir his kaplamıştı. Acaba kendi ayağıyla geldiği hapishanede parmaklıklar üzerine kapatılabilir miydi? Rast geldiği bütün polis ve jandarma subaylarının ellerini sıkıyor ve hatırlarını soruyordu. İçlerinde onu tanıyıp hal hatır soran görevliler de vardı. Onlarla konuşurken aklından geçen soru hâlâ aynıydı: Buradan çıkabilecek miydi?

Koğuşlara vardığında üzüntü verici bir manzarayla karşılaştı. Dar bir koridor ve karşılıklı ufak odalar... Koridorda yürürken Ahmet Emin onu gördü. Bir süre önce özgürce mülakat

Levent Şahverdi Arşivi

yaptığı Mustafa Kemal Paşa, üniformasının da yarattığı heybetle koridordan geçip gitmişti. Koridorda yürüyen Mustafa Kemal odalara bakarken "Ne heybetli manzara," diye düşündü. Bir zamanların bakanları hatta sadrazamları ve bazı meşhur gazeteciler... Onu görenler büyük bir sevinçle "Hoş geldiniz, buyurun," diye sesleniyordu. Eski Sadrazam Sait Halim Paşa'yı görünce onun odasına geçip sohbet etmeye başladı. Diğer tutuklular da o odaya doluşmuştu. Herkes, "Neler oluyor?" diye soruyordu. "Ne hazin..." diye düşündü Mustafa Kemal... Bu insanlar buraya hesap vermesi için konulmuştu ama hesabı soran millet değildi. Aksine, milleti daha ağır bir felakete sürükleyen kuklalardı. Bir süre daha orada kalan Yarının Adamı, eski dostu Fethi'yle biraz daha konuştuktan sonra evine döndü.

Ziyaretten kısa süre sonra bir gazete, Mustafa Kemal'in tutuklandığı yönünde haber yaptı. Bu bir duyum muydu, yoksa ziyaretinin yanlış anlaşılması mıydı, bilmiyordu. Ama zamanın daraldığını hissediyordu. İlk iş olarak bu haberi yalanladı. 24 Mart günü bu defa *Hukuk-i Beşer* gazetesi, ordu hakkında ağır bir yazı kaleme alıp komutanları "haydut başı" olarak niteleyip çoğunun savaş sırasında yolsuzluk yaptığını iddia edince Yarının Adamı bu hakarete dayanamadı. Derhal sert bir dilekçe yazıp Savaş Bakanlığına sundu. Her türlü yoksulluk ve zorluklar karşısında görevlerini hakkıyla yapan komutanlara karşı böyle hakaret edilmesini ahlaksızlık ve vicdansızlık olarak niteledi. "O sefil iftiracı şunu da kesin olarak bilmelidir ki ben hiçbir vakit vagon vagon altın teslim alan sefil ve haydut başlarından değilim... Bu namussuzca iftirayı ve sahibi lanetlerim," şeklinde sona eren dilekçe, ertesi gün *Vakit, Alemdar* ve *Yeni Gün* gazetelerinde yayımlandı. *Hukuk-i Beşer* gazetesi, Mustafa Kemal'in satırlarındaki ifadelerden rahatsız olmuş, derhal suç duyurusunda bulunmuştu. Dava kapıdaydı.

Levent Şahverdi Arşivi

♫ PraskMusic - "Rise to the Top"
♫ Aleksandar Dimitrijevic - "You Will Bleed"

BÖLÜM X

ALİ FUAT

Mustafa Kemal için kıskaç daralırken Ali Fuat çoktan Konya'daki kolordusunun başına geçmiş ve Şişli'de tasarlanan planın uygulamasına girişmişti. O dönemde Konya'da Mersinli Cemal Paşa[50] ve Albay Fahrettin[51] gibi iki önemli isim bulunuyordu.

Mersinli Cemal'i Filistin Cephesi'nden tanıyordu.[52] Fahrettin Bey'le pek tanışık sayılmazdı. Yine de Mustafa Kemal onun hakkında olumlu cümleler kurmuştu. Fahrettin'in Mustafa Kemal'le tanışıklığı Çanakkale günlerine dayanıyordu. Öyle ki Mustafa Kemal'in Gelibolu'da muharebeleri idare ettiği bölgeye "Kemalyeri" ismini veren kişi bizzat Fahrettin'di.[53] Sıkı dost değillerdi ama Fahrettin'in Mustafa Kemal'e öteden beri sempatisi vardı. Birkaç ay önce Adana'ya yerleştiğinde de onunla kısa süre de olsa temas etme imkânı olmuş, İskenderun krizi sırasında sergilediği yiğitliği nedeniyle ona olan hayranlığı ve güveni artmıştı. Kasım ayında Mustafa Kemal, İstanbul'a dönerken Fahrettin de Konya'ya gelmiş, ateşkes hükümlerinin ağır ağır

[50] Cemal Paşa, 1872'de Mersin'de doğdu. 1898'de Harp Akademisi'ni bitirdi. Çeşitli görevlerin ardından 1908'de albaylığa terfi etti. Birinci Dünya Savaşı sırasında general oldu. 1918'de Megiddo Muharebesi'nde 4. Ordu Komutanı olarak görev yaptı. İttihatçı liderlerden Cemal Paşa'dan ayırmak için Küçük Cemal veya Mersinli Cemal olarak anılır.

[51] Fahrettin Bey, 1880'de İşkodra'da doğdu. Çocukluğunu İzmir'de geçirdi. 1897'de Harp Okulu'na başladı. 1902'de Harp Akademisi'ni bitirdi. Erzincan, Dersim ve Diyarbakır'da görev yaptı. 1910'da Genelkurmay Başkanlığı 1. Şube'sine atandı. 1913'te Ahmet İzzet Paşa'nın karargâhında Balkan Savaşı'na katıldı. Birinci Dünya Savaşı sırasında Çanakkale'deki 3. Ordu'da bulundu. Ateşkes imzalandıktan sonra Adana'da bulunan 12. Kolordu'ya atandı.

[52] *Yarının Adamı - Mustafa Kemal'i Anlamak*, İstanbul: Masa Kitap, 2022: s. 315.

[53] *Yarının Adamı - Mustafa Kemal'i Anlamak*, İstanbul: Masa Kitap, 2022: s. 184.

Levent Şahverdi Arşivi

işgale dönüştüğü aylarda elinden geldiğince milli menfaatleri korumaya çalışmış, köylerde ve bilhassa Adana-Mersin tarafında direniş grupları teşkil etmeye başlamış, cephaneleri camilerde ve köylerde saklamak için didinip durmuştu. Bu çabası sırasında kendisine yardımcı olan Nihat Paşa, işgalcilerin dikkatini çekip görevden alınmasına rağmen Fahrettin kendisini izole etmeyi başarmış, Nihat Paşa'nın yerine gelen Mersinli Cemal Paşa'yla da güzel bir uyum yakalamıştı. Tek sorun, İttihatçı karşıtlığıyla nam salan Konya Valisi Cemal'in varlığıydı. Onun tavrı daha çok Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın lehineydi ve İttihatçılara göz açtırmamak için elinden geleni yapmıştı. Nitekim bu hizmetinin karşılığını Damat Ferit Hükümeti'nde İçişleri Bakanı olarak alacaktı. Vali Cemal'in en büyük destekçilerinden birisi de Papaz Frew'du. İstanbul'da faaliyet gösteren Frew, ara ara Konya'ya sızarak Vali Cemal ve Amerikan Hastanesi Müdiresi Miss Kouchmann ile temasta bulunuyordu.

Amerikan Hastanesi, Anadolu genelinde pek çok okul ve sağlık teşekkülü bulunan Boston merkezli Amerikan misyoner teşkilatına bağlıydı ve bu ağın ana hedefi Anadolu'daki Ermenilerin protestanlaştılmasıydı. Bu sayede Amerikan güdümünde büyük Ermenistan kurulacaktı. İmparatorluğun sağladığı kapitülasyonlar sayesinde yaklaşık bir asırdır itinayla örgütlenen bu teşkilatın savaş başlamadan önce Osmanlı genelinde 426 okulda 25 bin civarında öğrencisi eğitim görüyor, 9 hastanesi ve 10 dispanserinde yaklaşık 40 bin hasta tedavi ediliyor, bu işletmelerde görevli Hıristiyan misyoner sayısı 168'i buluyordu. Miss Kouchmann, işte bu teşkilatın Konya'daki önemli isimlerinden birisiydi ve Amerikan çıkarlarını korumak için siyasi görevlerden kaçınmıyordu. Zaten teşkilata bağlı misyonerlerin bir bölümü doğrudan ABD'ye bağlı ajanlardı.

Ali Fuat şehirdeki ilk temasını Fahrettin'le gerçekleştirip bilgi almak istedi. Fahrettin, yapılan görüşmede ordunun kuvvetli bir el tarafından idare edilmesi halinde kurtulma

Levent Şahverdi Arşivi

imkânının bulunduğunu söyleyerek bu işe en layık komutanın Mustafa Kemal olduğunu dürüstçe ifade etmişti. Ali Fuat, muhatabını fazla tanımıyor olması nedeniyle, Mustafa Kemal'le kurgulamaya başladığı kurtuluş hareketi hakkında fazla detay vermemekle birlikte böyle bir kurtuluş fikrinin faydalı olacağını söylemekle yetindi. Öte yandan Fahrettin; Konya, Pozantı, Niğde ve Adana muhitlerinde ciddi miktarda silahın köylere dağıtıldığından bahsetti. Bu yapılanlar az şey değildi. Ali Fuat oldukça memnun kalmıştı. Fahrettin'e Konya'da fazla kalmayacağını, en kısa zamanda Ankara'ya geçmek için şartları gözeteceğini söyledi. Fahrettin detaylara hâkim olmasa da Ali Fuat'ın marifetiyle, Mustafa Kemal liderliğinde oluşmaya başlayan direniş hareketine dolaylı olarak dahil oluyordu.

Ali Fuat, Damat Ferit'in 4 Mart'ta hükümet kurduğunu Konya'da öğrendi. İlk başta bunun feci bir haber olduğunu düşünmüştü. Fakat bakanlar listesini gördüğünde âdeta duygu karmaşası yaşadı. Vali Cemal gibi bir bela, İçişleri Bakanı olarak İstanbul'a gidecekti. Bu, ondan kurtulmak açısından iyi ama bütün memleketin idaresinde söz sahibi olması açısından kötü bir haberdi. Öte yandan babasının dünürü Mehmet Ali Bey, Posta ve Telgraf Bakanı olmuştu. Mustafa Kemal'le görüşüp tanışan, onun tehlikeli biri olmadığına inandırılan ve bir görev alması için çalışacağına söz veren zat, şimdi bakanlık görevindeydi. Bu gelişme Mustafa Kemal için beklenen umut ışığıydı. Derhal Mehmet Ali Bey'e tebrik telgrafı çekti. Akabinde babasına bir mektup yazarak Mehmet Ali Bey'in peşini bırakmamasını, Mustafa Kemal'le görüşmesi için çabalamasını ve Anadolu'ya tayin için ne gerekiyorsa yapmasını istedi. İlerleyen günlerde 20. Kolordu Karargâhı'nın Ankara'ya nakli için emir geldiğinde dünyalar Ali Fuat'ın oldu. Şişli'de kararlaştırdıkları ilk eylem başarıyla sonuçlanmıştı. İlk fırsatta Ankara'ya gitmek ve Mustafa Kemal'in gelişine kadar şehri bir tür direniş mahfili haline getirmek için sabırsızlanıyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

***

Ankara'ya vardığında Ali Fuat'ın ilk işi kolordusuna bağlı en güvendiği iki isimden biri olan Yarbay Mahmut Nedim'le[54] buluşmak oldu. Mahmut, 20. Kolordu'ya bağlı 24. Tümen'in komutanıydı. Genç, ileri fikirli, dinamik ve güvenilirdi. Ali Fuat ne yapacaksa onunla ve güvendiği diğer isim olan Ömer Halis'le[55] yapacaktı. Aralarında muazzam bir uyum ve fikir birliği vardı.

Mahmut ve Ali Fuat'ın ilk hamlesi şehir hakkında elde ettikleri tüm malumatı değerlendirmek oldu. Ankara Valisi, İttihatçı düşmanlığıyla tanınan gazeteci Refi Cevad'ın babası Muhittin Paşa'ydı.

Muhittin Paşa da oğlu gibi sıkı bir İttihatçı düşmanı ve Damat Ferit yanlısıydı. Bu nedenle şehirde Hürriyet ve İtilaf Fırkası söz sahibiydi. Fakat Paşa'nın tarzı oğlu gibi keskin ve radikal değildi. Görünürde tarafsız ve esasta içten pazarlıklıydı. Nitekim Hıristiyan üyelerden oluşan bir tehcir mahkemesi kurmuş, etrafına topladığı hafiyelerle şehirdeki bütün gelişmeleri takip edebilir hale gelmişti. Şehirde bulunan İngilizlerle de sıkı iletişim halindeydi. Öyle ki İngilizler, Paşa'ya ulu orta emirler verebiliyordu. Ali Fuat ve Mahmut, ilk etapta valiyle didişmenin tehlikeli olacağını kabullenmişti. Onlar da görünürde ılımlı rol oynayacak ama el altından halkın maneviyatını güçlendirerek şehri direnişe hazırlayacaklardı. Bunun için birlikleri şehre gündüz vakti bando ve mızıkayla soktu. Ali Fuat da birliklerinin önünde valilik önüne kadar ilerledi. İngilizlerle görüşmeye gitmeyerek onların kendi ayağına gelmesini bekledi. Akabinde Muhittin Paşa'yla ilk temasını kurdu. Paşa ilk olarak

[54] Mahmut Nedim, 1880'de İstanbul'da doğdu. 1901'de Harp Okulu'nu bitirdi. Suriye'de görev aldıktan sonra 1911'de kurmaylık eğitimine başladı. 1914'te Harp Akademisi'ni bitirdi. Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi'nde görev aldı.

[55] Ömer Halis, 1883'te Erzincan'da doğdu. 1905'te Harp Akademisi'ni bitirdi. Akademide eğitim alırken Trablusgarp Savaşı'na katıldı. 1914'te mezun oldu. Birinci Dünya Savaşı'na katıldı. 1918'de binbaşı rütbesine terfi etti.

Levent Şahverdi Arşivi

20. Kolordu'nun Ankara'ya gelmesinden büyük memnuniyet duyduğunu söyledi. Halbuki bu koca bir yalandı. Kolordunun varlığından oldukça rahatsızdı. Fakat Paşa'nın tarzı buydu. Ali Fuat'ı avcuna alabilmek için ondan yanaymışçasına davranmaktan çekinmiyordu. Ali Fuat görüşmenin sonunda "Bir sorun olursa bendenize emredebilirsiniz," deyince Paşa, "Mesela ne gibi efendim?" cevabını verdi. Ali Fuat, "İngiliz kıtalarından ve yersiz taleplerinden şikâyetiniz olabilir," diye devam edince Paşa bu kez, "İngilizleri mi buyurdunuz, evet. Evet, emredersiniz," diyerek lafı ağzında geveledi. Onlarla iyi geçindiğini belli etmek istememişti.

Ali Fuat görüşmenin ardından makamına geçtiğinde 35-40 yaşlarında, bastonlu bir adam, "Beni tanımadınız mı?" diye sorarak karşısına dikildi. Ağzındaki Rumeli şivesi bir yerden tanıdık geliyordu ama hatırlayamamıştı. Adam, "Ben Ali Çavuş," deyince Ali Fuat yerinden kalkıp adama sarıldı. Ali Çavuş, Balkan Savaşları sırasında tanıdığı mert ve atılgan bir askerdi. Ankara'da ticaret yapmaya başlamış, Ali Fuat'ın şehre geldiğini duyunca hem görmek hem de İngiliz askerlerinin malları ucuza kapatmak için yolsuzluk yaptığından şikâyet etmek için ziyarete gelmişti. Ali Çavuş'un verdiği bilgi Ali Fuat'ın hoşuna gitmişti. "Demek, İngiliz subaylar yasak olmasına rağmen ticaretle uğraşıyor," diye iç geçirdi... Ali Çavuş'a dönüp gücü yettiğince yardımcı olacağını taahhüt etti. Ama bunun bir karşılığı olacaktı. Ali Çavuş'tan İngilizlerle iyi geçinmesini istiyordu. Zira ileride, direniş başladığında bu iyi ilişkileri Ali Fuat'ın çok işine yarayacaktı.

Şehirdeki ilk kriz, birkaç gün sonra patlak verdi. Bir İngiliz subay, rütbesinin düşük olmasına rağmen Ali Fuat'ı ziyaret ettiği esnada selam dahi vermeden koltuğa oturup bacak bacak üstüne atarak konuşmaya başladı. Konu, bazı askeri malzemelerin Almanlardan kaldığını ve bunlara el konulması gerektiğiydi. Ali Fuat, bu ukala subaya cevap vermek yerine

Levent Şahverdi Arşivi

manidar şekilde gülümseyince İngiliz subay, "Neden cevap vermiyorsunuz?" diye çıkışmaya yeltendi. Bu kadarı artık fazlaydı. Maruz kaldığı şımarıklığa esaslı bir ders vermek şart olmuştu. Subaya önce nazikçe rütbesini sordu. Subayın rütbesi yüzbaşıydı. Ali Fuat kendisinin paşa rütbesinde olduğunu ima eden şeyler söyledi ve masasında bulunan zile bastı. İçeri giren iki askerine "Alın bunu, götürün. Bir hafta boyunca kendisine talim ve terbiye öğretin!" emrini verdi. İngiliz yüzbaşı şaşkınlık içerisinde iki Türk askeri tarafından yaka paça götürüldü. İngilizler böylece karşılarına çıkan her Osmanlı'nın teslimiyetçi ve eğik başlı olmayacağını anlayacaktı. Bu hadise en çok Vali Muhittin Paşa'yı ürküttü. Soluğu Ali Fuat'ın yanında alan Paşa, kızdırılan İngilizlerin valiliği işgal edebileceğinden şüphelendiğini söyleyince Ali Fuat, "Merak buyurmayınız. İşgal cesaretini gösteremeyecekler. Siz şimdilik bu işe karışmayın. Ben bütün sorumluluğu üzerime alıyorum," cevabını verdi.

İki gün sonra bu defa İngiliz birliklerinin komutanı geldi. Ali Fuat durumu münasip bir dille muhatabına anlattı. İngiliz komutan, belli ki terbiyeli bir adamdı. Yüzbaşının kendi maiyetinde olmadığını, bizzat İstanbul'dan talimat aldığını söyleyip serbest bırakılmasını nazikçe rica etti. Ali Fuat bu tavrı yerinde görüp yüzbaşının serbest bırakılmasını emretti. Zaten beş gün boyunca tutuklu kalmak, ona yeterince ders olmuştu.

***

Ali Fuat Ankara'da girişimlere hız vermişken, İstanbul'da yeni bir filizlenme daha baş göstermek üzereydi. Karabekir, 13 Mart günü Erzurum'daki 15. Kolordu'ya atandığına dair resmi emri almıştı. O da nihayet kafasındaki fikirleri hayata geçirecek fırsata erişmişti. Tek sorun, bir süre daha İstanbul'da kalması yönünde verilen ikinci emirdi. O da bu zamanı, bölgedeki gelişmeleri analiz etmekle geçirmeye başladı. Erzurum

Levent Şahverdi Arşivi

bölgesinde bir süre önce merkezi İstanbul'da kurulan Doğu Vilayetleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti teşkilatlanmıştı. Bunların yanında Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti hem Trabzon'da hem de Erzurum'da teşkilatlanmış hatta ilk kongresini gerçekleştirmişti. Ek olarak Erzurum'da *Albayrak* isminde bir gazete de kurtuluş fikirlerini dile getirmeye başlamıştı. Bu cemiyetler çok faydalıydı ve gider gitmez onlarla temas kurulmalıydı. Cemiyetlerin genel görüşü, Ermeni ve Rum tehlikesine karşı Doğu Bölgesi'nin kurtarılmasına yönelikti. Yani bölgesel bir kurtuluş hedefliyorlardı. İttihatçı kimlikleri olduğu da söylenemezdi. Karabekir için bunlar sorun teşkil etmiyordu. O da ilk etapta Doğu'da bölgesel bir kurtuluş mücadelesi başlatılması gerektiği kanaatindeydi. Erzurum ve çevresindeki Ermeni tehlikesine karşın Trabzon civarında hem Ermeni hem de Rum tehlikesi bulunuyordu. Rumların Pontus hayaliyle bölgeye çok sayıda Rum göçmen gönderdikleri bilinen bir gerçekti. Bölgedeki Rum - Ermeni çekişmesi hem tehlikeli hem de fırsatlarla doluydu. Erzurum'a nazaran Trabzon'daki İttihatçı eğilim daha yüksekti. Öte yandan bölgede Kürt ayrılıkçılığını savunan Kürt Teali Cemiyeti de aktifti. Ama Karabekir için asıl faktör orduydu. Yakup Şevki Paşa, "İngilizlerin bize dost olacağını ve bize merhamet edeceklerini hiçbir zaman kabul ve ümit etmem," diyerek ordunun bölgede gücünü yitirmemesi için çok çabalamış ve bu nedenle mimlenerek İstanbul'a çağrılmıştı. Şimdilik dönmemek yönünde dirense de Ali İhsan Paşa'nın akıbetine uğraması artık zaman meselesiydi. Öyle ki General Milne, bölgede sert tedbirler uygulanmasını talep etmiş ve "Yakup Şevki derhal gelmelidir!" diyerek bardağın taşmakta olduğu mesajını vermişti.

İngilizler için Yakup Şevki Paşa, ortadan kaldırılması zor olmayan bir sorundu. Onları asıl tedirgin eden Kars merkezli geçici bölgesel hükümetti. Orduların terhis edildiği, silahların toplatıldığı ve toplumda manevi çöküntünün yayıldığı bir

Levent Şahverdi Arşivi

dönemde böylesi bir toplumsal refleksin bir tür domino etkisi yaratması endişe uyandırıyordu. Karabekir, geç olmadan bölgeye varıp bu örgütlenmeleri organize etmek için sabırsızlanıyordu.

***

Doğu'da yerel örgütlenmeler hız kazanırken benzer durum Batı'da da görülüyordu. Celâl ve arkadaşlarının fitilini ateşlediği İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti; İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Manisa ve Balıkesir'den gelen üyelerle toplanıp büyük bir kongre gerçekleştirme kararı almış; kongrenin genel sekreterliğine Cami Bey, başkanlığına İzmir Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa getirilmişti. Kongreyi Türk Ocağı Teşkilatı'nı temsilen Vasıf Bey de destekleyip ateşli bir konuşma yapmıştı. İttihatçı yanlısı İzmir basını kararı kutlarken Hürriyet ve İtilaf yanlısı basın, bu girişimi bir tür İttihatçılık olarak lanse edip "Yıkılması gerekir!" mesajını verdi. Kongrede alınan karar uyarınca bölgede Yunanistan hâkimiyetinin kabul edilmeyeceği, İngilizlere ve Fransızlara telgrafla bildirildi. Hatta Paris'teki konferansa bir heyet gönderilmesi bile kararlaştırıldı.

Vali Kambur İzzet, bu girişimin açık bir başkaldırı olduğunun ve hükümeti rahatsız edeceğinin farkındaydı. Bu nedenle var gücüyle baskı uygulamaya başladı. Katılımcılar takip ediliyor, İttihatçılıkla hatta Bolşeviklikle yaftalanıyordu. Kongrede İttihatçılar olsa da öyle olmayanlar da mevcuttu. Maksat, İttihatçılık olmaktan öte memleket savunmasıydı. Buna rağmen katılımcıların tamamı İttihatçılıkla suçlanıyordu. Zira insanları memleketini savunduğu için suçlamak etkileyici olmuyor ve toplum nezdinde olumsuz bir kamuoyu yaratmıyordu. Hürriyet ve İtilaf Fırkası bu nedenle kongreyi İttihatçılıkla itham ederek toplumun gözünden düşürmeye ve katılımı engellemeye çalışıyordu. Buna rağmen kongrenin belirlediği heyet,

Levent Şahverdi Arşivi

Paris'e gitmek üzere yola koyuldu. İlk durak İstanbul'du ve Sultan'la görüşme talep edilmişti. Amacına ulaşan heyet Saray'a gidip huzura kabul edildi. Vahdettin kendinden emin şekilde İzmir'in Osmanlı mülkü olduğunu ve ihmal edilmediğini söyledi. Hatta kısa zaman sonra İzmir'e gelebileceğinin müjdesini verdi. Sultan'ın umut dolu mesajına rağmen Damat Ferit, heyetin varlığından hoşnut olmadığını açıkça göstererek Paris'e gitme fikrine mâni oldu.

Kongrenin İstanbul faaliyeti ve Paris'e gitme fikri, hükümet için bir tür kırmızı alarm olmuştu. Cemiyet, fazla ileri gittiğinin farkında değildi. Olabilecekleri fark edenler sınırlı sayıdaydı ve onlardan biri de Celâl'di. Celâl'e göre bu tip girişimlerin faydası olmazdı. Yapılması gereken, Vali'nin alıkonarak Nurettin Paşa'nın tekrar valiliğe getirilmesini sağlamaktı. Zira hükümetin İzmir'deki eli ayağı Kambur İzzet'ti. Rumlar ancak Vali'nin desteğiyle kendilerine üstünlük sağlayabilirdi. Haliyle yegâne çözüm yolu, kendilerine yakın bir valinin göreve getirilmesiydi. Fakat bu fikrini cemiyete kabul ettirmekte başarılı olamadı. Cemiyetin apolitik yapısı, tehlikeleri öngörmekte eksik kalmıştı. Nitekim Hürriyet ve İtilaf Fırkası'yla el ele veren Rumlar, vaziyetten istifade ederek önemli bir tutuklama listesi oluşturup hükümete sundu. Celâl, bu gelişmeyi, *Halka Doğru* gazetesinin yazıhanesinde oturduğu sırada telaş içerisinde kendisini görmeye gelen Hidayet ismindeki dostundan öğrendi. Hidayet esasen İttihatçı değildi. Hatta onlara muhalifti ama Celâl'i sevdiği için edindiği bu malumatı paylaşmaktan çekinmedi: "Askeri kıraathanede Divan-ı Harp Başkanı Sait Paşa ile satranç oynuyordum. Paşa, bir liste çıkardı. Sıra ile otuz altı isim yazılıydı. Benden bunlarla ilgili bilgi istedi. Sebebini sordum. 'Hükümet aleyhine geçeceklermiş,' dedi. Listenin başında üzerine iki yıldız konmuş isminizi gösterip 'Her zaman temiz kalmıştır,' dedim. O da fikrime iştirak etti. 'Evet, bana da öyle söylüyorlar ama İstanbul'dan emir aldım. Fırsat verme, mahvet, diyorlar,'

Levent Şahverdi Arşivi

dedi. Bu sözleri işitince vicdanım sızladı. Hemen size koştum. Anlıyorsunuz ya... Bu adamlara teslim olmamalısınız."

Celâl çok iyi anlamıştı. Söylenecek söz kalmamıştı. Kendisi için oyun sona ermişti. Bu önemli bilgiyi getiren dostuna, "Takdir ne ise o olur," diyerek yazıhaneyi terk etti. Sokakta yürürken takip edildiğinin farkına vardı. Derhâl Eski İzmir Vekili Sait Bey'in oğlu Emin'i görmeye gitti. Emin Bey, İttihat ve Terakki delegeliği yapmıştı. İstanbul'da bulunan Kara Kemal'le bağlantısı olduğu için eskiden beri haberleri ondan alırdı. Haftalar önce Kara Kemal'den "Asla ele geçmesin!" haberi getirmişti. Emin Bey, İstanbul'da pek çok İttihatçının tutuklandığını ve yakında bir girişim olabileceğini söyleyince Celâl'in kafasında şimşekler çaktı. Kesin kararını vermişti. Madem bir şeyler olacaktı, o halde o güne dek saklanması hatta teşkilatlanmaya başlaması gerekiyordu. İzmir'de legal yollardan teşkilatlanma imkânı kalmadığına göre oyunu kuralına göre oynayacaktı. Jandarma Tabur Komutanı Yüzbaşı Fikri ve Yüzbaşı Asaf'la durum değerlendirmesi yaptı. Yarbay Ali Bey'in 17. Kolordu emrine verildiği ve kısa zaman sonra Ayvalık tarafına geçeceğini öğrendi. Hemen görüşme ayarlandı. Dedenin Lokantası'nda Yüzbaşı Fikri, Celâl, Yarbay Ali ve Binbaşı Hüsnü dörtlüsü toplandı. Söze ilk giren Binbaşi Hüsnü oldu. Celâl'e dönüp tutuklanması için emir aldığını söyledi. Böylece Hidayet'in verdiği malumat doğrulanmış oluyordu. Akabinde Yarbay Ali, Ayvalık'a gittiğinde direniş için teşkilatlanacağını açıkladı. Celâl de onlara katılmaya karar verdi. Vedalaşmak için evine gidip eşiyle son kez görüştü. Cebindeki yirmi liranın on iki lirasını eşine verdi. Reşide Hanım metanet göstererek "Yolunda devama, hizmetlerini tamamlamaya mecbursun, üzüntüye mahal yok!" deyip Celâl'i yüreklendirdi. Ardından annesinin elini öpen Celâl, "Babanın ruhu seninle olsun," duasını alarak oğlu Turgut'un odasına gitti. Beş yaşındaki Turgut babasını görür görmez "Baba, çabuk gel, karnım çok aç!" diye bağırmaya başladı. Celâl oğlunu son kez

Levent Şahverdi Arşivi

öpüp yağmurlu bir İzmir akşamında evinden ayrılıp Jandarma Tabur Komutanlığına geçti. Burada subay kıyafeti giyip Üsteğmen Fethi'yle atlarına atlayıp yola koyuldu. Şehre giriş çıkışı kontrol eden devriyelerin "Kim o?" sorularına sakince "Subay!" cevabını verip emniyet noktasını aştı ve kayıplara karıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

♫ MaxKoMusic - "Disaster"
♫ Music Junkies - "Fatal Fantasy"

BÖLÜM XI

GALİP HOCA

İzmir'de başlayan tutuklama dalgası, pek çok direnişçinin şehri terk etmesine ve cemiyetin yer altına girmesine neden olmuştu. Artık toplantılar göz önünde değil, kuytu köşelerde ve gece vakti yapılıyordu. Onlardan biri de 19 Mart gecesi, Hacı kardeşlerin Kâtipoğlu'ndaki evinde Edip[56], Fikri ve Galip Hoca tarafından gerçekleştirildi.

Görüşmenin sona ermesinin ardından yanındaki mavzerlerden birini Galip Hoca'ya uzatan Edip bir an önce gitmeleri gerektiğini söyledi. Etraf firarileri arayan jandarmalar ve baskın için fırsat kollayan Rum çeteleriyle doluydu. Gece karanlığının tam olarak çöktüğü saatlere varıldığından yola çıkmak için uygun zamandı. Nitekim Galip Hoca ve arkadaşları hacı kardeşlere teşekkür ederek yola koyuldular. Onların hesabına çalışan Üsteğmen Fethi de gizlice refakat halindeydi. İlk hedefleri Torbalı'daydı. Yol boyunca köylülerin dostça bakışları, yardım teklifleri ve "Allah yolunuzu açık etsin!" temennileriyle karşılaşan Galip Hoca, halkın geleceğe dönük bu müspet tutumundan mutlu olmuştu. Fakat köyler geride kaldığında seyahat için tehlike başlamış bulunuyordu. Kafile arazide pürdikkat ilerlerken ağaçların arasında mevzilenmiş tüfeklerin uçları görüldü. Bu bir pusuydu. Edip'in uyarısıyla harekete geçen Üsteğmen Fethi,

[56] Edip, 1882'de doğdu. Sarı Efe lakabıyla bilinir. 1902'de Harp Okulu'ndan Kurmay Jandarma olarak mezun oldu. Balkanlar'da görev yaptı. Aynı yıllarda İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldı. 1910'lu yılların başlarından itibaren Ödemiş-Tire'de görev aldı. Pek çok çeteyle başarılı şekilde mücadele etti.

Levent Şahverdi Arşivi

tüfeklerin üzerine yürüdü ve gizlenen altı adamı esir aldı. Ateş açılmaması büyük bir şanstı. Sorguları yapıldığında bunların Bucalı Ekseros Panayot Çetesi'nden olduğu anlaşıldı. Kafileyi jandarma sandıkları için ateş etmeye çekinmişlerdi. Büyük bir tehlike atlatılmıştı.

Kısa süre sonra ilk konak yeri Kuşçuali Köyü'ne ulaşıldı. Köylüler, misafirlerini güzelce ağırlamış hatta memleketin mukadderatı hakkında koyu bir sohbet bile gerçekleşmişti. Galip Hoca, her yerde yaptığı gibi oradaki köylülere de Yunan işgali tehlikesinden cesurca bahsetmiş ve hükümetin aciz kaldığını dile getirmişti. Sabaha karşı yola devam eden kafile günün erken saatlerinde Bayındır Tren İstasyonu'na vardı. Güvenlik amacıyla istasyona gizlice yaklaştıklarında büyük bir kalabalığın varlığını fark eden Galip Hoca, kim olduklarını bilmediklerinden her ihtimali düşünerek güzergâhı değiştirme lüzumu hissetti. Daha ileride rastladıkları bir köylüye kalabalığın nedenini sorduklarında Gökçen Efe'nin adamlarının istasyonu bastığını öğrendiler.

Torbalı girişine varıldığında Edip'in önceden haber saldığı bir adamı, kendilerini karşıladı. Haberler iyi değildi. Adam, Çerkes Hasan namında birinin köye dadanır olduğunu, haliyle jandarmaların göz açtırmadığını ve bu şartlar altında köyde kalmalarının pek uygun olmayacağını söylüyordu. Edip, adamının dürüst olup olmadığından şüphelendi. Başlarına bela almak istemeyen köylülerin bahaneler üretiyor olabileceğini düşündü. Galip Hoca, tereddüte bir son vererek en doğrusunun Ödemiş'e ilerlemek olduğunu söyleyince bu teklif kabul gördü. Gece olduğunda İnceoğlu Şevket Bey'in evine varıp kapıyı tıklattılar. Şevket Bey, "Buyurun oğlum," diyerek kafileyi eve davet etti. Geceyi evde geçirip ertesi gün Ödemiş Kaymakamı Zühtü Bey'i görüşme için çağırdılar. Yapılan görüşmede Zühtü Bey vilayetten telgraf üstüne telgraf aldığını, her tarafta arandıklarını Edip ve Galip Hoca'ya anlattı. Fakat şansları yaver gidiyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Jandarma Tabur Komutanı Yüzbaşı Tahir de direniş yanlısıydı ve kendilerine yardım etmeye hazırdı. Yapılan ikinci görüşmeye o da katıldı ve depolanmış silahları halka dağıtmayı seve seve kabul etti. Galip Hoca'nın keyfi yerindeydi. İlçenin iki mühim adamı onlara katılmıştı. Şimdi hedef dağları harekete geçirmekti.

İlk hamle İsmail Efe'yle görüşmek ve mücadele için onu davet etmek olacaktı. Edip, bu görevi üstüne alarak İsmail Efe'yle irtibat kurdu. Aldığı yanıt olumluydu. Efe, kardeşleri, çocukları ve maiyetiyle birlikte harekete katıldığını açıkladı. Sıradaki hedef, Gökçen Efe'yle görüşmek için Kahrat'a doğru yola çıkmaktı. Fakat bu güzel gidişatı aynı gün Kaymakam Zühtü Bey'in görevden alındığına dair gelişme bozdu. Yerine Kemalpaşa Kaymakamı atanmıştı ki kendisi Vali Kambur İzzet'e yakın bir isimdi.

Vali Kambur İzzet direniş hareketinin bastırılması için derhâl özel bir ekip oluşturarak başına Yüzbaşı Hüsamettin'i tayin etti. Görevi, Galip Hoca ve arkadaşlarını yakalamaktı. Galip Hoca kara kara düşünürken Edip, yüzbaşı ve yeni kaymakamı ortadan kaldırmayı önerdi. Şüphesiz bu, işlerine çok yarardı ama bir devlet görevlisine suikast girişimi, vatan davasıyla bağdaşmayacak bir hareket olurdu. Galip Hoca güç de olsa Edip'i bu fikirden uzaklaştırmayı başardı. Ama bir çare bulmak da gerekiyordu. Bekleyiş sürpriz şekilde Yüzbaşı Hüsamettin'den gelen haberle sona erdi. Gizlice görüşmek istiyordu!

Galip Hoca, riske girmek pahasına Yüzbaşı Hüsamettin'le görüşmek için söylenen yere gitti. Yüzbaşı sözünün eriydi, bir kumpas kurmamıştı. Hemen söze girip kendisinin sanıldığı gibi biri olmadığını, aylar önce İstanbul'da Talat ve Enver'in memleket dışına çıkmaları için gizlice yardım ettiğini söyledi. İşler gittikçe ilginçleşiyordu. Galip Hoca şaşkındı. Yüzbaşı, konuşmaya devam etti. Söylediğine göre Ödemiş'te ne kadar hırsız, çete ve suçlu varsa hepsini Edip'le Galip Hoca'nın örgütlediği yönünde

Levent Şahverdi Arşivi

propagandalar başlamıştı. Bu nedenle her yerde aranıyorlardı. Yüzbaşı, özel ekibe dair bilgileri ifşa ederek birliklerin nerelerde mevzilendiğini tek tek saydı. Galip Hoca'nın keyfi kaçmıştı. "Beyhude zahmet! Memleket yıkılırken sizin gibi bir subayın yapacağı iş bu mudur?" diye hiddetlendi ve muhatabına kritik bir soru sordu: "Maksadımız malum. Memleket düşmanlarına karşı koymak. Milli istiklal ve hürriyetimizi korumak... Fena mı buluyorsun?"

Yüzbaşı, "Asla!" cevabını verdi. Galip Hoca bu cevap üzerine kendilerine katılmasını açıkça istedi. Yüzbaşı "Hay hay," dedi ve ekledi: "Hazırım. Söz veriyorum."

Yüzbaşı, bu sözünün üzerine bir kart çıkarıp masanın üzerine koydu. Galip Hoca karta baktığında Albay Kâzım[57] ismini ve imzasını gördü. Albay Kâzım Fikri önemli bir isimdi. Kendisiyle hiç tanışmamıştı ama İttihatçılar arasındaki namını duymuştu. Onun direnişe katılmış olması, bölge için oldukça kritik bir katkı yapacaktı. Galip Hoca bu mert yüzbaşıdan hoşlanmıştı. Getirdiği haberler iyinin de ötesinde, harikaydı. Artık gönül rahatlığıyla Gökçen Efe'yi bulabilirdi.

***

Galip Hoca, gecenin karanlığında Kahrat Köyü'nün meydanına vardığında bir kapının açıldığını işitti. Kapıdan sızan ışıkta bir adam belirdi ve üzerine doğru yürümeye başladı. Bu, Gökçen Efe'ydi.[58] İki eski dost sarılıp hasret giderdikten sonra son gelişmeleri konuşmaya başladı. Gökçen Efe, "Sizi günlerden

[57] Kâzım Fikri, 1882'de Köprülü'de doğdu. 1900'de Harbiye'ye girdi. 1905'te Harp Akademisi'ni bitirdi. Rumeli'ye atandıktan sonra çeşitli görevler aldı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Serez şubesini 1908'de kurdu. Balkan Savaşları'nda yer aldı. 1914'te Binbaşı olarak Van Jandarma Alay Komutanlığına atandı. 1917'de albaylığa terfi etti. Ateşkesin ardından izin alarak İzmir'e, ailesinin yanına döndü.

[58] Gökçen Hüseyin, 1888'te Ödemiş'te doğdu. Çakırcalı'nın çetesinde zeybeklere başladı. Çakırcalı'nın 1911'de öldürülmesiyle Tire'de kendi çetesini kurdu. 1914'te devletle uzlaştı. Tire'nin Kahrat Köyü'ne yerleşerek ziraatle meşgul oldu.

Levent Şahverdi Arşivi

beri takip ettiriyorum," deyip daha önce gelmediği için Galip Hoca'ya sitem etti. Hoca, "Arkadaşım," diyerek gerekçesini ima etti. Gökçen Efe mevzuyu anlamıştı. "Edip, değil mi?" diye hayıflandı. Birkaç saniye bekleyip "Sen olduktan sonra başımın üstünde yeri var," diyerek yelkenleri suya indirdi.

Edip, eski bir yüzbaşıydı. Vakti zamanında Gökçen Efe'yi yakalamak için çok çaba harcamıştı. Gökçen Efe ise Mehmet Ağa ismindeki esnaf aracılığıyla Galip Hoca'yla irtibat kurmuş ve uzlaşmak için zemin yoklamıştı. Buna "yüze çıkmak" yani kendilerine devlete karşı affettirmek diyorlardı. Galip Hoca önce Vali'yle, akabinde Edip'le temasa geçerek uzlaşma zemini bulmuş ve mesele tatlıya bağlanmıştı. Gökçen Efe o vakitten beri Galip Hoca'yla dosttu. Fakat Edip'le arası hiç düzelmemişti. Yine de Galip Hoca'nın hatırı için onunla barışmaya hazırdı. Galip Hoca, sohbetin devamında istasyondaki kalabalıktan bahsedip adamlarının orada ne aradığını sordu. Gökçen Efe gülerek "Seni," dedi ve ekledi, "eğer yakalanmış olsaydın, kararımı vermiştim. İzmir'e götürürlerken istasyonda treni basıp seni zorla ellerinden alacaktım."

Galip Hoca mutlu olmuştu fakat şaşırmamıştı. Zira efeleri tanırdı, bilirdi. Onların dünyasını, tabiatını ve hayata bakış açılarını uzun zaman önce öğrenmişti. Efeler, kendilerine has gelenekleri olan, genelde köyde yetişmiş ve hayatı anladığı andan itibaren nam salmak için yanıp tutuşan cesur insanlardı. Köylüye musallat olanlara karşı kendi kurallarını uygular, gerekirse devletle karşı karşıya gelmekten çekinmezlerdi. Hatta öyle ki bir efenin şanı, peşindeki jandarma sayısıyla ölçülürdü. Onları bu ideale sürükleyen bizzat toplumdu. Çünkü bu muhitlerde doğan çocuklar, küçük yaştan itibaren evlerde, sokaklarda ve kahvelerde daima nam salmış efelerin hikâyeleri hatta destanlarıyla büyürdü. Hele işlemeli silahları ve kendilerine has kıyafetleriyle köy meydanından geçen efeleri gördüklerinde tek bir şey isterlerdi: Onlar gibi kahraman olmak...

Levent Şahverdi Arşivi

Nihayetinde bir efe, âleme nam saldıktan sonra yüze çıktı mı yani devletle uzlaşıp kendini affettirdi mi itibarı tamamlanır, bir nevi kariyerinde zirve yapmış olurdu. Köylüler arasında efelere yardım etmek, hizmet etmek, yani kendi deyimleriyle "yataklık etmek" büyük bir şeref addedilirdi. Efelerin devletle ilişkisi dalgalı deniz gibiydi. Yıllar boyunca jandarma tarafından takip edildikleri için ilişkiler çoğu zaman kötü olurdu. Hatta efeler arasında "Osmanlı'ya inan olmaz," sözü meşhurdu.

Geçmiş zamanlarda Hacı Naşit Paşa adında bir vali, efeleri yüze çıkmış olmalarına rağmen huzuruna davet edip kumpas kurarak öldürtmüştü. Bu nedenle yüze çıkmak istediklerinde bu güvensizlik yüzünden mutlaka yazılı anlaşma hatta mümkünse mühürlü onay talep ederlerdi. Fakat devlete karşı kindar değillerdi. Yüze çıkıldıktan sonra mazi unutulur ve husumet bir kenara bırakılırdı. Öte yandan, devletle ilişkiler dalgalı olmasına karşın saltanata ve Padişah'a sarsılmaz bir saygı hissederlerdi. Kusur hep Padişah'ın çevresine isnat edilir, Sultan'a sadakatsizlik gösterilmezdi. Galip Hoca bu gerçekleri iyi bildiğinden efelerle münasebetinde Sultan'ın işgalcilere karşı teslimiyetçi tutumundan bahsetmemeye ve onu hedef almamaya özen gösteriyordu. Bu gerçeği hükümet de çok iyi bildiğinden, direnişçileri padişaha isyan eden gruplar olarak yaftalayıp onları efelerin gözünden düşürmek için çabalıyordu.

Galip Hoca, içinde bulunduğu vaziyeti Gökçen Efe'ye samimiyetle anlattı. "Yapacağımız çok iş var. Seninle anlaşırsak bana iyilik etmiş olursun," dedi ve acı gerçeği söyledi: "Yunanlar, öyle sanıyorum ki İzmir'i almaya kalkacaklar. Veya memleketimize komite çıkarıp Müslümanlara saldıracaklar. Bu yüzden kadın, çoluk çocuk ayak altında kalacaktır."

Bu işittikleri Gökçen Efe'nin kanına dokunmuştu. "Heyt, kahbe dinliler!" diye bağırarak ayağa kalktı ve "O zaman sonuna kadar seninle beraberim bizim oğlan," dedi. Fakat bir şartı vardı: "Sen daima benim yanımda kalacaksın!"

Levent Şahverdi Arşivi

Galip Hoca söz verdi. Ama bu sözü tutamayacağını çok iyi biliyordu. Anlaşma sağlanınca Edip ve İsmail Efe de Kahrat'a gelip dörtlü toplantı yapıldı. Yapılan faaliyetler gözden geçirilirdi. Ödemiş'te Jandarma Tabur Komutanı Tahir onlardan yanaydı. Yüzbaşı Hüsamettin de hizmete hazırdı. İsmail Efe, ailesi ve maiyetiyle destek verecek, Gökçen Efe en az yüz kişiyle katılacak, Ödemiş'in ileri gelenleri de şehirde direniş fikrini halka yayacaktı.

Galip Hoca, gelecek için umutlanmaya başlamıştı. Bu henüz başlangıçtı. Tüm efeleri ayaklandırıp işgale karşı örgütleyene kadar dağları terk etmeye niyeti yoktu. İlginç şekilde, bu yaşamdan keyif almaya da başlamıştı. Öyle ki bu hayata uyum sağlamaya başlamış, konuşurken "ülen, bizim oğlan, hinci, garı" gibi onlara has kavramlar farkında olmadan ağzında yer etmişti. Dolaştığı tüm köylerde Türklükten bahsediyor, Türk tarihini ve kahramanlıklarını zihinlere nakşediyordu. Devletin içinde bulunduğu acı gerçeklerden ve ufuktaki tehlikelerden söz ederken Padişah'a tek kelime kötü söz söylememeye itinayla dikkat ediyor, kabahati daima yanındakilere yüklüyordu.

Galip Hoca o günlerde İzmir'den beklemediği bir haber aldı. Yüzbaşı Asaf, Tire'de gizli bir buluşma talep ediyordu. Gidecekti. Fakat Gökçen Efe, en yakın dostunu tehlikeye atamazdı. İlyas Çavuş'u Galip Hoca'nın yanına verdi ve iki adam gizlice Tire'ye doğru yola çıktı. İlyas Çavuş eğlenceli bir yol arkadaşıydı. Seyahat boyunca Galip Hoca'ya efeliğin marifetlerinden söz etti. Yolda gördükleri köpeklerden ilginç manalar çıkarabiliyordu. Mesela köpek sesleri mesafe ölçmek için kullanılıyor, sesin şiddetine göre bir saat veya daha kısa mesafede birilerinin olduğunu anlayabiliyordu. Bir köpekle karşılaşıldığında nasıl havladığı da önemliydi. İnsana saldırırcasına havlama sesi geliyorsa pusu ihtimali yüksek demekti. Galip Hoca bu bilgileri dinledikten sonra İlyas Çavuş'a takılmak için "Bu kadar korktuğunu bilmezdim," deyince efeliğin ruhundan süzülen bir cevap

Levent Şahverdi Arşivi

aldı: "Ben kendim için yanmam. Su testisi su yolunda kırılır. Kaygım senin içindir."

Bir kızan için verilen görevi yerine getirmek ve efesine layık olmak, yaşamdan bile değerliydi! "Vatan..." diye iç çekti Galip Hoca... Efeler şayet vatan için direnişe geçerse bütün bu insanlar da vatanı için canlarını ortaya koyabilirdi. Ne kadar önemli bir görevde olduğunu bir kez daha hissetmiş ve bu hissiyat içerisinde Tire'ye varmıştı. Şehrin kuzey doğusunda büyük kapılı, yüksek duvarlı, ortaçağ üslubunda inşa edilmiş bir evin önünde durdu. Kapı açıldı ve "Kimsiniz?" sesi yükseldi. Galip Hoca Yüzbaşı Asaf ismini verince "Bekleyin," yanıtı geldi. Kısa bir bekleyişin ardından Galip Hoca'yı alıp bir odaya götürdüler. Ortada mermerli bir konsol üzerinde yaldızlı büyük bir ayna vardı. Galip Hoca, aynaya baktığında uzun süre sonra kendisini gördü. Tanınmaz hale gelmişti. Yüzünün kıvrımlarına, uzayan sakallarına, üzerindeki tuhaf kıyafete göz gezdirdi. Ne çok değişmişti. Gözlerini kısıp aynadaki yansımasına, "Bu sen misin?" diye sordu. Odada bulunan temiz görünümlü güzel bir yatak gözüne çarpmıştı. Acaba bu gece o yatakta uyuma şerefine nail olabilecek miydi? Güzel ve temiz bir yatakta uyumayalı sanki bir ömür geçmişti. Daldığı bu düşüncelerden, odaya giren Rum şiveli kızın sesiyle çıktı. Kim olduğunu soran kıza, Gökçen Efe'nin maiyetinde, onun köydeki tarlalarında çalışan biri olduğunu söylese de kız ikna olmamıştı. "Siz buraların efelerine benzemiyorsunuz, kim olduğunuzu da söylemek istemiyorsunuz," diyerek ayrıldı. Onun ardından ev sahibi İbrahim Bey geldi. Galip Hoca'yı alarak başka bir odaya götürdü. İçeride Yüzbaşı Asaf vardı. Yüzbaşı, Galip Hoca'nın verdiği selamı, tuhaf ve şaşkın bir yüz ifadesiyle alıp "Hayrola efe?" diye sordu. Sanki beklediği kendisi değilmişçesine süzdü. Dikkatlice yüzüne baktı. Karşısındakinin Galip Hoca olduğunu çıkarınca "Sen," dedi ve şaşkınlıkla konuşmaya başladı: "Ne hale gelmişsin! Seni böyle mi görecektim?"

Levent Şahverdi Arşivi

Galip Hoca

Yüzbaşı, az önce tanıyamadığı eski dostu Galip Hoca'ya sarılıp ağlamaya başladı. Hal hatır faslı bittikten sonra asıl mevzuya geçildi. Yüzbaşı, İzmir'de büyük bir direniş hazırlığının tüm hızıyla sürdüğü bilgisini verdi. Galip Hoca da dağlardaki durumdan söz edip biraz daha zamana ihtiyacı olduğunu belirtti. İki dost, şafak sökmeden sarılıp birbirine veda etti. Galip Hoca köye döndüğünde Gökçen Efe'nin kendisini karşılamadığını fark etti. Bir sorun vardı.

Meselenin iç yüzü ertesi gün anlaşıldı. Gökçen Efe, Galip Hoca'yı münasip bir zamanda kenara çekip olan biteni anlattı. Yüzbaşı Asaf'la görüşmesi, İzmir'deki Rum örgütlenmesinin kulağına kadar gitmişti. Daha da fenası, Galip Hoca'nın Gökçen Efe'nin yanında olduğu tahmin edilmiş ve kendisine bin altın teklif edilmişti. İfşa olduğu bilgisini öğrenen Galip Hoca, "Rum kızı," diye düşündü. Ya o ya ev sahibi Yörükoğlu İbrahim... Veya ikisi de... Mutlaka onlar ifşa etmişti. "Peki ya Gökçen Efe?" diye düşündü. Sonuna kadar yanında olabilecek miydi? Bunu zaman gösterecekti.

***

İzmir'e o günlerde Vahdettin'in emriyle teşkil edilen nasihat heyeti gelmiş ve Sultan'ın selamını getirmişti. Nasihat heyetleri, önemli zatların yer aldığı ve Saray'la halkın arasındaki güven ilişkisini sağlamlaştırmak için oluşturulan bir geleneğin ürünüydü. İzmir'e gelen heyette önemli devlet adamları bulunuyor, başlarında da Şehzade Abdürrahim Efendi yer alıyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Heyetin ilk işi halkı belediye salonunda toplayıp önemli bir konuşma yapmak olmuştu. Hükümet, on yıldır süren kötülükler nedeniyle doğan sorunların hepsini çözeceğini taahhüt ediyor, bu nedenle sükûnet talep ediliyordu. Halka düşen görev sakin kalıp beklemekti. Bu, direniş karşıtı örtülü bir mesajdı. On yıllık kötülük ise İttihatçılara bir göndermeydi. Nitekim konuşmanın devamına devlet yetkilileri dışında kimseye itibar edilmemesi gerektiği beyan edilmişti. Heyetin gönderiliş amacı belliydi: Direniş eğilimini yok etmek ve halkı direnişçilerin karşısında konumlandırmak! Peki ya işgal tehlikesi? Rum entrikaları ve eziyetleri? Onlarla ilgili söylenen söz yoktu. Buna rağmen, Türkleri uyuşturmak için gelen heyet, Rumlar tarafından dahi itibar görmedi. *Rum Kozmos* gazetesi Şehzade'nin gelişini ağır biçimde eleştirdi: "Emellerimize kavuşmak üzere olduğumuz şu günlerde altı yüz senedir öptüğümüz kirli ve kanlı elleri öpmeye hâlâ devam edecek miyiz?"

Rumlar öyle ağır laflar ediyordu ki Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na yakın gazeteler bile tepki göstermek zorunda kalıyordu. Nihayetinde Vali Kambur İzzet, Rum yazar Laskaridis'i makamına çağırıp uyarma gereği hissetti. Temaslarını sürdüren heyet ise şehri terk edip Aydın'a geçti. Orada ilginç bir hadise yaşandı. Hoca Esat Efendi ve bazı hocalar Şehzade'yi karşılamaya gitmemişti. Bunu öğrenen Şehzade, hocaları huzuruna davet edip bunun nedenini sorduğunda ilginç bir cevap aldı: "Efendim, bize nasihat için teşrif ettiğinizi işittik. Halbuki asıl nasihate muhtaç olan, tahrikçi Rumlardır. Bir taraflı hitabınız, medeniyet âleminde aleyhimizde yanlış telakkiler uyandırabilir endişesiyle kenarda kalmayı tercih ettik."

Bu gerçekleri işitmek Şehzade'ye ağır gelmişti. Fakat diyebileceği esaslı şey olmadığı için suskun kalmış, onun yardımına yetişen Süleyman Şefik Paşa, Esat Efendi'yi göstererek "Bu da onlardan... Maalesef her yerdeler," demişti. "Onlardan" diyerek kastettiği, İttihatçılardı.

Levent Şahverdi Arşivi

İşte, bu heyetin gelişi ve propagandaları, zihni açık ve kararlı olanlar nezdinde tesir yapmamıştı fakat halk nezdinde kafaları karıştırmıştı. Öyle ki efeler diyarında bile bu kafa karışıklığını görmek mümkündü. Gökçen Efe'nin kafası direnişçiler için söylenen "fesat erbabı" lafına takılmış, çareyi Galip Hoca'ya saltanat hakkında ne düşündüğünü sormakta bulmuştu. Gökçen Efe ayrıca Şehzade'nin Buca'da Rum Papazı ile karşılaşıp sohbet etmesini de anlamlandıramamış, bu hadiseyi kastederek "Ben anlamıyorum. Bir Padişah oğlu, Köy Papazı'nın ayağına kadar gidip ondan muhabbet dilenebilir mi?" demişti.

Galip Hoca, kendince şüphelerini gidermeye çalışan iyi niyetli bu efeye gerçek düşüncelerini olduğu gibi anlatamazdı. Haliyle şöyle cevap verdi: "Padişah ve oğlu bugün seni, beni ve hepimizi temsil eder. Onun bu kadar küçülmesine gönlümüz razı olmaz. Fakat kabahat onda değil, onu bu yola sevk edenlerde. Yanındaki adamlarda!"

Gökçen Efe, aldığı bu cevapla Galip Hoca'nın Padişah'a dost olduğundan emin olamadı ama en azından düşman olmadığını anladı. Cevap vermeyip sustu. Galip Hoca, Gökçen Efe'nin aklına düşen şüpheyi görmüştü. Artık çok daha dikkatli olması gerektiğinin farkındaydı.

Levent Şahverdi Arşivi

♫ Audiofire Studios - "Close to the End"
♫ Nights Amore, Arn Andersson - "Farewell Life (Remix)"

BÖLÜM XII

MEHMED KEMAL

Anadolu, Nisan 1919'u büyük bir kasvet bulutuyla karşılamıştı. Artan işgal baskısına rağmen hükümet tüm şehirlere, her türlü emre itaat edilmesi gerektiği yönünde talimat göndermiş, Urfa'da başlayan işgal sonrasında şehir tamamen düşmanın kontrolüne girmişti; Damat Ferit, Rumlara karşı herhangi bir eylem gerçekleştirilmesinin sakıncalı olduğunu açıklayıp İngilizlerle Türkler arasındaki ilişkiyi doktor-hasta ilişkisine benzeterek "Hasta hakkındaki kararı doktor verir," deme gafletinde bulunmuştu. *Fransız Le Temps* gazetesi Anadolu'da Yunan varlığı için propaganda yaparak "Türklerde yurtseverlik duygusu köksüz olduğu için artık bu kuvvete dayanamazlar. Oysa Helenizm gücünü ispatlamıştır. Büyük bir Yunanistan, Güney Avrupa'nın ileri hatlarında Batı uygarlığının güçlü bir bekçisi olabilir," yazıyordu.

Söz gazetesi "Biz Türkler uyanmalıyız!" yazarken *Memleket* gazetesi ise "Türk olma suçu!" başlığı atarak hükümetin tutumunu eleştiriyor, İstanbul tramvaylarına "Müdafaa günü geldi!" yazılı broşürler dağıtılıyor, Lord Curzon bu durum karşısında İstanbul'daki yüksek komiserliği "İttihatçılar hâlâ çalışmaktadır!" diyerek uyarma lüzumu hissediyordu.

Aynı tarihlerde İngiltere Dışişleri'ne giden bir raporda o güne dek 48 bin tüfek, 186 bin tüfek mekanizması ve 294 topun Osmanlı Ordusu'ndan teslim alındığı ve 289 topun da imha edildiği yazılıydı. Anadolu'yu bölme planları da tüm hızıyla

Levent Şahverdi Arşivi

sürüyordu. Paris'te bulunan İngiliz yanlısı Şerif Paşa, konferansa Kürt tezini sunmuş ve buna paralel olarak İngiliz Binbaşı Noel, Güneydoğu Bölgesi'nde Kürt aşiretlerini örgütlemek için sıkı bir faaliyete girişmişti. Adana bölgesinde ise Ermeni çeteler, Türklere karşı zulüm seviyesini artırmış, öyle ki İstanbul'daki Robert Kolej Müdürü C. F. Gates, Amerikalı Profesör A. Lybyer'e yazdığı mektubunda vaziyeti şöyle anlatmıştı:

"Bu Ermeni askerlerinin birçoğu öç almak için bu ülkeye geldiklerini içtenlikle kabulleniyorlar. Çok korkarım ki Anadolu'da bir Ermeni Krallığı'nın kurulacağının açıklanması, ülkenin her yanında ciddi kargaşalıklar çıkmasına ve kıyımlar yapılmasına belirti oluşturacaktır. Türklerin yenildiğini ve boyun eğdiğini sanmak bir yanılgıdır."

Bütün bu gelişmelere karşılık, belki de en önemli rapor İngiltere Genelkurmay Başkanlığı'ndan gelmişti:

"İngiliz askerlerinin terhisi yüzünden Yunan kuvvetlerinin Anadolu ve Trakya'da daha ileri gitmesine müsaade edilmesi tehlikelidir. Barış Konferansı, kararlarını zor kullanmaya muktedir değildir ve gün geçtikçe daha az muktedir olacaktır."

İngiliz Genelkurmay Başkanlığı, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliğinin attığı adımlardaki riskleri çok iyi görüyordu. Fakat işgalciler, Anadolu'da güçlü bir direniş çıkmayacağına o kadar inanıyor ve bahsedilen risklere kulaklarını o kadar tıkıyordu ki bu uyarıyı fazla dikkate alma gereği duymuyorlardı. Elde ettikleri teslimiyetçi kuklalar nedeniyle istediklerini yapabileceklerine dair inançları tamdı. Öyle ki Yüksek Komiserlik o günlerde İstanbul'da kaç İttihatçının tutuklandığını saymakla meşguldü. Amiral Calthorpe yeni tutuklamalar için liste

Levent Şahverdi Arşivi

oluştururken 5 Ocak'tan 24 Mart'a kadar 107 kişinin tutuklandığını rapor ederek övünüyordu.

Nisan ayı başında Damat Ferit hükümetinde kritik değişiklikler yaparak Şakir Paşa'yı Savaş Bakanlığına, Avni Paşa'yı Donanma Bakanlığına, Mehmet Ali Bey'i ise İçişleri Bakanlığına çekti. Bu haber, Mustafa Kemal cephesinde büyük bir sevince neden oldu. Mehmet Ali Bey artık çok önemli bir konumdaydı ve ne yapılacaksa tam sırasıydı. İlk adım, Ali Fuat'ın gönderdiği mektup üzerine Fazıl Paşa'dan geldi. Görüşme ayarlamak için harekete geçti. Mustafa Kemal de Cevat Abbas üzerinden Avni Paşa'yla irtibat kurup geçmişte görevden aldığı bu şahsın kendisine nasıl davranacağı yönündeki merakını gidermek için randevu aldı. Görüşme, kısa ve olumlu sayılabilecek düzeyde geçti. Birkaç gün sonra iade-i ziyaret için Mustafa Kemal'in Şişli'deki evine gelen Avni Paşa, müjdeli bir haber getirmişti. Fazıl Paşa'nın girişimi olumlu netice vermişti. İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey kendisiyle görüşmek istiyordu. Kaybedilecek zaman yoktu. Mustafa Kemal ileri bir tarih yerine hemen görüşebileceğini söyleyince Mehmet Ali Bey derhal Şişli'ye davet edildi. Yaklaşık yarım saat sonra, Mehmet Ali Bey'in de katılımıyla son derece önemli bir görüşme başladı.

Görüşme sırasına Mehmet Ali Bey büyük bir açıklıkla "Siz İttihat ve Terakkici misiniz?" diye sordu. Bu soru hem tehlikeli hem de olumluydu. Bunu açıkça sorduğuna göre kendisiyle ilgili şüphelerini gidermek istiyordu. Demek ki şüphelerini gidermesini gerektirecek bir niyeti vardı. Mustafa Kemal aradığı fırsatın ayağına kadar geldiğinin farkındaydı. Muhatabını şüphelendirmemek adına "Ben İttihat ve Terakkici değilim. Kuruluşunda ve esas gayesinde onunla beraberim," şeklinde makul bir cevap vermekle yetindi. Mehmet Ali Bey bu cevap karşısında konuyu Enver Paşa'ya getirip "Onunla tekrar çalışır mısınız?" diye sordu. Görüşme artık bir tür satranç oyununa dönmüştü. Yarının Adamı, onları etkilemek ve ikna etmek

Levent Şahverdi Arşivi

istiyordu. Bu açıktı. Ama bunun için eski dostları hakkında kötü konuşmak da istemiyordu. Biraz düşündü ve şu cevabı verdi: "Ben ömrümde ve askerlik hayatımda hiçbir zaman Enver Paşa ile yakın çalışmadım ki bundan böyle bir çalışma peşinde dolaşayım."

Avni Paşa ve Mehmet Ali Bey bu cevaptan sonra göz göze geldi. Birbirlerini onaylarcasına bakıştılar. Belli ki cevap tatmin etmişti. Mehmet Ali Bey tekrar Mustafa Kemal'e dönüp çok önemli bir soru daha sordu: "Peki Paşa Hazretleri, bizimle birlikte çalışır mısınız?"

Aylar sonra beklediği an gelmişti. Yarının Adamı hükümetteki iki bakanı onlarla birlikte çalışabileceğine ikna etmişti. Soruyu işitince gülümsedi ve kendinden emin şekilde konuşmaya başladı: "Niçin etmeyeyim. Eğer siz memleketi bugün içinde düşmüş olduğu badireden kurtarmaya azmetmiş insanlar iseniz..."

Verdiği cevap, sırlarla doluydu. Memleketi kurtarmak... Bu, Mustafa Kemal için direnmek demekti. Ama karşısındaki bakanlar için teslim olmak manasına geliyordu. Onlar, Mustafa Kemal'in de kendileri gibi hareket edeceğini düşünüyorlar ve yeni geldikleri bakanlık görevinde güçlü bir paşayı arkalarına alacaklarını sanıyorlardı. Fakat bu onların kendi düşüncesiydi. Nasıl anladıkları, onların sorunuydu. Mustafa Kemal memleketi kurtarmak derken onların asla kabul etmeyeceği bir yöntemi kastediyordu. Silaha sarılmaktan çekinmeyecekti. Kavramlara yüklenen anlamlar farklıydı. Yarının Adamı bunun farkındaydı fakat onları kandırmaktan ve manipüle etmekten asla rahatsız değildi. Rahatsız olması gereken onlardı. Çünkü işgalcilerin süngüleri altında, vatanı savunmak yerine türlü rezilliklere alet oluyorlardı. İki bakan, Mustafa Kemal'in asıl niyetlerinden habersizce aldıkları cevaplardan son derece memnun kalmıştı. Öyle ki ertesi gün Cercle d'Orient'da tekrar görüşüp yemek yediler ve birlikteliklerini pekiştirdiler.

Levent Şahverdi Arşivi

Fırsat kapısı ardına kadar açılmıştı. Cevat Abbas da Savaş Bakanlığına getirilen Şakir Paşa'nın bacanağı Ahmet Raşit'le yakın dost olması hasebiyle onun üzerinden Paşa'yla görüşme ayarlamak için harekete geçti. Ahmet Raşit'in evine giden Cevat Abbas, orada sürpriz şekilde Şakir Paşa'yla karşılaştı. Tam sırasıydı. Hemen sohbete girip konuyu Mustafa Kemal'e getirdi ve ondan bahsetmeye başladı: "O bir askerdir. Verilen emri yerine getirir. Sultan Vahdettin'e pek bağlıdır. Her işlerinde Paşa'dan istifade edebilirler. Politikadan nefret eder. Ordu müfettişliklerinden biri için Sultan'a teklif olunamaz mı?"

Şakir Paşa, Cevat Abbas'a herhangi bir cevap vermemişti ama söylediklerini dikkate almıştı. Asıl gelişme ise İçişleri Bakanlığında yaşandı. O günlerde Mehmet Ali Bey'in önüne çok kritik bilgiler içeren bir rapor geldi. Karadeniz Bölgesi'nde sular iyiden iyiye ısınmıştı. Bölgeye gönderilen Rum göçmenler... İngilizlerin Samsun ve çevresine çıkardığı askerler... Çetelerin baskınları... Bütün bunlar Türklerin silahlanmasına ve isyan kokusunun günden güne artmasına neden olmuştu. Mehmet Ali Bey derhal bu tehlikeyi belirten bir mektup kaleme aldı ve Savaş Bakanlığına gönderdi.

***

O günlerin en rahatsız edici gelişmelerinden biri de işgalcilerin talebi, hükümetin desteği ve Sultan'ın onayıyla kurulan anayasaya aykırı Harp Divanı'nın yargılamalarıydı. Mahmut Hayret Paşa'nın başkanlığındaki mahkemenin üyeleri arasında Kambur İzzet'in eniştesi Nemrut lakaplı Mustafa Paşa da bulunuyordu. Sıkı bir İttihatçı düşmanı olan Nemrut Mustafa'nın kini, savaş sırasında Enver Paşa tarafından emekliye sevk edilmesinden kaynaklanıyordu. Nitekim ateşkesin ardından görevine iade edilmiş ve şimdi de İttihatçıları yargılayan olağanüstü mahkemenin üyeliğine tayin edilmişti. İlk yargılama

Levent Şahverdi Arşivi

Yozgat'taki tehcir hakkındaydı. Yargılanan ise Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey'di.[59]

Mehmed Kemal Bey

Özenle seçilmiş tanıklar Mehmed Kemal'in suç işlediği ve katliama neden olduğu hakkında gerçek dışı hadiseler anlatıyor, Nemrut Mustafa mahkeme üyesi olmasına rağmen tanıkları yönlendirmekten çekinmiyordu; tanıklara, "Ananın babanın nasıl kesildiğini anlat!" diyebilecek kadar ileri gidebiliyordu. Şahitlerden Andriyadis ise Mehmed Kemal'in tehcir sırasında beraberindeki neferleriyle Ermenilerin mallarına ve paralarına el koyduğunu, yiyeceklerini aldığını ve sonrasında Ermenileri katlettirdiğini beyan ediyordu. Mehmed Kemal'in avukatı Hayri Bey, Andriyadis'in daha önce hükümete ve İslam'a hakaret ettiği için yargılandığını ileri sürerek tanıklığın geçerli olmadığını iddia ettiyse de mahkeme bu itirazları dikkate almadı. Diğer şahitlerin ifadeleri de çürütülmüştü. Mesela Mehmed Kemal'in ilgili tarihte katliam yapıldığı iddia edilen yerde olmadığı ortaya çıkmıştı. Mahkeme Başkanı Mahmut Hayret, iddiaların delile dayanmadığının farkındaydı fakat hükümetle zıt düşmemek için beraat kararı vermeye cesaret edemiyordu. Haliyle çareyi Mahkeme Başkanlığından istifa etmekte buldu. Onun yerine atanan Mustafa Nâzım, adalet hassasiyetine sahip değildi ve hükümetin beklentilerine uygun hareket etmekte sakınca görmüyordu. Neticede mahkeme, Mehmed Kemal'i suçlu gördü ve 8 Nisan 1919 günü idam cezasına çarptırdı.

[59] Mehmed Kemal Bey, 1884'te babası Arif Bey'in memuriyet görevinde bulunduğu esnada Beyrut'ta doğdu. 1902'de İzmir Lisesi'ni, 1908'de Mülkiye Mektebi'ni bitirdi. Aynı yıl Beyrut'a atandı. Çeşitli kaymakamlık görevlerinde bulunduktan sonra 1915'te Yozgat'ın Boğazlıyan Kazası Kaymakamlığında görevlendirildi.

Levent Şahverdi Arşivi

Mahkemenin kararı Başkent'te bomba etkisi yaratmıştı. Şerefli bir Türk Kaymakamı, işgalcilerin zorlamasıyla kurulan bir mahkeme kararı nedeniyle haksız yere idam mı edilecekti? Harp Divanı kararı hükümete bildirince Damat Ferit derhal Vahdettin'i ziyaret etmek için Saray'a geldi. Başkâtip Ali Fuat'a önemli bir kararı bildirmek istediğini ve geç vakte kadar Saray'da olacağını söyledi. İlerleyen saatlerde konu Vahdettin'e iletilince Başkâtip Ali Fuat huzura çağrıldı. Vahdettin, başkâtibi, "Şimdi çirkin bir hal karşısında kaldık," diyerek karşıladı ve konuşmaya başladı: "Ben hükmü okudum. Bu adamın sabit olan eylemleri nedeniyle hükmün tasdikinde tereddüt etmiyorum... Şeyhülislam Efendi'yi telefonla arayın. Bu kararı görmüş mü, görmüş ise imzalamam için bir fetva veriyorlar mı diye sorun!"

Vahdettin'in "çirkin bir hal" diyerek kastettiği, şerefli bir Türk kaymakamının işgalcilerin dayatması nedeniyle idam edilmesi değildi. Çirkinlik, bu kararın onaylanmasıydı. Zira Sultan gelebilecek tepkilerden çekiniyordu. Bu nedenle ateşi maşayla tutmaya ve yükü Şeyhülislam Mustafa Sabri'ye bırakmaya karar verdi. Huzuruna çağırdığı Şeyhülislam'a niyetini şöyle açıkladı: "Benim iki sıfatım vardır. Biri saltanat, diğeri hilafet. Saltanat sıfatı gereğince bu hükmü imzada tereddüt etmezdim. Çünkü anayasa gereğince ben sorumlu değilim. Lakin hilafet sıfatı gereğince evvela Allah'a, sonra da size sorumluyum."

Mesele açıktı. Sultan, kararı ancak fetva gelmesi halinde imzalayacaktı. Böylece tüm sorumluluk fetvayı veren Şeyhülislam'a ait olacaktı. Mustafa Sabri, bu talepten pek hoşlanmamıştı. Sultan'ın ne yapmaya çalıştığının farkındaydı. Hemen cevap vermek yerine hükmü incelemek için süre isteyerek Saray'dan ayrıldı. Ertesi gün Saray'a gelen Mustafa Sabri, Mehmed Kemal hakkında istenen fetvanın iftâ değil, kaza olduğunu ve kendisinin kazaya yetkisi olmadığını söyledi. Bir tür teorik tartışma yaratarak kendisini bu işen sıyırmaya çalışıyordu. İftâ, herhangi bir konuda şeri hükmü açıklamaktan ibaretti ve şeri

Levent Şahverdi Arşivi

hüküm açıklanan kişi bu hükme uymaya zorlanamazdı. Yani bir tür danışma mahiyetindeydi. Kaza ise bağlayıcılığı olan bir tür kesinleşmiş mahkeme kararı manasına geliyordu. Haliyle Mustafa Sabri, bağlayıcı nitelikte fetva vermeyi konumuna uygun görmüyordu. Vahdettin, Mustafa Sabri'nin bu endişesini gidermek için fetvanın Mehmed Kemal hakkında verilmesine lüzum olmadığını söyledi. Herhangi biri hakkında, mesela "Bir kişi, falanca işi yaparsa idamı lazım gelir mi?" sorusuna, "Lazım gelir," şeklinde fetva yazması yeterliydi. Hal böyle olunca Mustafa Sabri, gereken fetvayı yazarak Sultan'ın onayına sundu ve Sultan da vakit geçirmeksizin onayladı. Böylece Sultan ve Şeyhülislam yapılan yargılamanın içeriğine dokunmadan, şayet mahkeme tarafından verilen kararın doğru olması halinde idamın uygulanmasında bir sorun olmayacağını kabul etmiş oluyordu. Şerefli bir Türk kaymakamının idam edilmesini engellemek yerine kendilerini masum göstermek için kalem oyunu yapmışlardı.

Karar, tutukluların bir süre önce nakledildiği Bekirağa Bölüğü'nde moralleri âdeta bitirmişti. Herkes Mehmed Kemal'in durumuna üzülüyor ve onu teselli etmeye çalışıyordu. Fakat idama mahkûm bir masumu teselli etmek mümkün olabilir miydi? Koğuşlarda, "Akılları varsa bizi de asarlar, aksi halde kendilerinden hesap soracağız!" sesleri yükseliyor, Mehmed Kemal ise etrafındakilere "Öldüğüme gam yemem fakat çocuklarıma vatan haininin evladı deneceği için çıldıracağım!" diye feryat ediyordu. 10 Nisan'da infaz günü gelip çattı. Mehmed Kemal'in babası Arif Bey, sabah saatlerinde büyük bir çaresizlik içinde *Memleket* gazetesi yazarlarından İsmail Hami'nin yanına gitti. Elinde oğlunun yazdığı son mektubu bulunuyordu. İsmail Hami mektubu okudu. Son satırına baktı:

"Ey Türk yavrusu, bu dünyada kalbim ve öteki dünyada ruhum, ebediyen sana minnettar olacaktır."

Levent Şahverdi Arşivi

İsmail Hami'nin içi parçalanmıştı. Karşısındaki tedirgin babanın halini anlıyordu ama elinden ne gelebilirdi? Saat öğlen 12.00'yi geçtiğinde Beyazıt Meydanı hınca hınç dolmaya başladı. Bir tarafta Türkler gerçekleşmesine hâlâ inanamadıkları üzücü akıbeti endişeyle ve sessizce bekliyor, diğer tarafta Rum ve Ermeniler darağacının kurulduğunu görmek için sabırsızlanıyordu. Saatler geçtikçe kalabalık on bin kişiyi aştı. Görevliler meydanın ortasına üç ayaklı darağacını kurduğunda İngiliz ve Fransız askerler de civardaki yerlerini aldılar. Güneş, Süleymaniye Camii'nin ardında batarken meydandaki uğultu âdeta bıçakla kesildi. Süngülü askerlerin arasında üzerinde beyaz bir gömlekle yürüyen Mehmed Kemal, solgun yüzüyle darağacının yanına kadar getirildi. Yavaşça meydanı süzdü ve kalabalığa bakarak konuşmaya başladı: "Sevgili vatandaşlarım. Ben bir Türk memuruyum. Aldığım emri yerine getirdim. Yabancı devletlere yaranmak için beni asıyorlar. Eğer buna adalet diyorlarsa kahrolsun böyle adalet!"

Bu girizgâh, meydanda homurdanmaların başlamasına neden olmuştu. Mehmed Kemal konuşmaya devam etti: "Çocuklarımı asil Türk milletine emanet ediyorum. Bu kahraman millet, elbette onlara bakacaktır. Vatan uğrunda cephede ölen bir insan gibi şehit gidiyorum. Allah, vatanımıza ve milletimize zeval vermesin. Âmin..."

Mehmed Kemal'in "Âmin!" diye bağırması, meydandaki bardağı taşıran son damlaydı. Türkler meydanı âmin sesleriyle inletmiş, bir tür kargaşa emaresi belirmiş, ağlama sesleriyle öfke nidaları birbirine karışmıştı. Meydanda idamı takip eden Sait Molla sürecin iyiye gitmediğini fark edip "Söyletmeyin bu alçak herifi!" diyerek araya girdi. Görevliler bu talimat üzerine Mehmed Kemal'i sehpaya çıkarmak istediyse de o, buna müsaade etmedi. Sehpaya kendisi çıktı. Son bir kez derin nefes alıp Kelime-i Şehadet getirdi ve gözlerini kapatıp ayağıyla sehpayı devirdi.

Levent Şahverdi Arşivi

Birkaç saniye geçtiğinde Mehmed Kemal'in ruhu bedenini terk etmişti. Meydandaki Rum ve Ermeniler zafer çığlıkları atarken Türkler, derin bir yas içerisinde gözyaşı döküyordu. Fakat bu durum dakikalar sonra değişmeye, infiale dönüşmeye başladı. Ortalık karışmıştı. Askerler devreye girip taşkınlığı önlemek istediyse de pek başarılı olmadılar. Cenaze derhâl alandan alınarak Sirkeci'ye doğru yola çıkarıldı. O esnada meydana gelip infazın gerçekleştiğini öğrenen İsmail Hami, cenaze işlemlerine yardım etmek için naaşı taşıyan istimbotla Sirkeci'den Kadıköy'e geçti. Arif Bey, oğlunun idamıyla birlikte deliye dönmüştü. Mütemadiyen ağlıyor ve sinir krizi geçiriyordu. Naaşın getirildiği Moda'daki evde, önce ertesi gün cenaze töreni yapılması kararlaştırıldıysa da çok daha kapsamlı bir tören için bir gün daha beklenmesinde karar kılındı. 12 Nisan günü gelip çattığında Türk milleti, milli şehidine görkemli bir tören gerçekleştirdi. Cenaze alayı Kadıköy'den geçerken civar karakollardaki subaylar bayrakları yarıya indirip selam durdu. Tıbbiyeliler de cenazeye katılmış, büyük bir kalabalık Kızıltoprak'taki Zühtüpaşa Camii'ne âdeta akın etmişti. Kahveler kapanmış, dükkân kepenkleri indirilmişti. Cenaze namazı sırasında imamın, "Nasıl bilirdiniz?" sorusuna, "Kahraman tanırız, vatanperver tanırız, milli şehit tanırız!" sesleriyle karşılık veren ahali etrafı inletmiş, "Onu alanlar kahrolsun!" sloganları atılmaya başlanmıştı.

Namazdan sonra istikamet Yoğurtçu'daki Mahmut Baba Mezarlığı'ydı. Din adamları ve polisler de kalabalığa katılmıştı. Tabut omuzlarda değil, baş üstünde taşınıyordu. Definden önce konuşma yapan Hakkı Bey, "Kemal'in mezarı, her Türk'ün kıblegâhıdır," dedi. Cenazenin defnedilmesinden sonra kalabalıklar yürüyüş yaparak Kadıköy'e akın etti. Tören, artık bir tür isyan halini almıştı. "İngilizleri İstanbul'dan kovalım, ne bekliyoruz? İngilizleri atmak borcumuzdur. Felaketimizi hazırlayan İngiliz'i yok etmek zorundayız!" sesleri yükseliyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Mehmed Kemal Bey'in cenaze töreni

Halkın bu tutumuna karşı İngiliz yanlısı *Alemdar* ve *Sabah* gazeteleri idamı alkışlamış, Refi Cevad, "O bir koldu. Şeriatın kuvvetli satırı, insanlık için zararlı bir unsur olan bu kolu kopardı. Sıra onun gibi düşünen dimağlardadır. Bu kafalar, taşın altında ezilmeli!" yazmıştı. Cenazeye katılan subaylar da hedefindeydi: "Devletin resmi üniformasını taşıyan bir sürü haydut, devlet tarafından asılmış bir haydutun cenazesine karışarak kargaşa yaratmışlardır. Bunların da yakalanıp cenazesine katıldıkları haydutun akıbetine uğratılması gerekmektedir."

Mehmed Kemal Bey'in cenaze töreni

Levent Şahverdi Arşivi

Kısa süre sonra Yüzbaşı Selahattin ve beraberindeki yedi subay, Tepebaşı'nda bir mekânda otururken Refi Cevad'la karşılaştı. İçlerinden birisi karşı masayı göstererek "Refi Cevad!" diye haykırdı. Öylece oturmuş yemek yiyen Refi Cevad'ı savunmasız yakalayan Selahattin ve arkadaşları hızlıca masanın etrafını sardı. Şimdi hesap verme vaktiydi. Subaylar, güzel bir gözdağı verip özür yazısı yazmasını isteyince Refi Cevad korku içerisinde yemin ederek özür yazısı yazmayı kabul etti. Ertesi gün *Alemdar* gazetesinde şu satırlar yer almıştı: "Kahraman ordunun kahraman subayları, cenazeye katılmakla ülkede bir fenalığa yol açılmamasını amaçlamışlar. Ne asil ne yüksek bir fikir!"

Olan bitenler İngilizlerin de tepkisini toplamıştı. İngiliz Yüzbaşı Fontain, raporda "Hükümetin böyle bir törene izin vermekle gösterdiği güçsüzlük affedilemez!" yazmış, Amiral Calthorpe ise idam cezası için "Kırım suçuna katılmaktan dolayı bir kimse ilk kez layık olduğu cezaya çarptırılmıştır!" yorumunda bulunmuştu. İngiliz Dışişleri, ileride yaşanabilecek başka idamlar karşısında İstanbul'da isyan çıkma riskini değerlendirerek tutukluların Osmanlı sınırları dışına çıkarılmasının uygun olacağı kanaatine vardı. Hükümet törene katılanlar hakkında soruşturma başlattı. Bu kapsamda sekiz kişi tutuklandı. Ayrıca törene destek veren gazeteler kapatıldı. Bekirağa Bölüğü'ne ek nöbetçiler yerleştirildi. Gazeteci Ahmet Emin ise o hengâmede serbest bırakılarak Kütahya'ya sürüldü.

Başkent'in mateme büründüğü günlerde ferahlatıcı yegâne haber Karabekir'in nihayet Erzurum'a gitmek için onay almasıydı. Heyecan içinde yolculuk hazırlıklarına başlayan Karabekir bir yandan da bölgedeki son gelişmeleri inceledi. 9. Ordu, İngilizlerin baskısıyla kaldırılmıştı. Ona bağlı birlikler Erzurum'daki 15. Kolordu'ya yani kendisine bağlanmıştı. Kilit adam haline geldiğinin farkındaydı. Yola çıkmadan önce Mustafa Kemal'e uğraması ve onu da hareketine ortak etmesi

Levent Şahverdi Arşivi

gerektiğini hissetti. Görüşmek için Şişli'ye gittiğinde Mustafa Kemal'i evde Ruşen Eşref'le sohbet ederken buldu. Lafı uzatmadan konuya girdi: "Ben Erzurum'a gidiyorum. İstanbul'da ne vaziyette kalırsanız kalınız, bir şey yapmak imkânsızdır. Derhâl Anadolu'ya, ordu başına geliniz. Milletin kurtuluş anahtarı Doğu'dur. Orada her şey mümkündür. Ordu da kuvvetlidir. Halk da beraber gider. Ben kesin kararımı verdim. Planım basittir. Milli bir hükümet teşkili ile Doğu illerini istilaya hazırlanan Ermenistan'ı rehine olarak elde tutmak ve gidişata göre Batı'ya yönelmektir. Benim yeminim tek dağ başı mezar oluncaya kadar uğraşmaktır."

Mustafa Kemal, Karabekir'in bu kararlı cümlelerini dikkatle dinledi ve şöyle cevap verdi: "Erzurum'da organize bir kolordu bırakılmamış olabilir. Fakat bizim bundan sonra iş görmemiz için lazım olan asli unsur millettir, halktır. Gidiniz ve orada halk teşkilatı yapınız. Yakında benim size katılmam muhakkaktır."

Karabekir esasen daha uzun uzadıya konuşmak niyetindeydi fakat hem Mustafa Kemal'in bir süredir rahatsız olması hem de yanında Ruşen Eşref'in bulunması nedeniyle görüşmeyi burada noktalamaya karar verdi. "Baş üstüne!" diyerek evden ayrıldı. Mustafa Kemal ise Rauf ve Ali Fuat'la aldığı kararlardan ve olgunlaşma aşamasındaki Mehmet Ali Bey temaslarından Karabekir'e bahsetmek istememiş, bu nedenle kısa ve yüzeysel cevaplarla konuyu kapatmayı uygun görmüştü. Bu iki büyük komutan, öteden beri tanışık olmakla birlikte henüz yeterince samimi değildi ve Yarının Adamı, kimselere anlatmadığı milli sırrını, o dakika Karabekir'e açmak istememişti. Öte yandan, Karabekir'in cümlelerinde onaylamadığı bir taraf vardı. Onun planı, memleketi ilk etapta ikiye bölüyor ve önce lokal bir hareketle Doğu Bölgesi'ni kurtarmaya odaklanıyordu. Karabekir, Batı'ya yönelmeyi ancak Doğu'nun kurtarılmasıyla mümkün görüyordu. Oysa ki Mustafa Kemal'in fikri, işe askeri marifetle

Levent Şahverdi Arşivi

değil, toplumsal marifetle girişmeyi esas alıyordu. Önce millet teşkilatlanmalı ve bir araya getirilmeliydi. Askeri çözüm ondan sonra gelecekti. Bunun için de Doğu ve Batı'yı ayrı tutmadan memleketin tamamındaki halk kitlesi ayaklandırılmalıydı. Belli ki aralarında bir bakış farkı bulunuyordu. Mustafa Kemal aklından bu farklılıkları geçirirken sessizliği bozan, Ruşen Eşref oldu. Karabekir'i tanımıyordu ve onun kim olduğunu sormuştu. Mustafa Kemal, "Görmediniz mi?" diye sorup devam etti: "Bana itaat eden ve daima emrime amade olduğunu söyleyen bir arkadaş."

Karabekir, vedalaşmak için son olarak eski dostu İsmet'i[60] görmeye gitti. Mustafa Kemal'le yaptığı görüşmeyi anlattı. Sonra birkaç saniye sessiz kalıp "Korkuyorum, sen de onunla beraber olacaksın," dedi. İsmet, arkadaşının bu sözüne şaşırmıştı. Karabekir'in Mustafa Kemal'le fazla samimi olmadıklarını biliyordu ama böyle bir laf etmesini gerektirecek hissiyat içerisinde olmasını garipsemişti. Bu hissiyatın günün birinde iki büyük komutan arasında ihtilafa neden olmamasını temenni ederek dostuyla vedalaştı.

Karabekir, 12 Nisan günü akşama doğru Gülcemal Vapuru'yla İstanbul'dan hareket etti. 19 Nisan'da Trabzon'a ayak basıp kendisiyle birlikte şehre gelen Galip Bey'le belediye dairesine geçti. Önce bir durum değerlendirmesi yapmak için şehirde son zamanlarda yaşanan hadiseleri öğrenmek istedi. Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti'nin faaliyetleri hakkında bilgi aldı. Şehirde, Fransızların etkisinde çok güçlü olmayan bir cemiyet olduğunu öğrendi. Akabinde şehrin ileri gelenlerini toplayıp Avrupa'dan veya ABD'den medet ummanın faydasız olduğunu, memleketin direnişle kurtulabileceğini, İngiliz

[60] Mustafa İsmet, 1884'te İzmir'de doğdu. 1903'te Mühendishane-i Berri-i Hümayun'u bitirip topçu subayı oldu. 1906'da Harp Akademisi'ni birincilikle bitirdi. 1909'da 31 Mart İsyanı'nı bastıran Hareket Ordusu'nda yer aldı. 1911-1912 yıllarında Yemen İsyanı'nın bastırılmasında görevlendirildi. Birinci Dünya Savaşı sırasında 2. Ordu'da ve 1918'de Megiddo Muharebesi'nde savaştı.

Levent Şahverdi Arşivi

İsmet ve Kâzım Karabekir

askerlerinin yorgun olduğunu ve daha fazla savaşmak istemediğini tane tane anlattı. Son sözü, "Bana inanınız, ben buraları şuna, buna vermeye değil; buraları almak isteyen hülyalı kafaları ezmeye geldim!" demek oldu. Bu konuşma iyi bir tesir yapmıştı.

Öte yandan, Rawlinson[61] isimli İngiliz albayın Erzurum'a gelerek bazı emirler verdiğini öğrendi. Bu albay, İngiliz Dışişleri Bakan Yardımcısı Lord Curzon'un yeğeninin eşiydi ve kuvvetli bir şahsiyetti. Birliklerdeki silah sayısının 1.500'ü geçmemesine dair emirler vermişti. Yabancı bir subayın kendi birlikleri hakkında emir vermek gibi bir girişime tahammülü olmayan Karabekir, hemen tamim yayımlayarak emirlerin yalnızca kendisinden alınacağını ilan etti. Ambarları kontrol ettirerek ne kadar silah veya teçhizat varsa tespit ettirdi ve icabında kullanabilmek için önlemler aldırdı. Nisan sonu gibi Erzurum'a doğru yola çıkmak üzere hazırlıklara başladı.

Karabekir'in Anadolu'ya geçtiği günlerde Mustafa Kemal cephesinde tedirgin bekleyiş sürüyordu. Mehmet Ali Bey'den henüz bir ses çıkmadığı gibi evine gelen bir mahkeme kâğıdı moralleri alt üst etmişti. Günler önce *Hukuk-i Beşer* gazetesinin

[61] Sir Alfred Rawlinson, 1867'de doğdu. Birinci Dünya Savaşı'na gönüllü olarak katıldı. Mayıs 1917'de yarbay rütbesine terfi etti. Şubat 1918'de albay rütbesiyle İstihbarat Teşkilatı tarafından Kafkasya, Doğu Anadolu ve Tiflis-Bakü bölgesinde görevlendirildi.

Levent Şahverdi Arşivi

iftiralarına karşı yazdığı dilekçedeki bazı ifadeler şikâyet konusu olmuş ve hakkında dava açılmıştı. Hakaret suçlamasıyla mahkeme huzuruna davet ediliyordu. Yaman çatmıştı. Derhal arkadaşı Rasim Ferit Bey'in kardeşi Avukat Sadettin Ferit'le görüştü. Vaziyeti anlatıp yardım istedi. Sadettin Ferit, dilekçeyi incelediğinde mahkûm olma ihtimali olduğunu itiraf etti. Yarının Adamı, "Biraz zamana ihtiyacım var. Davayı kazanmanızı istemiyorum. Yalnız, bana zaman kazandırabilir misiniz?" diye sorunca Sadettin Ferit kendinden emin bir şekilde "Buna söz verebilirim," dedi. Başarabilirse büyük iş yapmış olacaktı.

Dava meselesinin yarattığı tedirginliğe kısa süre sonra *İkdam* gazetesinin haberi eklendi. Gazete yaptığı bir haberde 31 Mart İsyanı'nın bastırılmasından sonra Hareket Ordusu'na bağlı bazı subayların Yıldız Sarayı'nı yağmaladığını ve soyguna karışanlardan birinin de Mustafa Kemal olduğunu, elmas incili bir kürdanlığı zimmetine geçirdiğini iddia etmişti. Derhal cevap yazarak *İleri* gazetesine gönderdi ve haberi tekzip etti. Açıklaması, "Namusa saygı kalmadığını görmekle üzüntülüyüm!" cümlesiyle bitiyordu.

Kardeşim Rauf Bey'e...

Mustafa Kemal ve Rauf bütün bu gelişmelere rağmen sık sık bir araya gelerek Ali Fuat'la birlikte alınan kararların üzerinden geçmeye devam ediyor, umutsuzluğa kapılmamak hususunda birbirine teselli veriyordu. Yarının Adamı, bu zor günlerinde daima yanında olan arkadaşına, o günün hatırası olması için bir fotoğrafını imzalayıp hediye etmişti.

Levent Şahverdi Arşivi

♫ Tonal Chaos Trailer Music - "Reach the Sky"
♫ Berend Salverda - "Become"

BÖLÜM XIII

GİZEMLİ MİSAFİR

Karabekir'in Doğu Bölgesi'nde ipleri eline almaya başladığı günlerde, İngilizler de boş durmuyordu. 9. Ordu'nun devreden çıkarılmasıyla harekete geçen İngilizler, Kars'ta bulunan geçici hükümeti ortadan kaldırıp hükümet üyelerini Malta'ya sürüp şehri işgal edip Ermenilere teslim etti. Bu gelişmeyi ertesi gün Ardahan'ın işgali izledi. Bir süre önce görevinden alınan Yakup Şevki Paşa, Erzurum'u terk etmek zorunda kaldı. İstanbul'daki yüksek komiserlik ise 223 kişilik yeni bir tutuklama listesi hazırlayıp hükümete sundu. Afyon Tren İstasyonu, Fransız askerler tarafından kontrol altına alındı. Tüm bunlar olurken Damat Ferit Hükümeti'nin kılı kıpırdamıyordu. Öyle ki Damat Ferit, Galatasaray Lisesi'ni ziyarete gidiyor ve Fransız sevgisi üzerine övücü bir konuşma yapıyordu.

Anadolu'da bunlar olurken asıl gelişme Paris'te yaşandı. Konferansı takip eden İtalyan delegeler, haklarının teslim edilmediğini gerekçe göstererek önce konferansı ve akabinde Paris'i terk etti. İtalyan birlikler bu gelişme üzerine olası Yunan işgaline tedbir olarak Konya'ya girdi. Venizelos bu gelişmeyi fırsat bilerek ABD Başkanı Wilson'ı ziyaret edip Anadolu macerası için ikna girişiminde bulundu. Görüşme olumlu geçmiş ve Wilson, Yunan milli emelleri meselesinde kendisine güvenebileceğini söylemişti. İtalyanların tavrı, İngiltere Başbakanı Lloyd George'u da tedirgin etmiş, Venizelos'la sürpriz bir görüşme yapan George, Yunan Ordusu'nun Anadolu'ya asker çıkarmaya

Levent Şahverdi Arşivi

muktedir olup olmadığını açıkça sormuştu. George'un bu niyetine rağmen Lord Curzon, Yunan Ordusu'na hâlâ güvenemiyor ve "Selanik'e beş mil yakın bir yerde bile kendilerini zapt edemedikleri halde İzmir'i nasıl kontrol edecekler," diyerek itirazlarda bulunuyordu.

Karadeniz de iyiden iyiye ısınmıştı. George'un eşsiz önerisini fırsat bilen Yunanistan, askeri hünerlerini gösterircesine yaklaşık on savaş gemisini İzmir açıklarına demirletmiş, bir savaş gemisini de Trabzon'a gönderip Rusya'dan alınan 500 Rum göçmeni sahile bırakmıştı. Bu hadise üzerine Rize'de toplanan bir grup, "Padişah'ın sancağı altında aslanlar gibi çarpışan Lazlar, köle olmaktansa ölümü daha şerefli görür!" şeklinde açıklama yapmış, Trabzon'da çıkan arbedede bir Yunan askerini öldürünce bu haber İstanbul'da âdeta bomba etkisi yapmıştı.

Yunan askerinin ölümü üzerine Amiral Calthorpe devreye girerek Osmanlı hükümetine âdeta ültimatom verdi. Buna göre 9. Ordu'nun bazı askerleri hâlâ terhis edilmemiş ve silahlar teslim edilmemişti. Öte yandan Doğu Bölgesi'nde vücuda gelen bazı İttihatçı oluşumların önüne geçilmesi şarttı. En önemlisi, Karadeniz'de asayiş günden güne bozuluyordu. Şayet Osmanlı Hükümeti önlem almazsa ateşkes antlaşmasına göre İngiliz Ordusu devreye girecek ve bölgeyi işgal edecekti. Mesaj netti. Hükümete verdiği ültimatomla yatışmayan Amiral Calthorpe, 21 Nisan günü Vahdettin'i de ikaz etmek üzere Saray'a gitmeye karar verdi. Yapılan görüşmede, hükümete yaptığı uyarıları tekrarlayan Calthorpe, bölgenin en kısa sürede disiplin altına alınmasını net olarak talep etti.

Calthorpe'un girişimi, hükümetin aklını nihayet başına getirmiş, Damat Ferit yeni bir işgal ihtimalinin doğması karşısında tedirginliğe kapılmıştı. Savaş Bakanı Şakir Paşa'nın, "Ordu bugünkü vaziyetiyle harp edecek halde değildir," mütalaası, kötü gidişatı durdurmak için hamle yapılması gerektiğini âdeta haykırıyordu. Mehmet Ali Bey ve Şakir Paşa bir araya gelerek

Levent Şahverdi Arşivi

konu üzerinde görüştüler ve Samsun civarında sükûnetin sağlanması için bölgeye yeni bir atama yapılmasına karar verdiler. Şimdi bu iki bakana, verilecek görevin üstesinden gelebilecek nitelikte güvenilir bir isim gerekiyordu. İkisinin de aklına aynı isim gelmişti: Mustafa Kemal!

Şakir Paşa, 29 Nisan günü Samsun civarında yeşeren Türk çete faaliyetlerine dair rapordan bahsetmek için Mustafa Kemal'i huzuruna çağırdı. Büyük bir merakla bakanlığa giden Yarının Adamı, Şakir Paşa'nın odasına girdiğinde masanın üzerinde duran raporu gördü. Paşa'nın "Bunu okur musunuz?" diyerek uzattığı kâğıda göz gezdirip satırları okumaya başladı:

"Samsun civarında birçok Rum köyleri Türkler tarafından tecavüze uğramaktadır...

İstanbul Hükümeti bu vahşi tecavüzlerin önüne geçememektedir...

Bu bölgenin emniyet ve huzurunu temin etmek insaniyet namına borcumuzdur...

Bu tecavüzleri men etmek lazımdır..."

İçinde muazzam bir heyecan oluşmuştu. Acaba zamanı gelmiş miydi? Nihayet amacına ulaşıyor muydu? Bu hissiyatını belli etmeksizin gayet sakin bir tavırla Şakir Paşa'ya döndü ve "Emriniz nedir?" diye sordu. Şakir Paşa soruya "Sizce böyle midir?" sorusuyla cevap verdi. Yarının Adamı, "Zannetmiyorum fakat bir şeyler olması ihtimali vardır," demekle yetindi. Şakir Paşa lafı uzatmayarak konuşmaya başladı: "İşte... Böyle midir, değil midir, evvela bunu meydana çıkarmak için oralara bir kişinin incelemelerde bulunması lazımdır. Ben Sadrazam Paşa ile görüştüm. Sizi uygun gördük. Oraya gidesiniz ve meselenin mahiyetini anlayasınız."

Aldığı bu cevap yüreğinde fırtınalar koparmıştı. Fakat ser verip sır vermemesi gerektiğinin farkındaydı. Heyecanını içinde tutmaya devam ederek "Memnuniyetle giderim," dedi,

Levent Şahverdi Arşivi

"Ancak ben oraya Türkler Rumlara zulmediyor mu etmiyor mu, yalnız bunu anlamak için mi gideceğim?"

Yarının Adamı, Paşa'nın "Evet," cevabı üzerine odadan ayrılıp detayları konuşmak için Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'yla görüşmek istediyse de onu yerinde bulamadı. Hemen İkinci Başkan Diyarbekirli Kâzım Paşa'nın[62] odasına yöneldi. Paşa'yı görür görmez "Bilginiz var mı diye?" sordu. "Hayır," cevabı üzerine "İşte ben sana haber veriyorum," diyerek kapıların sıkıca kapatılmasını istedi. Mustafa Kemal'in bu telaşlı ve heyecanlı hali, Paşa'nın tuhafına gitmişti. Gülümseyerek "Ne oluyoruz?" deyince Yarının Adamı konuşmaya başladı: "Beni İstanbul'dan uzaklaştırmak için bir vesile aramışlar ve bir memuriyet bulmuşlar. Hemen kabul ettim. Ben zaten şu veya bu şekilde Anadolu'ya geçmek için fırsat arıyordum. Madem ki onlar teklif etti. Fırsattan mümkün olduğu kadar istifade etmeliyiz. Şimdi Savaş Bakanı'yla görüş, benden ne istiyorlar tespit et. Üst tarafını kendimiz yaparız."

Paşa, Mustafa Kemal'i eskiden beri tanırdı. Çanakkale ve Filistin Cepheleri'nde Mareşal Sanders'in kurmay başkanlığını yaparken birlikte çok vakit geçirmiş ve pek çok badire atlatmışlardı.[63] Haliyle Mustafa Kemal ona güvenmekte sorun görmemişti.

Diyarbekirli Kâzım Paşa hemen Şakir Paşa'yla görüştü ve görevlendirmenin detaylarına dair bilgi edindi. Mustafa Kemal, ordu müfettişi olarak gidecek ve kendisine bir yetki belgesi verilecekti. Bu belgenin çerçevesini Şakir Paşa anlatmıştı. Yazım işlemini ise Kâzım Paşa yapacaktı. Mustafa Kemal işittikleri karşısında "Çok güzel," diyerek gülümsedi. Göz ucuyla kapıyı

---

[62] Kâzım Paşa, 1881'de Diyarbakır'da doğdu. Diyarbekirli Kâzım olarak bilinir. 1902'de Harp Akademisi'ni bitirdi. Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda yer aldı. Birinci Dünya Savaşı sırasında 5. Ordu Kurmay Başkanlığını yaptı. Rütbesi albaylığa yükseldi. 1918'de Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı Kurmay Başkanı oldu. Aynı yıl paşalığa terfi etti.

[63] *Yarının Adamı - Mustafa Kemal'i Anlamak*, İstanbul: Masa Kitap, 2022: *s.* 187-189, 194.

Levent Şahverdi Arşivi

tekrar kontrol edip sıkıca kapatıldığından emin oldu. "Yalnızız," dedi ve ekledi: "Onlar ne istiyorsa fazlasını ilave ederek bir talimatname kaleme alınız. Yalnız bir iki noktayı ben not ettireyim."

Kâzım Paşa heyecanla "Peki," deyip yazmaya başladı. Taslağı oluşturup Mustafa Kemal'e uzatınca Yarının Adamı, kalemi eline aldı ve eklemeler yapmaya başladı. Kafasındaki direnişi ideal şekilde başlatabilmesi için çok geniş bir bölgeye emir verme yetkisine sahip olmalıydı. Bu nedenle yetki bölgesini neredeyse bütün Doğu'yu kapsayacak şekilde genişletti. Trabzon, Erzurum, Sivas, Van, Diyarbakır, Bitlis, Elazığ, Ankara, Kastamonu... Öte yandan, bu bölgedeki askeri birliklerle görüşmesi ve yazılı bildirimde bulunabilmesi için de bir madde ekledi. Müsveddeyi Kâzım Paşa'ya uzatıp temize geçmesini istedi. Paşa, eklenen maddeleri okuyunca büsbütün meraklandı ve şaşkın yüz ifadesiyle sordu: "Bir şey mi yapacaksın?"

Yarının Adamı kendinden emin ve temkinli bir edayla "Kulağını bana uzat," diyerek fısıldadı: "Evet. Bir şey yapacağım. Bu maddeler olsa da olmasa da yapacağım!"

Kâzım Paşa'nın keyfi yerine gelmişti. "Vazifemizdir. Çalışacağız," diyerek taslağı temize geçti ve Şakir Paşa'ya götürdü. Birkaç dakika sonra elinde bir mühürle döndüğünde Mustafa Kemal neler olup bittiğini sordu. Paşa derhal anlattı. Şakir Paşa metni okuyup her nedense imzalamak istememiş, mührünü verip "Sen bas!" demişti. Kâzım Paşa da belki faydası olur düşüncesiyle mührü alıp odasına dönmüştü.

Şans âdeta Mustafa Kemal'in ayağına gelmişti. Temize çekilen maddelere göz gezdirip bir madde daha ekledi. Bu madde, Sadrazam'la doğrudan irtibat kurma yetkisi sağlıyordu. Nihayetinde talimatname iki nüsha olarak yazıldı ve Şakir Paşa'nın mührüyle mühürlendi. Yarının Adamı bir nüshayı cebine koyup diğerini Kâzım Paşa'ya uzattı ve "Bir gün bunu hatırlarız," diyerek odayı terk etti. Genelkurmay binasının kapısından

Levent Şahverdi Arşivi

çıktığında uzun aradan sonra ilk kez bu kadar iyi hissettiğini fark etti. Büyük bir keyifle etrafına baktı ve derin bir nefes çekti. Heyecandan dudaklarını ısırıyordu. Kafesi açılmış, önünde geniş bir âlem, kanatlarını çırparak uçmaya hazırlanan bir kartal gibiydi!

Görevlendirme 30 Nisan günü Sultan tarafından onaylanınca Mustafa Kemal, tanışmak üzere Damat Ferit tarafından davet edildi. 1 Mayıs günü hükümet binasına giden Yarının Adamı, Cevat Abbas'la birlikte kapıda beklerken Şakir Paşa'yla karşılaştı. Şakir Paşa, kısa bir hal hatır sohbetinin ardından Cevat Abbas'ı işaret ederek "Yaveriniz akrabamdır fakat beni hiç sormaz ve aramaz. Pek nadir gözükür," diye takıldı. Akabinde Damat Ferit tarafından kabul edilen Yarının Adamı kısa bir görüşme yaptı. Sadrazamın son cümlesi, "Her arzunuzu doğrudan bana yazabilirsiniz," olmuştu. Bu olumlu görüşmenin ardından Cevat Abbas'la birlikte hükümet binasından ayrılan Mustafa Kemal, yaverine ilk emrini verdi: "Cevat, şimdi beni anlayan ve bana samimiyetle bağlanacak ve işten ziyade amacıma hâkim olacak kabiliyette subaylar bul!"

***

Cevat Abbas, subay listesini hazırlamak için çalışmaya koyulurken, Mustafa Kemal de Şakir Paşa'nın yanına gitti. Bir süre sonra Mehmet Ali Bey de yanlarına geldi. Keyifler yerindeydi... Ne de olsa iki bakan, kendileriyle çalışacak nitelikli bir paşayı önemli bir sorunu çözmesi için Anadolu'ya gönderdiğini düşünüyordu. Mustafa Kemal'in başarılı olması halinde kendileri de Hükümet ve Saray nezdinde değer kazanacaktı. Mehmet Ali Bey, Şakir Paşa'ya "Sizi tebrik ederim. Çok isabetli bir seçimde bulundunuz. Ben zaten Paşa'yı tanıyıp takdir etmiştim. Kanaatime siz de iştirak etmiş olduğunuz için bahtiyarım," dedi.

Levent Şahverdi Arşivi

Bakanlıkta görüşme sürerken Cevat Abbas, subay listesinin ilk kısmını neredeyse tamamlamıştı. Albay Kâzım,[64] Yarbay Refet, Yarbay Arif, Binbaşı Hüsrev, Doktor Albay İbrahim Tali ve Doktor Refik, Teğmen Muzaffer, Yüzbaşı Ali Şevket, Teğmen Hayati, Teğmen Hikmet, Yüzbaşı İsmail Hakkı, Yüzbaşı Mümtaz, Kâtip Memduh ve Yüzbaşı Tokatlı Mustafa... Mustafa Kemal listeyi görünce isimler üzerinde tek tek değerlendirme yapıp onayladı. Kurmay Başkanı olarak düşündüğü Albay Kâzım'ı evine davet etti. Eve gelir gelmez Mustafa Kemal'in neşeli ve heyecanlı şekilde "Samsun'a gidiyoruz," cümlesiyle karşılaşan Albay Kâzım'a komutanı tarafından ilk soru soruldu: "Samsun'a gideceğiz. Merkez orası. Siz Samsun'u biliyor musunuz Kâzım Bey?"

Albay Kâzım, Doğu Orduları Grup Menzil Müfettişi iken orada bulunmuştu. Haliyle cevabı "Bu güzel şehri görmüştüm," oldu. Şişli'de yolculuğun detayları konuşulurken atama kararı hükümet tarafından resmen imzalandı ve 5 Mayıs günü Resmî Gazete'de yayımlandı. Damat Ferit, konuyla ilgili İngiliz istihbarat görevlisi Andrew Ryan'la görüştüğünde "Mustafa Kemal'den memnuniyet verici sadakat beyanı aldım," demiş, Mustafa Kemal ismi Ryan için hiçbir şey ifade etmemiş ve onaylanmasında sakınca görülmemişti. Aynı gün, görev esnasında kullanılacak altı adet resmi mühür hazırlanması için direktif verildi. Akabinde atama kararı Anadolu'daki bütün birliklere gönderildi.

Artık zamanı gelmişti. Mustafa Kemal, haftalar önce görüştüğü gizemli misafirle tekrar görüşmesi gerektiğini düşünüyordu. Derhal Süleymaniye'ye doğru yola çıktı ve aradığı eve varıp

[64] Albay Kâzım, 1881'de Manastır'da doğdu. Babası, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Plevne Müdafaası'nda bulunan Tahsin Bey'dir. Bursalı Mehmet Tahir Bey vasıtasıyla Askeri Rüştiye'ye kayıt oldu. Akabinde Manastır Askeri İdadisi'ni bitirdi. 1897'de Harp Okulu'na başlayıp 1900'de mezun oldu. Çeşitli görevlerin ardından 1912'de Harp Akademisi'ni tamamladı. Birinci Dünya Savaşı'nda Cemal Paşa'nın komutasındaki 4. Ordu'da yer aldı. 1915'te yarbaylığa, 1916'da albaylığa terfi etti. Gazze Muharebesi'ne katılıp yaralandı. 1918'de Şark Ordu Grubu Menzil Müfettişliği görevi nedeniyle Batum'a gitti.

Levent Şahverdi Arşivi

zili çaldı. Kapıyı açan hizmetçi kız, "Beyefendi müsait değil," dese de Yarının Adamı, "Hele beni misafir odasına al, beyefendi de hazır olur," diyerek içeri girdi ve odalardan birine geçip beklemeye başladı. Biraz sonra beyefendinin sesi duyuldu: "Ne haber ne haber, bu ne baskın?"

Yarının Adamı odaya giren beyefendiye, "Vaktim dar. Sana hikâyeyi kısaca anlatayım," diyerek olan biteni özet geçti ve ekledi: "Ben yerleşinceye kadar sen de bana yardım edeceksin ve iş başladığı vakit yanıma geleceksin!"

Yarının Adamı veda etmek üzere ayağa kalktığında "Biraz daha konuşsaydık," teklifiyle karşılaştı. Fakat olmazdı, İstanbul'da kaldığı sürece onunla mümkün olduğu kadar az görüşmeliydi. Ellerini uzattı ve sarılıp "Görüşürüz..." dedi. Gizemli misafir, İsmet'ten başkası değildi...

***

İsmet'le yaptığı görüşmeden sonra Şişli'ye dönen Mustafa Kemal, ne zamandır görüşmeyi düşündüğü önemli bir ismi evine davet etti: Vahdettin'in kız kardeşi Cemile Sultan'ın torunu Mevhibe... Onunla birkaç hafta önce Müşir Kâzım Paşa'nın Şişli'deki Karlo Apartmanı'nda verdiği davette ev sahibesi Nazire Hanım aracılığıyla tanışmıştı. O gece o kadar güzel bir sohbet gerçekleşmişti ki davetlilerden Ruşen Eşref'in, "Dostluk ilerlemiş galiba," cümlesine "Evet Ruşen Bey, kendileriyle iyi dost olacağımızı anladım. Hanımefendi çok zeki," şeklinde cevap vermişti. Davet sona erdikten sonra Rauf, Ruşen Eşref, eşi, Mustafa Kemal ve Cevat Abbas hep birlikte Mevhibe Hanım'ı evine kadar bırakmış, geceye Mevhibe Hanım'ın daveti üzerine onun evinde devam edilmişti. Bu arkadaş grubu, Mevhibe Hanım'ın içki barındaki yarım şişe viski ve biraz rakıyla demlenmeye devam edip sabaha karşı dağılmış ve görüşmeler ilerleyen dönemde devam etmişti.

Levent Şahverdi Arşivi

Mevhibe Hanım her ne kadar saray torunu olsa da Saray'la arası pek iyi değildi. Bunun nedeni Mevhibe Hanım'ın dedesi Mahmud Celâleddin Paşa'nın 2. Abdülhamid döneminde Taif'e sürülüp boğdurulmasıydı. Cemile Sultan, kocasının ölümü nedeniyle kardeşi 2. Abdülhamid'le görüşmemiş ve bu durum Saray'la aralarına mesafe girmesine neden olmuştu. Gençliğinin büyük bölümünü Avrupa'da geçiren Mevhibe Hanım da olan bitenden ötürü Saray'ı suçluyor ve mesafeli tavrını yıllar sonra bile sürdürüyordu. Öte yandan işgal altındaki İstanbul, Mustafa Kemal'i nasıl rahatsız ediyorsa, aynı şekilde Mevhibe Hanım'ı da derin kedere sürüklüyordu. Mustafa Kemal bu nedenle Mevhibe Hanım'a güvenmiş ve ona yakın olmaktan çekinmemişti.

Davet üzerine Şişli'ye gelen Mevhibe Hanım, Mustafa Kemal tarafından ilginç bir teklifle karşı karşıya kaldı. Evin tam karşısındaki Ethem Paşa Konağı İtalyan işgal kuvvetleri komutanı Albay Roletto tarafından bir süre önce âdeta işgal edilmişti. Yarının Adamı, yakın zamanda konakta balo düzenleneceğini söyleyerek Mevhibe Hanım'ın bir yolunu bulup bu baloya gitmesini istedi. Mevhibe Hanım bu talebi bir görev bildi ve "Madem ki emrediyorsunuz, ne yapıp edip giderim," cevabını verdi. Orada ne yapacağını sorduğunda "Bu işi halledin, ondan sonra sizinle uzun boylu görüşürüz," cevabını aldı.

Baloya giriş yollarını arayan Mevhibe Hanım'ın aklına Pera Palas Oteli'nin Müdürü Mösyö Martin'in eşi Madam Martin geldi. Onunla savaşta yaralananlar için kurulan hayır kurumlarında görev aldığı zaman tanışmıştı. Derhâl yanına giderek baloya girebilmek için yardım istedi. Madam, Mevhibe Hanım'ı Dr. Pellegrini isimli İtalyan dostuna yönlendirdi. Pellegrini bu tip baloları seven birisiydi ve teklife olumlu baktı. İlişkilerini kullanarak kısa süre içerisinde baloya davet imkânı elde etti. Mevhibe Hanım'ın kavalyesi olacaktı. Görevin ilk kısmı tamamdı. Tekrar Şişli'ye dönen Mevhibe Hanım baloya girmenin yolunu bulduğunu anlatıp balodaki görevin ne olduğunu sordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Yarının Adamı, "Orada kimlerin bulunduğunu ve neler konuşulduğunu bana haber vermenizi istiyorum," diyerek bir şahsın ismini belirtti ve bilhassa onun kimlerle neler konuştuğunu bilmek istediğini söyledi.

Balo günü gelip çattığında Mevhibe Hanım, kavalyesiyle birlikte ortamda yerini aldı. İçerisi tıklım tıklımdı. Pek çok mühim şahsiyet oradaydı ve Pellegrini'nin varlığı çok işe yarıyordu. Hemen herkesi tanıyordu. Öyle ki Mevhibe Hanım'ı Roletto'yla bile tanıştırmıştı. Rengârenk tuvaletli kadınlar ve üniformalı subaylar hem içiyor hem de çılgınca dans ediyordu. Mevhibe Hanım etrafı süzdüğünde bazı Türk ailelere ve tanıdık simalara da rastlamıştı. Mustafa Kemal'in söylediği şahıs da oradaydı ve kimlerle ne konuştuğunu cümle cümle hafızasına nakşetmişti. Gece iki gibi balodan ayrılan Mevhibe Hanım, ertesi gün erkenden Mustafa Kemal'in yanına gidip gördüklerini, duyduklarını tek tek anlattı. Mustafa Kemal sinirli bir halde "Bunların sonu gelecek, bunların sonu gelecek..." diye mırıldanıyordu. Bu sözler Mevhibe Hanım'ın dikkatini çekmişti. "Nasıl gelecek Paşam? Bu iş nasıl olacak?" diye sorunca "Onu söyleyemem fakat yakındır," cevabını aldı. Merakı büsbütün artmıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

♫ Glory Oath + Blood, Robert Leslie Bennett, Ciarán Birch - "Twilight of the Gods"
♫ Fringe Element - "Greatness Within"

BÖLÜM XIV

VİZE

Mustafa Kemal'in Samsun görevi kesinleştiğinde Karabekir, nihayet Trabzon'dan Erzurum'a doğru yola çıkmış, Gümüşhane ve Bayburt'ta teftişlerini yaparken ekmek isteyen kadınlara ve bir deri bir kemik kalmış kimsesiz çocuklara rastladığında yüreğinde derin bir yara açılmıştı. İstanbul'un görmediği, görmek istemediği manzaralara tanık oluyordu. Öte yandan Yakup Şevki Paşa'nın aldığı önlemlerin ne kadar faydalı olduğu ortaya çıkmıştı. Kış şartlarına rağmen yollar hâlâ açıktı. "Zavallı Yakup Şevki Paşa," diye düşündü. Birkaç gün önce istemeyerek de olsa işgalcilerin baskısıyla İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştı ve yüksek ihtimalle Ali İhsan Paşa'nın akıbetine uğrayacaktı.

Karabekir 3 Mayıs günü Erzurum'a vardığında büyük bir halk kalabalığı tarafından karşılandı. Merasimin ardından 9. Tümen Komutanı Rüştü Bey'le baş başa görüştü. Rawlinson'un neler yaptığıyla ilgili bilgiler aldı. Rawlinson o günlerde kafayı 3. Tümen Komutanı Yarbay Halit'e takmıştı. Onu Trabzon'a sürmekten bahsediyor ve sıranın Rüştü Bey'e geleceğini de çekinmeden söylüyordu. Karabekir kendinden emin bir şekilde "Hiç merak etme," diyerek Rüştü Bey'i teskin etti ve düşüncelerini açıkladı: "Bu heriflere değil komutan, silah da vermeyeceğiz, bir karış toprak da. Bilakis, şehirleri geri alacağız. Memleketi iyi bir barışa kavuşturmak için bütün Ermenistan'ı ilk fırsatta işgal edeceğiz. Genel vaziyet buna müsait bir şekle girmiştir. İtilaf Devletleri'nin milletleri artık savaştan bıkmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Ermeni ve Rumlarla hesabımızı nasılsa görürüz. Bolşevik Rusya da Kafkasya'ya harekete başlamıştır. Yakında ne Kars'ta ne Batum'da İngiliz kuvvetleri kalacaktır."

Bu cümleler Rüştü Bey'e umut vermişti. Konuşmaya devam eden Karabekir niyetinin, mevcut direniş cemiyetlerini örgütleyip güçlendirerek bir kongre düzenlemek ve Trabzon'u her türlü işgal girişiminden korumak olduğunu ifade etti. Böylece Ermenistan'a bir taarruz yapmak için uygun askeri pozisyon oluşacaktı. Onu düşündüren tek şey Kürtçü akımların tehlikesiydi. İlk fırsatta Kürt ileri gelenleriyle görüşecek ve kader birliği yapmanın yollarını arayacaktı.

Rüştü Bey'le görüştükten sonra komutanlarla ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin önde gelenleriyle görüşen Karabekir, kafasındakileri onlara anlatıp desteklerini aldı. Cemiyet Başkanı Hoca Raif Efendi, İstanbul'un Erzurum'un boşaltılması yönünde karar vereceğinden endişeleniyordu. Karabekir bu endişeyi gidermek adına Erzurum'u boşaltmayacağını, aksine Erzurum'un doğusuna bile gireceğini taahhüt etti. Bunun üzerine Raif Efendi ayağa kalkıp "Var ol!" diye bağırdı.

Karabekir'in bir sonraki durağı Rawlinson oldu. Yaptığı görüşmede Türk birliklerine emir vermesinden rahatsız olduğunu muhatabına ifade ederek benzer hadiselerin yaşanmamasını nazikçe talep etti. Konuşulacak bir şey varsa sadece kendisiyle görüşmesi gerektiğini belirtti. Erzurum halkının Ermeni işgali ihtimali ve komutanların görevden alınacağına dair dedikodular nedeniyle tedirgin olduğunu, kendisinin de çok dikkat etmesi gerektiğini, bir isyan halinde meselenin canına mal olabileceğini söyleyip âdeta üstü kapalı tehdit etti. Rawlinson, Rüştü Bey ve Halit Bey'e dokunması halinde tehlikeli neticelerle karşılaşacağı yönündeki mesajı almıştı. Karabekir ertesi gün Rawlinson'u tekrar ziyaret ettiğinde bu mağrur İngiliz subayının kendisine iyi davrandığını fark etti. Demek ki ilk görüşme işe yaramış ve haddini bilmeye başlamıştı. Görüşmede Bolşeviklik

Levent Şahverdi Arşivi

konusu açıldı. Rawlinson bu konuda çok tedirgindi ve Rusların Kafkaslarda ilerlemek isteyebileceğinden şüpheleniyordu. Bu şüphe, Karabekir'e önemli bir sır veriyordu. Doğru hamleleri yapması halinde İngilizleri bölgede çok zor durumda bırakabilirdi. Derhâl emir verip Bolşevikler hakkında toplanabilecek ne kadar gazete ve bilgi varsa toplanmasını istedi. Akabinde Kürtçülük konusunda yapılan propagandaları mercek altına aldı. Birlik ve beraberlik konuşmaları yaparak bu propagandanın önüne geçmeye çalıştı. Ordusunu güçlendirmek için faaliyete girişti. Şehre gelişinin daha ilk haftasında kolordusundaki dört tümenden oluşan 17 bin 860 kişilik birliğiyle her türlü badireye karşı kaya gibi sağlam durmaya başlamıştı.

***

Erzurum, Karabekir'in varlığı nedeniyle şanslıydı fakat bölgedeki diğer şehirler bu şansa sahip değildi. O günlerde Bitlis'te valilik yapmakta olan Mazhar Müfit, Hürriyet ve İtilaf Fırka'sına yakın *Alemdar, Sabah* ve *Peyam* gazeteleri tarafından İttihatçı geçmişi nedeniyle hedef alınmış ve hakkında görevden uzaklaştırıldığı yönünde haberler çıkmıştı. İçişleri Bakanlığına başvurarak haberlerin doğruluğunu soran Mazhar Müfit, haberlerin doğru olmadığı yönünde cevap alsa da üç gün sonra Jandarma Komutanı Hasan Bey'in getirdiği gizli telgrafta bambaşka şeyler öğrendi. Hükümet, Mazhar Müfit'in görevden alınması halinde isyan riski olup olmadığını araştırıyordu. İsyan riski olmadığının tespiti halinde görevinden alınacaktı. Hasan Bey, Başkent'in teslimiyetçi tutumunu destekleyen biri değildi ve Mazhar Müfit'in görevde kalmasını istiyordu. Haliyle bir isyan riski olmamasına rağmen isyan riski olduğuna dair cevap vermiş, düşüncelerini Mazhar Müfit'e şöyle anlatmıştı: "Teşkilat değil, komuta edecek jandarma erimiz, yiyecek fasulyemiz bile yok, değil mi üstat? Bu ne biçim hükümet?

Levent Şahverdi Arşivi

Ne biçim idare sistemi? Bir valisini azledemeyen, azledildiği taktirde asayişin bozulacağından endişe eden bir zihniyet. Bu adamlar utanmadan nasıl bakanlık koltuğunda oturabiliyor. Memleket idaresini omuzlarına alıyorlar!"

Doğru söze ne denirdi. Nitekim hükümet birkaç gün sonra, Vali Mazhar Müfit'e, Doğu illerinden bazılarının Ermenistan'a terk edilebileceğini, bu ihtimal zayıf olsa da emri vaki karşısında kalınması halinde halkın bu gelişmeye hazırlanması gerektiğini yazmıştı. Fakat Mazhar Müfit, şerefli bir Türk olarak bu talimata, "Bir karış toprağı bile düşmana terk için halkı hazırlamak elimden gelmez," diyerek cevap vermiş ve gerekirse yerine başkasını bulmalarını söylemişti.

Mazhar Müfit o günlerde gazetede iki önemli haber okudu. İlk haberde, Ali Galip isminde eski bir subayın Elâzığ Valiliği'ne tayin edildiği yazılıydı. İkinci haberde ise Mustafa Kemal Paşa'nın ordu müfettişi olarak görevlendirildiğinden söz ediliyordu. Mazhar Müfit'in bu ismi yakından tanıdığı söylenemezdi. Ama Çanakkale'deki namını ve kahramanlığını herkes gibi o da biliyordu. Acaba bu kahraman şimdi teslimiyetçi bir sultanın emrine mi girmişti? Damat Ferit'in bahsettiği Ermenistan'a toprak bırakma görevini Mustafa Kemal Paşa mı üstlenmişti? Bilmiyordu. Ama şüpheleri çoğalmıştı. Acaba ne yapmalıydı? Onu da bilmiyordu. Bu şehirde kapana kısılıp kalmış gibi hissediyordu. Bir süre daha bekleyecekti. Şayet işler düzelmezse görevini bırakıp kafasındaki şüphelere cevap aramak üzere Erzurum'a geçecekti.

***

Mayıs ayına girilmesiyle birlikte İzmir âdeta karanlığa gömülüyordu. Gelişmeler hiç iç açıcı değildi. Öyle ki İngiltere Başbakanı Lloyd George, Yunan Ordusu'nun İtalyanlardan önce İzmir'e çıkması için müsaade edilmesini alenen dile

Levent Şahverdi Arşivi

getirmiş, bu gelişmeyi İtalyanların Fethiye, Marmaris ve Kuşadası'nı işgali izlemişti. Batı Anadolu barut fıçısı halini almıştı. Fransızlar, Eskişehir'de isyan riski tespit ediyor; Venizelos ise Yunan Ordusu'nun Anadolu'ya çıkması halinde Türklerin direniş göstermeyeceğinden emin olduğunu söylüyordu. Nihayetinde ABD, İngiltere ve Fransa liderleri, İtalyan tehlikesine karşı Yunan Ordusu'nun İzmir'i işgal etmesine resmen karar verdi ve durumu Amiral Calthorpe'a bildirdi. Talimata göre Calthorpe İzmir'e gidecek, kararı 12 Mayıs'ta İtalyanlara bildirecek, Yunan Ordusu 14 Mayıs'a kadar bekleyecek, Türkler ise on iki saat önceden bilgilendirilecekti. Bu müjdeli haberi alan Venizelos, derhâl Selanik'teki genel karargâha "çok acele" işaretli telgraf çekti:

"Konferansın yüksek meclisi, bugünkü toplantısında askeri kuvvetlerin derhâl İzmir'e gönderilmesine karar verdiğini tebliğ etti. Yaşasın millet!"

Telgraf üzerine Yunan Başkomutanı Leonidas Paraskevopulos, Demirlarisa Tümeni'ni İzmir'e doğru yola çıkardı. Calthorpe, kararı İstanbul'daki Fransız ve İtalyan yüksek komiserlerine bildirdi. İtalyanlar bu karar karşısında hayal kırıklığına uğramış, Yüksek Komiseri Kont Sforza, İngiliz ve Fransız meslektaşlarına bu kararın uğursuzluğundan "Bu hareket, işin iç yüzünü göremeyenlere kesin bir başarı gibi görünse de kendisine karşı hareket edilen milleti, ölüm derecesinde yaralar," diye bahsetmişti. Öte yandan Venizelos, alınan kararı, İzmir'deki Metropolithane'ye bildirmekte gecikmemiş, haberi duyan Rumlar Metropolithane'nin salonunu büyük bir coşkuyla doldurmuştu.

Yunan Konsoloshanesi'nden Mavrudis, haberi açıkladığında Hristosmos sevinçten ağlamaya başlamış, Venizelos'un beyannamesi okunduğunda salonda "Zito!"[65] sesleri yükselmişti: "Yunanistan, İzmir'i işgal etmek üzere, konferans tarafından

[65] Zito, Yunancada "Bravo" anlamına gelmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

memur edildi. Balkan Harbi'ne kadar aynı boyunduruk altında esir bulunduğum için bugün, küçük Asyalı Rum kalplerinin ne derece sevinç duygularıyla dolu olacağını iyice hissediyorum. Duyguların açığa vurulmasını önleyecek değilim. Yunan hürriyetiyle, cins ve mezhep farkı olmadan eşitlik ve adalet bahşedeceğiz. İzmir'i kendisine İncil'ini getirmek suretiyle yakında ziyaret edebileceğimi ümit ederim."

Amiral Calthorpe, aylar önce ateşkes görüşmelerinde Rauf'a söz verilmiş olmasına rağmen verilen sözü bozmak, yani Anadolu'ya Yunan askeri çıkarmak için 11 Mayıs akşamı İzmir'e gitmek üzere hazırlıklarını tamamladı. Ertesi gün yola çıkacaktı. Bu işi sorunsuz halledeceğinden emindi. Zira Türklerin boyun eğdiğini gözleriyle görüyordu. Birkaç gün önce kendisiyle görüşen Sait Molla, "İngiltere, Türkiye'nin yönetimine el koysun," diyecek kadar teslim olmuş durumdaydı. İşgale tepkisiz bir Başkent, taleplere boyun eğen bir hükümet, İngiliz hâkimiyeti isteyen yetkililer ve bütün bunlar olurken saltanatını güvenceye almaya çalışan bir Sultan... Şartlar böyleyken Yunan Ordusu'nun İzmir'i işgal etmesine kim mâni olabilirdi ki?

***

Calthorpe hazırlıklarını tamamlarken Mustafa Kemal, Mevhibe Hanım'ı evine davet edip önemli bir görev aldığını ve yakın zamanda Samsun'a gideceğini anlattı. Mevhibe Hanım, geçen gün gizli tutulan sırrın ne olduğunu nihayet öğrenmişti. Asıl şaşkınlığı, Mustafa Kemal tarafından teklifi işitince yaşadı: "Bize faydanız olur. Halide Edib Hanım da Anadolu'ya geçiyor. Yalnız kalmazsınız."

Samsun'a davet edilmişti. Şaşkınlık içinde kelimeler ağzına dolanırken düşünmek için süre istedi. Fakat buna cesaret edemeyeceğini hissetmişti. Mustafa Kemal, arkadaşının tedirginliğini anlıyordu. Bu nedenle ısrarcı olmadı. Yolculuk için gereken

Levent Şahverdi Arşivi

işlemlerine odaklandı ve İçişleri Bakanlığına bir yazı yazarak görev sahasına ait kroki talep etti. Akabinde Savaş Bakanlığından maiyetinin üç aylık ödeneğinin peşinen ödenmesini istedi. Neticede Samsun'a gittikten sonra girişeceği faaliyetler nedeniyle hükümetle ilişkileri bozulabilir ve parasız kalabilirdi. Üç aylık ödenek, ilk etapta kendisi için sağlıklı bir güvence olacaktı. Öte yandan Samsun ve Sivas'a göndermek üzere bir mektup kaleme aldı. Bölgede faaliyette bulunan çeteler hakkında ayrıntılı bilgilerin hazırlanmasını ve Samsun'a vardığında kendisine teslim edilmesini istedi. Saltanatın ortadan kaldırılmasını istediği Türk çeteler... Onlar, Yarının Adamı için ortadan kaldırılması gereken değil, desteklenmesi gereken çetelerdi. Direnişin ilk kıvılcımı onlar olacaktı.

***

Ertesi gün Amiral Calthorpe İzmir'e doğru yola çıkarken Mustafa Kemal, önemli bir görüşme için Cevat Abbas'la birlikte Bekirağa Bölüğü'ne gitti. Önce hal hatır sormak için Hapishane Müdürü'nün odasına girdi. Karşısında gördüğü adam hiç yabancı gelmiyordu. İsmini sorduğunda "Ali," cevabını aldı. Ali... Onu hatırlamıştı. Doğu Cephesi günleriydi... Karşısındaki zat, 19 Ağustos 1916'da Rus taarruzunu püskürttükten ve Murat Nehri'ni geçtikten sonra ani bir Rus baskını yiyerek ciddi tehlike attıkları gün, kendisine birkaç saat önce böyle bir tehlike olmadığının bilgisini veren alay komutanıydı. Onu görevden alıp Harp Divanı'na sevk etmişti. Fakat daha sonra onun da yanlış bilgilendirildiği ve kusuru olmadığı ortaya çıkmıştı. Ali... Şimdi karşısında duruyordu.[66]

Karşısındaki askerin mazideki hadiseler nedeniyle ne tepki vereceğini merak edercesine kısa süreli bir bakışmayı Ali Bey'in cümleleri sona erdirdi: "Paşam. Haber aldık. Anadolu'ya

[66] *Yarının Adamı - Mustafa Kemal'i Anlamak*, İstanbul: Masa Kitap, 2022: *s.* 230.

Levent Şahverdi Arşivi

gidiyormuşsunuz. Ne vakit emrederseniz, tutuklulardan istediklerinizi yanıma alarak size geleceğim!"

Bu cümleler, Mustafa Kemal'in umuduna umut katmıştı. Kendisine öfke ve nefret hissetmesi ihtimali bulunan bir subay, tüm geçmişi unutmuş ve ardını bilmediği bir görevde, konumunu riske atmak pahasına desteğini sunmuştu. Sersefil haldeki teslimiyetçi idarenin yönettiği Başkent'te görev yapan bir subay dahi böyle azimkâr ve dirayetliyken Anadolu'nun bağrındaki halk neler yapmazdı? Gülümsedi ve "Bana başarımın ilk müjdelerini veriyorsunuz. Teşekkür ederim," dedi. Koğuşlarda yalnız dolaşmak ve tutuklularla özel görüşmek yönündeki talebi de "Hay hay," cevabıyla kabul edildi.

O esnada Fethi ve tutuklu gazeteci Yunus Nadi,[67] koğuşlarında her zaman olduğu gibi sohbet ediyordu. Bu sohbeti koğuşa giren gardiyan böldü. Fethi'yi işaret ederek kendisiyle gelmesini istedi. Geldiğini umduğu ziyaretçiye bir an önce kavuşmak istercesine hızlı adımlarla koridoru aşan Fethi, görüşme odasına vardığında tam da beklediği gibi Mustafa Kemal'i karşısında gördü. Bu defa önceki görüşmeye nazaran oldukça dinç ve heyecanlı görünen arkadaşıyla odada yalnız kalan Fethi, hemen neler olup bittiğini sordu. Mustafa Kemal, sakin ve fısıltıyı andırır bir ses tonuyla Samsun görevinden ve yanında götüreceği isimlerden bahsedip son gelişmeleri anlattı: "Yetki maddelerini Şakir Paşa'ya kabul ettirdik. Sivil makamlarla da temas edebilecek ve lüzumlu gördüğüm hallerde onlara emir verebileceğim."

Bu iyi haber nedeniyle Fethi'nin gözleri dolmuştu. Yarının Adamı, oldukça duygusal görünen arkadaşını cesaretlendirmek

[67] Yunus Nadi, 1879'da Fethiye'de doğdu. Süleymaniye Medresesi'nde eğitim görürken istibdat karşıtı fikirlerden etkilenerek meşrutiyet yanlısı oldu. 1900'de gazeteciliğe başladı. Çeşitli basın organlarında yazılar yazdı. 1901'de hükümet aleyhtarlığı nedeniyle üç yıl hapse mahkûm edilerek Midilli'ye sürüldü. 1909'da Selanik'e giderek İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı *Rumeli* gazetesinde yazılar yazdı. 1912'de Aydın mebusu olarak Meclis'e girdi. *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde yazılar yazdı. Balkan Savaşları sırasında Rumeli Müslümanlarının haklarını müdafaa etmek için propaganda yaptı. Aynı dönemde Sofya'da bulunan Mustafa Kemal ile tanıştı. Ateşkesin ardından İstanbul'da *Yeni Gün* gazetesini kurdu.

Levent Şahverdi Arşivi

amacıyla şunları söyledi: "Hiç elem çekme. Ne biz bu halde kalacağız ne de memleketi bu halde bırakacağız. Bu millet tarihinde böylesi buhranları kaç defa yendi ve daha çok güzel neticelere erişti."

Fethi, hakkındaki yargılamayı ve Mehmed Kemal'in uğradığı akıbeti düşünerek "Eğer asılmaz da o günlere kadar hayatta kalabilirsem..." diyerek lafa girdiyse de Mustafa Kemal arkadaşının bu olumsuz cümleyi tamamlamasına izin vermedi: "Senin ithamlarla hiçbir alakan yok ki. Sen o senelerde Sofya'da sefirdin. Bunu başta Ferit Paşa dahil herkes bilir... Göreceksin. Her şey düzelecek. Her vesileyle bana yaz. Ben de her fırsatta sana yazacağım. Ümidimizi asla kaybetmeyeceğiz!"

Mustafa Kemal bir müddet daha konuşup aklındaki planlardan bahsetti. Öyle şeyler söylemişti ki Fethi'nin gözlerinden yaşlar akmış, içi umutla dolmuştu. Görüşme sona erdiğinde kalkıp arkadaşına sarılıp uğurladı. Çok önemli şeyler işitmişti. Kimseye söylememesi gerektiği yönündeki tembihin zihnindeki yankısı eşliğinde koğuşuna döndü. Fethi koğuşuna dönerken Mustafa Kemal de rast geldiği arkadaşlarıyla ayaküstü sohbet etti. Onu gören herkes yanına gelip meraklı sorularla etrafını çeviriyordu. Onlardan biri de Hüsrev Sami'ydi... Çaresizlik içinde "Ne haldeyiz Kemal, görüyor musun?" diye hayıflanıyordu.

Fethi koğuşuna vardığında onu neler olup bittiğini işitmek isteyen meraklı gözler karşıladı. Yunus Nadi'nin, "Kim?" sorusuna, umursamaz bir yüz ifadesiyle "Hiç canım, Mustafa Kemal Paşa ziyarete gelmiş," dedi. "Olan bitene ne diyor?" sorusunu ise yine aynı ifadeyle "Ne desin, hayretle izlemekten başka dediği bir şey yok," diyerek geçiştirdi. Ceketini çıkarıp yatağına uzandı. Kimsenin görmesini istemediği mutlu yüz halini gizlemek istercesine duvara dönüp uyuyacağını söyledi. Yunus Nadi, bir şeyler döndüğünün farkındaydı. Belli ki saklaması gerekiyordu. Birkaç saat bekledikten sonra uygun bir anda Fethi'nin yanına

Levent Şahverdi Arşivi

sokuldu. Fethi elleri başının altında, huzur içerisinde tavana bakıyordu. Yunus Nadi'nin merakı büsbütün artmıştı. Fethi, arkadaşını daha da merakta bırakmamak adına "Monşer," diyerek konuşmaya başladı: "Vaziyet mühim. Ah bir neticesi gelebilse..."

Kimsenin duymaması gerekiyordu. Bu nedenle doğrulup ayaklarını yataktan aşağıya uzattı ve Yunus Nadi'nin kulağına eğilerek devam etti: "Paşa hareket ediyor. Samsun'a çıkacak. Üç gün lazım. Bu üç günü selametle atlattık mı, üst tarafı inşallah büsbütün selamet olacaktır. Ah şu üç gün..."

Yunus Nadi'nin gözleri fal taşı gibi açılmıştı. "Paşa gizli mi gidiyor?" diye sordu. "Hayır," dedi Fethi ve ekledi: "Doğu Bölgesi Orduları Müfettişi olmuş. Resmen gidiyor. Tabii işin görünen kısmı böyle. İç yüzü ise bambaşka. Herifler Paşa'nın kurduğu dolaba gafletle sürüklenmişler. O ne dediyse yapmışlar. Meselenin iç yüzünden İngilizlerin de haberi yok. Eğer dikkatlerini çekerse, Allah etmesin, yoldan çevirmeye kalkışabilirler. İşte bu üç gün zarfında burada biz âdeta çocuk doğururcasına ızdırap ve azap çekeceğiz. Mesele fevkalade mühimdir. Burada bile söz konusu olması uygun değil. Deminden beri ne hallere girdiğime dikkat etmişsindir. Zaten heyecanlıydım. Yatıp uyumak manevrasına mecbur kaldım."

Yunus Nadi sevincini içinde boğarcasına "Paşa'nın kendisi ne diyor?" diye sorarak detayları öğrenmek istedi. Fethi, gözleri parlayarak konuşmaya devam etti: "'Saray yabancılara teslim olmuştur,' diyor. 'Hükümet işgalcilerle iş birliği içindedir,' diyor. 'Meclis'in toplanması gerekmektedir. Bir kere Samsun'a ayak attıktan sonra bu işlerin hepsini düzeltmedikçe bir daha buraya gelmem,' diyor."

Yunus Nadi hayretler içinde kalmıştı. Fakat Fethi'nin anlatacakları henüz bitmemişti. Etrafını kolaçan etti ve kimsenin dinlemediğinden emin olunca tekrar konuşmaya başladı: "İşleri düzeltebileceğinden kati surette eminim. Enine boyuna tetkik etmiş. Her şekilde ve suret için bir çare bulmuştur.

Levent Şahverdi Arşivi

Düşün ki icabında rütbesini ve görevini üzerinden atarak oluşturacağı milli ihtilal ordularının başına geçmeyi bile şimdiden göze almış. Hikâye uzun. İstanbul, Saray, Hükümet, İtilaf Devletleri... Hepsi için planları var. Bunların hepsini kullanacak. Vaziyetin gerektirdiği her şeyi sonuna kadar tatbik edecek. Ah o üç gün... O üç gün..."

Fethi ve Yunus Nadi artık sırdaş olmuştu. Tüm heyecanlarına ve sabırsızlıklarına rağmen duyduklarını kimselere söylememeye ve hatta Mustafa Kemal'in adının geçtiği anda, oradan uzaklaşmaya karar verdiler.

***

Bekirağa Bölüğü'nde umutla dolan iki kalp, üç günün geçmesi için dakikaları sayarken İzmir'e varan Amiral Calthorpe, 13 Mayıs günü Iron Duke Amiral Gemisi'nde İngiliz, Fransız, Amerikan ve Yunan subaylarla toplantı yaparak önemli kararlar aldı. Bu kararlara göre ertesi gün İngiltere'nin İzmir Başkonsolosu James Morgan, sabah 09.00'da İzmir Valisi Kambur İzzet'i, Yarbay Smith ise aynı saatlerde İzmir'deki Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'yı ziyaret edecek, her iki görevli işgale ilişkin hususları ve atılacak adımları bildirecekti. Bu kapsamda Foça, Karaburun, Urla ve Sancakkale'deki askeri siperler İngiliz, Fransız ve Yunan askerleri tarafından Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. Maddesi'ne dayanılarak işgal edilecek ve İstanbul'da bulunan Amiral Webb, vaziyeti saat 11.00'de Damat Ferit'e bildirecekti. Plan dahilinde askeri siperler öğlene kadar teslim alınacak ve ertesi gün, yani 15 Mayıs'ta Yunan Ordusu direnişle karşılaşmadan sorunsuz şekilde İzmir'e girecekti. Toplantının sona erdiği saatlerde Osmanlı Jandarma Genel Komutanlığı, her şeyden habersizce İstanbul'a, "İzmir'de ortalık sütliman," bilgisini geçmişti. Paris'te ise İtalyanların konferansa geri dönüşü sağlanmış, karşılığında sus payı olarak Marmaris'ten

Levent Şahverdi Arşivi

başlayıp Mersin'e uzanan ve Konya'yı kapsayan bölgenin İtalyanlara bırakılması kararlaştırılmıştı. Akşamüzeri, işgal fısıltısı İzmir'e sirayet etmiş, Aya Fotini Kilisesi'nde toplanan Rumlar, 13 bin kişilik Birinci Yunan Tümeni'ni taşıyan 18 geminin Selanik'ten yola çıktığı haberini ve Albay Zafiriu'nun, "Esaret altında yaşayan kardeşlerimizi kurtarmaya geliyoruz," mesajını sevinç çığlıkları eşliğinde kutlamaya başlamıştı.

14 Mayıs sabahı, Calthorpe'un talimatları doğrultusunda İzmir'e giden yetkililer, alınan kararları Vali Kambur İzzet ve Ali Nadir Paşa'ya bildirdi. James Morgan görüşmenin ardından valilikten ayrılırken bir Türk subay önünü kesti ve "Uyur gibi görünürüz fakat uyanacağız. Memleketin peşkeş çekilmesi kabul edilemez. Karışıklık vuku bulacak. Belki bizimle çok kişi ölecek!" dedi. Bu subayın söyledikleri Morgan tarafından pek ciddiye alınmamıştı. Kısa süre sonra İngiliz, Fransız ve Yunan askerleri askeri siperlere girmek üzere karaya çıktı. Vali Kambur İzzet her türlü taşkınlığa karşı bazı gazeteleri kapatma kararı aldı. Saat 11.00 olduğunda Amiral Webb, durumu hükümete resmen bildirdi. Hükümet ani bir kararla Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'yı görevden alıp Trakya'da bulunan 1. Ordu Müfettişliği'nde görevlendirerek yerine Cevat Paşa'yı[68] atadı.

Gelişmeler İzmir'de duyulunca tüm şehri âdeta tedirginlik havası kapladı. Kambur İzzet şehri yatıştırmak için bir basın toplantısı düzenleyerek işgal haberlerini yalanladı ve Muğla sahillerinde başlayan İtalyan işgalini "endişelenmeyi gerektirmeyen bir durum" olarak niteledi. Vali, barış konferansında henüz kati bir kararın alınmadığını ama gelişmelerde

[68] Cevat Paşa, 1870'te İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'nde okudu. 1894'te Harp Okulu'nu birincilikle bitirdi. 1906'da korgeneral oldu. İttihat ve Terakki yönetimi tarafından orduda yapılan düzenleme kapsamında rütbesi 1909'da yarbaylığa düşürüldü. Aynı yıl Harp Akademisi komutanlığına atandı. 1910'da tekrar albay oldu. Balkan Savaşları'na katıldı. 1914'te tuğgeneralliğe yükseldi. Aynı yıl Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığına atandı. Çanakkale Deniz Savaşları'nda üstün yararlık göstererek Çanakkale Kahramanı olarak nam saldı. 1918'de Megiddo Muharebesi'nde 8. Ordu Komutanı olarak görev aldı.

Levent Şahverdi Arşivi

memnuniyet verici emareler olduğunu ifade etmekten çekinmedi. Fakat bu açıklamalar halkı ikna etmemişti. Bir grup direnişçi tehlikeyi sezerek telgrafhaneye koştu ve kaleme aldığı telgrafı tüm memlekete gönderdi:

"İşgal başladı. İzmir'in son ve tarihi günü yaşanıyor. Son imdadımız, sizin göstereceğiniz tepkiye bağlıdır. Her yere başvurunuz. Ve vatan ordusuna katılmaya hazırlanınız."

İzmir'deki kolordu da hareketlenmişti. Ali Nadir Paşa, Savaş Bakanlığına telgraf çekerek şehirdeki Kızılhaç ekiplerinin el altından Rumlara silah dağıttığını ve kanlı bir işgal ihtimalinin doğduğunu aktarıp bu ihtimalin gerçekleşmesi halinde ne yapılması gerektiğini sordu. Savaş Bakanı Şakir Paşa verdiği cevapta İzmir'de olan bitenin ateşkes şartlarına uygun olduğunu belirtip isteklere uyulması, karşı konulmaması ve kolaylık gösterilmesi gerektiğini emretti. Ali Nadir Paşa bu emir doğrultusunda bir talimat yayımlayarak dört madde ile durumu izah edip Savaş Bakanlığının emirlerine katiyen uyulması gerektiğini ilan etti.

İzmir'de gerilim yükselirken Paris'te toplanan işgalciler, Trakya ve Boğazların Türk egemenliğinden alınmasına karar verdi. Amiral Webb, Londra'ya telgraf çekerek işgal kararının hükümete bildirildiğini iletti ve bir endişesini dile getirdi: "Ferit'in istifa etmesinden korkuyorum."

14 Mayıs günü İzmir'de hava kararmaya başladığında Amiral Calthorpe, Vali Kambur İzzet ve Ali Nadir Paşa'ya yarın sabah Yunan Ordusu'nun İzmir'e gireceğini ve telgrafhaneye el konacağını haber veriyor; Yarbay Smith, Yunan askerinin karaya çıkacağı haberinin yıldırım hızıyla yayıldığını raporluyor; aynı dakikalarda Türkler akın akın Maşatlık Bölgesi'nde toplanıyor; protesto sesleri yükselmeye başlıyor ve Anadolu Matbaası'nda basılan bir beyanname, yüksek sesle okunuyordu:

Levent Şahverdi Arşivi

"Ey bedbaht Türk! Senin hakkın gasp ediliyor. Namusun yaralanıyor. Buralarda Rum'un çok olduğu, Türklerin Yunan'a bırakılacağının memnuniyetle kabul edildiği söylendi. Bunun neticesi olarak güzel memleket Yunan'a verildi. Şimdi sana soruyoruz: Rum senden daha mı çoktur? Artık kendini göster! Bu, sana düşen en büyük vazifedir! Geri kalma! Hüsran fayda vermez! Binlerle, yüzbinlerle koş!"

Ali Nadir Paşa, işittiği bu gelişme karşısında âdeta şok yaşadı. Derhal kolorduya giderek rütbeli subayların tamamını acil toplantıya çağırdı ve ertesi sabah yaşanacakları anlattı. Subayların beti benzi atmıştı. Hepsi hem üzüntüden kahrolmuştu hem de hiddetten deliye dönmüştü. Paşa cümlelerine şöyle devam etti: "İşgal sabah 07.30'dan itibaren başlayacaktır. Hepimiz teslim olacağız. Gelen emir gereğince kimse karşı koymayacaktır. Aksi harekette bulunanlar cezalandırılacaktır."

Kısa süren konuşmadan sonra emirlere itaat edileceği hususunda subaylardan imza alınmak üzere kalem ve kâğıt dağıtıldı. Yüzbaşı İsmail Hakkı ve Teğmen Abdurrahman imza vermeyi reddederek salondan ayrıldı ve kendileri gibi düşünen askerleri yanlarına alarak Manisa'ya doğru yola çıktılar. O dakikalarda Türk Ocağı'nda toplanan bir grup genç, bilgi almak amacıyla Kambur İzzet'in evine doğru yürüdü. Halkın bu işe karışmasından rahatsız olan Kambur İzzet, "Sadrazam'a yazdım, cevap bekliyorum," diyerek kalabalığı gönderdi. Fakat kalabalık ikna olmamıştı. İçlerinden bir genç, "Efendiler, silahtan başka çare yoktur!" diye gürledi. Onu, "Olmaz, memleketi yangına veririz," diyen başka bir ses takip etti. Sonrasında "Burası bir İttihat ocağıdır, İttihatçılar bizi de yakmak istiyor," sesi duyuldu. Direnişe karar verenler, kalabalıktan ayrılıp Ali Nadir Paşa'ya gidip silah istedi. Paşa, Savaş Bakanlığından böyle bir emir almadığını ileri sürerek teklifi reddetti ve silahla gördüğü kişileri Harp Divanı'na vermekle tehdit etti. Girişim hayal kırıklığıyla

Levent Şahverdi Arşivi

sonuçlanmıştı ama gençlerden oluşan bu grubun pes etmeye niyeti yoktu. Mustafa Necati ve beraberindeki gençler yazdıkları beyannameyi çoğaltıp Türk mahallelerine dağıtmaya başladı.

O esnada her şeyden habersizce telgrafhaneye giden Kambur İzzet, Sadrazam'dan gelecek cevabı beklemeye koyuldu. Fakat beklediği cevap gelmeyecekti. Zira Sadrazam çok önemli bir görüşmeye hazırlanıyordu.

***

14 Mayıs'ta güneş battığında Başkent'e sessizlik çökmüştü. Her şeyden habersizce Şişli'deki evinde önemli bir görüşme için hazırlığını tamamlayan Mustafa Kemal, Cevat Abbas'ı da yanına alarak Nişantaşı'ndaki Sadrazam Konağı'na doğru yola çıktı. Konağa vardığında derhâl Damat Ferit'le görüşmeye alındı. Kısa bir sohbetin ardından Damat Ferit âdeta sessizliğe gömüldü. Sadrazam oldukça durgun ve ruhsuz görünüyor, ilk görüşmelerindeki samimi tavrı göstermiyordu. Mustafa Kemal'in zihninde şüpheler dolanıyordu. "Acaba bir şey mi oldu?" diye düşündü. "Göreviyle ilgili bir sorun mu vardı?" Bilmiyordu. Damat Ferit ise sessizce bekliyor, arada bir saatine bakarak "Acaba nerede kaldı..." diye mırıldanıyordu. Mustafa Kemal, "Birini mi bekliyordunuz?" diye sorunca "Evet, Cevat Paşa Hazretleri gelecekti," cevabını aldı. Cevat Paşa'nın geleceği kendisine söylenmemişti. Acaba onun varlığını gerektirecek ne olabilirdi? Mustafa Kemal'in şüpheleri artıyordu.

Suskunlukla geçen bekleyiş, Cevat Paşa'nın kısa süre sonra gelmesiyle son buldu. Yemek salonuna geçildiğinde Damat Ferit'in suskunluğu hâlâ devam ediyordu. Koca salonda yalnızca tabak ve kaşık sesleri yankılanıyor, ağızları bıçak açmıyordu. Yemeğin sonuna gelindiğinde sessizlik bozuldu. Damat Ferit, "Şimdi biraz görüşelim," diyerek çalışma odasına doğru yürüdü. Odanın ortasında bulunan geniş bir masa etrafında

Levent Şahverdi Arşivi

toplandılar. Damat Ferit, bir harita getirilmesini talep etti. Mustafa Kemal'in kuşkuları büsbütün artmıştı. Göreviyle ilgili bir sorun çıkması ihtimali onu iyiden iyiye endişelendiriyordu. Birkaç saniye sonra Kipert'in *Osmanlı Atlası* getirilip masaya serildi. Damat Ferit haritanın Doğu kısımlarına göz gezdirdi ve "Samsun civarında ne yapacaksınız?" diye sordu. Mustafa Kemal, "Efendim, İngiliz raporlarına göre," diyerek söze girdi ve devam etti: "Samsun ve civarında bazı karışıklıklar varmış. Biraz abartılmıştır sanıyorum. Ne de olsa bunlar basit şeyler. Yerinde yapacağımız incelemeyle hallederiz. Şimdiden isabetli bir şey söylemekten korkarım."

Damat Ferit, bu cevap üzerine Cevat Paşa'ya dönüp "Siz ne dersiniz?" diye sordu. Paşa, "Öyledir efendim, bu gibi işler yerinde hallolunur," diyerek Mustafa Kemal'i tasdik etti. Sadrazam, kafasında büyük bir endişe belirmişçesine elini haritaya koyup parmağıyla gezindi ve "Pekâlâ," deyip sordu: "Siz bana harita üzerinde nerelere kadar komuta edeceksiniz, gösterir misiniz?"

Harita... Şehirler... Diyarbekirli Kâzım Paşa ile eklenen maddeler... Mühür... Mustafa Kemal'in aklındaki her şey birbirine karışmıştı. Acaba Sadrazam, çevrilen dolabı fark etmiş olabilir miydi? Şimdi ona sadece Samsun ve çevresini gösterse söylediği yalan ortaya çıkar mıydı? Veya yetki belgesinde bulunan tüm şehirleri gösterse... Sadrazam büsbütün şüphelenir miydi? Bilmiyordu. Yarının Adamı elini haritaya attı. Belirsizce gezdirerek "Efendim, henüz ben... Pek iyi bilmiyorum... Aşağı yukarı... İhtimal... Küçük bir parça..." şeklinde lafı dolandırmaya başladı. Zor durumdaydı. Şakaklarından ter akmaya başlayan Yarının Adamı, içine düştüğü girdaptan çıkmak için endişeli ve manalı gözlerle Cevat Paşa'ya baktı. Tuhaflığı o da fark etmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın hali hal değildi. Belli ki bir şeyler gizliyordu ve şimdi yardıma muhtaç kalmıştı. Ne olup bittiğini anlayamayan ama yardım eli uzatması gerektiğinin farkına varan

Levent Şahverdi Arşivi

Cevat Paşa, "Efendim," diyerek söze girdi ve haritada kabaca bir daire çizerek "Bu bölgedeki kuvvete komuta edecek. Zaten nerede kuvvet kaldı ki," dedi. Cevat Paşa'nın cevabı, üzerinde konuşulan konunun önemsiz olduğu hususunda Damat Ferit'i ikna etmeyi başarmıştı. Sadrazam, kahvesini içmek üzere masadan uzaklaşırken Mustafa Kemal, rahatlamış yüz ifadesi ve müteşekkir bakışıyla Cevat Paşa'ya teşekkür etti.

Koltuğuna oturup kahvesini yudumlayan Damat Ferit, Mustafa Kemal'e dönüp "Ne vakit hareket edeceksiniz?" diye sordu. "Ne vakit emir buyurulursa," cevabını aldıktan sonra Mustafa Kemal'e yola çıkmadan önce Sultan'la görüşmesi yönünde talimat verdi. Böylece görüşme sona erdi. Mustafa Kemal ve Cevat konaktan ayrılıp Teşvikiye Caddesi'nin karanlığında Şişli'ye doğru yürümeye başladı. Cevat Paşa'nın aklı hâlâ Mustafa Kemal'in içerideki tuhaf halindeydi. Konaktan yeterince uzaklaştığı sırada Mustafa Kemal'in yanına yanaştı ve kısık sesle sordu: "Bir şey mi yapacaksın Kemal?"

Mustafa Kemal'in Cevat Paşa'dan saklayacak bir şeyi yoktu. Kaldı ki görüşme sırasında yaptığı yardım, takdiri hak etmişti. Haliyle saklamaya lüzum duymadı. "Evet Paşam, bir şey yapacağım," dedi. Cevat Paşa aldığı cevap üzerine sessizce gülümsedi. Muhatabının detay vermeyen cümlesinin ardındaki hissiyatı anlamıştı. Şimdilik bilmesi gerektiği kadarını duymuştu. Fazlasını sormak gereksizdi. "Allah muvaffak etsin," demekle yetindi. Mustafa Kemal kendinden emin bir şekilde "Mutlaka muvaffak olacağız," cevabını verdi ve tokalaşan iki eski dost, birbirinden ayrıldı.

Aynı dakikalarda, Samsun görevi için tahsis edilen Bandırma Vapuru'nun İstanbul'u terk edebilmesi için İngilizlere yapılan vize müracaatı, İngiliz İstihbarat Servisi'nden Yüzbaşı Bennet'ın önüne geldi. Kafile listesini incelediğinde oldukça şaşıran Bennet, bu listeyi rutin ve olağan bir görev için fazla kalabalık bulmuştu. Fakat yüksek komiserlik, vaziyette herhangi

Levent Şahverdi Arşivi

bir olağandışılık görmemiş, Mustafa Kemal'in Vahdettin'le olan yakınlığını da hesaba katarak vizenin verilmesi yönünde görüş belirtmişti. Bennet, bu şartlar altında pek gönüllü olmasa da 14 Mayıs akşamı vizeyi onaylamıştı. Fakat kafasında başka planlar vardı. Gitmesini engelleyemiyordu belki ama varmasına mâni olabilmesi mümkündü.

Levent Şahverdi Arşivi

♫ Brian Delgado - "A Tragic Fate"
♫ Brian Delgado - "Immortals"
♫ 8Dawn - "Blades of Destiny"

BÖLÜM XV

İŞGAL

15 Mayıs 1919 günü İzmir, kanlı bir şafağa uyandı. Sabah 06.00 sularında toplanan direnişçiler, gençler ve cemiyet üyeleri, Mevlevi Şeyhi Nuri Efendi liderliğinde Vali Kambur İzzet'in evine gitti. Hazırlanan beyanname kendisine sunulduğunda Kambur İzzet, "Teşebbüsünüz pek yerindedir, konsoloslara bildirmenizde fayda vardır," diye söze girdi ve devam etti: "Yalnız ben dün akşam İngiliz amirali ile uzun boylu konuştum. İzmir'in katiyen işgal edilmeyeceği merkezindeler. Belki buraya da muhtelif polis kolları çıkarılabilir. Belki de aralarında Yunan polisler bulunur. Bunun sebebi bilhassa İttihatçıların azınlıklar hakkındaki son günlerdeki tedbirleridir. Fakat katiyetle söyleyebilirim ki İzmir'e bir tek Yunan askeri çıkmayacaktır."

Konuşmayı dinleyen Muvaffak Bey, tatmin olmayan bir ses tonuyla "Acaba Vali Beyefendi'nin dün akşam Yunan Heyeti Başkanı Albay Mavrdis'in Metropolithane'deki nutkundan haberi yok mu?" diye sorduğunda Kambur İzzet birden şaşaladı. Oturduğu koltukta sağa sola döndü ve "Hayır, haberim yok," dedi. Muvaffak Bey, konuşulanları aktarınca Kambur İzzet sitemkâr ses tonuyla "Ben ne yapabilirim? Sadrazam'ı arıyorum. İçişleri Bakanı'nı arıyorum. Talimat istiyorum. Suskunluktan başka karşılık yok!" diyerek çaresizliğini belirtti. Bu cevap üzerine kalabalık ümitsizce dağıldı.

O esnada İstanbul'da Damat Ferit, bakanlarla toplanıp işgal kararına resmi bir cevap yazmakla meşguldü. Oluşturulan

Levent Şahverdi Arşivi

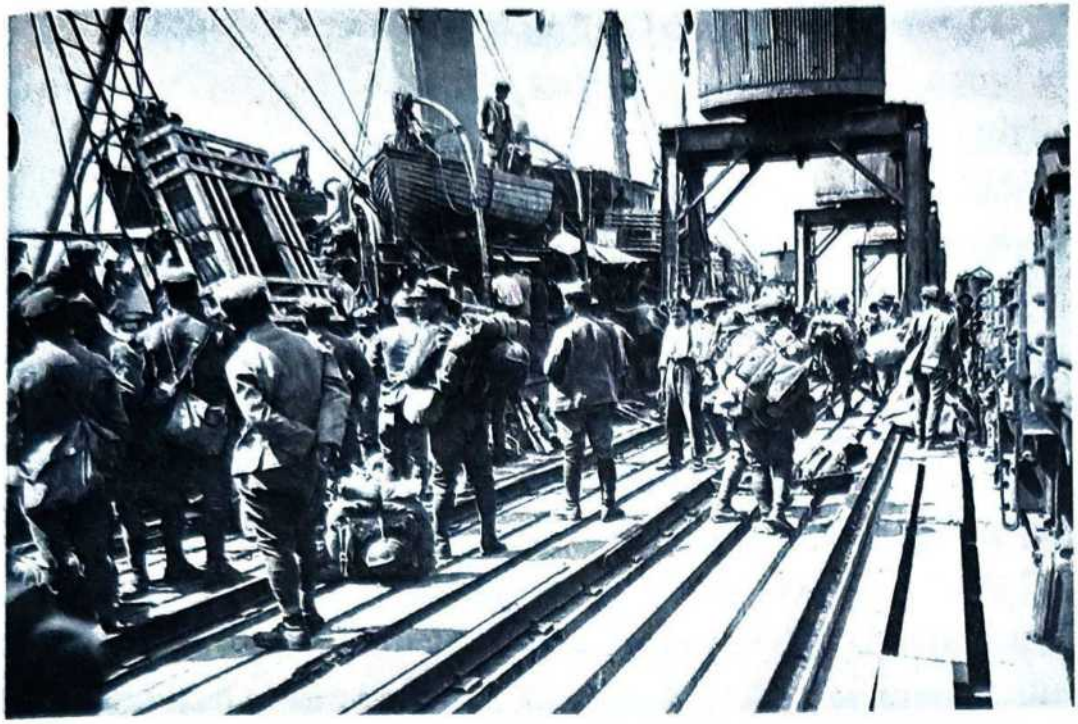
metinde İzmir'in asayişinde sorun bulunmadığı ve işgali gerektirecek zorunluluk olmadığı hususu dile getirildi. Fakat buna rağmen işgal kararının uygulanması zaruri görülüyorsa boyun eğilecekti. Hükümet, İzmir'in kaderini silahlı Yunan askerlerinin eline bırakmıştı.

Dakikalar ilerledikçe İzmir Valilik Binası'nda tedirginlik had safhaya ulaştı. Gözler pencerelerden denize doğru odaklanmış beklerken, ilk torpido ufukta görüldü. Panik, endişe, çığlıklar, ağlayışlar... Valilik Binası kedere boğulurken sokaklara akın eden Rumlar sevinç içerisinde sahile doluştu. Albay Zafiryo tarafından Amaltiya Matbaası'nda basılan Kutlama Beyannamesi elden ele dağıtılıyor, Rum kadınlar ellerinde tuttuğu çiçekleri karaya çıkacak Yunan askerlerine vermek için heyecanla bekliyor, "Zito!" sesleri her tarafta yankılanıyordu. Gençler, ihtiyarlar hatta tüm Rum ahali Yunan Ordusu'nu ciğerlerinin bütün kuvvetiyle bağırarak karşılamaya hazırdı.

Saat 08.00'e geldiğinde ilk gemi İzmir Limanı'na girdi. Karaya çıkan askerler, başlarında Hristosmos'un bulunduğu kalabalık Papaz Heyeti tarafından dini törenle takdis edilmeye başlandı. Bu esnada gemiler düdüklerini öttürürken bando takımı Yunan milli marşlarını çalıyor ve tüm bu gürültüye kilisenin çan sesleri eşlik ediyordu. Hristosmos, yaşlı gözlerle gördüğü her subaya "Zito!" diye haykırarak sarılıyor ve intikam telkininde bulunarak kanlı bir gerilim kapısını ardına kadar alıyordu. Saatler 10.00'u gösterdiğinde çıkarma başarıyla tamamlanmış ve Yunan Ordusu Telgrafhane'den Alsancak'a kadar rıhtım boylu boyunca doldurmuştu. Albay Zafiryo bu gelişmeyi Atina'ya "Tam bir sükûn!" şeklinde geçmişti.

Çıkarma işlemi tamamlandıktan sonra yapılan ilk hamle Venizelos'un nutkunun okunması oldu. Bu ateşleyici nutuk Yunanistan'ın İzmir işgalini şerefle selamlamış ve askerlere Yunan milletini onurla temsil etmeleri gerektiği ifade edilmişti. Nutkun okunmasının ardından Yunan birlikleri Kremer-Splandit

Levent Şahverdi Arşivi

Konak (15 Mayıs 1919)

Palas Oteli'ne doğru yürüyüşe geçti. Otelin önünde âdeta şenlik başladı. Milli oyunlar oynanıyor, Rum ahali ile askerler büyük bir Yunan bayrağı açarak işgali kutluyordu. Başka bir birlik de bu esnada Yunan bayrağıyla kışlaya doğru yürüyüşe başladı. Tramvay hattının bulunduğu yola varıldığında üzerinde siyah elbise, kafasında şapka ve elinde silah bulunan bir Rum, Yunan askerlerin önüne geçti. Onları yüreklendirecek birkaç cümle söyleyip eliyle kenarda askeri geçidi izleyen Türkleri işaret etti ve ani bir hareketle Türklere doğru atıldı. Bir Yunan askeri de ona katılıp sokak kenarında bekleyen Türklerden birine dipçikle vurdu. Onu, süngüsünü Türklerin üzerine gelişigüzel savuran başka bir asker izledi. Bunun üzerine kalabalık bir anda iç içe girdi. Yaşanan boğuşma ve yükselen uğultular arasında bir el ateş sesi duyuldu. Kısa süreli sessizliğin ardından siyah elbiseli Rum yüzükoyun yere yuvarlandı. Yunan askerleri derhal silahlarına sarılıp Türklere doğru âdeta yaylım ateşine başladı. Kaçışan insanlar, ezilen çocuklar ve kanlar içinde yere yığılanlar... Ortalık bir anda kan gölüne dönmüş, kanlı bir katliam başlamıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

O esnada Ragıp Paşa Oteli'ne bitişik küçük saat dükkânında bulunan Aziz Efendi, katliamın ilk çığlıklarını duyar duymaz silahını cebine koyup Kemeraltı Caddesi'ne doğru yürümeye başladı ve kurşunlarını ilk gördüğü Yunan askerlerine doğru korkusuzca saçtı. Çatışma haberleri kısa süre içinde şehrin tamamına yayıldı. Kışlaya ve Hükümet Konağı'na yönelen Yunan askerleri karşılarına çıkan Türklere acımadan ateş ediyor, fırsatını bulanlar ise süngülerini kullanmaktan çekinmiyordu. Bir Yunan birliği, beraberindeki makineli tüfeği çalıştırarak kışlayı taramaya başlayınca süreç kontrolden çıktı.

Ali Nadir Paşa beyaz bir bayrak bularak tüm maiyetini kışlanın önüne dizdi ve ne olursa olsun karşılık verilmeyeceği yönünde emir vererek teslim olmak için beklemeye başladı. Nizamiyeden içeri giren bir Yunan teğmen, karşısında teslim olmak için hazır duran Ali Nadir Paşa'ya küfürler savurarak tokat attı. Onu gören diğer askerler, kışla girişinde dizilen askerlere saldırdı. Ağır bir dayağın ardından sıra sıra dizilen Türk askerleri, Yunan askerlerinin nezaretinde sahile doğru yürüyüşe geçirildi.

Yunan askerleri yürüyüş esnasında şiddet uygulamaya devam ediyor, Türk askerlerinin "Zito!" diye bağırmasını istiyordu. Yürüyüşün başından beri buna direnen Albay Süleyman Fethi Bey[69], bir Yunan askerinin dikkatini çekerek durduruldu. Yunan askeri "Zito Venizelos!" diye bağırmasını emretmesine rağmen Süleyman Fethi Bey söylememekte ısrar etti. Ardından darp başladı. Fakat Süleyman Fethi direnmeye devam ediyordu. Bütün tehditler karşısında "Bir Türk askeri ancak milletinin büyükleri için ağzını açar!" diye haykırınca Yunan askerlerinden biri öne çıkarak süngüsünü Süleyman Fethi'nin göğsüne sapladı. Onu başka bir süngü darbesi izledi. Akabinde pek çok asker aynı anda süngüleriyle saldırdı. Üzerindeki üniformasıyla

[69] Süleyman Fethi, 1877'de doğdu. 1896'da Harp Okulu'nu bitirdi. Hicaz'da görev aldı. 1914'te albaylığa terfi etti. 1916'da yaralanarak tedavi için Almanya'ya gitti. Ateşkes'in ardından 4. Kolordu'nun İzmir Askerlik Şubesi Başkanlığına atandı.

Levent Şahverdi Arşivi

Süleyman Fethi Bey'in süngülerle deşilen üniforması.

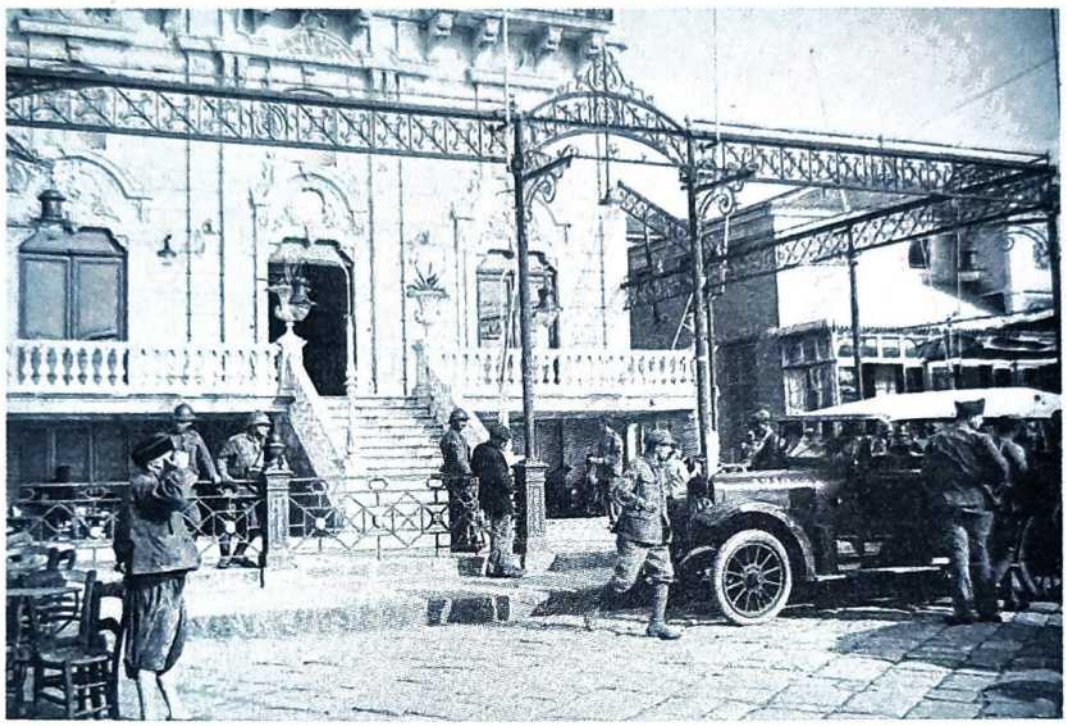
kanlar içinde yere yığılan Süleyman Fethi, ağır yaralı olarak hastaneye kaldırıldı ve bir süre sonra son nefesini verdi.

Sağ kalanlar sahile doğru yürürken tokat, dipçik ve süngü saldırıları devam etti. Yüzbaşı Necati Bey, o saldırılardan biri esnasında yere yığılınca başka bir Yunan askeri tarafından süngülenerek şehit edildi. Türk askerlerinin maruz kaldığı vaziyeti cadde kenarlarından izleyen sivil Türkler de nasibini alıyordu. Bir Rum, sustalı çakısıyla bekleyenlere saldırıp eline geçen herkesi öldürüyor, sahilde sıkıştırılan başka Türkler de önce denize atılıyor, akabinde silahla vuruluyordu.

Katliam dalgası kısa süre sonra Hükümet Konağı'na sıçradı. Gözleri dönen Yunan askerleri öfke içerisinde Hükümet Konağı karşısındaki oteli işgal edip Hükümet Konağı'na ateş açmaya başladı. Memurlar o sabah işgal kuvvetlerinin talebi doğrultusunda görevlerinin başındaydı. Açılan ateşle birlikte hepsi Vali Kambur İzzet'le birlikte beyaz bayrak açarak binanın iç bölgesinde toplanıp beklemeye başladı. Yunan askerleri binanın ilk katına girdiğinde Vali Kambur İzzet hemen öne atılıp "Ben valiyim. Bana ilişmeyiniz!" diyerek derdini anlatmaya başladıysa da ağır küfürler eşliğinde tartaklandı. Akabinde binadaki herkes darp edilerek elleri havada avluya indirildi. Onları avluda eli sopalı Rumlar bekliyordu. Nitekim memurların hepsi yağmur altında sopalarla dövüldü. Sonrasında yağmur eşliğinde sahile doğru yürüyüşe geçildi. Vali Kambur İzzet, o esnada yanında bulunan oğluna çaresizce "Zito bağır, Zito bağır!" diye uyarılarda bulunuyordu. Bir süre sonra yürüyenler arasında Vali'yi gören Yunan subaylarından biri, onu arabasına davet

Levent Şahverdi Arşivi

edip götürdü. Fakat memurlar o kadar şanslı değildi. İstisnasız hepsi şiddete maruz kalıyor hatta üzerlerindekiler Rumlar tarafından yağmalanıyordu. Yağmanın boyutu bununla sınırlı değildi. Rumlar gruplar halinde evden eve dolaşarak bulabildiği her şeyi alıp götürüyordu. Dükkânlar, iş yerleri, imalathaneler... Bulabildiklerini gasp etmekten çekinmiyor, karşı koyanları öldürmekte tereddüt etmiyorlardı.

İzmir'in işgali sırasında Yunan karargâhı (Mayıs 1919)

SS Brescia adlı İngiliz gemisindeki görevliler o günü şöyle anlattı: "Silah sesleri biraz azaldıktan sonra Yunan askerleriyle sivil halk, kapılarını kırarak Türklerin olduğu belli olan evlere girmeye başladı. Sivil halk harekâtta çok aktif rol aldı. Birkaç kez askerlerden silah aldıkları görüldü ve bu silahları mülklere girmekte kullandılar. Kalabalık tarafından teslim alınmış, görünüşe göre Türk olduğu anlaşılan bazı halktan kişiler de yığılıp düşene kadar hem askerler hem de kalabalık tarafından şiddetle dövüldükten sonra yakındaki bir kahvehanenin içine sürüklenerek gözden uzaklaştırıldılar. Elleri havada olan beyaz bayraklı bir grup tutsak, Yunan askerleri eşliğinde limanın

Levent Şahverdi Arşivi

kıyısında yürütülene kadar her şey nispeten sakin görünüyordu. O sırada değişik evlerden yaylım ateşi açıldı ve ayakta kalan esirler geçip gittikten sonra önümüzde uzun bir yaralıyla ölü dizisi serildiğini gördük."

Benzer hadiseler İzmir Lisesi'nde de cereyan ediyordu. Bir yüzbaşı komutasındaki yirmi Yunan askeri tarafından basılan lise, silah arama bahanesiyle boşaltıldı. Bahçeye indirilen öğrencilerden çoğu esir alınarak sahile doğru yürüyüşe geçirildi. Yürütülen kafilelerin yolları çakıştığında sekiz yaşlarında bir çocuk, az ileride yerde yatan askerin babası Necati Bey olduğunu fark etti. Yunan askerlerinin arasından geçip koşmaya başlayan çocuk, kanı yağmur suyuna bulanmış şekilde yerde cansız yatan babasına sarılıp ağlamaya başladı. Birkaç saniye sonra aniden nefessiz kaldığını hissetti. Önce şiddetli bir acı bedenini sardı. Akabinde hareketsiz halde babasının üzerine düştü. Bir Yunan askeri, babasının cesedi üzerinde ağlayan çocuğu, sırtından süngüleyerek öldürmüştü.

Katliam bitmiyordu. Sıra Gümrük İdaresi'ne gelmişti. Baş Müdür Agâh Bey, bina kapısının şiddetle vurulduğunu duyunca her şeyden habersizce aşağıya indi. Karşısında elinde Revolver'iyle öfkeli biçimde bakan Yunan askerini ve beraberindekileri görünce ellerini havaya kaldırdı. Askerler öfkeyle bağırarak üst kata çıktı ve Agâh Bey'in odasına girdi. Çekmeceler ve kasa didik didik edildi. Bulunan paraların tamamı gasp edildi. Yaklaşık yirmi beş memur Agâh Bey'le birlikte sağanak yağmur altında bahçede toplandı. Yunan askerleri önce memurların başlarındaki fesleri attı. Akabinde "Zito Venizelos!" diye bağırmalarını isteyerek dipçiklerle vurmaya başladı. Bir müddet bu şekilde yürütülen memurlar, bir Yunan askerinin emir vermesi üzerine koşmaya başladı. Onları izleyen Rumlar hep birlikte küfürler yağdırdı. Biraz daha ilerlediklerinde yanlarına yanaşan başka askerler, memurları durdurup tütün tabakasından çakmağa kadar üzerlerinde maddi değeri olan ne varsa gasp etti.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu şekilde rıhtıma kadar koşturulan memurların artık takati kalmamıştı. Kimisi istemeyerek de olsa duraklıyor ve nefeslenme ihtiyacı hissediyordu. Onlardan biri de Veznedar Nâzım'dı. Alsancak İskelesi'ne vardıklarında fazlaca kilolu olmasından dolayı nefesi kesilmiş ve yere çömelmişti. Vaziyeti gören bir Yunan askeri yanına yanaşıp kalkmasını söyledi. Fakat Veznedar Nâzım kalkacak durumda değildi. Yunan askeri ikinci bir uyarıda bulunma gereksinimi hissetmedi. Bunun yerine silahının dipçiğiyle Veznedar Nâzım'ın başına sert bir darbe indirdi. Aldığı darbenin etkisiyle sersemleyip yere yığılan Nâzım, başına toplanan Yunan askerleri tarafından tekmelerle dürtülmesine rağmen hareketsizce yerde yatıyordu. İçlerinden biri süngüsünü çekip sırtına sapladı. Veznedar Nâzım, oracıkta şehit oldu.

İzmir'de yaşayan Donald Whitall adlı bir İngiliz, şahit olduklarını şu sözleriyle anlattı: "Gümrük Dairesi ile Kramer Oteli arasındaki sahada, elleri havada yürütülen yaklaşık otuz kadar silahsız erkeğin katledilmesine istemeyerek şahit oldum. Bu katliamın tamamı Yunan askerleri tarafından işlenmişti. Mısır Borsası ile Orient Bankası'nın arasındaki bir noktada, on metre yakınımdaki bir tutsak kümesi içinden altı kişinin kurşunlandığını gördüm. Biraz daha yukarıdaki bir yerde Yunan silahları altında can veren beş kişi daha gördüm. Karşıyaka vapurlarının yanaştığı iskelenin yakınında, daha başka birçoklarının kurşunlandığını gördüm. Kramer yakınlarında üç tane daha kurşunlama olayı gördüm."

Yunanlar tarafından sahile getirilen Türkler, kötü muamele eşliğinde iskeleye yanaşan vapura bindirildi. Önce güvertede bekleyen sopalı askerler tarafından dövüldüler, akabinde at dışkısıyla dolu ambar içine hapsedildiler. Türkçe konuşmayı bilen bir Yunan subayı, "Hepinizi köpek gibi boğazlayacağız, haydi mezarlarınıza!" diyerek ambarın kapısını sürgüledi. Gemilere sığmayan Türkler ise bir toplama merkezine götürüldü. Yürüyüşü balkonlarından izleyen Rumlar, ellerine ne geçiyorsa

Levent Şahverdi Arşivi

Türklere fırlatıyor, sokakta bekleyen bazı silahlı Rumlar da gelişigüzel ateş etmekten çekinmiyordu. Toplama merkezine varıldığı vakit herkes sıraya dizildi. Yunan askerleri, Türkleri aşağılamak için başta Allah, Peygamber ve Kur'an-ı Kerim olmak üzere bütün kutsallara en ağır hakaretleri etmeye başladı. Bazı Yunan askerleri öfke nöbetine girerek savunmasız Türkleri katletmekten çekinmedi.

Çevre yerleşim yerlerinde olayların duyulmasıyla paniğe kapılan kimi Türkler tedirginlik içerisinde İzmir'e akın etmeye başladı. Bir İngiliz subayı hadiseleri "İzmir'e gitmek, tavadan kaçıp ateşe düşmekle eşdeğer. Onların yerinde olsam bu yolculuğa katlanmazdım," diyerek raporladı. Şehirdeki Türkler ise askeri kışlaya hücum edip direnmek için komutanlardan silah istedi. Talepler reddedilince kapıları kırıp silahları zorla temin etmeye yeltendiler. Fakat komutanlar bu girişime de silah kullanarak karşılık verdi. Türklere kendi ordusunun silahı verilmezken Rumlar Türk Ordusu'nun silahını yağmalamakta başarılı oldu. Bir İngiliz kontrol subayı o anları "İzmir civarındaki kırsal kesimde yaşayan Rum halkı, ordunun silah depolarını yağmalayıp Türk köylerini talan ettiler ve Müslümanları av süren gibi kovalayıp öldürdüler," yazarak not aldı. Katliam öyle bir boyuta evrilmişti ki İngiliz temsilciliği yaşananları "Türklerin devamlı kurşunlanması, yağmalanması ve kovalanıp avlanması başladı. Bu durumda sivil halkın bu şekilde silahlandırılmasının Türk nüfusa karşı şiddetli baskı kurmak amacıyla gerçekleştirildiği sonucu belirmektedir," diye yazarak protesto etmek durumunda kaldı.

Şehir merkezinde bunlar yaşanırken çevre köylerden çok daha ağır havadisler geliyordu. Urla civarlarındaki Kuşçular, Kızılcaköy ve Devederesi gibi pek çok köy yakıldı. Güzelyalı, Göztepe, Ispartalı ve Küçükyalı'da kapı kapı dolaşan Yunan askerleri buldukları paraları ve altınları gasp etti. Bazı Yunan askerleri, kapısına dayandıkları köylerden, saldırı yapılmaması

Levent Şahverdi Arşivi

İşgal sırasında Türklerin hapsedildiği bir hapishane

karşılığında 500 lira talep etti. Fakat paraları aldıktan sonra saldırmaktan çekinmedi. Bazıları çok daha ileri giderek, gözlerine kestirdiği Türk kadınlarına tecavüz etti. Onlardan biri, evine giren Yunanlar tarafından önce darp edildi. Akabinde çarşafı yırtıldı ve tecavüze uğradı. Yaralı olarak kaldırıldığı hastanede, Angel Wood Gemisi'nin Amerikalı doktoru tarafından muayene edildiğinde gerçek tüm çıplaklığıyla ortaya çıkacak ve Yunan zulmü kayıtlara geçecekti.

O sabah İzmir'de onlarca sivil, asker, kadın ve çocuk katledildi. Yüzlercesi yaralandı. Süvari polislerinden Halit, Manisalı Sağır Hasan, Ispartalı Ahmet, Sanayi Mektebi öğrencilerinden İhsan ve polis memurlarından Fahri ile Refik Hüseyin acımasızca katledildi. Urla Polis Komiseri Giritli Hüseyin'in, Giritli Ahmet'in, gazeteci Hasan Tahsin'in ve gazete dağıtan iki çocuğun bedenleri parçalanmış halde bulundu. İnzibat askerlerinden Refik'in cesedi neredeyse tanınmaz hale getirildi. Hükümet Konağı'na ateş açmak için Yunan askerleri tarafından işgal edilen otelde, aralarında çocukların ve kadınların bulunduğu sekiz ceset tespit edildi. Boğulmuş kırk beş ceset sahile vurdu. Tilkilik Maliye Tahsil Şubesi Memuru Nuri Bey'in ölü bedeninde elliye yakın süngü darbesi sayıldı.

Levent Şahverdi Arşivi

USS Arizona adlı Amerikan savaş gemisinin komutanı o anları şöyle anlatmaktadır: "Silahsız ihtiyar erkeklerden ve hiç kimseye zararı dokunmayan sıradan halka mensup Türkler, Rumlar tarafından yere serildi. Bıçak veya süngülerle hançerlenmelerinin ardından üzerlerindeki elbiselerle değerli eşyaları alınıp vücutları denize savruldu. Hatta bir tanesi suya atıldıktan sonra bu kez Yunan askerleri tarafından tekrar kurşunlandı. Elleri havada yürütülürken aralarında yüksek rütbeli subayların da bulunduğu çok sayıda tutsağın, etraflarına toplanan ayaktakımından kalabalık tarafından dövülmesine müsaade edildi. Türk askerlerinin ve subaylarının Yunan muhafızlar tarafından arkadan bıçaklanıp süngülenmesinin ardından ayaktakımından kalabalık, namlu ucuyla onların ceplerini boşaltarak vücutlarını denize attı."

İlerleyen saatlerde şehirdeki binaların tamamına Yunan bayrağı çekildi. Bütün devlet daireleri Yunan askerleri tarafından işgal edildi. Birkaç saat sonra şehirde sıkı yönetim ilan edilerek idare Yunan Ordusu'na devredildi. Vali Kambur İzzet, kendisini arabayla götüren Yunan subay tarafından kısa süre sonra İzmir'e Yüksek Komiser olarak tayin edilen Aristidi Steryadis'in emri altında kalmak suretiyle görevine iade edildi. İlk iş olarak şehirde sükûnetin sağlandığına dair açıklama yaptı. Katledilen Türklerden hiç bahsetmedi...

İzmir'in sokaklarında ölü Türk bedenleri yatarken, Hristosmos hâlâ sahilde, yağmur altında, büyük bir şevkle askerleri takdis etmeye devam ediyor; hepsine katliam, ölüm ve şiddet mesajları veriyordu. İzmir'deki İngiliz Temsilcisi James Morgan olanları görüyor ve Rumları not defterine "ortalıkta serserice dolaşıp çılgınca naralar atan yerli Rum halktan heyecanlı bir güruh" olarak not ediyordu. 15 Mayıs günü bütün İzmir, Hristosmos'u gözleriyle görmüş, kulağıyla işitmiş ve tüm ruhuyla hafızalara kazımıştı. İzmir, bu papazın adını asla unutmayacaktı.

Levent Şahverdi Arşivi

Venizelos, katliam haberlerini duyduğunda oldukça endişelendi. Zira İngiliz ve Fransızlar sürecin sessiz ve sakin idare edilmesini istemişti. Dökülen kan, Yunanların işgal görevini sağlıklı yürütemeyeceği kanaati uyandırabilirdi. Oluşabilecek risklerin önüne geçmek adına derhal Fransa Başbakanı Clemenceau'ya telgraf göndererek hadiselerin abartıldığını, işgal sırasında ciddi bir sorun yaşanmadığını, çıkan arbedeye Yunan askerlerine ateş eden Türklerin neden olduğunu, bunların arkasında bir gece önce halkı kışkırtan İttihatçıların bulunduğunu ve saatler içerisinde şehirde güvenliğin sağlandığını anlattı. Yunan Ordusu'nun bu göreve layık şekilde hareket ettiğini iddia etti.

***

İzmir'in vahşi bir katliamla kana bulandığı 15 Mayıs sabahı, İstanbul bu gelişmelerden habersizdi. Mustafa Kemal, sabah erken uyanmış ve Cevat Paşa'yla görüşmek üzere Genelkurmay Başkanlığına geçmişti. Kısa süre önce Birinci Ordu Müfettişliği görevine tayin edilen Fevzi Paşa da tesadüfen oradaydı. Mustafa Kemal bu tesadüfü fırsat bilerek Fevzi Paşa'yı da alıp Cevat Paşa'nın yanına gitti. Üç komutan bir odada yalnız kaldığında çok önemli bir görüşme başladı. Mustafa Kemal iki paşaya "Vaziyeti nasıl mütalaa ediyorsunuz?" diye sorduğunda ilk cevap veren Fevzi Paşa oldu. "Anlamıyorum ki efendim," diyerek gürleyen Fevzi Paşa, parmağını masanın üzerinde serili bulunan haritadaki İstanbul'a basarak tepki gösterdi: "Buradaki rahatımızı feda etmemek için koskoca memleketi veriyoruz. Bu ne akıldır?"

Cevat Paşa da kafasını sallayarak Fevzi Paşa'yı onaylıyordu. Mustafa Kemal, dün gece Cevat Paşa'nın yaptığı yardımdan ve Fevzi Paşa'nın az önce söylediklerinden, bu iki paşanın da kendisiyle benzer düşüncelerde olduğu sonucunu çıkarmıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

Kafasındakileri olduğu gibi açmaya karar verdi ve konuşmaya başladı: "Hakikat sizin dediklerinizdir ve düşündüklerinizdir. Ben bunu ispat etmek için Anadolu'ya gidiyorum. Aramızda uzun görüşmelere lüzum olmadığını da görüyorum. Yalnız, sizlerden bir şey bekliyorum. Bana yardım edeceksiniz."

İki paşa da heyecanlı gözlerle kafasını sallayarak Mustafa Kemal'i onayladı. Yarının Adamı, Cevat Paşa'ya dönüp "Bilhassa siz Paşam!" dedi ve ekledi: "Asıl yetki makamında şimdi siz bulunuyorsunuz. Beraber yürüyebilecek miyiz?"

Cevat Paşa, kendinden emin şekilde "Elbette!" deyince Mustafa Kemal, konuşmaya devam etti: "O halde ilk iş olarak Ulukışla taraflarında bulunurken trenle ulaştırılmalarına müsaade olunmayan 20. Kolordu'nun Ankara'ya hareket etmelerini emir buyurunuz."

Cevat Paşa, hemen not defterine uzanarak yazmaya başladı ve "Emir vereceğim," dedi. Bu hamleyle Ali Fuat'ın eksik kalan birlikleri de Ankara'da toplanarak, direnişin ilk mevzii olarak yerini alacaktı. Öte yandan Mustafa Kemal, gerektiği vakit telgrafla gizlice ulaşmak üzere özel bir şifre oluşturulmasını istedi. Bir tehlike yahut kumpas durumu ortaya çıkarsa bu sayede olan biteni öğrenebilecekti. Bu konuda da anlaşma sağlandıktan ve Mustafa Kemal'e gerekli şifre verildikten sonra sıra Anadolu hareketinin detaylarına geldi.

Mümkün olduğu kadar çok miktarda silah ve mühimmatın, işgalcilere teslim edilmemesi ve Anadolu'da toplanması sağlanacaktı. Hükümet, işgalcilerin emirlerine uysa bile Anadolu'nun bu emirlere uymaması için gereken çaba gösterilecekti. İlk fırsatta Anadolu'da milli direniş örgütlenmesi gerçekleştirilecek ve uygun vakitte düşman üzerine taarruza geçilecekti. Üç paşa bu hususlarda mutabık kalarak ayağa kalktı ve birbirlerine sarılarak bu uğurda hiçbir şeyden çekinmeyeceklerine dair yemin etti. Böylece üçler misakı ortaya çıkmış oldu.

Levent Şahverdi Arşivi

Cevat Paşa ve Fevzi Paşa'ya veda eden Mustafa Kemal, bazı bakanları görmek üzere Hükümet Binası'na geçti. O esnada hükümet de işgal hakkında toplanmıştı. Dışarıda toplantının bitmesini bekleyen Mustafa Kemal, biraz sonra kapının açıldığını ve bakanların asık suratla dışarı çıktığını gördü. Mehmet Ali Bey, "Allah Allah, bu ne küstahlık. İşittiniz mi efendim, Yunanlılar İzmir'e çıkıyor!" diye dert yanıyordu. Böylece Mustafa Kemal, bu feci haberi öğrenmiş oldu. Fakat öfkesini yansıtmamalı ve zihninde dolaşan tepkileri kusmamalıydı. Sakin şekilde "Ne yapmayı düşünüyorsunuz?" diye sordu. Aldığı yanıt, "Protesto edeceğiz!" oldu.

Sinirleri geriliyordu. Ateşkesi ihlal eden bir işgal karşısında protesto ile yetinmek? Sakince sormaya devam etti: "Bu protestoyla Yunanların İzmir'den geri çekileceklerine ihtimal veriyor musunuz?"

Mehmet Ali Bey ve yanındaki bakanlar bu soruya şaşırmıştı. Öyle ki içlerinden biri, "Başka ne yapabiliriz?" diye sorma lüzumu hissetti. Yarının Adamı, "Belki de daha kesin tedbirler düşünülebilir," deyince Mehmet Ali Bey içinde bulunulan durumun tehlikesini anlatmak istercesine "Öyle hareketlere kalkarsak bize ne yaparlar, bilir misiniz?" dedi. Bu teslimiyetçi cevaplar Mustafa Kemal'in canını sıkmıştı. Kalkar benim yanıma gelirsiniz, demek istediyse de mantığı buna izin vermedi. Konuyu değiştirerek Bandırma Vapuru'nun durumunu sordu. Hazır halde beklediğinin cevabını alınca müsaade isteyip ayrıldı. Önce Beyoğlu'na gidip Corinne'le görüştü ve vedalaştı. Akabinde dün gece Damat Ferit tarafından verilen talimatı yerine getirmek üzere Vahdettin'le görüşmek için Saray'a doğru yola çıktı.

Levent Şahverdi Arşivi

♫ Fringe Element - "Vanquished"
♫ City of the Fallen - "Consuming Fire"

BÖLÜM XVI

VEDA

Mustafa Kemal Saray'da huzura kabul edilmeyi beklerken, Sultan'la ilk görüştüğü anı hatırladı.[70] Konuşurken gözlerini kapatan, iletişim kurmak istemeyen silik bir karakter... Sonrasında Almanya seyahatinde asıl yüzünü gösteren, daha o dönemde direniş için zemin yoklayarak kendisini şaşırtan bir şehzade...[71] Fakat devamında kendisini devreden çıkarıp Filistin Cephesi'ne gönderen bir sultan...[72] Nihayetinde Meclis'i feshetmek için kendisini oyuna getirmek isteyen bir halife... O güne kadar her görüşmesinde farklı bir Vahdettin tanımıştı. Şimdi belki de son kez görüşecekti. Acaba karşısında nasıl bir Vahdettin bulacaktı?

Bu düşüncelerde dolanırken başyaverin sesini duydu. Ayağa kalkıp Sultan'ın kendisini beklediği salona doğru yöneldi. Kapı eşiğinden geçtiğinde Vahdettin'i Boğaz'a bakan bir pencerenin dibinde otururken gördü. İşgalci zırhlılarını pencereden seçmek mümkündü. Sultan ilk olarak eliyle hemen yanındaki koltuğu işaret etti. Mustafa Kemal koltuğa oturduğunda Sultan'la hiç olmadığı kadar yakındı. Aralarında ufak bir sehpa vardı. Üzerinde bir kitap bulunuyordu. Söze ilk giren Vahdettin oldu: "Paşa, paşa! Şimdiye kadar devlete çok hizmet ettin. Bunların hepsi artık bu kitaba girmiştir! Tarihe geçmiştir!"

---

[70] *Yarının Adamı - Mustafa Kemal'i Anlamak*, İstanbul: Masa Kitap, 2022: s. 273-275.
[71] *Yarının Adamı - Mustafa Kemal'i Anlamak*, İstanbul: Masa Kitap, 2022: s. 286-287.
[72] *Yarının Adamı - Mustafa Kemal'i Anlamak*, İstanbul: Masa Kitap, 2022: s. 311-314.

Levent Şahverdi Arşivi

Elini sehpanın üzerindeki kitabın üstüne koyan Vahdettin, konuşmaya devam etti: "Bunları unutun. Asıl şimdi yapacağın hizmet hepsinden mühim olabilir. Paşa, paşa! Devleti kurtarabilirsin!" Bu sözler Mustafa Kemal'i hayrete düşürmüştü. Devleti kurtarmak? Samimi miydi? Yoksa gerçek niyetini biliyor muydu? İşgalcilere teslim olan, saltanatı için türlü tekliflere boyun eğen zat, şimdi pişman mı olmuştu? Aldandığını mı anlamıştı? Şimdi nasıl cevap vermeliydi? Yarının Adamı, düşünceli geçen birkaç saniyenin ardından güzel cümleleri için Sultan'a teşekkür edip elinden geleni yapacağını söyledi. Fakat bir yandan hâlâ onun söylediklerini düşünüyordu. Az önce ne demek istemişti?

Vahdettin konuşmasının devamında sözü İzmir işgaline getirerek Samsun'da benzer bir hadise yaşanmaması için sükûnetin sağlanması gerektiğini beyan etti. Akabinde daha da ileri giderek tüm bu musibetlerin kabahatlisi olarak İttihatçıları suçladı. Mustafa Kemal zihninde dolanan soruların cevabını bu cümlelerle birlikte öğrenmişti. Vahdettin'e göre devletin kurtarılması teslim olmaktan geçiyordu. Zaten onun ne düşündüğü ateşkesin ardından memleketle ilgili verdiği onca karara bakıldığında anlaşılıyordu. Ona göre devletin gücü yoktu. Tek dayanağı işgalcilerin insafıydı. Onun devleti kurtarmaktan kastettiği, Samsun'da isyan eden Türklerin bastırılması ve İngilizlerin tatmin edilmesiydi. Zira Vahdettin'e göre devlet, ancak İngilizlerin hoşnut edilmesiyle kurtarılabilirdi. Eğer farklı düşünseydi, eğer direnişe inansaydı, bunu Mustafa Kemal'e açıkça söyler ve elinden gelen yardımı yapmaya hazır olduğunu belirtirdi. Ama bunun yerine teslim olmasını öğütlemişti.

Yarının Adamı artık tiksindiği bu idarenin çatısı altında bir dakika dahi bulunmak istemiyordu. Görüşmeyi kısa kesmek için "Merak buyurmayınız efendim, görüş açınızı anladım. Emriniz olursa hemen hareket edeceğim," dedi ve "Muvaffak ol!" cevabını alarak salondan ayrıldı.

Levent Şahverdi Arşivi

Saray'ın dışında kendisini bekleyen Cevat Abbas'ın yanına vardığında öfkesi hâlâ dinmemişti: "Çok alçak bir adam. Çok melun. Memleket mahvoluyor. O yalnız kendisini düşünüyor. Eee, yakında görüşeceğiz."

Bu öfkeli hissiyatla eve doğru yürümeye başlayan Mustafa Kemal, onu evde bekleyen asıl görevi hatırladı. Şimdiye kadar yaptığı görüşmelerin hepsinden daha önemli bir görüşme yapması gerekiyordu. Annesi ve kız kardeşi... Henüz onlara bahsetmemişti. Ne olup bittiğinden haberleri yoktu. Gerçekleri onları endişelendirmeyecek şekilde anlatmalıydı. Neticede Samsun'a vardıktan sonra atacağı adımlar nedeniyle her şey ortaya çıkacaktı. O gün başkalarından duymalarındansa şimdi kendisinden öğrenmeleri daha doğru olurdu.

Annesini düşündü... Kim bilir ne kadar üzülecekti. Zavallı kadın, şimdiye kadar oğlu için ne çok kedere boğulmuş, ne çok hasret çekmişti... Savaşlar, isyanlar, tehlikeli seyahatler... Ömrü boyunca onu görevden göreve, cepheden cepheye, savaştan savaşa göndermiş ve bir gün ölüm haberini alabileceği korkusuyla yıllarını tedirginlik içinde geçirmişti. Yarının Adamı şimdi geçmiştekilerin tamamından daha tehlikeli bir göreve atılacak ve bir kez daha ardında gözü yaşlı bir ana bırakacaktı. Bir kez daha varlığıyla ona ızdırap olacaktı. Mücadele ettiği zorlukların hepsi bir yana, bu yük ona ağır geliyordu. Yaşadığı hayat nedeniyle en zor günlerinde annesine yardım eli uzatamamıştı. Selanik düştüğünde elbisesine diktiği parası ve birkaç parça eşyasıyla birlikte bir yük treninin vagonunda evini, mahallesini ve tüm hatırasını geride bırakırken annesinin yanında olamamıştı. Haklı ve meşru bir sebebi vardı. Trablusgarp'ta önemli bir savaşın içerisinde vatanını müdafaa etmeye çalışıyordu. Ama yine de... Yine de sorumluluk duygusundan kurtulamıyordu. Şimdi, daha fazlasının yaşanmasından çekiniyordu. Zira bu defa farklıydı. Bir savaş, bir ölüm ve bir şehadet haberi... Bunların çok ötesinde şeyler yaşanması mümkündü. Belki ihanet haberi

Levent Şahverdi Arşivi

gelecekti. Belki hakkında atılabilecek türlü iftiralar ve söylenebilecek ağır hakaretler... Belki de fazlası... Bunların tamamı annesinin kulağına gelebilirdi. Çaresiz kadıncağız bunlara nasıl dayanacaktı? Annesine daha fazla acı yaşatma ihtimali Yarının Adamı'nı kahrediyordu. Bu iç muhasebeyle eve vardığında kapıdan içeriye girerken zihninde yine derinlerden gelen o söz yankılandı: "Üzülme anne. Ben varım. Ben, oğlun..."

Ağır adımlarla üst kata çıkıp kız kardeşinin yanına gidip "Makbuş," dedi, "annemin karyolasının karşısına yer sofrası hazırla. Bu gece sizinle biraz dertleşmek istiyorum. Yarın gideceğim. Hayat bu. Belki ölürüm, gelemem. Size anlatacaklarım var."

Makbule, ağabeyinin bu sözlerine anlam veremedi. Anlatacaklarını bir an evvel işitmek için yer sofrasını tedirgin bir hissiyatla hemen hazırladı. Zübeyde Hanım, oğlunun karşısına oturdu ve anlatacaklarını işitmek için beklemeye başladı. Yarının Adamı söze nasıl başlayacağını seçemiyordu. Birkaç saniye boyunca sessizce bekleyip cümleleri zihninde uç uca dizdi ve konuşmaya başladı: "Anneciğim. Burası Selanik gibi değil. Ben gittikten sonra yanılıp sokaklara çıkmayın. Benim işim büyük!"

Kelimeler boğazında düğümleniyordu. Lafın devamını getirmekte güçlük yaşıyordu. Fakat Zübeyde Hanım anlamıştı. Yıllardır evladını tehlikeden tehlikeye gönderen, yüreği hasret ve endişe dolu bir ana, şimdi çok daha ağır bir vaziyet karşısında olduğunu hemen hissetmişti. Sesini çıkarmadan oğlunu dinlemeye devam etti.

"Bu işte başarılı olabilmem için kalp huzuruyla çalışmam lazım... Beni merakta ve endişede bırakmayın. Giderken gözüm arkada kalmasın. Memleket için çalışırken sizden yana bir üzüntüye uğramak istemem."

Sizden yana bir üzüntü... Bu cümle Zübeyde Hanım'a her şeyi anlatıyordu. Yüreğini derin bir keder kapladı. Karşısında, sözlerine devam eden oğlunu izlerken onu âdeta yer sofrasının

Levent Şahverdi Arşivi

üzerindeki tepside otururken gördü... Tepsinin üzerinde oturucasına... Hatırlamak istemediği çok eski ve tatsız bir anının tam ortasına düşmüştü sanki. Sesleri duyar gibiydi: "Eğer gitmesine razı olursan yeri burasıdır. Etmezsen aşağı atarız, bin parça olur!"

Oda bir anda sessizliğe gömülmüştü. Karşısında konuşan oğlunu görüyordu ama kulaklarında sadece o eski sesler yankılanıyordu. Çaresizlik hissiyatı bütün bedenine hatta göz kapağına kadar çökmeye başladı. Hatırladığı son şey, oğlunun korku içinde kendisini yakalamaya çalışmasıydı. Zübeyde Hanım'ın yüreği bu defa kaldıramamıştı.

***

Gözlerini açtığında ilk gördüğü şey Doktor Rasim Ferit'in yüzüydü. Bayılmıştı ve oğlunun yakın dostu, tam zamanında yetişerek getirdiği ilaçlarla şifa olmuştu. Zübeyde Hanım kendine gelir gelmez iyi olduğunu söyledi. Oğlunun içinde bulunduğu vaziyeti kendi durumundan daha önemli hissederek yüreğindeki sızıyı bir kenara bıraktı. Metanetini toplayarak oğluna başarılı olması için dua edeceğini belirtti. Fedakârlık yükünü sırtlamaktan çekinmemişti. Ana, oğul ve kız kardeş, gecenin kalan kısmında geçmişi yad etti. Selanik'teki eski güzel günlerden konuştular ve son gecelerinin tadını doya doya çıkarmaya çalıştılar.

***

Şişli'de eski güzel günlerden bahsedilirken aynı saatlerde Beyoğlu'nun Alleon Sokağı'nın on iki numaralı apartmanın üçüncü katında, Babanzade Fuat ismindeki tüccarın evinde, yerli ve yabancı konukların katıldığı çok önemli bir davet tüm hızıyla devam ediyordu. Babanzade Fuat, eski bir subaydı.

Levent Şahverdi Arşivi

Ateşkesin ardından askerliği bırakmış ve ticarete atılmış, işgalcilerle iyi ilişkiler kurarak önemli bir mevki elde etmişti. Bu iyi ilişkilerin ardında evinde verdiği davetlerin payı büyüktü. Katılımcılar arasında işgalci subaylar, yerli elitler ve Saray'a mensup aileler bulunur; güzel şaraplar ve eşsiz yemekler eksik olmazdı.

15 Mayıs gecesi de her zamanki gibi çok kıymetli misafirler davet edilmişti. Onlardan ikisi İngiliz istihbaratında görev yapan Yüzbaşı Bennet ve eski sadrazamlardan Tevfik Paşa'nın oğlu Maiyet-i Seniyye Kurmay Başkanı İsmail Hakkı Bey'di.[73] Babanzade Fuat, askeri okuldan arkadaşı İsmail Hakkı Bey'e özel önem verirdi. Bunun nedeni sadece dostluk değildi. İsmail Hakkı Bey aynı zamanda Vahdettin'in kızı Ulviye Sultan'la evliydi. Bu kıymetli statü nedeniyle daimi davetliler arasındaydı.

Gecenin ilerleyen saatlerinde alkolün dozu artmıştı. O dakikalarda, davetliler arasında İsmail Hakkı Bey'i gören Yüzbaşı Bennet, mağrur bir edayla sultan damadıyla sohbet etmek için masalarına oturdu. Laf lafı açtı ve konu her nasılsa Mustafa Kemal Paşa'ya geldi. Alkolün de etkisiyle kafası iyiden iyiye dumanlanan Bennet, bardağındaki likörü yudumladı ve İsmail Hakkı Bey'e yaklaşıp "Paşa bir Türk vapuruyla Samsun'a gitmek üzere yola çıkacakmış..." dedi.

İsmail Hakkı Bey, Paşa'nın tayinini duymuştu ama bu gelişmeye özel bir önem atfetmemişti. Neticede Mersinli Cemal Paşa ve Fevzi Paşa da tıpkı onun gibi ordu müfettişi olarak tayin edilmişti. Fakat Bennet, konuşmasının devamında akla hayale gelmeyen bir laf etti: "Ama Mustafa Kemal Paşa asla Samsun'a ulaşamayacak."

İsmail Hakkı Bey, duyduğu bu cümle karşısında donup kaldı. Bu adam neler söylüyordu? Gitmesine müsaade edilmeyecek

[73] İsmail Hakkı Bey, 1881 doğumlu. Babası Ahmet Tevfik'in Atina sefirliği döneminde dünyaya geldi. Eğitim hayatına Galatasaray Lisesi'nde başlayıp Harp Okulu'nda sürdürdü. Mezuniyetinin ardından Prusya Harp Akademisi'nde eğitim görmeye başladı. Balkan Savaşları'nda görev aldı. Şehzade Vahdettin'in kızı Fatma Ulviye Sultan'la evlenerek saray damadı oldu.

Levent Şahverdi Arşivi

miydi? Yoksa suikast girişiminde mi bulunacaktı? Hemen bir değerlendirme yaptı. Yüksek komiserlik ve saltanat, bu atamayı onaylamıştı. Yola çıkmalarını engelleyecek bir durum olamazdı. Şayet yüzbaşı doğru söylüyorsa kastettiği şey ancak bir suikast olabilirdi. Belki de sadece alkolün etkisiyle saçmalıyordu. Pek çok ihtimal vardı. İsmail Hakkı Bey, Almanya'da kurmay eğitimi alırken istihbarat alanında da eğitim gördüğünden Bennet'ın bu cümleyi alkolün etkisiyle ağzından kaçırmış olabileceği ihtimali üzerinde durdu. En doğrusunun ona, ağzından önemli bir şey kaçırdığı izlenimi oluşturmayacak şekilde ilgisiz davranmak olduğuna karar verdi. Bu nedenle detay sormadı, konuyla ilgili yorum yapmadı ve hatta konunun kapanmasını sağladı.

İlk fırsatta da Babanzade Fuat'ı bir köşeye çekerek az önce duyduğu şeyi kendisinin de duyup duymadığını sordu. Fuat da duymuştu. İsmail Hakkı Bey, o gece sabaha kadar ne yapacağını düşündü. Duyduklarını Saray'a bildiremezdi. Zira ispatlaması mümkün olmadığı gibi inkârı da kolay olurdu. Konuyu İngilizlere soramazdı, çok riskliydi. Hiçbir şey yapmamak da vatani hissiyatına sığmazdı. Haliyle elinde tek bir seçenek kalıyordu. Mustafa Kemal Paşa'yı bu tehlikeye karşı uyarmak!

Ertesi sabah İsmail Hakkı Bey, maiyetindeki subaylardan Yüzbaşı Neşet'i yanına çağırdı. Çopur Neşet hükümete son derece muhalif olan ve Başkent'teki örgütlerle ilişkisi bulunan gizli bir direnişçiydi. İsmail Hakkı Bey, onun bu sırrını biliyor fakat rahatsızlık duymuyor aksine vatanseverliği nedeniyle ona örtülü şekilde müsaade ediyordu. Haliyle komployu Mustafa Kemal Paşa'ya bildirmesi için ondan başkasına güvenemezdi. Duyduklarını Çopur Neşet'e anlattı ve koşup Mustafa Kemal Paşa'ya aktarması için Şişli'ye gönderdi.

***

Levent Şahverdi Arşivi

Sabah erkenden uyanıp son hazırlıklarıyla meşgul olan Mustafa Kemal, ilk iş olarak Akaretler'e gidip Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nü ziyaret etti. Bu kulübe olan ilgisi eskiye dayanıyordu. Akaretler'de kaldığı yıllarda evinin bitişiğindeki avluda spor yapan oyuncuları birçok defa izlemiş ve onlarla uzun sohbetler etmişti. Sporcular da Çanakkale Kahramanı'na büyük saygı ve hürmet besliyordu. Yarının Adamı, ziyareti esnasında karşılıklı güven ve saygı hissine dayanarak annesini ve kız kardeşini bu kulübe emanet etmişti. Ziyaret, sporcuların emaneti canları pahasına koruyacağına dair sözleri ve Samsun görevinde başarı temelleriyle sona erdi.

Yarının Adamı, Şişli'ye döndüğünde Çopur Neşet'i heyecan içinde karşısında buldu. Anlattıklarını dinlediğinde beyninden vurulmuşa döndü. İşittiklerinin şokunu atlatmaya çalışırken avukatı Sadettin Ferit Bey koşar adımlarla geldi ve Bandırma'nın Karadeniz açıklarında İngilizler tarafından batırılacağı yönünde söylenti duyduğunu söyledi.

Neler oluyordu? Sadettin Ferit'in kaynağı, dönemin Kızılay İkinci Başkanı Berç Keresteciyan'dı. Birbirinden iki bağımsız kaynak aynı iddiayı ortaya attığına göre, doğruluk payı olduğu açıktı. Nihayetinde Rauf Bey de benzer bir panikle gelip aynı söylentiyi işittiğini anlatınca durumun vehameti ortaya çıkmıştı.

Yarının Adamı, odasına geçip birkaç dakika yalnız kaldı. Düşünmeye başladı. Bu dakikada düşmanın elindeydi. İstanbul'da ona her istediklerini yapabilirlerdi. Zira onlarcasını tutuklayıp hapsetmişlerdi. Tutuklamak, sürmek... Bu seçenekler İngilizler için gayet mümkündü. Ama öldürmek? Bunu İstanbul'da yapamazlardı. Bu iş ancak Karadeniz açıklarında bitebilirdi. Belki de bir kaza süsü vererek... Belli ki amaçladıkları tutuklamak veya sürmek değil, öldürmekti. O nedenle gitmesine izin veriyorlardı. Yola çıkarak onlara istediklerini verecekti. Öte yandan İstanbul'da kalmak, yani tutuklanma veya sürülme

Levent Şahverdi Arşivi

riskiyle yaşamak, Yarının Adamı için ölmekle aynı mahiyetteydi. Haliyle, tüm seçenekler aynı kapıya çıkıyordu. Yegâne onurlu seçenek gitmekti. Gidecekti ve Başkent'te sonunu beklemektense Karadeniz'in hırçın sularında tüm tehlikelerle yüzleşecekti.

Odasından çıkıp kararını Rauf'a bildirdi. Annesi ve kız kardeşiyle son kez vedalaşmak için üst kata çıktı. Zübeyde Hanım'ın elini öpüp müsaade istedikten sonra kız kardeşiyle birlikte kapıya doğru yöneldi. Adımını evden dışarı atacağı sırada dönüp kız kardeşine son kez baktığında birkaç saniyeliğine bir sessizlik oluştu. Yarının Adamı, "Niçin konuşmuyorsun Makbuş," deyince Makbule, dün geceden beri içinde tuttuğu hisleri dile getirmeye başladı: "Ağabeyim. Muharebeye giderdin. Bilirdim. Bir vazife ile giderdin. Bilirdim. Fakat bugün ne için gidiyorsun? Benim aklım durdu bu gidişe!"

Yarının Adamı, yaşamında nadir şekilde kelimelerin böylesine ağzında düğümlendiğini hissettiği anlardan birini yaşıyordu. Ne diyebilirdi ki... Kız kardeşine belki de son kez baktığını düşündü. Bir daha onları görebilecek miydi? Bilmiyordu. İşin esası, kız kardeşi doğru söylüyordu.

"Evet, Makbuş... Bunu da bilirsin inşallah," diyebildi ve son bir kez kız kardeşine sarılıp kendisini bekleyen arabaya binerek yola koyuldu. Ardında bütün hayatını bırakmış gibiydi. Fakat zihninin derinlerinden gelen ses hâlâ onunla birlikteydi... "Üzülme anne. Ben varım. Ben, oğlun..."

Makbule, üst kattaki annesinin yanına gittiğinde onu pencerenin kenarında, uzaklaşan arabayı hüzünle izlerken buldu. Kendisini tutamayıp ağlamaya başladı. Gözyaşları yanağından süzülürken annesinin sesini işitti: "Memleketi için giden insan, ölse bile ardından ağlanmaz!"

***

Levent Şahverdi Arşivi

Rıhtımda kendisini bekleyen motorla Kızkulesi açığında demirli bulunan Bandırma'ya ulaşır ulaşmaz Kaptan İsmail Hakkı'nın yanına giden Yarının Adamı, mümkün olduğu kadar kıyıları takip etmesini ve hızlı hareket etmesini istedi. Şayet bir tehlike oluşursa ne yapılacağını söylemekten de çekinmedi: "Tehlike ânında gemiyi karaya oturt!"

Bu talimatla birlikte yola çıkan Bandırma Vapuru, biraz ileride İngilizler tarafından durduruldu. Bir motor tekneye yanaştı ve işgalci subaylar güverteye çıkmaya başladı. Buraya kadar mıydı? Macera başlamadan sona mı eriyordu? Mustafa Kemal derhâl Teğmen Muzaffer'i gönderip neler olup bittiğini sordurdu. Muzaffer, kısa süre sonra dönüp subayların geliş nedenini bir cümleyle anlattı: "Efendim, silah, cephane arıyorlarmış."

Bu cevap, Mustafa Kemal'in yüreğine su serpti. Aradıkları silahsa istedikleri kadar arayabilirlerdi ama bulamazlardı. Zira silahı kafasının içinde götürüyordu.

"Bu sersem adamlar işte böyledir," dedi ve ekledi: "Yalnız demire, çeliğe ve silah gücüne dayanırlar. Maddeden başka şey bilmezler. Bağımsızlık ve özgürlük uğrunda savaşa kararlı bir ulusun kudret ve gücünü anlamaktan acizdirler. Biz silah ve cephane değil, ülkü ve inanç dolu kafa götürüyoruz!"

Biraz sonra arama sona erdi ve vapur Boğaziçi'ni terk ederek Karadeniz'e ulaştı. Mustafa Kemal, arkasına dönüp son kez İstanbul ufuklarına baktı. Her türlü savunması engellenmiş, kalp ve vicdanları kan ağlayan, beyinleri yanan İstanbul'u son defa gördü. Gözleri yaşarmıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

♫ Trailerhead - "From the Ashes We Will Rise"

BÖLÜM XVII

UÇURUMUN KENARINDA YIKIK BİR ÜLKE

İzmit

Bandırma Vapuru, Karadeniz'e açılıp son sürat ilerlerken İstanbul'dan yola çıkan bir haber kısa süre sonra İzmit'te bulunan İbrahim Süreyya'ya ulaştı. Haberi alan İbrahim Süreyya, uzun bir aradan sonra nihayet gülümsüyordu. Rauf, vapurun yola çıktığını ve Mustafa Kemal'in Samsun'a varır varmaz ilk fırsatta Amasya'ya geçeceğini müjdeliyordu. Kendisi de İstanbul'a davet ediliyordu. Artık zamanı gelmişti... Hemen harekete geçerek gizli yollardan İstanbul'a sızdı ve Anadolu'ya firar etmek üzere Rauf'la buluştu.

İzmir

Yunan işgali ve beraberinde yaşanan katliam haberleri Galip Hoca ve Gökçen Efe'ye tüm dehşetiyle ulaşmıştı. Artık mücadele çanı çalıyordu. Gökçen Efe, yüzü aşkın adamıyla her şeye hazır olduğunu açıkladı. Galip Hoca 16 Mayıs itibarıyla uykuya veda etti. Artık hayatında sadece çalışmak, mücadele etmek ve çarpışmak olacaktı. Dört bir yana haber salındı, Yunan'a karşı fiili direniş Torbalı'da başlayacaktı. Akabinde dağlara yayılacak ve ne kadar efe varsa mücadeleye ortak edilecekti.

Kütahya

Sürgün hayatı sakin geçen Ahmet Emin, 16 Mayıs günü öğleden sonra her zaman olduğu gibi havadisleri öğrenmek için

Levent Şahverdi Arşivi

telgrafhaneye gitti. Telgrafhane Müdürü'nün yanına vardığında Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a gitmek üzere hareket ettiği haberini aldı. Nihayet olumlu bir gelişme duyabilmişti. Büyük bir mutluluk içerisinde şehirde Sağlık Müdürlüğü yapan dostu Dr. Ziya'nın yanına gitti ve kutlu haberi verdi. Artık gözü kulağı Samsun'dan gelecek haberlerde olacaktı.

Denizli

Denizli büyük bir tedirginlik içindeydi. İzmir'deki cemiyet tarafından dün çekilen telgraf ve kanlı bir katliam gerçekleştiği yönündeki şayialar şehrin dört bir yanına yayılmıştı. Denizli Kaymakamı Faik Bey, Askerlik Şubesi Başkanı Albay Tevfik ve Müftü Ahmet Hulusi Efendi bir araya gelerek büyük bir protesto mitingi için hazırlıklara başladı. Miting vakti gelip çattığında Müftü Ahmet Hulusi Efendi, kürsüye geldi ve konuşmaya başladı:

"Hemşerilerim;

İzmir, Yunanlar tarafından işgal edilmiştir. Bu saldırıya kayıtsız kalmak dine ve devlete ihanettir. Cihat, tam anlamıyla dini bir görev olarak karşımızdadır. Yunanların bir Türk ilini ellerine geçirmelerinin ne anlama geldiğini, İzmir'de işlenen cinayetler gösteriyor. Silahımız olmayabilir. Topsuz, tüfeksiz, sapan taşlarıyla da düşmanın karşısına çıkacağız. Silah ve cephane azlığı veya yokluğu hiçbir zaman mücadeleye engel teşkil etmez. Elinizde hiçbir silahınız olmasa bile yerden alacağınız taşları düşman üzerine atmak suretiyle karşı koyunuz.

Fetva veriyorum! İşgale uğrayan memleket halkının silaha sarılması ve savaşması farz-ı ayndır."

Denizli kararını vermişti. Direnecekti.

Levent Şahverdi Arşivi

Konya

16 Mayıs sabahı Konya'ya ulaşan haber, şehri derinden yaralamıştı. Fahrettin haberi işitince gözyaşlarına hâkim olamamış fakat kısa süre sonra İstanbul'dan gelen haber, yüreğine su serpmişti. Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a doğru yola çıkmıştı ve kendisine çok önemli bir rol verilecekti.

Ankara

Ali Fuat, 16 Mayıs günü hâlâ İzmir'den gelen haberlerin tesiri altındaydı. Önceki gece evine gitmemiş, komutanlıktaki odasında sabahlamıştı. Geceden bu yana başını ellerinin arasına almış, kara kara düşünüyordu. İşgal haberi, halk üzerinde son derece olumsuz bir hava yarattığından mutlaka önlem alması gerekiyordu. Öte yandan haritasını masanın üzerine sermiş, eldeki kuvvetlerle bölgede nasıl bir direniş yapılacağına dair ileriye dönük planlar kuruyordu. Şehirde tamamen güvenebileceği çok fazla adam yoktu. Yalnızca Mahmut Bey ve Kurmay Başkan Vekili Ömer Halis Bey... Bu iki yetenekli subaya gözünü kırpmadan her şeyini emanet edebilirdi. Birkaç dakika sonra Ömer Halis'i odasına çağırdı. "Üzüntünüzü anlıyorum fakat şöyle oturun, konuşalım," diyerek harita üzerinde çalışmaya başladılar.

İzmir çevresinde direnebilecek askeri güç miktarı kısıtlıydı. Aydın'da bulunan 57. Tümen Komutanı Şefik Bey'in ne yapacağı çok önemliydi. Öte yandan Konya ve Balıkesir civarında bulunan birliklere de ilerleyen günlerde çok iş düşecekti. Ve elbette Ankara... Burası, tüm çabaların tam ortasında, bir tür direniş merkezi olarak aylar önce Şişli'de belirlenmişti. O esnada kapı tıklandı ve bir asker içeri girdi. Mektup gelmişti. Fazıl Paşa'dan...

Ali Fuat, babasından gelen mektubu hızlıca açarak okumaya başladı. Mektubun tarihi 13 Mayıs'tı... Üç gün önce yazılmıştı. Ali Fuat'ın gözleri satırları takip etmeye devam ettikçe

Levent Şahverdi Arşivi

yüzünü mutluluk kapladı. Ömer Halis, komutanını böylesine mutlu eden mektupta neler yazdığını merakla sorduğunda Ali Fuat'ın bakışları satırlardan ayrılıp masanın üzerinde bulunan takvime odaklandı. 16 Mayıs... Mektup üç gün önce yazılmıştı ve Fazıl Paşa, Mustafa Kemal'in üç gün sonra Samsun'a hareket edeceğinin müjdesini veriyordu. "Yani bugün!" diye fısıldadı Ali Fuat...

Karadeniz Açıkları

Güneş, Batı ufuklarında denizle buluşurken Bandırma Vapuru, tüm hızıyla kıyıya yakın mesafede dalgalar arasından seyrediyordu. Cevat Abbas, güvertede hava almakta olan komutanını görmüş ve yanına gitmiş, akabinde tüm subaylar güvertede toplanmıştı. Kısa süre sonra karanlık dört bir yanı sarmış ve ufuk, yalnızca yıldızlıların saçtığı ışıkların bulanıklığıyla aydınlanır olmuştu. Subaylar arasındaki sohbetin yerini, dalgaların şiddetini artırması nedeniyle başlayan mide bulantısı almış, subaylar birer birer kamaralarına gittiğinde güvertede yalnızca Cevat Abbas ve komutanı kalmıştı. Cevat Abbas o esnada vaktin ne kadar da hızlı geçtiğini düşündü. Aylar önce yine bir güvertede, işgal edilen İstanbul'la hüzün içinde karşılaşmışlardı. Komutanının "Geldikleri gibi giderler!" sözü kulağında yankılanıyordu. Şimdi, aradan geçen altı ayın ardından, büyük bir umutla destansı bir direnişin kapıları aralanmıştı.

Mustafa Kemal, o gece oldukça düşünceliydi. Aldığı kararları gözden geçiriyordu. İzmir'in işgali aklından çıkmıyordu. Acaba çok mu geç kalmıştı? Daha evvel firar ederek Anadolu'ya geçmesi daha mı faydalı olurdu? İzmir'in hazin akıbetini değiştirebilir miydi?

Ağır ve kati bir kararın doğruluğuna inanmak için durumu her açıdan incelemek zorunda hissetmişti. Bir defa harekete geçtikten sonra "Keşke bu tarafını da düşünseydim, belki çıkar bir yol bulurduk!" gibi tereddütlere yer bırakmak istememişti.

Levent Şahverdi Arşivi

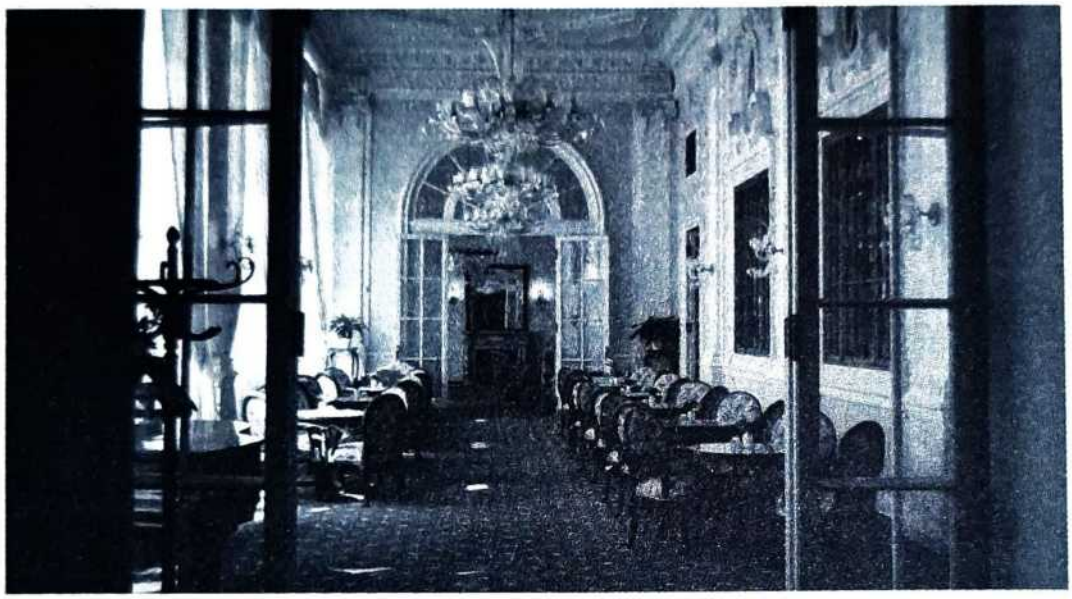
Böyle bir tereddüt ve vicdan azabıyla, yaptığının doğruluğuna dair şüphe içinde kalmaktansa son âna kadar beklemeyi ve şartları gözetmeyi doğru bulmuştu. Önce hükümeti ele geçirerek direnişi merkezden idare etmenin yollarını aramıştı. Meclis'in feshini engelleyemeyince bu defa Anadolu'ya geçiş için resmi yollar aramaya koyulmuş ve firarı son çare olarak düşünmüştü.

Nitekim beklediği fırsatı elde edince nihayet yola çıkmıştı. İstanbul'da bu kadar beklemesinin ardındaki hakikat buydu. Firar etmeye karar vermiş olsaydı, çok daha evvel hareket edebilirdi. Fakat bu durumda, vereceği mücadele çok müşkül olacaktı. Şimdi resmi bir görev ve kudretli yetkilerle gidiyordu. Bu yetkiler onu firar etmesi halinde yaşayacağı müşkülattan azat edecekti. Yine de çok dikkatli olmalıydı. Niyetini mümkün mertebe açığa çıkarmamalı ve kazandığı zamanla Anadolu'nun tamamını direniş için örgütlemeyi başarmalıydı. Aksi halde, bir asi olarak hatta belki hain olarak yaftalanacak, yetkilerini kaybedecek ve saltanat tarafından suçlanacağı için halkın kendisine olan güveni zarar görecekti. Şayet doğru adımları atabilir ve halkı arkasına alabilirse o vakit, saltanatın yapacağı hamlelerin tesiri kalmazdı. Bir anlığına mücadeleyi başarıyla kazandığını düşündü. Sonra ne olacaktı? Direniş planlarını açıkladığı kişi sayısı bile iki elin parmaklarını geçmiyordu. Ya direnişten sonrası? En yakın arkadaşlarının çoğu, mücadelenin başarıya ulaştığı andan sonrasına dair nitelikli bir plana sahip değildi. Fakat Yarının Adamı, zihninde büyük hedefler taşıyordu. Yıllar önce Türkolog Manolov'la yaptığı görüşmeyi ve bahsettiği hedefleri hatırladı.[74] Ardından Karlsbad'daki Imperial Otel'in yemek sa-

74 "Gün Gelecek ve hayal sanılan reformları ben gerçekleştireceğim. Mensup olduğum millet bana inanacak. Sultanlık kaldırılmalıdır. Devletin yapısı bağdaşık bir temele dayandırılmalıdır. Din ve devlet birbirinden ayrılmalıdır. Doğu medeniyetinden ayrılıp Batı medeniyetine yönelmek zorundayız. Erkek ile kadın arasındaki farkı kaldırmalıyız. Latin alfabesini kabul etmeliyiz. Kıyafetimize kadar her noktada Batı'ya yönelmeliyiz. Emin olunuz ki bir gün bütün bu hedeflere ulaşacağız." *Yarının Adamı - Mustafa Kemal'i Anlamak*, İstanbul: Masa Kitap, 2022: s. 63.

Levent Şahverdi Arşivi

lonunda kurduğu cümleler aklına geldi.[75] Mücadeleden sonrası ancak o hedeflerle anlam kazanabilirdi. O hedeflere ulaşması halinde tüm dünya Türkleri konuşacak, Türklüğün unutulmuş büyük medeni vasfı ve büyük medeni kabiliyeti, atinin yüksek ufkundan yeni bir güneş gibi doğacaktı.

Mustafa Kemal Paşa'nın Imperial Otel'de yemek yediği salon

(Fotoğraf: 20.07.2023 - Esra Bilgiç)

Yine de... Mücadeleden sonra olabilecekleri konuşmak, mücadelenin yürütülmesi için oldukça riskliydi. Bu önemli kararların bütün gerekliliklerini ilk günden ortaya koymak isabetli olmazdı. Bu durumda tüm varlığını kaybetme riskinin farkına varan saltanat ve gerici çevreler ilk andan itibaren kendisine düşman olacaktı. Gelecekteki hedefler üzerine fazla beyanat, aynı zamanda mücadeleye bir tür hayal süsü vereceğinden olası değişim ihtimallerinin ürküteceği kitleler ilk anda

75 "Benim elime büyük bir yetki ve kudret geçerse ben sosyal hayatımızdaki inkılabı bir anda bir coup ile tatbik edeceğimi zannederim. Zira ben, bazıları gibi halkı yavaş yavaş benim zihniyetim derecesine tasavvur ve tefekkür etmeye alıştırmak suretiyle bu işin yapılacağını kabul etmiyorum ve böyle harekete karşı ruhum isyan ediyor. Neden ben bu kadar senelik eğitim gördükten, medeni hayatı inceleyip ve hürriyetin tadını alabilmek için hayatımdan ve zamanımdan feragat ettikten sonra avam mertebesine ineyim? Onları kendi mertebeme çıkarayım. Ben onlar gibi değil onlar benim gibi olsunlar." *Yarının Adamı - Mustafa Kemal'i Anlamak*, İstanbul: Masa Kitap, 2022: s. 304.

Levent Şahverdi Arşivi

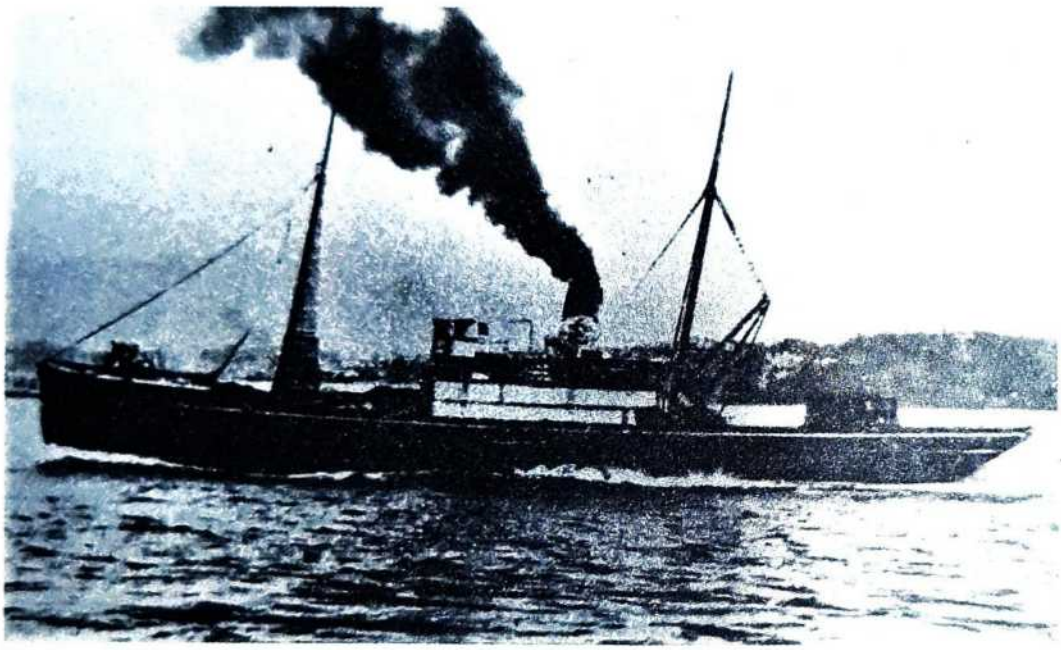
direnç gösterebilirdi. Başarı için en pratik ve emin yol, her evreyi zamanı gelince yürürlüğe koymaktı. Tatbikatı birtakım evrelere ayırmak, yaşananlardan istifade ederek milletin hissiyat ve fikirlerini hazırlamak, kademe kademe yürüyerek hedefe ulaşmaya çalışmak lazımdı.

Yarının Adamı bu düşüncelerle güverteden kamarasına doğru yürüdü ve yatağına uzandı. Zihnindeki düşünceler arasında dolanıp dururken birden aklına İstanbul'da bıraktığı annesi ve kız kardeşi geldi. Zavallı anacığı, bir kez daha kendisi yüzünden ızdıraba boğulacaktı. Fakat vatan hizmet beklerken elden başka ne gelirdi? Üzüntü ve ızdırap, yaşanabilecek ihtimaller arasında belki de en az zararlı olandı. Ya annesi ve vatanı arasında kalırsa... O zaman ne yapacaktı? İşgalin kanlı gerçekleri dahi yüreğine korku olarak giremezken, bu ihtimalin yarattığı endişeyi engelleyemiyordu. Esasen o şartta dahi ne yapacağını biliyordu. Yine de... Yapacağı tercihin vicdanında açacağı yarayı bir ömür boyu nasıl taşıyacaktı?

Gözleri kapanıyordu. Düşünceler susmaya başlamıştı. Karanlık perdesi çöktüğünde bahçelerin arasından koşuşturarak evine dönen ve kapıdan girdiğinde kalabalıkla karşılaşan çocuğu görür gibi oldu. Herkes üzüntüyle ona bakıyordu. Uykuya dalmadan önce duyduğu son şey, aylardır gittikçe sıklaşarak derinlerden gelen o eski fısıltı oldu:

"Üzülme anne. Ben varım. Ben, oğlun..."

Levent Şahverdi Arşivi

Bandırma Vapuru...

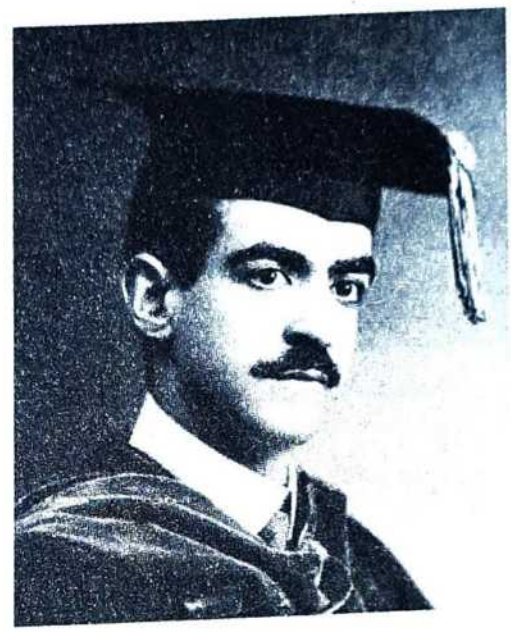
Devamı gelecek...

Levent Şahverdi Arşivi

ALBÜM

Ahmed Avni Paşa

Ahmet Emin

Ahmet Tevfik Paşa

Başkâtip Ali Fuat

Levent Şahverdi Arşivi

Cemal Paşa (Mersinli)

Cevat Paşa

Charles Vere Ferrers Townshend

Edip (Sarı Efe)

Levent Sahverdi Arşivi

Edmund Henry Hynman Allenby

Eleftherios Kyriakos Venizelos

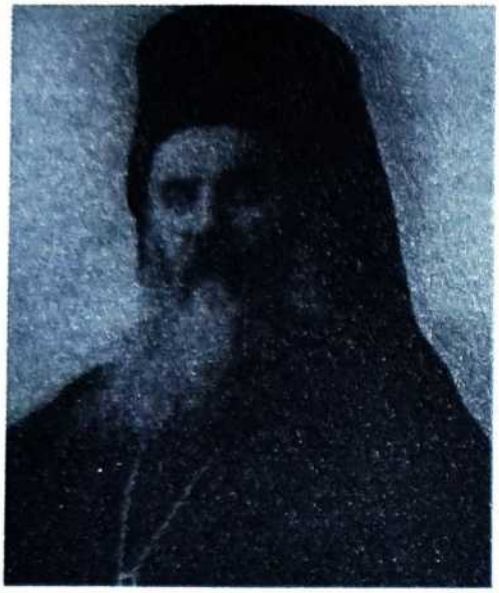

Fahrettin Bey

Gökçen Hüseyin Efe

Levent Şahverdi Arşivi

Hristosmos Kalafatis

İsmail Hakkı Canbulat

İsmail Hakkı Bey

İbrahim Süreyya

Levent Şahverdi Arşivi

Mehmet Kâzım Bey

Kâzım Fikri

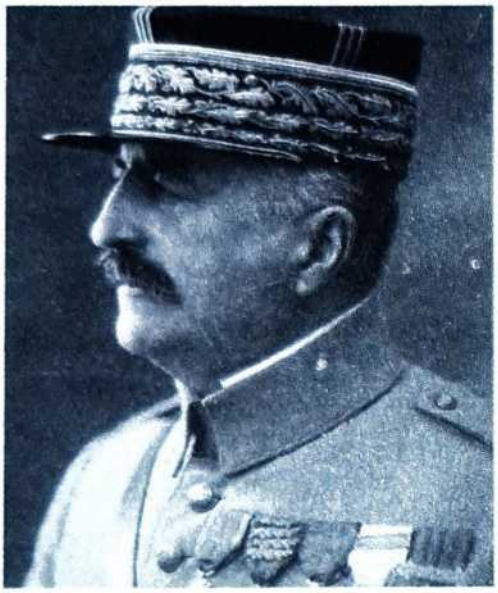

Kâzım Paşa (Diyarbekirli)

Albay Kâzım

Levent Şahverdi Arşivi

Louis Fèlix Marie François
Franchet d'Espèrey

Mahmut Nedim Bey

Mehmed Şakir Paşa

Mehmet Cavid

Levent Şahverdi Arşivi

Mehmed Reşid

Mehmet Sadık Bey

Mustafa İsmet

Ömer Fahreddin Paşa

Levent Şahverdi Arşivi

Ömer Halis Bey

Doktor Rasim Ferit

Refet Bey

Refi Cevad

Levent Şahverdi Arşivi

Sir Alfred Rawlinson

Sir Richard Webb

Süleyman Fethi Bey

Süleyman Nazif

Levent Şahverdi Arşivi

KAYNAKÇA

KİTAPLAR VE MAKALELER

1- Abalıoğlu, Yunus Nadi. *M. Kemal Paşa Samsun'da*, Cumhuriyet Kitapları, 1998.

2- Ahmad, Feroz. *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev. Yavuz Alogan, Kaynak Yayınları, 2015.

3- Altay, Fahrettin. *10 Yıl Savaş ve Sonrası: 1912-1922 - Görüp Geçirdiklerim*, İnsel Yayınevi, 1970.

4- Arı, Kemal. *Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1997.

5- Atatürk, Mustafa Kemal, *Atatürk'ün Bütün Eserleri 2. Cilt (1915-1919)*, Kaynak Yayınları, 2011.

6- Atatürk, Mustafa Kemal. *Atatürk'ün Bütün Eserleri 19. Cilt – (Nutuk)*, Kaynak Yayınları, 2018.

7- Atay, Fatih Rıfkı. *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, Sel Yayınları, 1955.

8- Aydemir, Şevket Süreyya. *İkinci Adam*, Remzi Kitabevi, 2009.

9- Aydemir, Şevket Süreyya. *Tek Adam Mustafa Kemal (1881-1919) (Cilt 1)*, Remzi Kitabevi, 2020.

10- Banoğlu, Niyazi Ahmet. *Atatürk'ün İstanbul'daki Günleri*, Alfa Yayınları, 2012.

11- Bayar, Celâl. *Ben de Yazdım, Millî Mücadeleye Giriş 1*, Sabah Kitapları, 1997.

12- Bayar, Celâl. *Ben de Yazdım, Millî Mücadeleye Giriş 4*, Sabah Kitapları, 1997.

13- Bayar, Celâl. *Ben de Yazdım, Millî Mücadeleye Giriş 5*, Sabah Kitapları, 1997.

14- Bayar, Celâl. *Ben de Yazdım, Millî Mücadeleye Giriş 6*, Sabah Kitapları, 1997.

15- Bayur, Yusuf Hikmet. *Atatürk'ün Hayatı ve Eserleri: Doğumundan Samsun'a Çıkışına Kadar*, Atatürk Araştırma Merkezi, 1990.

16- Belli, Şems'i. *Ağabeyim Mustafa Kemal: Makbule Atadan Anlatıyor*, Selis Kitaplar, 2005.

17- Beyoğlu, Süleyman. "Türk-Arap İlişkilerinin Son Kırılma Noktası: Medine'nin Tahliyesi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 26 (2010): 425-460.

18- Borak, Sadi. *Atatürk*, Kırmızı Beyaz Yayınları, 2004.

Levent Şahverdi Arşivi

19- Cebesoy, Ali Fuat. *Millî Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, 2007.
20- Coşkun, Alev. *Samsun'dan Önce Bilinmeyen 6 Ay: İşgal, Hüzün, Hazırlık*, Cumhuriyet Kitapları, 2008.
21- Danişmend, İsmail Hami. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, 4. Cilt*, Türkiye Yayınevi, 2011.
22- Furgaç, Ahmet İzzet. (Ahmet İzzet Paşa). *İstiklal Harbi'nin Gerçekleri: Feryadım*, 2. Cilt, Timaş Yayınları, 2017.
23- Genç Acar, Derya. "Makbule Atadan'ın Atatürk'e İlişkin Anlattıkları Üzerine Bir Basın Taraması," *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 21 (2005): 1091-1111.
24- Gürer, Turgut. *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer: Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl*, Gürer Yayınları, 2006.
25- Halıcı, Şaduman. "Damat Ferit'in Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'in Milli Mücadele ve Sürgün Yılları", *Atatürk Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2 (2019): 117-159.
26- İnan, Arı. *Tarihe Tanıklık Edenler: Cumhuriyet'in Kurucu Kuşağıyla Söyleşiler*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
27- İnönü, İsmet, *Hatıralar: 1. Kitap*, Bilgi Yayınevi, 2006.
28- Jaeschke, Gotthard. *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi: Mondros'tan Mudanya'ya*, Türk Tarih Kurumu, 1970.
29- Jaeschke, Gotthard. *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, Çev. Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu, 2011.
30- Kansu, Mazhar Müfit. *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, 1. Cilt, Türk Tarih Kurumu, 2009.
31- Karaca, Niyazi. "Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey'in İdamı", *Atatürk Dergisi* 1, 1991.
32- Karabekir, Kâzım. *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, 1960.
33- Karal, Enver Ziya. *Atatürk'ten Düşünceler*, Çağdaş Yayınları, 1991.
34- Kocatürk, Utkan. *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, İş Bankası Kültür Yayınları, 1992.
35- Kodal, Tahir. "Millî Mücadele'de Denizli ve Önemi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 14 (1998): 1022-1043.
36- Köse, İsmail. *Arap İsyanı*, Kronik Kitap, 2019.
37- Külçe, Süleyman. *Mareşal Fevzi Çakmak*, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık, 1946.
38- McCarthy, Justin. *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı*, Çev. Prof. Dr. Bilge Umar, Türk Tarih Kurumu, 1995.
39- Mütercimler, Erol. *Fikrimizin Rehberi: Gazi Mustafa Kemal*, Alfa Yayınları, 2008.
40- Okyar, Fethi ve Cemal Kutay. *Üç Devirde Bir Adam*, Tercüman Tarih Yayınları, 1980.

Levent Şahverdi Arşivi

41- Orbay, Rauf. *Cehennem Değirmeni: Siyasi Hatıralarım*, Emre Yayınları, 1993.
42- Özakman, Turgut. *Atatürk, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Kronolojisi: 1881-1938*, Bilgi Yayınevi, 2015.
43- Sonyel, Salahi. *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı*, Atatürk Araştırma Merkezi, 2015.
44- Sonyel, Salahi. *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, 2018.
45- Şapolyo, Enver Beyhan. *Kemal Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi*, Rafet Zaimler Yayınevi, 1958.
46- Şimşir, Bilal N. *Malta Sürgünleri*, Bilgi Yayınevi, 2020.
47- Türkgeldi, Ali Fuat. *Görüp İşittiklerim*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018.
48- Vural, Mithat Kadri. "Belgelerin Gözünden Hasan Tahsin ve 'İlk Kurşun' Meselesine Yeniden Bakmak", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 35 (2019): 377-414.
49- Yalman, Ahmet Emin. *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, 1. Cilt [1888-1918], Pera Turizm Yayınları, 1997.
50- Yiğit, Nuyan. *Atatürk'le 30 Yıl: İbrahim Süreyya Yiğit'in Öyküsü*, Remzi Kitabevi, 2004.

YAZILI BASIN KAYNAKLARI

1- *Akın Gazetesi*, 20 Mayıs 1948.
2- *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Mart 1926 - 13 Nisan 1926.
3- *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, 13 Mart 1926 - 12 Nisan 1926.
4- *Milliyet Gazetesi*, 13 Mart 1926 - 12 Nisan 1926.
5- *Milliyet Gazetesi*, 10 Kasım 1955.
6- *Ulus Gazetesi*, 10 Kasım 1962.
7- *Zafer Gazetesi*, 10 Kasım 1950.

KURUM KAYNAKLARI

1. *Atatürk Ansiklopedisi*, Atatürk Araştırma Merkezi.
2. Genelkurmay Başkanlığı. *Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, 1989.
3. *İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı.
4. *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, Kurtuluş Savaşımız (1919-1922)*, T.C. Dışişleri Bakanlığı, Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, 1973.

Levent Şahverdi Arşivi

- SON -

Levent Şahverdi Arşivi

YARININ ADAMI

GAFLET, DALALET, HIYANET

"Görünürde ülkeyi işgal etmediğimiz halde, şimdi valilerini atıyor veya görevlerinden uzaklaştırıyoruz; polislerini yönetiyor, basınlarını denetliyor, zindanlarına girerek Rum ve Ermeni tutukluları, işlemiş oldukları suçlara aldırmadan özgür bırakıyoruz... Demiryollarını sıkıca denetimimizde tutuyor ve istediğimiz her şeye el koyuyoruz... Politikamız, süngünün keskin ucuna dayanır... Halife elimizin altında bulundukça İslam dünyası üzerinde ek bir denetim aracına sahibiz... Bildiğiniz üzere Padişah, bizi buraya yerleştirmeyi diliyor."

Amiral Richard Webb, 19 Ocak 1919

"Padişah İngilizlerin Türkiye'nin idaresini mümkün olduğu kadar çabuk ellerine alması için istirhamda bulundu... İç kısımlara İngiliz subaylarının gönderilmesini ve idareye yardımcı olmalarını rica etti. İstenmeyen subayları görevlerinden almaya ve birlikleri İngiliz subaylarının komutası altına vermeye hazır."

General George Milne, 16 Aralık 1918

"Çöl sanılan bu âlemde saklı ve kuvvetli hayat vardır. O, millettir. O Türk milletidir. Eksik olan şey teşkilattır. Bu teşkilat, organize edilebilirse vatan da millet de kurtulur."

Mustafa Kemal Paşa, Şubat 1919

ISBN-13: 978-605-73018-4-4
KDV'den muaftır.
9 786057 301864
masa
@masakitapcom
@masakitapcom
masa kitap.com
"okuduğun her şeyin"

Levent Şahverdi Arşivi